सारस्वत समाज
आनि तांचे भवितव्य

*

Dakshinatya Sarasvats

*

कोंकणी भाशेचो इतिहास

सारस्वत समाज
आनी तांचे भवितव्य

नागेश सोंदे

सारस्वत समाज आनी तांचे भवितव्य

नागेश सोंदे

प्रकाशन क्रमांक – १५

●

प्रकाशक :

वासंती नागेश सोंदे

कोंकणी कलासागर प्रा. लि.

१०, वत्सला निवास,

६५–बी, लिंकिंग रोड,

सांताक्रूज, मुंबय ४०० ०५४

●

मुद्रक :

के. आर. कदम

आर. के. प्रिंटर्स

माहिम, मुंबई १६.

●

मूल्य : १ रु.

सारस्वत समाज आनी तांचें भवितव्य

इतिहासाचे पानांवयर नदर घातल्यावर दिसून येता कीं दाक्षिणात्य सारस्वत समाजान आयज मेरेन एक ज्ञानी, कौशल्यवान, कर्तृत्ववान, कष्टाळू समाज म्हण्णु नांव कमायिलें आसा. जे प्रदेशांतु ताणीं वास्तव्य केलिलें आसा ते प्रदेशांतले सामाजिक, सांस्कृतिक आनी आर्थिक क्षेत्रांतु आमगेले समाजान तेजिश्ट आनी श्रेष्ठ असलें स्थान कमयल्यां. सारस्वत समाज ते ते प्रदेशाचो आनी ते ते समाजाचो एक मूखेल अंग आनी मानाचो अंग म्हण्णु वावरत आसा. हे सर्वांचे आमीं अभिमान धरताचीं, तेंवी स्वाभाविक आसा ... पुण एक विचार मनांतु सतत येता, आनी तो म्हळयार–हे तरेन कौशल्यांचो अविष्कार पूर्णतेंतु हाडताना, कौशल्याची कीर्त संपादन करताना सारस्वत समाज आपण्याले जीवन, आनी ताजीं मूल्य तर विसरत ना मू ? समाजाची संस्कृति, सारस्वत धर्माची सृजन शीलता समाज तांगेले आचरणेंतु हाडतामू ?

सारस्वत ब्राह्मणांले ब्राह्मण्य कितलें मेरेन संघटित आसा, कितलें मेरेन ते समाजाचे अभ्युदयाखातीर, समाजाचे घटकांचे विकासाखातीर प्रवर्तक जावनु आसा? तें खंयचे तरेन बलिष्ट करयेत ? आनी तें जर ना तर ताजीं कारणं खंयचीं आनी ताचो समाधान खंयचे तरेन जायत?

मानिलें आसा कीं मनीसाली भवितव्य भूतकाळाचे अणभवांतु निपिले आसा. देकून भवितव्याचो विचार इतिहासाचो अभ्यास करनुं करचो आसता. जाका लागून भूतकाळाचे भूमिकेवयल्यान वर्तमानकाळाची जाण आमकां मेळत. जाका लागून भविष्य काळाचो विकास उजाडयेत.

दाक्षिणात्य सारस्वत समाज आपण्यालें मूळ सरस्वती न्हंयेचे तीरावयर आशिले ब्रह्मावर्तांतु शोधता. गोमंत-कांतलें आपण्याले वास्तव्य साक्षात् भगवान परशुरामा पासून जाल्यां म्हण्णु अभिमान धरता. वैदिक संस्कृतीचे संरक्षण सारस्वतांलो मूळपुरुश सारस्वत मुनीक लागून जालें म्हण्णु आमी सांगत आसताची, तें वेगळेंचों. मनी-साक अभिमान आसता, हें साहजीक. पुण अभिमानाक पूरक असलें कर्तुत्व जर आमच्यांतु ना, पोशक असलें जीवन मूल्य आनी तांची जाण ना तर हे अभिमानाक अहंकाराचो दर्प, दुर्गंध येता.

सारस्वत समाजाचे इतिहासाचे आनी ते समाजाचे कर्तुत्व कौशल्याचे, विकासाचो जेन्नां हांव विचार करता तेन्नां माका हे आनी ज्यू समाजाचे इतिहासांतु आनी ते समाजाचे विकासांतु कितलेंतरी साम्य दिसता. ज्यू समाज आमगेले समाजाभशेन एक पुरातन समाज. आमगेले तरेन ज्ञानी, कश्टाळू, कर्तुत्ववान. आमगेले तरेन तो समाज धर्तरेचे सर्व प्रदेशांतु आपण्यालें वास्तव्य करतालो जालो. जें प्रदेशांतु ताणें वास्तव्य केलें ते ते प्रदेशांतु ते समाजान आपण्याले कौशल्याचे बीय रोंयलें, कर्तुत्वाचें फूल फुलयलें, तरीपुण तो समाज ते ते प्रदेशाचो, ते ते संस्कृ-तीचो अंगजावू शकलो ना. शतकान शतक तो भटक-तालो आपण्याली मूळ भूंय इसरायील दिकान आपण्याली दिश्ट लावनुं बसतालो.

सारस्वत समाजाचे इतिहासावयर नदर घालतल्यार दिसून येतकी सारस्वत समाजांतु आनी इतरांतलीं समाजांत कितले धुरिण जाल्यात आसा. तांतलें तरेन आमगेल्या समाजाचो एक अत्यंत पुरातन इतिहास आसा. तांतलें तरेन वर्दीगारांलीं कुमक करतीं आसा. तांतलें तरेन आमांचें चिर विशिष्ट प्रदेशांतु वास्तव्य केल्लें आसा तांतलें तरेन आमींशी ते ते प्रदेशाचे भाशा आनी संस्कृतिस-वांतर आमगेलें कर्तव्य पाळयत आसाचीं. तांतलें तरेन आमिसवी आपल्या वर्तन ते ते प्रदेशाचे सांस्कृतिक वा सामाजिक क्षेत्रांतु सहभाग जावं शकले नाचीं. सतकान शतक आमिसवी आमगेलें सांस्कृतिक आनी धार्मिक आनी सामाजिक सत्वाचें शोषण सद गासतकापासून घेत आसाचीं.

पुण ज्यू समाजांतु आनी आमगेले समाजांतु एक मूळा-तलो फरक आसा. आनी तो महत्त्वाचो आसा. ज्यू समाज आपल्याल्या मळ प्रदेश, मळ संस्कृति, मळ भाशा, मूल्य आनी अस्मिताय आपणाक शकल्लो. पुण सारस्वत समाज मात्र अजून आपल्याले मळ शोधत आसा. तशें पळयल्यार आमकां ते तरेन करचें अजून सुचल्लें ना. विल्याक तर आमि अजून जागे जाल्लें नाचीं. आमि अजून निदंतु आसाचीं. स्वधर्म ज्यातूं मूल्य संस्कृति, भाशा, आनी अस्मितायसम्बन्धार आपल्याले कर्तव्य साध्य करचे आमकां अजून सुचल्लें ना. तें करत नासताना आमगेल-कर्तव्याचें साकल्य परखतानातु, परखतानतलें सामाजिक-सांस्कृतिक माध्यमातल्यान परभाशेतल्यान साकार करचें स्वान आमि अजून पळयत आसाचीं. श्री कृष्णान म्हळयां, स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः। पुण आमि तें माननाचीं. आमकां स्वधर्मे नास्ति श्रेयः आमकां आमगेलें

स्वधर्मांतु श्रेय: दिसता. परधर्मी श्रेय पर धर्मांतु आमका आमगेलें अभ्युदय दिसना.

स्वधर्म म्हळ्यार किंतें ? धर्म ह्या शब्दाचो व्यवहारांतलो कर्तव्यकर्म हो व्यावहारिक अर्थान घेवचो आसता. धृ-म्हळ्यार धारण करचें-आधारभूत जावचें हो शब्दाचो संबं- ध्यार प्रजेचे जीवनाक जें हितकारक आसता तें करतात मनीस आपण्यालो धर्म पाळता म्हणून जाता. ईश्वराचे कृपेन आमका मनीस जल्म मेळ्ळो. बरें वायट तें विवेक करचाक जरूर आमची बुद्धी मेळ्ळी. आवय-बापायन कष्ट सोसून आमकां वाडयलें. आप्त – स्वकीय आनी समाज हांगेले प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहाय आनी संरक्षण आमका मेळ्ळें. देखून स्वकर्माक लागून आमका जो समाज, जी संस्कृती, जीं मूल्यं आनी जी भाशा प्राप्त जाल्या तीं धारण करून ताचें पोशक जावचें आनी ताचो विकास करचो होची खरें दिश्टीन धर्माचें पालन आसा.

तशें पळयल्यार जल्मान केवल जात प्राप्त जाता, वर्ण प्राप्त जायना. जल्मान क्षत्रिय जाल्लो मनीस वर्णान ब्राम्हण आसूं शकता हाका वैदिक इतिहास साक्ष आसा. ब्राह्मण्य जे गुणान प्राप्त जाता आनी विकास पावता ते गुण जर एक मनीसांतु नांत्री तर तो मनीस ब्राह्मण कुळांतु जल्माक येवन शूद्रूची आसता विंगड एक दिश्टीन पळयल्यार जल्मान सवंची शूद्र आसतात्ची. सुसंस्कारान ते ब्राह्मण जातात्ची. मन आनी इंद्रियांचें संयमन, आध्यात्मिक आनी भौतिक मूल्यांचें अध्ययन, स्वाध्याय, जतन आनी वितरण – हें ब्राह्मणालें कर्म आसा. हाकाची ब्राह्मण्य म्हणतात्ची.

जे मनीसांतु हे तरेचें ब्राह्मण्याची कल्पना आसा तो मनीसची खरो कुलीन, सुसंस्कृत, श्रीमंत, सात्त्विक

म्हण्णु मानचाक जाय. आपण्यालागीं जी काय शारीरिक शक्ति, बौद्धिक विद्वत्ता आनी आर्थिक सत्ता आसा ती समाजासवांगीं जो अंश करता तांचे खातीर सारस्वत आसा हें तांची मुख्य संघटन करचाक. अविचारांतु काडचाक आनी समाजांतु प्रसार करचाक भगवान् परशुरामान आसगेले समाजाक गोमंतक नांवाचें पुण्य-प्रदेशांतु वास्तव्य केलें. पुण इतिहासाचीं पानां जर परतावन पळयलीं तर आमकां दिसून येता की सारस्वत ब्राह्मण्य अ-विकृत रुपान दवरचें तर ऊरा सारस्वत समाज आनी तांचीं मूल्यवीं संकलित, सुसंहत, संघटित आनी सर्वांगीण स्वरुपांतु दवरचें आमकां साध्य जावंक ना, असें दिसून येता. सगळें हें विधान अनाधार, अनोचित आनी भयंकर दिसता. पुण विचार केल्यार तातुंत असत्य असें काय ना.

दाक्षिणात्य सारस्वत समाजाचो इतिहासाचो अभ्यास केल्यार दिसून येता की हो समाज काल-देश-परिस्थि-तीक लागून अनेक प्रदेशांतु, खंड खंडांतु विभाजन पावलो आसा. परकीयांचे दिष्टांत, भाशेन दिष्टांत, आनी विकास पावलें अविश्कारांचे दिष्टांत हो समाज आपआपल्या आप-आपसांतल्या वेव्हारांतु, वैचारिक दिवप-घेवपांतु सरस ना, ताका लागून हे समाजाचें एक काळाचें गोमांतकांतले अविभाज्य स्वरुप सकळजाल्या. असलीं प्रवृत्ती समाजाचे अभ्युदयाक प्रयोजक उपयोजक वा हिताची नाशिल्यान दर एक सर्वांमान तांची कारण शोधून काडकाची आनी योग्य तें पाऊल घालका.

इतिहास नियाळून पळयल्यार दिसून येता की गोम-तकांतु संघटित रुपान आशिले हें समाजाचें स्थळांतर नाट्यमय आकर्शक किंवा स्वारस्य आसल्यारियी

महत्वाकांक्षेची आनी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
आनी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

सर्तीमाले मनान् [illegible] महत्वाकांक्षेना [illegible] [illegible]
यना. जेन्ना नागले [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]-
मन्मान, समाजानली [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
जाना तेन्नां सर्तीमाले मनावयरची [illegible] [illegible] [illegible]
जाना. मानिले आसा की ब्राह्मणानले ब्राह्मणान [illegible]
तेन्नांची कळीकन जाले जेन्ना द्रोणाचार्याले [illegible]
लागून ब्राह्मण आपण्याले मळ पुरुष [illegible] [illegible] [illegible]
करत् धन दौलत आनी [illegible] –सन्माना [illegible] [illegible]-
दरबारांत् प्रवेश करनाले जाले द्रोणाचार्यानी [illegible]
प्रतिभा कौरवाले राजदरबारात् पणाक लायलो सार-
स्वतांनी आपण्याले कौशल्य आनी [illegible] [illegible] [illegible]-
पासून उत्तर कोंकणांतले शिलाहार, देवगिरींचे यादव
महाराष्ट्राचे मराठी राजसत्तेचे पाया सकयल अर्पण केले.
महत्वाकांक्षेक बळी जेन्नां सारस्वतांनमलो वरिष्ठ आनी
जाणतो वर्ग पडलो तेन्नां सामान्य जनतेचो खबर कसली
सांगची ? भोगलोलुप आनी व्हडविकेचे हावेसान जेन्ना
सतीस लाचार जाता आनी आपण्याले मूळ सत्वाक
पोरको जाता तेन्नां तो आपण्याली बुद्धी आनी कर्तृत्व
भायरचे सत्तेचे सेवेंतु, भायरचो भाशा, संस्कृती, चाल-
रित आपणावचांतु धन्य मानता. तेन्नांची सारस्वतांले
ब्राह्मण्याक अवकळा आयली. सांगचाक दुःख जाता.
मनाक लज दिसता की आजय सारस्वतांत् विद्येचो भूक
ना, ताका लागून ज्ञानाची साधना ना. पैशाची हाव
आसा. ताका लागून आमि आमगेले समाजानले भट्टोजी
दिक्षितांक, महेश्वर भट्ट सुखटणकरांक धर्मानंद कोसंबीक
रामकृष्ण भांडारकरांक, काशीनाथ तेलंगाक, नारायण

[illegible] गाष्ट्रकूटी गोविंद
[illegible] दिसल्लें आसाची

[illegible] कृष्णाक नवो वंश
[illegible] ? [illegible] पसरावचाक ?
[illegible] ते आपल्याले स्वाध्यायाक
[illegible] अभिमानाच पसरा-
[illegible] त्याक तर
[illegible] सारस्वतांलो गुण न्हयचो ?
[illegible] ब्राह्मणांत आसता ताणंलें
[illegible] आनी [illegible] असता कुळाचे [illegible]
[illegible] दिसून्येवका आसा

सारस्वतालें पयलें स्थलांतर धार्व्वे शतमानाचे
सुमाराक महत्त्वाकांक्षेक लागून जालें. उत्तर कोंकणांतलें
शिलाहार राजांनी आनी कदंब सारस्वत ब्राह्मणांक
आपल्याले राज्यांत पाट-प्रधान, मंत्री, कोशाध्यक्ष, राज-
[illegible] इत्यादी म्हूण आसयिन् हाल्ले धार्व्वे शतमाना-
पासून [illegible] वर्स पर्यंत सारस्वत ब्राह्मणांनी
शिलाहारांले राज्यांत राजकीय आनी धार्मिक क्षेत्रांत
नाव कमयल्लें [illegible]. [illegible] पै, महादेव पै-प्रभु,
लक्ष्मण नायक, लक्ष्मण प्रभु, अनंत पै-प्रभु, हांगेलीं
नाव ते काळाचे ऐतिहासिक शिलालेखांनु दिसून
येताचीं. हे सारस्वताक लागून विशेष कृत्न गोयांतल्यान
उत्तर कोंकणांत [illegible] करचाक [illegible] आसा.
गोयचे [illegible] ताणीं [illegible] आगलें
[illegible] प्रदेशाक सासष्ट प्रदेश म्हूण नाव स्वाभाविक
दिलें. बाराव्या शतकांत शिलाहारांगेलो प्रधान लक्ष्मण
प्रभुन [illegible] मंदिर स्थापन केलें. [illegible]
[illegible] शतमानांत देवगिरीचे यादव राजांनी आपणाले

राज्य गोंय येवन पसरायले नंतर अनेक सारस्वत कुटुं
उत्तरेक परत स्थळांतर जाल्लें. इतिहास प्रसिद्ध
शिवाजिलें मराठी राज्य स्थापलें तें राज्यांत कृष्णा
शेणवी धूमे, पितांबर शेणवी, नारो राम मंत्री, रामचंद्र
मल्हार सुखठणकर असल्ले अनेक सारस्वतांनी मराठी
राज्यांत मानाची सुजगी घेतल्या. इतिहासांत ...
आनी शिवाजिलें काळांत जो वैष्णव धर्माचो अभ्युदय
महाराष्ट्रांत जाल्लो ताका लागून सारस्वत समाज
मराठी संत परंपरेंत समरस जालो. हे तरेन उत्तरेक
वास्तव्य जाल्लिलें सारस्वतांवयर महाराष्ट्राचे सांस्कृतिक
राजकीय आनी धार्मिक परंपरेचो प्रभाव पडून गेलो तशें
तशें ते प्रदेशाची भाशा जावन् आशिल्ले मराठी संस्कृतीचो
प्रभाव तांगेलें भौतिक आनी सामाजिक वेव्हारावयर
आनी चाली-रीतीवयर पडलो. हो प्रभाव इतलो मूळ
आनीसमंस्थानावयलो आशिल्लो की आयज ताका लागून
सारस्वत समजांत सगळ वयल्यान सकयल पर्यंत एक फूट
दिसून येता. हे दोन विभागांतु लोकांचो संबंध, परस्पर
वेव्हार आसा म्हणचें सत्यस्थितीक लागून ना म्हणका. हे
महाराष्ट्रीय सारस्वतांलो संबंध गोमंतक प्रदेश किंवा कार-
वार, मंगळूर, कोचीचे सारस्वतांबरोबर केवळ धार्मिक
क्षेत्रांत थोडे जास्त प्रमाणान आसा. संस्कृति, भाशा आनी
अस्मितायेपासून ते गोंय पासून इतले दूर गेल्यांची की
ते मूळ गोमंतकीय म्हणचें असंभव जाल्यां.

जे तरेन सारस्वत धाव्वे शतमानापासून उत्तरेक गेले
ते तरेन पंदरावे शतमानापासून थोडी कुळं दक्षिणेकवा
गेली. पुण तांणी हे तरेन वच्चांतु एक मूळ फरक आशिल्लो.
थोडी कुळं थेट कोची पर्यंत वेपाराक लागून स्थळांतर
जाल्लीं. ताजे उपरांत आदिलशाहीन आपण्यालें राज्य

गोयांत् वसयलें तेन्नां थोडी कुळांक परत भायर वचचें पडलें. ताच्यार सारस्वतांले स्थलांतर जें जास्त प्रमाणान दक्षिणेचे दिकान जालें तें धार्मिक छळाक लागून जालें. पंदरावे आनी सोळावे शतकापासून जेन्नां गोयचे आक्रमण पोर्तुगीसांनी केलें तेन्नां तें राजकीय आक्रमण. बरोबर धार्मिक आक्रमण वी जावचें साहजीक जालें. हिंदू धर्माचो नाश करून ते जाग्यार क्रिस्ती धर्म प्रस्थापित करचें कार्य मागीं हातांत घेतिलें.

क्रिस्त धर्म प्रसारा खातीर गोंय हें सर्वांत केंद्रस्थान जालें. पूर्व दिकेचें रोम म्हूण ताका काळा समयानंतर नांव प्राप्त जावचें आशिल्लें. धर्म प्रसारा खातीर पाश्चात्य देशांतल्यान अनेक धार्मिक संस्था हांगा येताले. पोर्तुगी-सांले राजाश्रया सकयल धर्मांध जाल्लिले धर्म प्रचार-कांनी हिंदू लोकांली मठ, मंदिरं, धर्म स्थानं, धार्मिक साहित्य नाश करचें कार्य हातांत घेतलें. जनसामान्यांली भाशा जावन आशिल्ले कोंकणी वयर बंधन घायलें हिंदू लोकांक बलात्कारान बाटोवचें हें दर दीसाचें काम जालें. जेन्नां सारस्वतांनी हें कार्यांत विघ्नं हाडली आनि विरोध दाखयलो तेन्नां पोर्तुगीसांलो कोप सारस्वतांवयर उसळलो. पाद्री मिगेल व्हाज आपणाले १५४० त् वर्साले पत्रांत म्हणता. "शेणवी नांवाचे जे सारस्वत ब्राह्मण आसात ते स्वतः तर धर्मांतर जायनांत पूण दुसऱ्यांकवी जावचाक दीनांत. ताका लागून ते क्रिस्ती धर्माचे कट्टर वैरी आशिल्यान तांका जाल्लिले तितलें बेगीन गोंयच्यान भायर घालका" हें नंतर सारस्वतांक गोंय भायर हद्दपार करचें आनी ब्राह्मणेतरांक बाटोवचें पोर्तुगी-सांनी सुरू केलें.

हें नवेन देशांतर पाविल्ले सारस्वत कुळ [illegible] मंगळूर आनी दूर कोची मेरेन पसरलें. पुन दक्षिणेक मार्गार्वागेल्ले सारस्वतांले ब्राह्मणत्वाक [illegible] तें आसा की जेन्ना ते दक्षिणेक [illegible] ताणी आपण्याबरोबर आपल्याले देव, धर्म आनी [illegible] बरोबर आपण्याली भाषा—कोंकणी भाषा वी हाडले. ताका लागून सारस्वतांले अस्मितायेक धोको [illegible] मनोवृत्ती तांगेले जनजीवनांत अजून दिसून येता. [illegible] लागून आयज गोंय पासून दक्षिणेक कोची मेरेन पसरिल्ले सारस्वत ब्राह्मणांतु ऐक्य आसा असें वयले वयल्यान तरी दिसून येता. पूण थोडो विचार करून पळयल्यार दिसून येत की हें ऐक्य जास्त लागींचें ना. ते वयले धार्मिक जीवनांतु, सामाजिक वेव्हारांतु एक असें दिस-ल्यारियी ते तांगेले मानसिक, वैचारिक आनी सांस्कृतिक प्रवृत्तीतु अविश्कारांतु मात्र विगड आसाची. हाजो थोडो जास्त विस्तारान विचार करया.

मनीस हो एक भावनाप्रधान जीव आसा. तांगेले मनांतु, काळजांतु आनी अंतस्करणांतु जे भाव जन्माक येतांची ते तो चिंतन करता, मनन करता. विचार—मनन केले उपरांत तांचें संकलन आनी वक्तव्य शब्द मुखांतर जाता. मानस हें मनीसाले अणभवाचे, वैचारिक प्रवृत्ताचे एक अति श्रेष्ठ स्थान आसता. वाङ्मय हें बाह्यरुपान व्यक्त जालिलें मनीसाले मानस आसा. संस्कृती म्हळ्यार ती जीवन पद्धती जी मनीस आपण्याले सद्‌विचारान आनी सद् आचारान आपण्याले सबागो जीवनांतु निर्माण करता. धर्म, नीति, विद्या, कला-कौशल्य, वाङ्मय, शिष्टाचाराचे मदतीन आपण्याले जीवनांची मूल्यं निश्चित करता. ध्वनी, शब्द, रंग आनी

मिस्र हावें ममानर आपण्यालें अणभव. आपण्यालें अविष्कार साकार करता.

सारस्वत समाजान आपण्याली सत्यं ध्येयं. काळा-नरांत निश्चित केल्याची, एकत्रित केल्यांची, संघटित जागृत आनी सालंकृतकी केल्याची. पुण ताणी जागृत केल्लें अविष्कारांक अस्मितायेक एक समान रूप ना कित्याक तर, ताणी केल्लें वक्तव्य अनेक सर्सी. अनेक भाशी जाल्या. ताका लागून समाजाचें ऐक्य अंग अंगात्, घटक घटकात् पसरल्या. ताणी केल्लें चिंतन, ताणी उरें केल्लें वक्तव्य एकरूप, समग्र जाल्लें ना. तागेलें अस्मितायेक संघटित रूप ना.

उदाहरण महाराष्ट्रांतले सारस्वतांनी आपण्याले प्रतिभेचें साकार रूप मराठी भाशेंतल्यान दिल्यार कर्ना-टकांत् निवास करचे सारस्वतांनी आपण्याले अविष्कार कन्नड भाशेंतल्यान आनी कोचीत् आशिल्ले सारस्वतांनी मल्यालम भाशेंतल्यान साकार केल्ले आसाती. हें कारणाक लागून झाड एक आसल्यारियी ते झाडाची फुलां मात्र अनेक जातिची अनेक रंगाची जावन आसाची हें नैसर्गिक न्हय. हें निसर्गाचे नियमांक लागून ना. सारस्वतांले कर्तृत्व आयज कागदी फुलां तरन, प्लॅस्टिकचे फुलां तरेन कृत्रिम दिसता. देवन तें स्वाभा-विक दीसना.

ताका दिसता की हें तरेन सारस्वतांले कर्तृत्वातु विकृत स्वरूप येवचाक आर्माची कारणांभूत आसाती. सारस्वत ब्राह्मण आसगेले सारस्वत धर्मापासून दूर जाल्याचि. विलग जाल्याची. सारस्वतांलो धर्म स्वयंची ध्येय स्वयंचें. सत्यं स्वयंची हें आमी विसरल्लें आसाची.

अशें साका दिसता. मेगलें अभिप्रायान यजन, याजन, अध्ययन–अध्यापन, दान–प्रतिग्रह हीं ब्राह्मणाचीं स कर्मं आसाचीं. भगवद्गीतेंत् आमका सांगलां आसा कीं शम, दम, तप, शुद्धता, सहनशक्ति, सरळता, ज्ञान, विज्ञान, आनी आस्तिकता हीं ब्राह्मणाचीं स्वभावाक लागून आशिल्लीं कर्मं आसाचीं. एक काळ आशिल्लो जन्ना ज्ञानी म्हूण्, शिक्षक म्हूण, साहित्यिक म्हूण, न्याया-धीश म्हूण्, शैक्षणिक, वैज्ञानिक, वैचारिक, वैद्यकीय, साहित्यिक आनी सांस्कृतिक क्षेत्रांत् सारस्वतांलें स्थान अग्रगण्य आशिल्लें. पुण आयज आमी सारस्वत धर्म आनी कर्म आचरणेंत् हाडच्यांत् तत्पर दिसनाचीं. काम आनी भोग हातु आकर्षक जाल्लें दिसत येताची. जन कामासक्त जाल्ल्यान, देह म्हळ्यार आपण आनी देहाचें सुख म्हळ्यार इतिकर्तव्यता म्हूण् मानून आशिल्ल्यान बहुवश सारस्वत धनेच्छेन आपण्यालें जीवनाक एक वेगळेंची वळण दीत आसाची. सांतिल्लें आसा कीं भाकरीक आनी भाशेक, भाशेक आनी संस्कृतीक, संस्कृतीक आनी अस्मितायेक. अस्मितायेक आनी मूल्याक लागींचो संबंध आसा. भाकरीवयर भार दिल्ल्यान मूल्यांचो नाश समूळ जाल्लो आसा.

हें निःसंशय आसा कीं धन संपत्ती स्वतः अनिष्ट किंवा त्यज्य अशी नासता. पुण त्या धनाची अनित्यता मात्र ध्यानांतु दवरचें आवश्यक आसा. देकून आमगेलें जीवनाविशय जी मूल्यं आसी आपणायताची तांचे विशय विवेक उपयोजनेंतु हाडका. जनालें ज्ञानावयर आयिल्लें काजळ दूर करनु सारस्वत ब्राह्मणालें ब्राह्मण्य उजळ करका.

पोंडे वर्सांपासून आमगेले समाजांतले थोडे जाणते भार-तांतले सर्व सारस्वतांक एक संघटनेंत हाडचे प्रयास करून आसाती. म्हाका दिसता की तांणी हें काम हातांत घेवचे पयलें दाक्षिणात्य सारस्वत समाजांत जें विघटित स्वरूप दिसता तें ना करचें कार्यांत हातभार लाम्त दिवचें अगत्य आशिल्लें वास्तविक आसका आयज दिसता की उत्तर कानडा, दक्षिण कानडा, कोचीन, गोंय, चित्रापुर सारस्वत असें अनेक विल्लग विल्लग संस्था आप-आपल्या वावर सभाळून आसात्. हे तरेन विग-विगड संघांत, विग विगड विभागांत विभाजन पाविल्ले हे समाजाक एकत्रित हाडून तांतू आर्शी नागले अविश्कारांत समन्वय हाडल्यार सारस्वत समाजाचे अभ्युदयाक निश्चित स्वरूप मेळतालें हातूं संशय ना.

देकून आयज अनेक विभागांत विभाजन पाविल्ले असल्या-सारस्वत-मळ ध्येय मूल्य परतें दिकान अभिमनाचे दिकान फिरचें आवश्यक आसा. आमगेले समाजाची मानसिक, वैचारिक प्रवृत्ती पुन जागी करची आसा. तीं संघटन करचाक जी गरज, जें माध्यम आसी आपणा-वका तात्तो विचार विगड पातळीवयल्यान करचे आवश्य आसा. गोमांतक हो आमगेलो देश—धार्मिक, सांस्कृतिक वाटीं मुक्त देश आसा. कोंकणी ही स्वधर्म प्राप्त थातीं स्वाभाविक असली भाषा आसा. देकून भगवान परशुरामान दिल्लिलो गोमांतकीय धर्म, गोमांतकीय अस्मिताय, गोमांतकीय आमले कोंकणी भाशेचे माध्यमांतल्यान साकार करया. जाका लागून पसरल्लें अविश्कार एकत्रित येताले. समाजाक स्वाभाविक असले माध्यम मेळिल्यान समाजाची संस्कृताय फुलताली फळताली हे

विशय सारस्वत धर्म पंथाचे धर्म गजाल. प्रतिष्ठित व्यक्तिनी, कार्यकर्त्यांनी विचार करचे आवश्यक आसा.

हे नदर केल्ल्यान मंगळूर आनी कारवारकारांचे विचार कोंकणाचे आनी गोंयचे सारस्वताक समजतले, कोंकणाचे आनी गोंयचे सारस्वताले चिंतन आनी मनन– कारवारकार आनी मंगळूरकारांक कळून येतले. हे नदर आचार विचार अदल बदल जाल्ल्यान आमी एकमेकाले स्वरूप ओळखूं शकताले. तांणी फुलयल्ले फुलांचे रंग आस्वाद शकताले, ते फुलाचो सुगंध घेव शकताले. स्वधर्माचो उत्क्रांती स्वभाशेतल्यान जाल्ल्यान ताका नवीन सर्जनशीलता प्राप्त जाताली. तशें पळयल्यार स्वधर्म, स्वदेश, स्वभाशा आनी संस्कृति आपणायिल्यान मनीसाले कर्तृत्वाक संकुचित स्वरूप प्राप्त जायना. ताजे उलट स्वधर्म, स्वदेश आनी स्वभाशा आपणायिल्यान कर्तृत्वाक, कौशल्याक स्वाध्यायाचो सुगंध येता. देकून आयजचे स्पर्धास्पर्धी जीवनातु नम्रतेन, नमळतायेन, स्वाभिमानान, निर्धारान आमगेल्ले अंतस्करणातु आशिल – थोडे जास्त बाविल्ले – फुलाक जतन करया, आकार दीवया, फुलावया, जाका लागून सारस्वत धर्माचो, सारस्वत भाशेचो सुवास चारी दिकान पसरताला. एक माध्यम, एक भाशा आपणायिल्यान आमगेली मूल्यं, अस्मिताय संघटित जाताली. आमगेला समाज संघटित जाताला. मुंबय पासून केरळ पर्यंत पसरिल्ले सारस्वत समाजातु पुनरुद्धाराक पोशक आनी उपयोजक असली मनोवृत्ती जागी जाताली. ताजो लाभ आमकां मेळताली. हे कार्यातु जामकां यश मेळ म्हणु देवलागी मगलो मागणी. देव सर्वांक बरे करों.

Dakshinatya

SARASVATS

DAKSHINATYA SARASVATS

Tale of an Enterprising Community.

NAGESH D. SONDE

First Edition :

2004

Published by :

NAGESH D. SONDE
318, Raheja Crest – 3,
Link Road, Andheri West,
MUMBAI 400 053

Printed at :

New Age Printing Press
Sayani Road, Mumbai - 400 025.

Price : Rs 100.00

Dedicated to The memory of

My brother

Vasudeo D. Sonde

Who taught me the manner how I should live my life

By living life himself in that manner

CONTENTS

*****

Introduction

This book is not meant to be a history of Sarasvat Community n the western coast of India. There are many books on the subject as vell as there are many who are more knowledgeable than the present author. This books only attempts to give another view of the Sarasvat Community, especially those who are settled on the west coast of India. The age of the author and absence of cooperation from immediate compatriots did not enable him to go through manuscript for grammatical or spelling mistakes in the manuscript. Thinking it would be better to be guided by the intelligentsia in the community, the author sent the preliminary manuscript to many, for their comments and suggestions. But large number of them failed to acknowledge even the receipt of the manuscript let alone send their suggestions. The suggestions made by the few have been incorporated to the best of my ability. Therefore, even if there remain mistakes and errors then the responsibility is entirely mine.

The attempt to delineate the contours of Sarasvat community from the earliest settlements on the west coast of India during the long passage from the time the time the first settlement was established by the legendary Bhargava Parashurama. In the absence of archeological, racial, literary and historical literature, the primary base has been the scriptures and the Puranas. But from the beginning of the Twentieth Century, there has been upsurge in archeological, racial, linguistic and historical traditions which enables us to have a fresh look on the history of Sarasvat settlements in Konkan and other places.

Earlier Mahabharata, Bhagavat Purana and Skanda Purana were the primary sources. Now we have the archeological findings by Marshal and others of the Sindu Valley and Sarasvati Civilisations, the racial by Rice, Guha and others, linguistic studies by Hoernle, Marshal, Katre, Chattergee, the historical studies by Cunnigham, Pusalkar, Sukhtankar, Priyolkar ,Shenai Goembab and others. These have given a new perspectvesto the problems of historicity of the

Sarasvat events symbolically mentioned in Vedas, Brahmanas and th
Puranas.

Maxim Gorky a Russian literary giant points out that 'scien and literature have much in common; in both observation, comparis and study are of fundamental importance, the artist like the scienti needs both imagination and intuition. Imagination and intuition brid the gaps in the chain of facts by it's as yet undiscovered links an permit the scientist to create hypothesis and theories which more o less correctly direct the searching of the mind in its study of the form and phenomenon of nature. They are of literary creation, the art o creating characters and types demands imagination , intuition, th ability to make things up in one's own mind'.

Similarly, Goethe, the great German philosopher writes in h book Maxims and Reflections, that 'The historian's duty is to separa the true from the false, the certain from the uncertain and the doubtf from that which cannot be accepted by investigator must before a things look upon himself as one who is summoned to serve as jury. H has only to consider how far the statement of the case is complete an clearly set forth by evidence. Then he draws his conclusion and give his vote, whether it be that his opinion coincides with that of th foreman or not'.

I am also beholden to the views of another wester Philosopher, Santayana who points out in his book, The Sense o Beauty, that 'There are two stages in the criticism of myths . . The fir treats them angrily as superstitious; the second treats them smilingl as poetry . . Religion is human experience interpreted by huma imagination. . The idea that religion contains a literal, not symboli representation of truth and life simply is simply an impossible idea Whoever entertains it has not come within the region of profitabl philosophizing on that subject . . Matters of religion should never b matters of controversy . . We seek rather to honour the piety an understand the poetry embodies in these fables'.

The author has tried to be guided by these words of wisdom But a human being cannot be freed entirely from beliefs, which have t some extent been hallowed by traditions, because if he rejects anothe will wait on the sideline to fill its place. Therefore this book i addressed to the bold and courageous ones who can question th beliefs, the systems and the traditions which the society has foisted o them, in which their commercial acumen is appreciated and lauded an not their learning and wisdom. One needs to investigate what has lead the community increasingly to be drawn towards commercialization o

ıeir attributes when their genius was meant to harness the thinking ıind and be harbinger of the Mind and Mouth of Purushattama or as ˈhe Uttama Purusha.

When wisdom comes to marketable commodity, it comes to be liscounted in the ration of the wealth it could generate. Wealth and ›rosperity comes to be paraded and the intellegensia stands on the ›idelines either dispirited or in awe.

In such situation it is crime to be silent when their essence as Sarasvats, the children of Sarasvati and inheritors of Srasvat Muni is endangered, it is for the intellegensia to wake up, to rekindle the pristine purity in the hearts and minds of the members of the community, from shaking them from slumber, filling the blanks which are unclear, instead of standing on the sidelines waiting for deliverance from the Divine.

If this books makes even a slightest of ripple in the cumulative consciousness of the community, the efforts may well be considered well-served. No one need assume the changes will be immediate or dramatic; changes never are dramatic but take place silently, seeping slowly, silently and surely in consciousness.

All the views mentioned here need not be accepted, because they are wise but they surely need to stir the minds for introspection and consideration.

*****

One

Source Material.

On the west coast of India lies a long strip of land, hundred *yojanas* long and three *yojanas* wide, bound by sea on the west and the *Sahya* mountains on the east, reclaimed by Bhargava Parashurama when he was banished by Kashyap Muni to settle in the extreme end of *Aryavarta.* A historian should neither be intimidated by legends in ancient texts nor be bewildered by the deterioration of the ideals enshrined in classification of the society, based on attributes and performance of actions, nor be shocked by perverse norms paraded as *Yuga Dharma*, because of his firm conviction that the fundamental *essence* of *Dharma* is ever inviolable, only the external *form* changing with period, places and persons.

Though *Sarasvats*, like many others claim to be Brahmins, it is hazardous to expect in *Kali Yuga* that functions assigned to *Brahmins* like '*Worship of the Luminous ones, of Teachers, of the men of wisdom, purity, uprightness, self-restraint, austerity, learning, serenity of mind, speech, action, performance of action without expectation of any rewards . . .*' would be fulfilled by them in entirety. But this should not prevent them from reflecting about their attributes and whether the functions performed by them are commensurate to them. During the efflux of *Time*, some may need to be re-appraised and compromised temporarily in times of distress, as contemplated by *Dharmashastras*, while propounding the principle of *apaddharma*. But complete unconcern or disregard or unconcern can neither be justified nor be condoned for *Sarasvats*, if they claim to be *Brahmins.*

This book is, therefore, addressed to those bold ones who can reflect and question the *brahminhood* foisted on them, when they are known and recognized more for their commercial enterprise than for their wisdom. When wisdom is discounted and wealth becomes the yardstick, a *Brahmin* should wake up and the *intellegensia* among them cannot sit silent saying what is not seen does not concern. Life is, what the Mind makes it to be. Therefore, if the *brahminhood* of the

Sarasvtas is to be restored to justify its pure and noble heritage
Mind needs to think and reflect consciously without being blinded
their technological achievements and material success.

This Book is neither meant to be nor is the history of the *Sarasvat* community; it only attempts to place on a canvas the problems which they have faced, many appearing hazy, indistinct and confusing. It is hoped that what appears unclear will be clarified by men of wisdom who know the facts better, instead of standing on the fringe watching the society slide down to doom. Initiated by the counsels of the wise, the young ones may rise up being initiated with a vision in their eyes and enterprise in their arms. Admitting that all that is old is not necessarily good and all that is new is also not necessarily bad, one should understand the present in the twilight of the past to fashion a bright future. Religion is not blind acceptance of scriptural authority nor questioning the credentials of the religious institutions, practices and customs is rebellion. Because wisdom needs to be reaffirmed. What is needed, is an inquiry in beliefs, faiths and the assumptions, so that one may open the gates to the unknown. One would fail if he remains silent when he should be vocal.

Man cannot be free of beliefs; if he rejects one, another one takes its place. Man nevertheless can claim clarity born out of reflection, even if successful solution may appear uncertain. Error lies in assuming accumulated information to be same as wisdom. Only discrimination transforms information to wisdom, inquirer to be a thinker, inquirer, seer to rejuvenate history and charter the future.

Historian cannot afford to be a compiler of information from various sources but has to be a commentator as well. If he relies on scriptures and legends, on travelogues, on archeology, philology, philosophy, it does not mean that he necessarily accept them all, as complete and conclusive evidence. In scriptures one often finds authentication of what archeology has revealed later. Since scriptures primarily rely on symbolic and mystical suggestions, one needs to sift facts from myths, history from legends. One need not necessarily be right and all others be occasionally be right. Antagonism needs to be replaced by compassion to each other's customs and manners, beliefs and religious practices to justify the claim of the *Vedic* scriptures - 'वसुधैव कुटुम्वकम\'.

The *Vedic* scriptures and *Brahmanas* have been immense source of historical events. Some Marxist historians like Dr. D.D. Kosambi believe that the *Vedic* scriptures '*deal overwhelmingly with Yajna blood sacrifices . . Such monstrous occupation with unlimited ritual killing proves that the society had begun to exhaust all the means*

subsistence', further pontificating that '*When Upanishads were added supplement the various Brahmanas, no direct acknowledgement was ade of any change . . The Yajna was now cited primarily for some ystical philosophy with generally fantastic interpretation, not for riginal blood and gut performance . . No reference was made to uddhism or Any other anti-Brahmin religious sect. This led many to elieve that the oldest Upanishads must all preceded Buddhism*'. The vord '*Many*' possibly having some reference to the pre-Karl Marx *Aarxists intellectuals.*

Further according to the intellectual Marxist scholar, Krishna vas late intruder in *Mahabharta*, and '*great deal of doctrine later palmed off in Krishna's name was surreptitiously borrowed from Buddhism . .*' his only regret being that '*The serene and limpid presentation in the simplest words and plain logic which charecterises early Buddhist discourse is not found in the teachings foisted upon Krishna*'. It became impossible for Dr. Kosambi to expect from Krishna any '*serene and limpid presentation in the simplest words and plain logic which characterizes early Buddhist discourse*' especially when Krishna in the learned Marxist's opinion '*The many-faceted god is the like inconsistent, though all things to all men and everything to most women . . husband to innumerable goddesses, most promiscuously virile of bedmates . . toughest of the bullies in killing his own uncle Kamsa, in beheading a guest of honour like Shishupala and at some one else's fire sacrifice; the fountain-head of all morality whose advice at crucial moments of great battle . . nevertheless went counter to every rule of decency, fair play or chivalry. The whole Krishna saga is magnificent example of what a true believer can manage to swallow, a perfect setting of opportunism for the specious arguments of the Gita*'. The psychological poverty of the intellectual Marxist did not stop here, only to conclude with his specious remark referring *Ganapati* as '*the elephant-headed Ganesh, son of Shiva or rather of Shiva's wife*'. With such intellectual background, it is not surprising that he should have taken as Gods, the great (?) leaders like Lenin and Stalin.

It is often claimed that '*Mahabharata contains all that is to be known ; what it does not contain, is not worth knowing*'. But it was not composed by one person to at one time, though it is ascribed to *Vyasa*. It started as *Jaya*, the record of internecine war between two *Arya* groups, one of the supported by the non-*Arya* communities. Later it was expanded with additional material as *Bharata* and finally when *Bhargavas* added their own legends and religious thoughts it became *Mahabharata*. Speaking of these additions, Dr. Sukhtanakar says in his book *Bhrigus and Bhargavas, a text of historical study*. '*This epic*

poem was at a critical stage of the history appropriated by the Bhrigus (who had certainly specialized in Dharma and Nitisara and probably also developed leanings towards Vishnuism) with the idea of developing in to a vehicle of popular instruction and edification combined with ***entertainment'.***

Ramayana was another scripture which according to Sri Aurobindo, was written by *Valmiki 'in a political and social atmosphere resembling that which surrounded by Vyasa ... which to the pure and delicate moral temperament of Valmiki, imaginative, sensitive enthusiastic shot through with rays of visionary idealism and ethereal light, this looseness and violence was shocking and abhorrent ... He took refuge, therefore, in a great past age of national greatness and virtue, distant enough to be idealized but near enough to have sufficient materials of a great civilisation'. The puranas* are very important in as much as they have made the abstruse philosophical concepts accessible to the less qualified people by bringing the divine element to the emotive level of human consciousness. In addition I have relied primarily on *Skanda Purana*, with full understanding that it is not a composite document a bundle of additions made from time to time.

Information from anthropologists like Rice, Guha, indologists like Cunningham, Bhanadarakar, philologists like Hoernle, Marshal, Beames, Chatterjee, Katre and also archeologists like Marshal and others have helped me to be dispassionate where unintentional bias may intrude. Temptation to give extensive extracts from books is resisted. References are made to the views of many authors, though it has not been possible to accept their conclusions as well.

Therefore, temptation to be swayed by poetic imagery or by the religious fervour is resisted, with an intention to be guided by these wise words. It is fully realized that a human being cannot be freed from beliefs; if he rejects one another will wait on the sideline for acceptance.

*****

Two

Problems in Writing History of a People.

Anthropologists commence evolution of human life from Africa and moving there from to other places, establishing communities primarily on the banks of rivers. As centuries passed, Nature and Environment fused racial groups, through biological selection, leading each group to claim pride of possession of their land, racial identity, heritage and civilization. Interaction was biological necessity, cultural, intellectual, ethical and moral integration was consequent reality. In lands enriched by rivers, Mesopotamian, Egyptian, Hebrew, and Iranian, Indian and Chinese civilizations came to rise.

In this process, *Time* is an important element for integration and assimilation, transforming '*ancient*' civilizations to '*modern*' ones. *Existence* is perennial and change continuous, without there being a '*mother of all civilizations*', each adding to the grandeur in vibrancy of spiritual, ethical, moral and cultural ideals. Human nature is essentially same, to whichever place and period it may belong. It is individual ego and parochial mind that separates and divides human ethos, one society claiming superiority over others. Ancient Egyptians considered only those born in Egypt as '*people*', the rest meriting no such description, ascribing the decline in their civilization not to their inability to assimilate the best what others could offer, but to the perfidious influence of '*strangers from outside (who) have come into Egypt*', '*Foreigners* (who) *have become 'people' everywhere*' (Admon - Quoted in *Before Philosophy*). As far as Jews were concerned, '. . . *assimilation was not characteristic of Hebrew thought. On the Contrary, it held out with peculiar stubbornness and insolence against the wisdom of Israel's neighbors*' (H. and H.A. Frankfurt in their book '*Before Philosophy*'). For them, Israel was the world and the seven tribes were the chosen ones. They believed that '. . . *for our sakes thou*

(the Lord) madest the world. As for the other nations ... they are nothing and like unto spittle' (*Leviticus 20*). The same thought became *Christian* consciousness, making Jesus, the sole son of God through whom alone deliverance is possible. For Muslims, Mohammed was the culmination of this tradition claiming for himself to be last of the Prophets to whom the true religion was revealed by the Lord.

According to A. L. Basham many semi nomadic tribes descended from the great *steppe land* spreading westwards, southwards and eastwards. They became the ancestors of the Greek, Latins, Celts and Teutons, assimilating with earlier inhabitants of Anatolia become the *Hitties* of Mesopotemia, then moving southwards became the *Kassites* and the *Mittanis*, mixed with the locals of Assyria and Sumer, the territory of twin rivers, some worshipping gods with names like *Indra*, *Uruvana (Varuna) Mitira (Mitra)* and *Nasatya*. Those who shifted to the Iranian plains, called themselves the *Avestans* and those settled in the land of five rivers in India, the *Aryas*.

When Egyptians were constructing their Pyramids and Mesopotamian constructing cities and tending agriculture, Sumerian were following Hammarubbi's codes, Babylonians, Assyrians and Childeans were devising their magic, sorcery, and witch craft, here in the land watered by *Sindhu* and *Sarasvati* rivers, a distinct and highly urbanized civilization was prospering. Though these people on Sindhu valley were materially advanced, they lacked understanding of the Nature, giving scant attention to ecology and natural balance between men and nature. The destruction of the luxuriant forests for bricks required for building dams and urban houses, granneries and fortified cities was to lead to the eventual destruction of their urban civilization.

When the *Aryas* came to down to be settled in the land of five rivers in India, they had to fight these already settled people for settlement and survival of lives and their culture. *Rigvedic scripture* contains account of many struggles with *dasas-dasyus* the uncultured, ignoble, godless, repugnant, dark racial tribes speaking indistinct speech, worshipping *linga* and *yoni*, crude, gross in conduct, interfering in cosmic laws, inspite of their visible material advancement.

We are more concerned with the tribes who considered themselves as noble, cultured and therefore exclusive preferring to remain aloof from the earlier settlers of the regions. *Rigveda* contains many allusions to their lives prior to the descent in Iran, which shows their rapport with Nature. The soundless silence of the surroundings and their own sensitive outlook made them receptive to '*the things seen*' and '*the things heard*'. They were the *Seers* who listened, reflected and meditated. When such persons speak, their *speech*

ecomes the medium for the *Will* of the *Cosmic Energy* unifying the *Will* and *Speech* in individual *Action*, lifting the human perception to divine enlightenment. In India from the beginning till perhaps the western materialistic influence overwhelmed the mind and soul, evolution, whether human, animate or inanimate, was never been seen as merely physical phenomenon, every effort being made to see every event, object, thought, speech or action to spiritual dimension.

Indian history is not the collection of merely the temporal events but the events perceived in the context of spiritual expressions using faintly remembered and recollected legends and myths as symbols or examples for narrating also the spiritual truths behind the temporal events. Unlike the western concept of history which is largely the documentation of physical, temporal events and psychological thoughts, the Hindus never exhibited any such sense of history, leaving the western Indologists to search for history in the maze of myths and legends, form the *Rigveda*, *Upanishads*, *Brahmanas*, *Mahabharata*, *Ramayana* and numerous *Puranas*. None of these could be taken as historical documents, even though from the events used in them as examples for narrating spiritual principles, historical models could be structured.

Indians dealt history as indicator of spiritual rather than temporal evolution of human beings. *Time* was not measured in terms of seconds, minutes, hours, months and years but in *eras* - युगs, which determines the change in generational character, shaping the future of human beings. Therefore, passing from one *era* - - युग into another is not *a moment in Time* but *culmination of series of momentous events*. *Atharvaveda* compares *Time* with horse that trots and had to be controlled with seven reins (the five organs of senses, the Intellect and the Mind); only the poet can mount *Time-horse* - "कालो अश्वो वहति सप्तरश्मिः . . . ताम् आरोहति कवयो विपश्चितः" *Time* does not stand still, *Mahabharata* speaking of the destructive and creative functions of *Time*. '*कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ऽ कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ऽ*' - *Time* devours the past, puts an end to the creation, wakes up those in slumber. *Time*, verily, is the vigorous One.

The four *Yugas* do not suggest passage of number of years, but culmination of important events. The *Satya yuga* is the primary stage when human spirit was pure and unsullied. *Vedic* effervescence was the result which ended when *Sarasvati* river, the symbolizing the effulgence of human spirit disappeared from *Aryas*, people becoming more concerned with physical needs and temporal conveniences, commenced their emigration to the east. *Krita yuga* commenced thereafter and ended with the termination of arrogant *Kshatriyas* by

Parashurama and death of King Sagar of *Ikshavaku dynasty* who was one of the associate of the *Bhargava*. The *Treta yuga* followed, the high point of this *yuga* being the prominence of *Ikshavaku dynasty* in Ayodhya under *Dasharathi* Rama. The *yuga* ended the day when *Rama* on completion of his *avatara*, departs. By the time *Dvapara yuga* came, the northern India was completely dominated by *Aryas*, with many non *Arya* people equally dominating the life. There was large scale admixture of racial groups, which contributed to enlargement of the War theatre to include people from even the southern India. Its high point is the internecine conflict between the *Kauravas* and *Pandavas*, both the descendents of once a great *Paurava* dynasty, in which Krishna played an important role. The *yuga* closes when the *Yadava* family in Dvaraka comes to end and Krishna completes his *avatara*. The present *Kali yuga* then commences and is till in operation.

In ancient times, there was a balance between temporal and the spiritual life, with the awareness of different races of *'the Earth that bears people speaking varied languages, with various religious rituals, according the places of their abode, enrich me with wealth in thousand streams like a milch-cow that never fails'* the human race seen as one big family - 'वसुधैव कुटुम्बकम् |', sharing noble thoughts from all quarters – 'आ नो भद्राः क्रतवो यान्तु विश्वतः |'. With the passage of time as diverse racial influences came to intermingle in the society, the earlier *Arya* values became neglected and the moral force giving way to materialistic outlook. In *Kali yuga*, the leadership of the society passed on to commercial segment, *Vaishyas* and *Shudras* having uppr hand with the rise of material advances. Earlier, temporal life was not divorced from spiritual one. Even as they prayed gods presiding over the forces of nature, for success in battles, prosperity and contentment in life. Though in later days *Puranas* spoke of the seven *dvipas* – continents - in which the world was divided, they rarely spoke of the people residing therein, their entire concentration centred on *Bharatavarha* – 'पतीच्यां च नदीनाथः सिन्धुः शतशाखः सह | वहति प्रोच्चलद्वीचिगङ्गयन सततं स्थलीम् || उत्तरं शोभयन्नाशां नगराजो हिमालयः | दैवीं भूतिं समालंब्य स्थितो गौरीगुरुर्गिरिः || दक्षिणां दिशालभ्य वीचिभिस्ताडयन तटम् | गर्जते लवणाम्भोधिर्दुर्धर्षो लोकदुस्तरः || सोऽयं विस्तीर्णभूभागो नानारत्नविशोभिनः | नानावृक्षलतापूर्णो नानागिरिनदीयुतः || नानापशुगणैर्जुष्टो नानाक्षेत्रविराजितः | आर्याणां पुण्यभूमि सा भारतंवर्षमुच्यते ||' – where the best of the rivers flow in hundreds of streams, in the north is spread the radiant Himalayan range, king among mountains, in the south is the expansive salty sea, such is the huge mass of land, shining with numerous gems, endowed with many trees, creepers, herbs, many valleys and rivers, various animals, this is the auspicious land of noble men.

The narrow view became further accentuated in *Kali yuga*, lindus becoming more and more orthodox and inward looking, though nter-action between different races had brought new concepts, new egends and myths to the people. Around 6th century BC. Alexander ame to India from Greece and brought *Ionian* influence on Indian art, ulture, martial arts etc. and also took with him impressions of the lindus as people given to spiritual thinking. And history as we know ame to be evolved. *Shakas, Kushans, Scythians* who came later also eft their impression of Indian society. While many of these races ibsorbed the religious views of the Hindus, rarely one finds an Indian raveling to alien lands and bringing his impressions of them, their customs and cultures.

The Jews and Christians who entered India centuries earlier kept themselves aloof practicing their faith in their own enclaves. In the early years of Islam too, when the fabulous Hind was the source of interest for the traveling Arabian merchants, Al Burani an intellectual Muslim accompanied the Muslims adventurer like Muhammad Gazni (11th century) who came to India to plunder the fabulous wealth of the temples and of the rulers. Al Burani was not averse to study the *Vedas*, *Upanishads* and other scriptures, customs and manners of India, but he regretfully noted that '*The Hindus believe that there is no country but theirs, no nation like theirs, no kings like theirs, no religion like theirs, no science like theirs. They were haughty, foolishly vain, self conceited and stolid . . . If they traveled and mixed with other nations they would soon change their mind, for their ancestors were not so narrow minded as the present generation is*'.

The inquiring mind of the Hindus became obscured by ego-sense, thoughts become crystallized, the spiritual sense losing its vibrancy to sectarian beliefs, faiths and religions. The classification of the society according to attributes and performance of work came to be replaced by classification of society on the basis of birth. Even as various thoughts breezed internally or externally from outside the frontiers were absorbed and assimilated various thoughts and philosophies, the missionary zeal of Islam changed the Indian attitude entirely making them more and more inward looking, refusing to consider let alone accept alien thoughts.

The poetical freedom available to the authors of *Mahabharata*, *Ramayana* or *Puranas*, cannot be discounted while preparing a viable and reasonable historical document, with a compassionate sense of inquiry and un-biased desire to understand events. Absence of evidence does not mean absence of facts. For Indians, deficiency of evidence did not create problems. If one can

accept the symbols, myths and legends as *working hypothesis without* accepting or rejecting them as fictional, then one can source history from scriptures. One must unshackle minds from bondage of the traditional assumptions and revert to the moments of silent solitude to listen '*the sound of one hand clapping*'.

Pragiter prepared the genealogical history of many of the Aryan families on this assumption. His effort should be appreciated and understood instead of treating his righteous disapproval condescendingly, when he remarked "*Ancient Indian history has been fashioned out of compositions, which are purely religious and priestly, which notoriously do not deal with history, and which totally lack the historical sense. The extraordinary nature of such history may be perceived, if it were suggested the European history should be constructed merely out of theological literature. What would raise a smile if applied to Europe has been soberly accepted when applied to India*".

*****

Three

Arya Settlements in Konkan.

History is the record of the past events and ideas for reference in the present life, for planning the future course of action. But what goes as '*history*' is often the record of intellectual and emotional response to the events experienced and perceived. Knowledge is too vast for human mind to understand, leading one to accept what appears as reasonable and rejecting others. History tends to end up being limited to what is read, seen and heard than what can be referred as first hand experience.

Time is like a flowing river, where only the thing that is constant is internal *essence,* the external *form* constantly changing. Therefore, it is said that no one can dip in the same water twice, because its *form* changes, though every one claims to have experienced the essence of the river. Even so, human *essence* has remained same, though the *form* changes through action, interaction, assimilation and evolution, from savage to what appears as covilized. Many racial groups entered India but no racial form, be it *Negrito, Proto-Austroloid, Dravidian, Mongolian* or *Arya,* has remained constant without changing to constitute a diverse tapestry of Indian ethos.

Among the racial groups, the *Négritos* left literally no traces, except few, *proto-Austroloids* and *Dravidian* races made striding impact on material excellence in to a supremely urbanised civilization. *Aryas* who followed were primarily nomadic, influenced and nurtured in nascent forces of Nature and not being familiar with the urban civilization, were initially averse to the material opulence, preferring to establish their genius on intellectual and spiritual foundation. Being very much unlike the urbanized non-*Arya* settlers, the *Aryas* were reluctant to be influenced by their thoughts and customs, till the natural forces made them source unreservedly many fundamentals from *Austric* and *Dravidian* races, making Indian Civilization a comprehensive

product of universal integration of cultures. *Vedic* scriptures, as collated by Vyasa, represented not exclusively the *Arya* culture of the rulers and not of the defeated ones, but a composite document in which the influence of the social, cultural and religious perceptions (*Darshanas*) of both *Arya* and non-*Arya* races found place.

Colonel Wilford observed in A Comparative Essay on the Ancient Geography in India, appearing Asiatic Journal of Bengal that 'The oldest name of India that we know of, is Colar, which prevailed till the arrival of the followers of Brahma, and is still preserved by the numerous tribes of aborigines, living among woods and mountains.' Gustav Oppert sees to have endorsed this view in his book, The Original Inhabitants of India: 'Indeed most tribal names of inhabitants of India will be shown to refer to mountains . . . The two special Gauda-Dravidian terms of mountain are mala . . and ko . . Both kinds of expressions are widely used and prevail through out India. Hence are derived the names of the mallas, Mala, Matavas, Malayas . . and of the Kolis, Kodullas, Kendas, Gondas, Ganadasm Kuruvas . . I shall in future call those tribes whose names are derived from mala, Dravidians and those names derived from ko, Gaudians.' Gunjikar makes a suggestion that just as from Koli or Kol the place Kolvan is derived, and from Gond people the word Gondavana is derived, similarly the word Konkan may have been derived from Ko, being the name of the original people settled in this area, as also commended by Gustav Oppart.

The coast had access to sea-faring Sumerians, Assyrians known as Asuras and Phoenician, known as Panis, the traders who traveled to far-off places from Harappa or Hariyupia. In later days, Pultarch refers to many of the ports on the west coast calling India as Kolarin. When Vararuchi was mentioning the Prakrit languages of his time, he assigns to the residents of Sahya mountain, the Paishachi language.

Bhargavas were familiar both with the sea going traders like *Panis* and who were sea going *Austroloid naga* traders known as *dasyus* and the *Dravidians*, refered to as *dasas* or *danavas*, earlier when they were in *Iran, Assyria and Sumeria*, from whom they gained their knowledge of building sea-going ships, fast running horse chariots or skill in sorcery and magic, which made them to be feared among the rest of *Aryas*. Rajawade also refers for identical reasons, the *naga* settlements as *Tala, Atala, Patala and Rasatala*. With the assimilation of many *nagas* with the main *Aryas*, some like Vasuki, Shesha, Ananta came closer to *Aryas*, while others like Takshaka, Karkotaka, Kaliya

remained hostile. In *Mahabharat*, Balarama refers to one *Nagatavarma* as pilgrim centre, where in a temple dedicated to Vasuki, thousand of *rishis* worshipped him. Yadu's descendent Mahishmant established his capital *Mahishmati* in the banks of Narmada river, wresting it from Karkotaka *naga*. *Skanda Purana* refers the town Nagve as *Nagavyaha*. The territory south of *Gomantaka* was known as *Ahikshetra, which came to be transformed as Haiva*. The *naga sampradaya* becomes powerful as one reaches Kerala.

Dr. S.K. Chatterjee remarked 'It has now been generally admitted . . . that in certain matters the Dravidian and Austric contributions are deeper and more extensive than that of the Aryas', Dr. S. Radhakrishnan concuring 'The Vedic religion absorbed, embodied and preserved the types and rituals of other cults. Instead of destroying them, it adapted them to its own requirement. It took so much from their social life of the Dravidians and other native inhabitants of India that it is difficult to disentangle the original Arya elements from others'. Dr. D. D. Kosambi expressed a discordant note that 'The Aryas were not civilized as compared with the third-millennium urban cultures which they attacked and often ruined'.

Many theories about migration of the Aryas to Indian sub-continent have been put forth. During British rule, it was fashionable to portray Aryas as cultured and highly civilized community, who invading India and defeating the non-Arya barbarian settlers established highly cultured settlements. In the beginning of the twentieth century, when anthropologists, archeologists, linguists and social researchers placed before the public their findings based on racial, social, linguistic evidences, with excavations of Sindhu valley and Sarasvati river civilizations, it came to known the the early settlers were not barbarians but highly developed urban settlers.

Philologists have generally commenced their study of *Prakrit* dialects on the premise that all of them had origin in *Sanskrit*, the refined language of the *Vedic* scriptures. It was scarcely considered whether there should not have been a natural or *prakritic* form of speech, commencing from gibberish of the apes to a communicable form of the humans, before the language could be formalized and termed as refined or *sanskritic*. When A.F.H. Hoernle, who was one of the pioneer philologist of Indian languages, took up the study of the *Prakrit* languages of India, he unconsciously espoused a dramatic theory in his book *A Grammar of Eastern Hindi*, stating that in remote past, when *Aryas* first descended from north-west *Kandahar* (*Gandhara*) their only *prakritic* form of speech was *Magadhi*. It gradually reached towards South and the East. When the second wave

of *Aryas*, whose *prakritic* form of speech was *Sauraseni*, descended from Kashmir and Ladakh in the north, they settled in the area watered by *Sarasvati*, breaching *like a wedge* into the area settled by earlier *Aryas*, gradually pushing them and their speech farther towards the east. Based on these observations, he reasoned that '*two great immigrations of people of the Arya stock into India (which) took place at different periods, both speaking essentially the same language though in two different varieties*'. Dr.S.K.Chatterjee endorsed Hoernle's view. Grierson, while conceding that the two groups spoke different dialects, did not agree with his theory of two fold entry. Chanda and Risley, anthropologists also came to the same conclusion, when they opined that the *Dolichocephalic* i.e. the long headed *Aryas* used to nomadic life, responsive to the sound of silence amidst the surrounding nature and the expansive space above, with freedom to thought and behavior, descended first from the cold climate of Siberia in the plains of Iran, where seeing the urban society which was contrary to their life style, ventured further through difficult terrain of *Hindukush* mountains, settled in the plains of Punjab. Here too they confronted people equally coarse, strange and unfamiliar but being aggressively proud of themselves as the noble one – *Aryan*, they fought their way and destroyed the urban life of the people, speaking diverse speeches and practicing, what they considered, obnoxious unnatural, inferior and therefore, ignoble faiths and beliefs. To this *Arya* group belonged the *Bharatan* Tribes consisting of *Kshatriyas* like Vadhrasravas, Divodasa, Pijavana and Sudas and *Brahmins* like Vasishtha, Grtismada, Kanva, Dirghatama and Vishvamitra belong to this group and spoke *Magadhi*.

The *Brachycephalics* i.e. the short-headed *Aryas* descended via Ladhak and Kashmir, to settle in the region bounded by rivers *Sarasvati*, *Drishadvati* and *Apayu*. Their fight was against the elements of Nature, the Himalayan snow, blizzard and mountainous terrain and did not encounter any urban society. During their travels they experienced grandeur of the mountains, silence of the snows, swiftness of the flowing rivers and people who though appeared as mysterious, were yet not unfriendly, living a nomadic life which was not very much unlike their own earlier life. Therefore, their first impression of the people *en route*, was friendly, favourable and desirable. Though no less proud than the *Aryas* who had traveled crossing the Hindukush mountains, they were nevertheless inclined towards the local population, whether the dwellers in the misty mystical and ethereal Himalayas like the *gandharvas*, *apsara* and*kinnaras* or the urban settlers like the *dasas*, *dasyus* or *danavas* living in the plains.

These *Aryas* were primarily *Kshatriyas* speaking *Sauraseni* speech. Pururavas, Ayu, Nahusha, Yayati and the five sons - Puru, Anu, Turvasu, Druhyu and Yadu were prominent among them. In the absence of a priestly class in their group, they depended on *Angiras, Atharvan* and the *Bhrigus,* who like them were also closer, while in Iran, Assyria and Sumeria, to the *non-Arya* settlers. *Pururavas* married the *apsara,* Urvashi, Ayu married *danava* princesses *Prabha.* Yayati married Sharsmistha Vrishaparvan *danava's* daughter and also Devayani, the daughter of Shukracharya *Bhargava.* When Sudas of *Bharata* tribe had replaced Vishvamitra by Vashishtha as the family priest, Vishvamitra, though a *Bharatan*, felt insulted and joined the ranks of the *Pauravas.* His sister Satyavati was given in marriage to Richika, a *Bhargava.* In *Dasarajnya* battle, which was faught between Sudas and Yayati' sons, Vishnavmitra became their guide, and *Bhargavas* assembled the *non-Arya* tribes to align with the five sons Yayati. The battle was so ferocious that the *Bharatans* called the Pauravas as dasas and sought the grace of Indra to defeat them.

Apart from these two groups, there was the third group, who are referred in *Vedic* scripture as ancient seers. There are the *Atharvan-Angiras-Bhargavas* were proud, yet unbiased, unprejudiced tolerant people, more universal in outlook, mingling freely with the *Aryas* as well as the non-*Aryas.* While in Iran Atharvans were priests of the fire worshippers and devotees of *Varuna*, accepted as *Ahura Mazda*, or *Assara Mazas*. For the *Avestans*, *deva* was not acceptable and *Indra*, who defeated the *Asura* and *Dasa* forts and towns of Sindhu and Sarasvati civilizations, was not the principal God, honoured by the *Aryas* of the *sapta-sindhavas.*

Bhargavas were primarily the most dynamic among the trio, traveling farther perhaps to Summeria and Assyria and learning from then their knowledge in sorcery, witch craft, magical spells and occult powers, learning from the Phoenicians, the art of construction of sea-going ships with many oars, skill in navigation and construction of fast moving horse driven chariots, at the same time spreading their spiritual thoughts and gods to them. All these knowledge made the *Bhargavas* '*omniscient as well as omnipotent supermen . . by virtue of their rigid austerities and magical or spiritual powers . . walking on earth. . greater than mere gods*' as Sukhtankar refers them in '*Bhrigus and Bharatas - A historical study*'. The visit of Narada, the wandering minstrel to the *Shveta dvipa* and bringing *Pancharatra* Philosophy to India may due to such interaction.

According to Sukhtankar, *Bhargavas* incorporated many of their legends in *Mahabharata.* '*The epic poem (Jaya describing in*

detail the Bharata War), was at a critical stage of the history was appropriated by the Bhrigus (who had specially specialised in Dharma and Nitisara and probably also developed leanings towards Vaishnavism) with the idea of developing the epic into a vehicle of popular instruction and edification combined with entertainment'. Dr. S. K Chatterjee endorsing this view said *'There should be no hesitation in concluding that in . Mahabharata there is conscious nay delieberate weaving together or rather stitching together of the Bharata legends with Bhargava stories'.*

Veda means eternal and immutable wisdom comprising social, cultural, temporal and spiritual culture of the entire world contributed by all diverse creatures, animate or inanimate, to whichever stage of evolution they may belong, expressed in diverse places and periods making it undoubtedly a comprehensive aggregate mass. It is what is called the *universal righteousness*, the *perennial principles* – मानातन धर्म. The Seers have '*seen*' and recorded a fragment of the effluegnece of that *supernal* wisdom (*Veda*) without human effort – 'मानव प्रयत्न विना प्रकटितभूत'.

Majority of the hymns were no doubt inherited by the *Aryas* as their inheritance when they entered India, some of them also having been '*seen*' by the non-*Aryas* who had come under the *Arya* influence in India. Being individual expressions, having personal and emotional character, they were expressed initially in the *prakritic* form of speech of the Seer, which as pointed out by Hoernle seems to be either *Magadhi* or *Sauraseni*, with their regional variations. As time lapsed, the hymns contributed by diverse racial groups belonging to diverse *milieu*, gathered in abundance. Earlier hymns became more and more distant and obtruse. As time lapsed, the hymns gathered in abundance, becoming difficult for recollecting, remembering and reciting, though the mass made Indian life and philosophy the symbol of composite comprehensive, continuity of human thought.

The hymns acquired the sanctity of mystical, spiritual and cultural heritage of the *Aryas*, and therefore needed a more mature, sophisticated, noble and cultured medium to justify what was perceived in supra-conscious Mind. For that purpose, *Krishna Dvaipayana* used *Sanskrit*, which by the time the *Dvapara Yuga* had set in, had acquired the *sanskritic* cultured, noble form. He felt that since it was impossible for human beings to remember all of them due to the decrease in the intellectual and power of remembrance, he collected

ew representative hymns from the great mass, arranging them in *Mandalas*, according to the Seer families, in four groups *Rig*, *Sama*, *Yajur* and *Atharva*, hence known as *Vyasa*, the coordinator, the arranger.

Since the language was cultured and intelligible only to the learned and qualified, the hymns were not only not accessible to the common people but also to those who were not properly initiated and qualified for receiving the wisdom. Further, even though *Vedic scriptures* use *Sanskrit* as the language, it is not referred by that name but as Chhndas, which means concealed 'छांदयिति ते छांदम्'.

Aurobindo explaining the need for such concealment says: '. . . *the Rigveda is itself the one considerable document that remains to us from the early period of human thought of which the historic Eleusinian and orphic mysteries were the failing remnants, when the spiritual and psychological knowledge of the race was concealed. . . one of the leading principles of the mystics was the sacredness and secrecy of self-knowledge and the true language of the Gods. This wisdom, they thought, unfit, perhaps even dangerous to the ordinary human mind or in any case liable to perversion and misuse and loss of virtue if revealed to vulgar and unpurified spirits. Hence they favoured existence of an outer worship, effective but imperfect, for the profane*

an inner discipline for the initiate, and, clothed their language and words and images which had, equally, a spiritual sense for the elect, a concrete sense for the elect, a concrete sense for the mass of ordinary worshippers'.

Rigvedic seer also mentions that, '*When it was desired that the objects be assigned with names, Vak was sent as the earliest of all utterances, through Brihaspati, the first and the foremost. The Speech that was best and stainless, was revealed, along with the divine mystery*' and what scripture further said, '*In four groups (Para, Pashyanti, Madhyama and Vaikhari) has Vak been classified, all of which the men of wisdom are aware of. In the first three groups are hidden the mystical secrets and men speak only in the fourth classification*". *Brihaddevata* also pointed out that only he who knows the true meaning of the hymns alone can know the luminous gods – '*ऋचो ह यो वेद स वेद देवानाम्*', and he who does not know them, in what way can the hymns help - 'ऋचो अक्षरे परमेव्योमन् यस्मिन्देवाधि वि-वे निषेदु | यस्तन्नवेद कि ऋचा करिष्यति |'. Yaska refers them contemptuously as pillars carrying the loads 'स्थाणुरयम् भारहारः'.

Since *Vedic* scriptures were *mystical* in *essence* and *mysterious* in *form*, they were not easily intelligible unless they were initiated. Therefore, six subsidiary supports were provided – शिक्षा *(phonetics)*, कल्प *(rituals)*, व्याकरण *(grammar)*, निरुक्त *(etymology)*, छन्द *(metrics)* and ज्योतिष *(astrology)*.

In an over view, *Rigvedic* hymns and later *Brahmanas* appear to contain primarily the account of the conflicts of the *Aryas* and the non-*Aryas*. But a closer study will reveal that the events have been used as symbolic data and suggestions to demonstrate conflict between enlightened forces and the un-enlightened ones. The temporal symbols have nevertheless been of assistance in the investigation in archeology regarding the historicity of the events, especially of the *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations with opulent and dramatic clarity

While the *Bharatans* under *rajanyas* like Vadhrasravas, Divodasa, Pijavana and Sudas with their *Brahmin* priests like Vasishtha, Grtismada, Kanva, Dirghatama and Vishvamitra lived in the plains of Punjab, then known as the land of *sapta sindhavas*, the *Pauravas* with *rajanyas* like Pururavas, Ayu, Nahusha, Yayati and his five sons - Puru, Anu, Turvasu, Druhyu and Yadu lived in and around the *Sarasvati* river.

Neither *Bharatans* nor the *Pauravas* were close with the *Atharva-Angiras-Bhargavas*, though respected as ancient seers. Their proximity, especially that of the *Bhargavas*, with non-*Aryas* along with their knowledge of socrcery, witch-craft, skill in ship building, had distanced them from the mainstream of the other *Arya* groups settled in the land of *sapta sindhavas*. For a long time even their sacred scripture, *Atharvaveda,* was not accorded the status as *Rig*, *Sama*, *Yajurvedas*, were given. The first three alone were referred as *Trayi Vidya* and *Atharvaveda* being referred as *Kshatram.* It was only in later times that it received recognition as the fourth *Vedic* scripture. *Bhrigus* and *Angiras* were credited having brought from heavens *Agni* and establishing it in *Brahmavarta,* which on that account became divinely ordained place for performance of sacrifices, the people residing there on that account being noble and austere. When *Atharvans* and *Angiras* in later times shifted their settlements to *Brahmavarta*, *Bhargavas* continued to settle in *Bhrigukaccha,* on the west coast of Inida. Chyavan whose name is found in *Rigveda* and Shukracharya as presiding priests of the non-*Arya* communities and the marital relation with *Pauravas* brought these two groups closer in later generations.

When *Sarasvati* river started disappearing from the earth and the Sind and Rajasthan started becoming deserts, the *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations collapsed, contributing to vast migrations of *Aryas* and the non *Aryas*. The victorious *Aryas* had destroyed enterprise and the will of the non-*Arya* communities, leading them to

disperse on all sides of the land, even crossing over the *Vindhya* mountain range towards unknown territories south. *Aryas*, themselves emigrated towards east along the northern banks of river Ganga, under the leadership of Videha Maghava and guided by Gotama *Rishi*, till they reached river *Sadanir* (modern *Gandaki*) in present Uttar Pradesh. *Ikshvaku* established his settlement in Kosala with *Ayodhya* as the capital. While his eldest son, Vikukshi continued to rule in Kosala after him, his second son Nimi founded his settlement named *Videha* across the river *Sadanir,* with *Mithila* named after his son Mithi Janaka, as his capital. All the subsequent rulers of Videha came to known as *Janakas.* Sita's father Janaka was one of the famous for his wisdom during *Upanishadic* times. Dand, the third son, established his own settlement in distant place known as *Dandaka*, which in later times became an inaccessible forest known as *Dandakaryaya* due to Chyvana's curse on the King. Even as *Bharatan Aryas* emigrated to the east, even so *Pauravas* began emigrating towards the territories in the south western regions, due to their close association with *Bhargavas* and *danaavas*. Earlier, after *Dasarajnya* war had ended, Yayati had distributed his empire among his sons – Puru, the favorite son, continuing to rule over *Madhyadesha*, in the southern half of *Ganga-Yamuna doab*. Turvasu got the south-west territory around Rewa and Druhyu the region north of Chambal and south-east territory west of *Yamuna* river. Anu received the northern portion of *Ganga-Januna doab* and Yadu was given the area around Chambal.

When *Atharvans* and *Angiras* departed to settle in *Brahmavarta, Bhargavas* continued to settle in *Bhrigukaccha* (the modern Bharuch). *Sarasvat* community owes allegiance to Sarasvat *muni*, son of Dadhichi of the *Angira* family, whose birth is recorded in *Mahabharata*. Once when Dadhichi was performing austerities on the banks of *Sarasvati*, Indra, frightened of his intense austerities, dispatched Alambusha, the celestial damsel to bring impediments in his austerities. Seeing her, the sage is said to have lost control and semen spurted from him. *Sarasvati* which was flowing by gathered it within her womb and gave birth to a son. Dadhichi who was pleased with noble deed done by the river blessed her that the son will henceforth be known in the worlds as Sarasvat, after her, and become famous as a great ascetic, full of *jnana* (empirical knowledge) and *vijnana* (supernal wisdom).

When *Aryavarta* in later days faced draught and *Brahmins* started deserting *Brahmavarta*, even Sarasvat all set to join the exodus, mother *Sarasvati* implores with not to leave *Brahmavarta* but remain to preserve *Vedic* wisdom. When the drought comes to an end and

Brahmins return to *Brahmavarta*, not remembering the *Vedic* [illegible], Sarasvat *muni* initiates them again. *Sarasvats* are, therefore, belonging to Sarasvat *muni* as patron, Parashurama Bhargava as the guardian establishing their first settlement in *Gomantaka*.

Yayati having assigned Yadu, his son, the area around Chambal, his descendents in later days extended their rule to Gujarat, Saurashtra, after destroying the *rakshasa* power in that region. Yadu had two sons, Kroshtri and Sahasrajit, with *Bhargavas* as the presiding priests. Kroshtri after seeking peace with Sagar of Ayodhya temporarily settled in Vidharbha and after Sagara's death his descendents reclaimed much of the territories which they had lost. Kratha-Bhima, who was a ruler of this dynasty had four sons. Of them Andhaka ruled Mathura and his son Kukura was the father of Ugrasena, whose grandson by his daughter Devaki was Krishna. His son Kamsa who dethroned the father was killed by Krishna, which angers Jarasandha of Magadha, whose daughter was married to Kamsa. When Jarasandha started harassing people of Mathura and Gokula, and Mathura, Krishna emigrated to the western side sea shore in Saurashtra '*with his favourite companions, passing through the territories of Kuru-Jangala, Panchala, Surasena along the river Yamuna, to Brahmavarta, Kurukshetra, Matsya and Sarasvata (possibly in Rajaputana), Marudhanva reaching Anarta (Saurashtra) beyond Suvira and Abhira*'. He established a new capital in Dvaraka. Though the Yadavas did not have much contact with Sarasvats, *Bhagavat Purana* (I.10) records that Krishna visited *Gomantgiri*, to take shelter from repeated harassment from Jarasandha. All this was, of course in the last days of *Dvapara Yuga*.

Yadu's other son, Sahasrajit was more resourceful and his *Haihaya* dynasty dominated the west coast of India. His son Mahishmant established his capital at *Mahishmati*, on the banks of *Narmada* river, driving Karkotaka *naga* from that region. Chyavana Bhargava was his priest and advisor. *Haihayas* acquired the skill and expertise to construct fast moving horse-drawn Chariots and many oared sea-going ships, from *Bhargavas* for which they received enormous wealth as *dakshina*. Mahishmant's son Bhadrashrenyan extended the domain to Kasi in the Gangetic *doab*. His son Kritavirya being arrogant and insolent, demanded from *Bhargavas* the return of the wealth given to them by his ancestors. On refusal, Kritavirya harassed them and forced Bhargavas to emigrate to *Madhyadesha* for safety. It was here that Chyavan's son Urva was born. Urva's son

Richika married *Kanyakubja* Kings's daughter Satyavati. He attempted to punish *Haihayas* with the help of Kshatriyas inimical to them, but without much success.

Arjuna was the most powerful of the kings in Haiahaya dynasty, having many multi-oared ships, which made people refer him as having thousand arms – Sahasrajuna. He was a great devotee of Dattatreya. He defeated Ravana the king of Lanka, and also stopped *Narmada* from flowing when Chitrarath, the *Gandharva* king was taking bath in the river with his entourage. He was contemporary of Richika's son Jamadagni, who was comparatively sober and not given to anger. The Haihaya princes once on a hunting expedition visisted Jamadagni's *ashrama*, when the rihi was in deep contemplation. Seeing him not responding to their arrival, the arrogant Haihayas behaved with insolence, beheading him in the process. Seeing this dastardly act, Parashurama, Jamadagni's youngest son vows to exterminate *Haiahay* clan.

He forms a confederation of the *Kshatriyas* who were inimical to *Haihayas* under the leadership of Sagar of *Iskhvaku* dynasty. Seeing the vehemence of Parashurama and terrible loss of *Kshtra* power from *Aryavarta*, *Bhargava* ancestors plead with him not to destroy all the *Kshatriyas,* lest the Aryavarta may descend in disorder. Heeding the advice, Parashurama stops his battles.

He performed the *shraddha* ceremony for his ancestors and offered blood of the slain *Kshatriyas* as oblation, standing in the middle of the five pools known as *स्यमन्त पंचकम्*, which was all that had remained of once mighty river, *Sarasvati*. Thereafter, he offered the lands conquered by him as *dakshina* to Sage Kashyapa, the presiding priest. Kashyapa who was aware of Parashurama's rage, thinks it wise to banish him from *Aryavarta* saying 'गच्छ तीरं समुद'स्य दक्षिणस्य महामुने | न ते मद्रिपये गम वास्तव्यमिह कर्हिचित ||' – go to the southern shore of the sea coast, O great *Muni*, for you can no more settle on the land gifted to me. Parashurama departs to the western sea coast, with which he was already familiar being near enough to his traditional home in *Brighu-kaccha* and yet distant from *Dandakaranya*, where the non-*Aryas* not believing in यज्ञसंस्था were settled.

As one belonging to sea-going clan, Parashurama was familiar with the long strip of land, extending from वैतग्णि river in the north (near present day Daman) to सुवह्मण्य river in the south (being the present day river गंगावली in North Kanara) and was named शूर्पाग्क, since it had a shape like winnowing board. The northern part was named अपगन्त and the southern one as गोमन्तक which according to *Skanda Purana* was *उत्तमम्* (best), *व्यवस्थितम्* (well-established), *क्षेत्रं जवधिकम्* (land endowed with grains),

[illegible] (endowed with all sacred streams), [illegible] (auspicious), [illegible] (pure), तीर्थोत्तमम् (best of the sacred streams), auspicious and equal in purity as *Aryavarta.* Sagar, the king of *Kosala*, was the associate in Parashurams's battles and *Krita yuga* is said to have come to close with his death. Therefore, the reclamation of the land by Paashurama could have been during the closing period of that *yuga*

Later for performance of sacrifices and for offering oblations to the ancestors he brought the ten Brahmins families from the *ashrama* of Sarasvat *muni* in *Trihotra known as Brahmavarta*, who were [illegible] and [illegible], and settled them in *Gomantaka* which was suitable place for their livelihood ([illegible]), for performance of sacrifices (यज्ञार्थम) and for offering oblations to ancestors ([illegible]). [illegible] - suitable place for livelihood means reclamation of the land, draining the sea water swamped over the lands, making it fit for agriculture and also clearing the same from dense forests. During those days, the Kunbi tribes were settled which formed the bulk of agricultural work-force.

Apart from these members of Yadu's dynasty we also come across in *Mahabharta*, three others belonging to *Yadava* family - Padmavarna, Sarasa and Harita. They were not as powerful as Haihayas or the Yadavas of Dvaraka, having established their small settlements in the distant southern and eastern part of Konkan. Padmavarna had his kingdom *Padmavata*, with *Karavir* (modern Kolhapur) as the capital. Sarasa was settled in *Banavasi* in North Kanara district, with *Kraunchpur* being his capital. Harita had his small kingdom in an island (probably the *Anjadiva* island, near *Karwar*) where Madguras (*Mogers* as they are now known) collected sea shells. These places were not far from *Ahi Kshetra, Haiga* or *Haiva* (in Kannada (extending up to Kerala in the south), which also came to be added later as *Parashuramasrishti*, spurred by the first of the settlements established in *Gomantaka*.

*****

Four

Sarasvat Settlements in Konkan.

Among all the *Sarasvat* settlements in Konkan, only the first ettlement of the ten Brahmins families from *Brahmavarta* is shrouded n legends and myths. The first settlement was with a definite purpose roviding means of livelihood (भोजनार्थम्) in a strange and distant place qual in purity and auspiciousness as *Aryavarta*, for offering oblations o his ancestors (श्राद्धार्थम्) and for performing religious sacrifices (यज्ञार्थम्). All subsequent settlements were factually migrations, due to religious, economic and social reasons.

The First Settlement

According to *Mahabharata* and later *Skanda Purana* records that when Parashurama was exterminating the arrogant *Kshatriyas* from face of the earth, his ancestors seeing the horrendous consequences of his anger, they counseled him to calm down and not destroy all *Kshatriyas*, lest *Aryavarta* be without *kshatra* protection. Listening to the sage advice, Parashurama stopped the killings. Thereafter, he performed the श्राद्ध ceremony for his father and ancestors, standing in the five pools known as स्यमन्त पंचकम्, offered blood of the slain *Kshatriyas* as oblation to them. Then he offered to Sage Kashyapa, the presiding priest, the lands conquered by him as *dakshina*. The sage being aware of Parashurama's anger, and to safeguard *Aryavarta*, banished him to settle in the land beyond the end – Aprant, saying 'गच्छ तीरं समुद्रस्य दक्षिणस्य महामुने | न ते मद्विषये राम वास्तव्यमिह कर्हिचित् ||' – go O great *Muni*, to the southern shore of the sea coast, for you cannot live on the land gifted to me.

The banishment deprived him of the sacred and auspicious land for performing his sacrifices and for offering oblations to ancestors. Therefore, he reclaimed a long strip of land (or as the poets describe it – demanded the land from the sea) on the west coast of India, which because of its shape came to be referred as शूर्पारक, with अपरान्त in the north and गोमान्तक in the south. Searching further for a place, equally pure and auspicious as *Aryavarta*, for performing sacrifices and for offering oblations to ancestors, he brought *Brahmin*

families belonging to the ten *gotras* of [illegible] । [illegible] । [illegible] *Trihotra* or *Brahmavarta* — [illegible] । [illegible] families who were '[illegible]' belonging [illegible] each of the *Kautsa*, *Vatsa* and *Kaundinya gotras* were settled [illegible] *Kushasthali* (Kuthal) and *Keloshi*. Of the balance families, six families each were settled in *Mathagram* (Madgaon), *Varenya* (Verne), [illegible] and *Kudasthali*. In *Chudamani* (Chodne) ten families and in between *Dipavati* (Divadi) and *Gomanchala* total tweleve families were settled. Thus in all sixty-six families were settled, with the settlements coming to be designated as [illegible] or or present Salcete.

Thereafter, in the reclaimed land, he established temples dedicated to Hari Hareshvar, Mukteshvar, Valukesha, Banaganga, Kushasthali, and Madgaon and in Gomanchala, consecrated images of *Mangesh, Mahalakshmi, Mhalasa, Shantadurga, Nagesh, and Saptakoteeshvara* for the benefit of the devotees.

The Identification of Trihotra

While there is unanimity about settlement of Brahmin families *in Gomantaka* by Parashurama, there have been controversies about the identification of *Trihotra* in the phrase 'त्रिहोत्रनिवासिनश्चैव पञ्चगौडान्तो स्थिताः।'. In India in the absence of any historical narrations, normally scriptures are sourced for historical events. But these events need to accepted with circumspection and not as unimpeachable evidence, because though subsequent expansion of the frontiers of knowledge have validated many of the claims contained in scriptures, one must be careful to sift reality from imagery.

Sarasvati was important river even in pre-*Vedic* era, though it acquired divine status in the hands of *Aryas*. Earlier, with many fortified cities and agricultural fields of non-*Arya* communities spreading over the banks, the river played an important role in economic life of the non-*Aryas*. The river was used for navigation by *Panis*, a non-*Arya* community, for transporting food and commodities to distant Sumer, Assyria and Mesopotemia. In *Rigveda* we find it mentioned that Divodas of *Bharat* tribe seized the control of river from the hands on non-*Aryan Panis*, who had kept it captive as an important trade route. From that time it became an auspicious river for *Aryas*. When the non-*Arya* communities used the dense forests indiscriminately for the construction of bricks for their cities, granaries, canals and forts much of its forest cover was lost in the area, depriving

the lands from monsoon rains. Water source becoming scarce, the rivers ceased to flow in abundance and land was transformed increasingly to a desert. *Sarasvati* river was not an exception; once flowing copiously it became pale reflection of the earlier mighty river. The legends attributed the disappearance of the river to the excess of sins among people. With the destruction of their cities and the forts by the *Aryas*, the *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations of the non-*Aryas* came to an end and they dispersed to other parts of India. The *Aryas* too finding the lands watered by the five rivers or by *Sarasvati* no more fruitful also emigrated towards east, details of which are to be found in *Shatapatha Brahmana*. It was thus at the closing period of what was known as *Satya yuga* or *Krita yuga* that the river *Sarasvati* disappeared from the place of the earth, culminating not only the end of *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations but also emigration of *Aryas* from area watered by *sapta-sindhavas*.

It is against the backdrop of these events, substantiated further by studies and new evidences emerging, that one should reappraise and reconsider R. B.Gunjikar's suggestion in *Sarasvati Mandala* (1884) that *Trihotra* is *Tirhut* in Bihar, which appears to be founded entirely on tonal resemblance between the words and not supported by any other scriptural, literary, historical or archeological evidences. For a long time in spite of immense stride in archeology, anthropology and linguistic studies, Gunjikar's erroneous identification was accepted generally and even by M. Govind Pai, V. N. Kudva and Chandrakant Keni and many others. The alternative suggestions made by Talmaki, Jaiswal, Saletore, Priyolkar, Sonde, Suryakant Kamath and others, in the light of subsequent researches in anthropology, archeology and linguistic studies and comparative documented narratives, did either not receive any attention or not even considered.

The statement 'त्रिहोत्रवासिनश्चैव पंचगौडान्तरे स्तिथाः' contains two important clues - त्रिहोत्रवासिनः, residents of *Trihotra* and पंचगौडान्तरे स्तिथाः residing within the all-inclusive region known as *Panch Gauda*. The word *Trihotra*, *Trihotrapura* and *Gaudapradesha* are not found in any earlier scriptural or historical records but only in *Skanda Purana*, composed in later times and further enlarged with many regional interpolations.

During *Vedic* period, the territory bound by river *Sarasvati*, *Drishadvati* and *Apayu* was sacred for performance of sacrifices. The name ब्रह्मावर्त is first found in *Manusmriti*, as divinelycreated - देवनिर्मितम् and people residing there as engaged in the wisdom of *the Prime Existence* – सत्, therefore, सदाचारी. It is most probable that during

Brahamana period, when *Sarasvati* began drying up and *Arya* communities commenced their emigration towards east, *Prayaga* and *Varanasi* replaced ब्रह्मावर्त in importance as auspicious places for performance of sacrifices. Thereafter, the territory of ब्रह्मावर्त came to be known more as *Trihotra*, the place bound by three rivers than by the earlier name and people dwelling there as *Trihotrapuravasi*.

Etymologically, त्रिहोत्र is made of त्रि meaning three *and* होत्र (*variant of* स्रोतम्) meaning stream or flowing water, as in – '[illegible] स्रोतम्युद्दमादिग्गजे |' (*RV*.I.78). Thus, त्रिस्रोतम, त्रिहोत्रम and ब्रह्मावर्त is the territory bound by three streams - *Sarasvati*, *Drishadvati* and *Apayu*, the place where *Angira* and *Bhrigu* established the sacrificial fires brought from heavens, provided an auspicious place where even gods could perform sacrifices – 'देव वै मत्रममत ऋद्धि परिमिनाम यज्ञकामया'. *Mahabharata* mentions ब्रह्मावर्त as the most auspicious and sacred centre of *Brahmannical* resurgence and when *Brahma* was performing sacrifices on the bank of *Sarasvati*, she appeared flowing in seven pure streams – 'सुप्रभा काञ्चनाक्षी च विशाला च मनोरमा | सरस्वती चोघवती सुरेणुर्विमलोदका ||', conceived as an allusion to *Rigvedic sapta-sindhavas*, which earlier were associated with *Sindhu*, *Sarasvati*, *Shutudri* (Sutlej) *Vipasa* (Beas), *Parushni* (Ravi), *Askini* (Chenab) and *Vitasta* (Jhelum).

According to *Mahabharata*, once when sage Dadhichi was performing his austerities, Indra being frightened of its intensity, sent celestial damsel *Mahabharata* mentions To bring distraction in his concentrated penenace – तपम् he sent Alambusha, the celestial damsel. Seeing her beauty, Dadhichi becomes passionate and semen spurts from him. He looses his concentration while river *Sarasvati* accepts the semen within her womb and a son is born to her. The Seer blesses the river for the foresight in preserving his supreme energy and tells her, 'प्रसूतानि महाभागे सरसो ब्रह्मणः पुरा | जानन्ति त्वां सुरश्रेष्ठे मुनयः संशितव्रताः || मम प्रियकरी चापि सततं प्रियदर्शने | तस्मात् सारस्वतं पुत्रमद्धा वरवर्णिनी || तवैव नाम्ना प्रथितः पुत्रस्ते लोकभावनः | सारस्वत इति ख्यातो भविष्यति महातपः ||' – You who were born of सरम् (stream) of Brahma's मानस (mental impulse – therefore मानससरोवर). Therefore seers named you *Sarasvati*. Since you have given birth to my son, you will always be adorable and the son will be known after you as *Sarasvat* and be famous in world as a great *tapasvi*. The child remained on the banks of *Sarasvati* river performing great penances. When ब्रह्मावर्त was facing a long period of drought and famine, *Brahmins* took flight and seeing that even Sarasvat is ready to follow, mother *Sarasvati* implores him – 'न गंतव्यमितः पुत्र तवाहारमहं सदा | दास्यामि मत्स्यप्रवरानुष्यतामिह भारत ||' – do not depart from here my son, I will provide you, fish as food.

Sarasvat stayed preserving wisdom of the *Vedas*, and ıerforming sacrifices. When the *Brahmins* returned, finding them vithout any wisdom of the scriptures due to efflux of Time, he again nitiated them. Later generations continued to recall this great deed and \shvaghosha the great Buddhist recalls in *Buddha Charita* 'मारग्वतश्चापि गगाद नष्टं वेद पुनर्यं ददृशुर्न पूर्वे |'. *Sarasvat* community owes its origin and ntellectual wisdom to such a great sage Sarasvata and to his mother *iarasvati*. Does the present generation of the *Sarasvats* still draw nspiration from the great Patron, deserving still to be referred as *Sarasvats*; that is another question.

The dwelling place of the patron being वह्मावर्त it logical that the *Brahmins* families should have been brought by Parashurama from that place for settlement in *Gomantaka*. This is the place referred as *त्रिहोत्र त्रिहोत्रक* or *त्रिहोत्रपुर* and the residents as *त्रिहोत्रवासिनः*. S. S. Talmaki made two alternative suggestions that *त्रिहोत्र* could either be त्रिगर्त, a group of three villages in *Shiwalik* hills in *Himachala Pradesh*, where, in ancient times, त्रि - होत्रि *Brahmins* performed sacrifices or could have been sourced from तिर > होत = तिरहोत, meaning low or river based land as against तिर > भोत = तिरभोत, a high or mountainous land like Tibet.

Gomanchala Mahatmyam of *Skanda Purana* recalls the austerity performed in *Krita Yuga* by *Brahma* with the blessings of *Mangirish* and consecration by him the wonderful *linga* in *त्रिहोत्रक* – 'पूर्व कृतयुगे पुत्र ममाज्ञया विरिंचिना . . तपः कृत्वा त्रिहोत्रके मांगिरीशप्रसादात्तु कर्माधीनं जगत्कृतम् || . . . वह्मणा स्थापितं लिंगं मांगिरीश महाद्भुतम् पर्वते मत्कृते तत्र देशत्रिहोत्रपूर्वयोः ||'. The need, therefore, arises to identify *Mangirish* and *Trihotraka*. When *Aryas* first descended in the plains of Punjab, their settlements were spread from Afghanistan in the west, the North West Frontier, West Punjab, parts of Sind in Pakistan and East Punjab and Rajasthan in India, with *Sindhu*, *Sarasvati*, Sutlej, Beas, Ravi, Chenab and Jhelum as the familiar rivers. *Ganga* and *Yamuna* were at the outpost of their settlements. *Kosala* and *Videha* do not find place in *Vedic* literature but only in *Shatapatha Brahmana*. Therefore, *त्रिहोत्रक* where Brahma performed his austerities could have been व्रह्मावर्त, where as mentioned earlier even gods performed their austerities and perhaps cameto be referred as वह्मावर्त and could have been so called from that time onward because Brahma performed his austerities there.

Latyayan Shrauta Sutra says that *Sarasvati* disappeared at *Vinashin* from face of the earth, flowing thereafter unseen by any one - 'सरस्वती नाम नदी पत्यक् स्रोता पवहति तस्या पागपरभागौ सर्वलोकपत्यक्षौ मध्यमस्तुभागः भूम्यंतर्निमग्नः पवहति नासौ केनचिद्दृश्यते तद्विनशनमुच्यते |'. This was possibly during the closing period of *Krita yuga*. Only whenthe river was drying up that the *Aryas*

commenced their emigration towards east along the northern bank of river *Ganga*, with Videha Maghava carrying *Agni*, the sacrificial fire in his mouth and purifying the lands for *Arya* settlement, till he reached river *Sadanir* (the modern *Gandaki*), without sanctifying the river itself. Ikshvaku, the eldest son of Manu Vaivasvata establishes his settlement in *Kosala* with *Ayodhya* as capital. When Videha Maghava asked Agni where he should settle the reply was '*In the region stretching out to the east of this (Sadanir) river*'. Therefore, Videha Maghava establishes his rule across the rivera and names the settlement as *Videha* having established his rule across the river known as *Videha*. *Mithila* the capitalc comes to be named after his son Mithi. Janaka, father of Sita and referred often in Upanishads in conversation with Yajnavalkya, was born in this family after many generations. He is said to have remarked 'अनन्त बत मे वित्त यस्य मे नास्ति किंचन मिथिलायाम पर्दीप्नायम न म किंचिन पध्यत |' – Infinite indeed is my wealth of which nothing is mine. If *Mithila* is burnt, nothing that is mine that is burnt. *For many generations,* the river Sadanir stood as the dividing line between *Kosala* and *Videha*.

Tirhut is associated with *Videha* but *Tirhut* or *Tairabhukti* is neither referred as nor identified with in *Skanda Purana* as *Trihotra*, *Trihotraka* or *Trihotrapur*. One finds from *Mithila Khanda* of *Brihad Vishnu Purana* also refers to *Tirhut* as *Tairabhukti* and never as *Trihotra*. '*Trikhandasheshakosha*' of Purushottama Deva makes reference of *Tairabhukti* – 'गंगार्नागवर्थागना यदभावो भान्याभुक्ति : नाम्ना मैत्र त्रिभुक्त त्रिश्रुत्य तिरभुक्ति ||'. Relying on History of *Mithila* written Shyama Narayan Singh, Priolkar pointed out this error in *Shree Shantadurga Chatuhshashtabdhi Mahotsava Grantha*. Some times, the deity *Mangesh* in the temple presently in Mardol is said to have been brought by Parashurama from *Monghyr* in Bihar, deriving the name *Mangesh* from a mythical story of Parvati pleading Shiva with words pronounced indistinctly as 'मांगीश त्राहि' instead of 'मांगिरीश त्राहि' and therefore, the name *Monghyr* in Bihar from *Mangirish*, an unconvincing exercise in philological perversity.

At the time when the western strip of land was reclaimed by {rashurama settled Brahmins in Gomantaka, the region south of *Videha* and beyond were not yet purified by the sacred fire and the *Kikatas*, who lived there were, according the Yaska and Sayana the non-*Aryas*. Keny identifies them with *Dravidians* in his article '*Origin of Magadha*'. They were stranger to the wisdom of the *Vedic* scriptures. Vishvamitra asking Indra : '*What useful purpose can your cows (source of wisdom) serve among the Kikatas? They neither draw milk (wisdom) nor mix it with soma (to attain bliss).*' In later times, this

uthern regioncame to be known as *Magadha.* Therefore, it is ıthetic to make out a case that *Tirhut* and *Monghyr* in *Videha* to be, / any stretch of imagination, the places from where either the *rahmins* or *Mangesh* deity were brought by Parashurama for ttlement in *Gomanataka. Trihotra*, therefore, is no other place than *rahmavarta* on the banks of river *Sarasvati.* The sooner one removes e blind spot from the mind-set of the *Sarasvat* community; the better would be for them to be conscious of their glorious heritage. \

he Identification of Gauda pradesh

Similarly, the identification of *Gaud* in 'त्रिहोत्रवासिनश्चैव पंचगौडान्तो नथाः', with *Gaud* or *Gaur*, the capital of Sen Dynasty during 1060 .D. in Bengal also requires to be reappraised. Imaginative theories olely based on few similar sounding words both in Konkani and engali languages and similar dietary preferences for fish have led ome to conclude that the *Gaud Sarasvata Brahmins* were brought by arashurama for settlement in *Gomantaka*. But neither mythical ccounts nor philological similarities can bring about rational and easonable conclusions.

We have observd that the victorious *Aryas* and the defeated on-*Aryas* emigrated towards east in mid *Krita yuga* with the flow of ıe river *Sarasvati* decreasing and the lands becoming inhospitable esulting in the collapse of *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations. *kshvakus* established there rule in *Kosala* with Ayodhya as the capital nd Videha Maghav ruling in the region across the river *Sadanir*. The rita Yuga is said to have ended with the death of king Sagar. In later ays, Bhagiratha a descendent of Sagar, is credited to have brought ivine *Ganga* from heavens, which shorn of poetical imagination, ıeans that during his period, *Ganga* came to acquire sanctity as sacred ver and *Prayag*, where the three rivres *Ganga*, *Yamuna* and mythical *arasvati* meet as त्रिवेणी संगम and Varanasi, as the abode of Shiva, eplacing ब्रह्मावर्त as the sacred pilgrim centres.

With all these events transpiring, ब्रह्मावर्त lost its spiritual elevance, Prayag and Varanasi replacing it as the place for performing acrifices. *Ayodhya* became the spiritual and cultural centre of the *ryas*. According to the genealogical tables prepared by Pragiter, arashurama is several generations prior to period of *Dasharathi* ama. When Janaka ruled *Mithila* and Yajnavalkya used to visit his ourts it was the closing period of *Treta yuga*, because with the passing way of Dasharathi Rama the said Yuga is said to have come to close. ikshitar's view as expressed in his article '*Aryanisation of Eastern*

India', *Arya* settlements reached Kamarupa in Assam only when Krishna defeated Narakasur in *Dvapara yuga*

Skanda Purana, is credited to be one of the later *Puranas* with many legends of *Brahmannical* emigrations to South India included in *Sahyadri Khand* in later centuries possibly in post Buddhist environment in north India when many *Brahmins* immigrated to south and western India ruled by Hindu kings. During this period the *Brahminnacical centres* were segregated as belonging to the southern or northern part of *Vindhya* mountains - '[illegible] द्राविडाः पंचधा प्रोक्ता विन्ध्यदक्षिणवासिनः || सारस्वताः कान्यकुब्जा गौडोत्कलमैथिलाः | गौडाः पंचधा प्रोक्ता विंध्यादुत्तरवासिनः ||. Thus पंचगौडाः are the five settlements of *Sarasvats*, *Kanyakubja*, *Gauda*, *Utkala* and *Maithili Brahmins*. Identified with the regions they had settled - *Sarasvats* in the extreme north-western corner on the banks of *Sarasvati*, *Kanyakubjas* in Kanauj in the south-west corner, *Utakal* in the south eastern-corner in Orissa and *Maithili* in the north-eastern Mithila or in north Bihar, forming an arc around *Ayodhya* or *Gaud pradesh* in the centre. Therefore, all these *Brahmannical* settlements came to be described as पंचगौडान्तं स्थिताः, the five settlements around *Gaud Pradesh*.

Hence the *Sarasvats* described as 'पंचगौडान्तर्गत' were not brought from *Gaud* or *Gaur*, the capital of Sen Dynasty in Bengal but from व्रह्मावर्त or *Trihotra* on the banks of river *Sarasvati*. When Parashurama brought *Brahmin* families for settlement in *Goamantaka*, not *Magadha* was not a part of *Brahmannical* influence, let alone the distant *Anga* and *Vanga deshas*, associated with *Bengal*. The *Sarasvats* who are presently designated as *Gaud Sarasvat Brahmins* are those who were brought first from व्रह्मावर्त or *Trihotra*, to be distinguished from the *Sarasvats*. who soujourned later south-westward from Kashmir.

Dikshitar also expresses in his article *'Aryanisation of Eastern India'*, that *Arya* settlements reached *Kamarupa* in Assam only when Krishna defeated Narakasur in *Dvapara yuga* and the eastern territories named as *Vanga* and the western part as *Anga* came under the influence of the *Aryas*. In *Krita Yuga Aryas* had not reached Bengal and therefore they could nopt have been brought by Parashurama from that far off region. Pandit Jwala Prasad Misra mentions in *Jatibhaskara*, that Virasinha, the King of Kanuj had sent *Kanyakubja Brahmins* to Bengal only at the request of Adisura of *Vanga desha* as late as 1097 AD. This fact is not only accepted by Bengali *Brahmins* but also taken note by Cunningham when he said, *'Although Gauda be the name of Bengal, yet the Brahmins who bear that appellation are not*

habitants of Bengal but of Hindustan proper. They reside chiefly in e subha of Delhi; while the Brahmins of Bengal are avowed colonists Kanauj'.

Therefore, associating *Gaud Sarasvtas* with *Gauda* or *Gaur*, e capital of Sen Dynasty during 1060 A.D. in Bengal is neither based ı scriptural, historical or geographical considerations and hence a eat error.

he Second Settlement:

The second settlement of Sarasvats in *Gomantaka* was with ı intermediate stay in north Gujarat. When pre-*Vedic* urbanized and nterprising non-*Aryas* emigrated towards the southern banks of river *anga*, they emergedd as dominant economic power with the newly ound iron ore and coal mines in Bihar. The last Hindu rulers of lagadh were *Nandas*, who came to replaced by Chandragupta *laurya*, born of a *Shudra* or possibly a non-Aryan woman known as lura. During that period many non-conforming thinkers, who did not ccept the *Vedic* scriptures, came in the forefront like *Pashupatas, alamukhas, Lakulisa, Kapalikas, Shaktas*, and *Aghoris*. But of all ese, the influence of *Mahavira* and *Gautama Buddha* seems to have een of far reaching importance to the future of *Vedic dharma*. In *edic* period, the *Panis* were in the forefront as prosperous traders. Vhen *Buddha* communicated his teachings to the masses, without istinction of race or caste, the non-*Aryas* were the first to join his ongregation – *Sangha*, rebelling against the dominanace of rahmannical system. The non-*Aryas*, emerging as economic power nd awakened to new consciousness under Buddha's and Mahavir's eachings, claimed equal share in spiritual functions as they had in emporal ones. *Brahmins*, who behaved as if they were the exclusive ustodians of *Vedic* wisdom and sole presiding priests on sacrificial erformances, saw in such move, economic power slipping from their ands. Therefore, they first branded *Buddha* and *Mahavir* and the rotest against them as anti-*Vedic*. Asoka with his missionary zeal pread *Buddha's* teachings far and wide. It is recorded that when *uddhism* was at its peak around 197 B.C. even 15,000 *Jains* had to nigrate to southern and western parts of India from Uttar Pradesh, ihar and Orissa under Bhadrabahu. If *Jains* could face such ncertainty, would *Brahmins* be far behind?

When Kanishka (120 BC), the Kushan king too accepted *uddhism*, becoming instrumental for systematized *Mahayana* sect, vith large scale influence of Hindu ritualistic forms, the *Brahmins*

reluctant to accept *Buddhism* were forced to migrate either to Kashmir region or to south which were under Hindu rulers. Swati Gupta records in *Migrant Brahmanas in Northern India* that at the height of *Buddhist* influence, between Kanishka's rule and the death of Harshavardhana around 646 AD, *Brahmin* influence in North India was waning and with the decline of Imperial *Guptas* (475-1030 AD), many *Kanyakubja*, *Maithili* and *Utkala Brahmins* migrated to Gujarat, Maharashtra, and Konkan, receiving grants from *Palas*, *Rashtrakutas*, *Gurjara Pratiharas* and *Parmaras*.

During this period, three *Kanyakubja* Brahmins Devasharma of *Vatsa gotra*, Lomasharma of *Kaundinya gotra* and Shivasharma of *Kaushik gotra* traveled to *Ramaeshvar* in south India and on their return journey visited *Gokarn*, finally landed in *Gomantaka*. Finding the place peaceful anf auspicious they chose to settle there. Devasharma and Lomasharma settled in *Kushasthali* and Shivasharma in *Keloshi*, assimilating with *Sarasvat Brahimns*, as sugar with milk. Dr. J. D. Cu'nha assigns this event to have taken place after the lapse of 1090 years from the first settlement in *Gomantaka* of *Sarasvats* by Parashurama (*The Konkani & Konkani Literature*). During the last quarter of 5th century many *Brahmins* migrated to the west coast, under rulers like Mayursharma of *Kadamba-kula* (345 AD), *Maitrakas* of Vallabhi, *Chalukyas* (8th century), Solanki King of Siddhapur, Gujarat. Mayursharma is said to have bemoaned, '*Alas ! In this age of Kali, Brahminhood is helpless against power . . . So with his arm, skilled in handling Kusha, Samidha and other ingredients of sacrifce he now has to grasp the shining weapons of war desiring to conquer the worlds as well*'.

From sixth century onwards there was constant movement of Brahmins from place to place, even in the southern part of Konkan in search of security and recognition. In 749 A.D. Ganga King Saripurusha II and in 749 A.D. Prithvi Kongani Maharaja gave grants to 120 Brahmins of Angiras, Bharadvaj and Vashishtha *gotras* in Belur village, Mysore. An inscription dated 1113 A.D. of *Chalukya* King, Tribhuvanamalla Deva refers to one 'माग्म्वन महोटय श्रीमत् मांमं:ञ्चर', who participated in discussion on *Shaiva siddhanta* in Sisugutti. Another stone inscription dated 1155 A.D. found in *Panch-Lingeshvara* Temple in Kotekeri, near Barkur, South Kanara, refers to another Kashmiri *Sarasvat*, Mallkarjuna Pandit, born in Pajjera, Kashmir and an expert in administration of Pravarapura, the ancient name for Srinagar. Kashmir has an interesting religious and geo-physical background. Billions years earlier, the land south of Himalayas was said to have been part of the African continent. Due to geological upheaval it

ecame separated from the African mainland, and drifting towards Asia ushed with tremendous force that the southern portion of the then sian continent, lifting the land to create the huge Himalayan range, iving a new form to the entire topography. On the western side in ashmir, a huge lake was formed, which in Hindu mythology is eferred as *Satisaras, Sati's* lake named after the consort of Shiva. ashyap *Muni* is said to have drained the excess water in later times, naking dry land available for human habitation. Since then Shiva has een the presiding deity of the mountains, the howling winds *Maruts* eing his companions. The innumerable streaming rivers formed his weeping tresses and the *nagas* becoming the garland around his neck, mythical reminder of the *Nagas* who were the devotees of Shiva ince their time doting Sindhu Valley and Sarasvati civilizations. Sati or Sharada became the motherly goddess described as '*Kashmirpuravasini Sharadadevi*'. Because of this association with *Shaivism*, Kashmir became the mother goddess and the rulers being considered as part-manifestation of Shiva. – 'काश्मीराः पार्वती तत्र राजा ज्ञेयो हर अंशजः'.

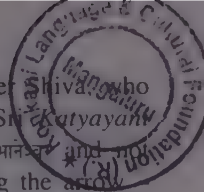
When *Sarasvats* settled in Kashmir, both the river *Sarasvati* and her celebrated son Sarasvat came to be a part of the regional religious ethos. – 'सरस्वतीम् महामायाम् काश्मीरपुरवासिनी शतदेरसमंनात् सारस्वत महामुनी'. The Kashmiri *Sarasvats* were familiar with the west coast of India as the land of *Bhargavas* and as celebrated *Dvarakapuri* of Sri Krishna. Kalhana, who wrote *Rajatarangini*, the first historical document of a living ruler, refers to these *Sarasvats* in Kashmir. Lalitaditya Muktipada ruler of Kashmir (600-736 A.D.) speaks of the many places on the west coast of India. In *Vikramankdeva Charita*, Bilhana describes his travels to *Anhilwad* (Patan) and *Somanath* from Kashmir via *Mathura*, *Kanyakubja*, *Ayodhya*, *Prayaga* and *Varanasi*. When he visits *Dvaraka*, he finds it inhospitable and sails from *Verawal* to *Honawar*, in North Kanara. After visiting *Gokarna* he proceeds to *Rameshwar* and later to Kalyan, in Andhra Pradesh where Parmanandi, the *Chalukya* King honours him as *Vidyapati*.

While the initial *Brahmin* emigrants to the west coast of India were granted *agraharas* – lands in Kaira district, as in the case of *Maitrakas* of Vallabhi. *Chalukya* Kings followed granting lands around 737-740 AD to one Kanchala, son of Govinda. In 926-927 AD, we find grants being given for maintenance of the temple of goddess *Dashami* in Kanaduka, in Sanjana in Gujarat. *Rasamala* (10th century) refers to the grant given to *Kanyakubja Brahmin*, Durgacharya, son of Durlabhacharya by Mularaja I, the Solanki Kings of Sidhapur. In addition he encouraged such emigrations by inviting many *Sarasvat*

Brahmins from *Naimisharanya*, *Chyavana's ashrama*, *Prayag*, Kanyakubja, Varanasi, Gangadwara and from Kurukshetra for performing sacrifices on the banks of river *Sarasvati* in his kingdom which according to Alburani was joining sea '*at a distance of a bow-shot east of Somanath*'. Hemachnadra Suri (12th century) also refers in *Dvarasya Kavya* to such settlement of *Sarasvats* in Sristhala (Sidhapur), saying '*Along the city of Anhillapura flowed Sarasvati's clear waters rendering the earth and air pure. Here live Brahmins equal to Vasishtha or Vishvamitra, who could produce warriors from fire-pit*'. When Chamundaraja, King Mularaja's son offered to give lands for their continued stay in his kingdom, they replied, '*O King we are not capable of conducting affairs of the state, why then should we receive it as gift which only leads to destruction ? Parashurama, the son Jamadagni, gave the land to us (Sarasvats), defeating the Kshatriyas twentyone times*'. Even then, they stayed in Sidhapur as desired by the king. The Kadi grant of 986-987 makes reference to the place as 'निजभुजोपार्जित सारस्वत मण्डल'. Solanki King Karna had married Myamalladevi the daughter of Goa-*Kadamaba* King Jayakesi. When in 1125 .D. Jayakeshi's successor Chattaya visited Sidharaj Jayasimha, his counterpart in Sidhapur on his way to Somanatha, in *Saurashtra*. The contacts continued under Hoysala King Vira Balllala (1173-1220) AD.

There is every possibility that some of these *Sarasvats* from Siddhapur migrated further down to *Gomantaka*, who were the ancestors of the present *Chitrapur Sarasvats*, whose strong affinity to Kashmir makes them the obvious immigrants from Gujarat, giving an identity, distinct fromother Sarasvats settled in Gomantaka earlier. *Chitrapur Sarasvats* are referred as '*Bhanaps*', which is commonly understood as having been derived from one of the prominent person भानप्पा or *Bhanappa Odeyar*, in the community, who also was the governor of Barkur in 1451. Poet Linganna refers him as *Gajanpur Bhanappa*. He is said to have gifted the village Kangavalli to *Sri Shankara Bharati*, the Pontiff of *Shringeri Math*.

This derivation is a misconception. The word is derived from Sanskrit word 'भानु' meaning light, lustre, and king, sovereign. It is also the name of Shiva, who as the column of Light when he divulged his form to Vishnu and Brahma. Therefore, *Bhanu* or *Bhan* represents one who is illustrious, noble and man of wisdom. *Kashmiri Brahmins* and those in *Himachala Pradesh* use the word '*Bhan*' to suggest noble descent, as in the case of *Suraj Bhan*, *Brija Bhan* etc. Therefore, the *Chitrapur Sarasvats* having come from Kashmir and being ardent *smartas* also came to use the word as '*Bhanaps*'. Possibly *Bhanappa*

deyar himself may have been named by his parents after Shiva, who , भानेश्वर, the luminous Lord. Therefore, the deity in Sri *Katyayani* emple at Aversa, near Ankola should be addressed as भानेश्वर and not णेश्वर, erroneously associated with Parsshurama's shooting the arrow ण from here to claim land from sea or with the transfer of the idol rom *Banavali* in *Gomantaka*. Being *shaivites*, these Sarasvats were levotees of Mangesh and Shanatadurga as *Kuladaivats* and for a long period also accepted *Kavale Matha* as the *Guru-pitha*. We will come ater to their emigration to Kanaras consequent to the Portuguese Christian conversions and persecutions.

Hitherto the emigrations were from external regions to Gomantaka. Now comes first of the migrations from Goamantaka to external regions.

The First Enigration

The First Emigration was entirely due to the exigencies of *Time*. The mystery of *Time* was revealed in *Atharvavedic* seer who said, 'कालो अश्वो वहति मप्तरश्मिः . . . ताम् आरोहन्ति कवयो विपश्चितः |' – *Time* is a horse with the trail of seven luminous rays. Only the sensitive, daring and the wise surmount over that unruly horse. *Brahmins* were never allergic to wage battles or receive enormous amounts as *dakshina*. In earlier eras, we find *Brahmins* like Vashishtha, Angira, Bhargavas, Vishvamitra great seers as well as great warriors with large retinue. But in *Brahmana* period, their attention was more and more on priestly duties, fighting wars being left to the *Kshatriyas*. But in the post *Vedic* era, with the assimilation of non-*Arya* communities within the *Arya* fold, the entire balance of power shifted in favour of the *Vaishyas* as traders and financiers and *Shudras* as laborers rich in economic well being. When individual enterprise of the emerging *Vaishyas* and *Shudras* overshadowed the *Brahmannical* superiorty, *Varnashrama* ceased to have the earlier momentum and a *caste* system replaced the *classification* of society according to attributes and performance of duties. Wealth became the determining standard for social recognition. The non-*Arya Vaishyas* and *Shudras* with diverse backgrounds posed a problem for *Brahmins* and *Kshatriyas*.

Faced with a peculiar challenge to their earlier dominant position, *Brahmins* codified a new set of Dharmashastras, invoking the principle of *Apaddharma* under which *Brahmins* were permitted to undertake professions which were till then assigned to the lower classes. Finding it economically more profitable to preside over trade and commerce than on performance of sacrificial performances,

Brahmins and *Kshatriyas* chose to be traders. *Sarasvat Brahmins* of *Gomantaka* were not exception to these influences. In pre-*Vedic* period west coast of India was under non *Arya* influence. *Panis* the trading community, using the ports for transporting goods to distant countries like Sumer, Assyria, and Mesopotemia etc. during *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations. In the beginning of Christian century *Goa* had become a great port, which Greeks refered as Melinda and for Arabs it was Sindabur. *Maurya* Empire under Asoka had extended their rule with *Girnar* in Saurashtra and *Sopara* as a trading centre. It was from *Sopara* that Asoka's brother led the missionaries to Lanka. Thereafter the rulers were Hindus among whom *Bhojas* ruled for over 300 years. Around 10th centuries *Kadambas* became the rulers in *Gomantaka* with their capital at *Chandrapur (Chandor)*.

From the Vedic period onwards, there have been close relationship between Brahmins and Kshatriyas, many *Brahmins* like Vashishtha, Vishvamitra, Shukracharya, Gotama, Bharadvaj and others adorning the position as familiy priests as well as advisors in state matters. The first *Sarasvat* migrations to avail such positions outside Gomanataka was to North Konkan between 810 to 1260 to the courts of Shilaharas. In their courts, many *Sarasvats* like Sangaimai, Annapai, Simhapai, Nagalai, Rudrapai, Mahadevai Prabhu, Somanai Prabhu, Laxmanai Nayak, Laxmanai Prabhu, Chhittamai Prabhu, Vesu Padwal, Laxman Prabhu, Vasugi Nayak, Anant Pai Prabhu, Udai Prabhu, Mai Nayak, Daad Prabhu, Bebal Prabhu prospered as Prime Ministers, Treasurers, administrators. Lakshman Nayak or Lakshman Prabhu constructed *Valukeshvar* Temple in Mumbai and renovated the *Sapta Kotishvar* Temple in Gomantaka. One Chhittamai Prabhu was a renowned astrologer and expert in 'यज्ञ याजन अध्ययन अध्यापनादि अटकर्मनिरत'.

This was the time when the principles of *Apaddharma* appeared most attractive. Therefore, when along with *Sarasvat Brahmins* many *Vaishya* compatriots also accompanied them to North Konkan, they could notremain un-influenced in a strange land. The copper plate inscription of 1094 A.D. in *Balli* refers to one Baban Shet, son of Durga Shet and his brother Dhanam Shet, as those who had accompanied *Sarasvats* to *Shilahar* Courts. As compatriots, it was natural to *Sarasvats* to help them by granting concessions and exemption from payment of custom duty, when their ships embarked the ports of Thana, Nagaon, Sopara and Chaul. The close relationship with the rich *Vaishyas* from same region and speaking same language, came to be cemented in combining the commericial relationship. Sarasvats started taking interest in trade and commerce. Inscription of 1172 A.D. also refers Mahadevaiya Prabhu, Somanaiya Prabhu,

inisters of King Mallikarjun as associates of Babanna Shreshthi ;het). *Brahmannical* wisdom and *Vaishya* shrewdness brought them iccess which they could use later in their relations with local princes ; well as with foreign merchants.

The interest taken in the North Konkan percolated to iomanataka, and Srasvats became more and more interested in trdae nd commercial enterprises. Therefore, it was not alien for sarasvts lso to take up similar functions in generations to come. We find nany *Brahmins* like Devpai, Shriyapi, Dampai, and Mahalpai were ninisters under Guhalldeva, the king of *Chandrapur*. Kadambas enefited from their advise in their trade in spices and horses, during heir rule in Gomantak with Chandrapur as their capital.

When in 1000 A.D. *Yadava* King Bhillama II of Devgiri extended his rule to *Gomantaka* he took many *Sarasvat Brahmins* to Nasik where Mahalpai, Indpai, Devpai, Allapai, Vikkapai and others were given land grants and with the defeat of Somadeva, the last *Shilahar* ruler of North Konkan in 1271 A.D. occasioned mass migration of *Sarasvats* to Devgiri, amonst whom Maideva Pandit described as 'तत्पादपदोपजीवी श्रीमान् महापधान मर्वाथिकारी महापरम विश्वासी गजनायक नागयणं श्री माथव पंडित' became great administrator and warrior during Singhana's rule. His grand father Devasharma was described as 'वेदवेदांग पगगः श्रुति अध्ययन संपन्नः मत्यवचनी जीतेन्द्रियः काश्यपो देवशर्मा वाह्मणो व्रह्मवित्तमः यजुशाम् परागो दान्तः शट्कर्म निग्तोऽभवत् '. In 13th century, Achyuta Nayak, a *Sarasvat*, as the governor of north Konkan under Ramadeva Yadava, was known as able administrator and a liberal donor. He granted lands to many Sarasvat Brahmins like Khetal Prabhu, Naran Prabhu, Anant Prabhu, Vacchu Nayak in places like Salcette, near Mumbai while others like Mahalpai, Vachhapai, Vikkapai, and Dandapai received land-grants in Sangamner district.

Under Yadavas, *Sarasvats* prospered, Hemadri or Hemad Pant being an important *Sarasvat* administrator in the court. He introduced the accounting system known as *Shenvayi* system for keeping records and collect of land revenue. When Pandharpur Vithal temple was renovated by Hemad Pant many *Sarasvats* like Sripati Dannayak, Konkan Kesavdeva, Senavai Lakhamidevai, Senavai Chandavai, Dalavai Kumaruputra, Lad Harideva and others contributed handsomely as could be seen from the names that adorn the चौयांशी लेग्व - stone inscription preserved in the Temple of the eighty four donors.

In 1294 A.D. Allauddin Khilji defeated Ramdeo's son Shankardeva and his son-in-law Harpaldev and Devgiri Empire came finally to an end in 1318 A.D. Since 12th century Muslim incursion was minimal in the south. In 14th century led Muhammad Bin Tughlak

and Allauddin Khilji spread their tentacles in Goa and in 1312 *Kadambas* temporarily shifted to Chandor, till that place too was reduced to rubble and their rule came to an end in 1352.

The *Bahamanis* were slowly extending their rule towards the sea coast, controlling the port at Dabhol in Ratnagiri. Under Allauddin, Hindus of *Gomantaka* suffered religious persecution leading to the destruction in 13th century of the ancient *Saptkotishvar* Temple by Yusuf Gurgi. This perhaps led to the first exodus of *Sarasvats* from the sacred land to Malabar Coast in the south, with which they were already familiar with trading outposts. A later Dewan of Cochin recalls in 1858 '*The traditions exist regarding the first immigration of Konkanies into Cochin to leave their native country Conkan with their idols in 1294 A.D., having obtained grants of land and assured promises of protection from His Highness the Raja of Cochin, they settled in Cochin's Conkanastha Mahajanam*'.

The *Vijayanagar* empire founded by Harihar and Bukka in 1354 A.D. brought hope to the people of *Gomantaka*. Madhava Acharya or Madhava Mantri, a Sarasvat *Brahmin*, earlier migrated from *Kashmir* to *Gomantaka* from Kashmir, was employed in *Chandragutti* ruler. When the ruler died intestate in 1335 and Marap, the younger brother of Harihar and Bukka, usurped the throne, Madhava Mantri after brief stint under Marap, finally shifted to Vijayanagar as minister, administrator and warrior. He extended *Vujayanagar* rule to *Gomantaka* driving the Muslims from the region and from the port of Dhabol in 1366. He renovated *Saptakotishvar* Temple, earlier destroyed by Muslims and became instrumental for the revival of *Vedic* study, collecting ancient scriptures from various parts of India and editing them with commentaries under the supervision of his brother Sayana. A stone inscription of 1368 at Sikarpur describes him as wise *Brahmin* and brave *Kshatriya*. He served *Vijayanagar* Empire for 38 years, making it a great bastion of Hindu religion and culture, making good the damage under Muslim rules. Vasant Madhava and Mai Shenai Wagle were two other *Sarasvats* who distinguished themselves in *Vijayanagar* Empire. Vasant Madhava granted lands to Nageshi Temple in Goa. Mai Shenai Wagle was a minister of Chikkaray Odeyar, a fiduciary of Bukka I for thirteen years from 1366.

Vijayanagar Empire collapsed in 1565, when the regional administrators of Mohammed Shah Bahamani, defeated the ruler in a battle in Talikote and declared themselves independent. With that Hindus felt again insecure, though Adil Shah of *Bijapur* (1482-1518), under whom *Gomantaka* came, was sympathetic towards them, his mother being earlier a Hindu. Sabaji Anant, a *Sarasvat* who, under the

'zams, was Governor of Daulatabad fort, foiled Aurangzeb's attempts invade Hyderabad, seeing a young prince on that throne. As a result, earned encomiums as *bahut chatur*, very shrewd, from that time iown as Sabaji *Chature*. He re-organized administration, revised sessment of land measurement and improved agriculture helping rmers with loans.

The Hindu revival came when Shivaji established his *indavi Rajya* and first made inroads in *Gomantaka,* taking over *icholim* and *Perne in 1664,* by which time the Portuguese had already ade their presence felt in *Gomantaka.* In 1683, when Sambhji iptured Bardez and Salcette, Portuguese collapse seemed imminent, id were saved when Muslims too came on the border forcing larathas to retreat. By 1739, Portuguese and Marathas entered in a eaty which brought some peace in *Gomantaka.* Portuguese had to ice revolt known as Pinto rebellion by local Christian population felt lighted by the partiality of the rulers. *Ranes*, the erstwhile rulers of *atari* also organized as many as 14 unsuccessful rebellions spread ver 150 years against Portuguese. About the Portuguese rule we will ome later. With the first incursion of Maratha rule by Shivaji in Gomanataka, Hindus came under the influence of Maratha culture, laying under *Marathas, Sarasvats* playing important role in dministration, their earlier experience under the Shilahars abd Devgiri 'adavas having made them familiar with Maharashtrian rulers. Their xperience in trade, commerce and knowledge of foreign languages ;ave them an edge over other *Brahmins* under *Marathas* in trade and ommercial negotiations with the Portguese, Dutch and English traders. hivaji and his immediate *Mavala* followers being primarily warriors, nuch of the management of the Kingdom was wuth *Brahmins* like Chitpavans, Karahde Brahmins and *Kayasthas,* in which Sarasvats too hared. Many *Sarasvats* like Ramoji Shenai Kothari, Tuka Shenai, Narayon Vithal Sinai Dumo, Pitambar Shenai, Naro Rama Mantri, Lakhba Anant Lad and Ranchhod Krishna Shenai adorned high ositions under Maratha rule.

Yet their contributions did not receive perceptible recognition ind honour under Maratha rule especially from *Chitpavans*, who had aken over as the Peshvas or from other Brahmanis like *Deshastha* and *Karhades.* No stones were left unturned to humiliate *Sarasvats* even earlier in the eyes of Shivaji and subsequently with Peshvas. *Bharat Itihas Samshodhaka Mandal* gives an instance how Shivaji was nisguided referring Sarasvtas as *Shenvis,* clarifying that they were *Brahmins* earlier but becoming outcasts due to famines –'एते कौंकणाः ोणवींति नाम्ना पमिद्धास्तु पूर्व . . . वाम्मणा एव म्थिताः पगं तु अवृष्टया दुभिक्षादिना भ्रष्टचाराः जाताः

|'. As if this was not enough, one Madhava Karhade ridiculed Sarasvats in his book *Shataprashnakalpalatika*, as those who after their [illegible] catch with their sacred thread fish for food – [illegible] | [illegible] |'. While *Chitpavans*, *Deshastha* and *Karhade Brahmins* considered themselves inhabitants of Maharashtra, *Sarasvats* were treated as outsiders. Even their *Brahmin* attributes were questioned and *Sarasvats* were treated as *tri karmi Brahmins* while the others were *shatkarmi Brahmins*. In spite of such vilification, *Sarasvats* continued to prosper in Maharashtra, which led them to make interpolation even in sacred literature like *Ekanathi Bhagavata* by changing the words '[illegible] | [illegible] | [illegible]' to '[illegible] | [illegible] | [illegible] |'. [illegible] *Sarasvats* to be '*Anumaloja*', i.e. born of mixed castes.

When Nana Phadnavis was appointed as advisor to Shahu Maharaj, the importance of the *Chitpavans Brahmins* lead to the vulnerability of other *Brahmins* and *Kayasthas*. The insinuations did not seem to deter *Sarasvats* and they were happy to bask under Maratha rule, without any regret or compunction. Their success as Warriors, able administrators and shrewd negotiators in trade and commercial dealings with foreign merchants,which brought them material success seems to have made them immune to such insults or possibly it may not have struck them even to lodge strong protests. They were completely overwhelmed by Mharashtrian influence that they not only accepted their language, but also their age old customs, manners, dress with *pagadi* etc., even changing the costumes of their deties, making tyem look like some पुणेरी *Brahmin*.

Chitpavans as pure *Brahmins* considered it below their dignity even to dine with *Sarasvats* whose eligibility as *Brahmins* was doubtfulin their eyes. Justice Ranade refers in his book '*The History of Marathas*', that when Baxi Bahadur Jivabadada Kerkar, the great *Sarsavat* warrior on his return from one of his successful battle with Nizam, wanted to invite the *Peshva* for lunch, the *Peshva* is said to remarked '*these people are Shenvis, how can their request (for partaking food) be granted ?*'. But only after the shrewd Nana Phadanavis counseled him, '*What does it matter if they are Shenvis? Jivaba's wishes must not balked. He has handled his sword well*', the *Peshva* bit a piece of fruit. Jivabadada Kerakar, instead of feeling humiliated, exulted saying 'हेतु पूर्ण जाहला' – purpose is fulfilled.

It is, indeed, strange that those who pride themselves as the inheritors of the wisdom of Sarasvat *Muni*, the savior of *Vedic* wisdom should feel honoured when their masters (?) partake food with them. Possibly the long period spent in serving as advisors in administration

›r others, fighting as warriors in battles for others made them ıccumb to the lure for power, prestige and prosperity.

he Second Emigration

The Second emigration was in two stages. **The first stage** vas consequential to the lack of wisdom and foresight among *arasvats*. Their over-confidence in their *Brahmannical* intelligence ınd commercial shrewdness, fueled further by the increasing desire to ›rotect one's wealth instead of one's land, culture and religion was to ›ecome the prime cause for their downfall and abject surrender, which was not unlike the *Brahmannical* trait of attributing when chips fall, every thing to *Karma* and to one's own intelligence enterprise when the going is good. Indian history is replete with innumerable instances where Indians have fought Indians goaded by others to serve their own individual interests. It was so when Alexander came to India, it was so when Muslims invaded and enslaved India, it was also so when the Dutch, the Portuguese and the English powers came and conquered the natives. No one reads history, since in their struggle to achieve economic prosperity in the present, they have no time to look back on what is past. When human being loses wisdom and equanimity of Mind, it is the senses that take control and determine the course of action.

When the Portuguese came to India it was to trade and not to rule. But they saw the imprudent attitude of indigenous leaders, who would rather invite strangers to solve their problems than settle it among themselves, it would have been imprudent on their part to gorgo a god-sent opportunity to have a stake in the land. They dug deep in Indian soil to establish their firm base. In *Gomanataka* too they came solve disputes between Hindus and the Muslims, but stayed to rule once one party was removed from the scene. Sacred *Gomantaka* became '*Goa Dourado*' - the *Golden Goa*, to be looted and plundered, for their King and for the Church. The region slided from ancient Vedic values to a sorry state of servile society. Form spiritual heights, the society degenerated temporal attachments.

The earlier Adilshahi rule had brought the *Navayat* Muslim traders from Bhatkal to Goa and this created uneasiness and fear in the minds of Hindu traders, who saw the tradepassing from their hands to the Arab traders. Mhal Pai, a rich merchant and a Sardesai in Adilshahi court became the leader of Hindu traders. But since they had no wherewithal to confront Muslim domination, they sought the assistance of one Timoji Nayak, an illiterate and unreliable brigand warrior from

Honavar, to fight the Muslim rule and safeguard the Hindu economic advantage. Timoji Nayak, though illiterate was no fool and suggested that help of the Portuguese stationed in Honaver to fight the enemy who had stronger support. In his own mind, Timoji seems to have seen an opportunity to rule Goa once the land was freed from Muslim rule, since Portuguese appeared to be interested only in trade, carried over by the assurance which Albuquerque, the Portuguese commander had given to Vijayanagar King saying that '*The King of Portugal commends me that to render honour and willing service to gentile kings of this land and of the hole Malabar; and they are to be well treated by me, neither am I to take their ships not their merchandise, but I am to destroy the Moors with whom I wage incessant war*'.

For Mhal Pai, no words could have sounded sweeter and comforting than these and no lies could have been whiter than those spoken by the white man. But the temporary consolation, sooner than expected, turned out to be one long permanent nightmare. In 1505, Albuquerque entered the sacred territory with superior arms and drove Adilshahis out of Goa. Mhal Pai who had received him with open arms and with closed eyes did not see the dangers lurking on the sidelines. With Muslims out of the region, the Portuguese found *Mandovi* waters sweet and the weather conducive. Timoji's dreams to be the ruler Goa were shattered and he had to leave with monetary compensation. But for Mhal Pai, seen as dangerous ally, banishment from Goa was only his reward. Remorseful, he left to distant Cochin, with his family, friends and retainers. As a trader, he was familiar with Cochin, where already sizeable *Sarasvat* population, with established enterprises, was giving stiff competition to Arab and Jew traders.

Seeing the leaders banished, rest of the traders becoming cautious, led a deputation to Albuquerque seeking protection under Portuguese rule. With Portuguese rule assured, Albuquerque fortified the port and established godowns. Soon missionaries entered Goa to convert the Hindu heathens to Christian religion. In the beginning, Hindus took their presence without much concern, since they had prospered under many different religious rulers. Apparently they had not bargained for what they were to receive, for religious conversions were unlike anything they had experienced earlier. The guest who had come for lunch seemed not only stayed for dinner but also chose to dwell over a long periodof time. As one Portuguese Viceroy later proudly claimed, '*The Portugese entered India with sword in one hand and the Crucifix in the other; finding much gold, they laid the aside the Crucifix to fill their pockets*'. For Hindus, earlier only the nights were dark and forbidding; soon the days were too become dark and

ɪrbidding. The Portuguese who in later days were to parade Goa as *'e Rome of the Orient*, had already making it hell for the heathens. lissionaries commenced conversions with a gusto, lower castes being ssured improved economic conditions. Difficulty came when they pproached other classes, with *Sarasvats* refusing to be converted. ortuguese were peeved, reporting to the king that 'there *exists in this sland a caste of the people who call themselves as Senay Brahmins, vho are much opposed to the conversions of others and not only do ot convert themselves but also hinder the conversion of others vhenever possible and support the error of heathanism . . . These Senays, who hinder conversion to Christianity, or at least their leaders hould be banished from the island. I know that some of them are waiting such order and may convert themselves*'. Therefore, in 1541 King Jose III issued an order observing that '*The non-Christians were so far been under the control of Satan. God has thought of them to deliver. God has ordered that the Hindu Temples and Muslim mosque should not be allowed to remain and has suggested that they should be destroyed.*'

With permission thus given, forcible conversion was accelerated in 1540 under Vicar-general Miguel Vaz and Diego Borba, who forbid people even wearing *dhoti*, *saree* or *choli*, or planting *tulsi*, using flowers or playing even *Indian* musical instruments. In his *Discoveries in Missionary Expansion and Asian Cultures*, Teotonio R de souza quotes M. Mascarenhes saying '*After conversion, Goan Christians were expected to make clean break with their Hindu past. Not only were the personal names were changed, but food habits, social customs, and even dress had to conform to the way of living European Christians*'. There was great opposition to such attempts, many continuing to follow the age-old traditions retaining the faith in traditional gods (as they do even now), even after their conversion to new faith. Teotonio R de Souza refers to an amusing incident where exasperated Jesuits complaining the difficulty of cutting the *Shendy* and dressing '*the poor heathens*' of Talavali in Goa, before allowing the Holy Spirit to dwell therein.

The opposition of the people was not looked with compassion. In March 1546, idolatry whether fashioned in wood, stone or metal was banned, temples were razed and festivals forbidden. In 1599 A.D. King Juao III by a Royal Decree encouraged to spread Christianity even by force, making it common for priests to boast of the number of temples razed and idols broken. The *Brahmins* who refused to accept the ban were either sent to gallows or banished from Portuguese occupied territories. *Joguis* or the religious heads of Kavale and Partagali Maths

came to particular attention of Friar Antonio, who recommended their banishment from Goa, '*because they bring flowers used in worship and other relics of their temples and devils with which they restore heathanism of local people*', and assuring that '. . . *there would then be no individual who did not turn to the faith of Our Lord Christ because if exiled from this island he would have no means of livelihood*'. Compassionate Christ was at disadvantage, when Satanic inquisition shook every pious soul, be it a heathen or a Christian. *Tribunal do Santo Oficio* became the dreaded institution, tarnishing all that was good, noble and desirable in Christianity.

In 1541, Martin Afonoso de Melo complained to the King that more persons would have been converted but for few influential *Sarasvats* likes Krishna, Locu and Anu Sinay. Pedro Ferdinand Sardinah referring them as '*the most prejudicial and opposed to Christianity in Goa . . . Formerly he (Krishna) was and now his son Dadaji is the greatest enemy of in Goa of our Holy faith . . . After removing this arrogant son from this position of authority, with the help of Christ, if we are permitted to give the offices to Christians and with due discretion to humble some of the honored Hindus, the Fathers of the Society and I as their companion, within one year or at the latest in two, shall make this whole island Christian*'. It was suggested that Krishna, who was doing business with Portuguese merchants, should be asked to visit Portugal for discussion and then forcibly converted. But this ploy did not succeed, Krishna refusing to be converted. On his return, he was arrested by King of Bijapur, where he died. His son Dadaji was equally influential and adamant, refusing to be converted. He lost his position under the government, and the vacancy was given to Locu Senai who had become Christian along with his family.

These extreme measures forced the Hindus to immigrate to the adjacent territories ruled by Hindu Kings. When *Shantadurga* temple in *Kelosi* and the *Kavale Math* premises were destroyed, the idol of the deities were shifted to Kavale and the incumbent Swamiji Sri Vidyanand Sarasvati of *Kavale Math*, disgusted by the profanity under the foreign rule departed first to *Golvan* in Ratnagiri and later to Varanasi. Many Sarasvat followers of the Math went with him some settling in Savantwadi and Ratnagiri. Some others too settled in the adjacent places like Kanaras and Belgaum, few even venturing to distant places like Pune, Thana and Mumbai. They continued their contacts with religious *Maths* and *Kuladevatas* in Goa.

According to a *Rayasa* issued by Sri Upendratirtha Swamiji of Kashi Matha in 1654 available in *Tirumala Devaswom* Temple in Cochin, during this period, some 12000 families had migrated from

ishti alone, out of which 400 families went to Maharashtra and the rest to Kanaras. When such forced conversions led to large scale immigration, the territory started becomg depopulated, changing the demographic character of Goa. Acute dearth of agricultural expertise, finance, artisans and labour and the excesses of Inquisition in Goa, made some enlightened persons like Lourenco Pires, ambassador to Rome, to convey the displeasure to the King, pleading that it may end up being disservice to God and the King. John Copper describes in *Three Presidencies of India* (1853), ' . . . *these persecutions and religious slaughterers led in the end to unfavorable results . . . Armed with . . Papal Bull, the Portuguese Christians, deluded the country with blood, but in vain. Even the native converts joined the standard of Hindoos and the Moslems, whose practices, if not their creed, was more merciful and tolerant than that of the civilised crusades of the Western World*'. On 6th January 1515, Andre Cosali, sensitive to art, culture and architecture of the temples, complained about the wanton destruction of temples, sending some broken idols to Portugal to show the architecture of the ancient land which is being destroyed.

The disastrous effect of immigration of literate population on trade and commerce, made Portuguese government to realize that it is better to sleep with an intelligent heathen rather with a dumb Christian convert. It is far better to trade with persons like Krishna even if they refuses to be Christians, becaue only with their cooperation, Portuguese had succeeded in snatching trade from the Arabs besides taxes being paid by the rich Brahmins, rather than rely on iterate poor farmers. Drastic loss of revenue made matters difficult for the Viceroy and he wrote to the King that 'In *matters of commerce the Christian converts cannot have the same means as the Hindus, since the main commerce of this land is wholly dominated by Hindus*'. He further said '*Having regard to the great harm which, I saw, had resulted from this stage of things to the* interests of my king and welfare of the land and having taken the opinion of the Archbishop . . . (and others) who agreed that the law made (earlier) was very harsh and should not be enforced . .' The King agreed and the immigrant Hindus were invited to return back to their homes. Among the many who had emigrated, one of the brothers would remain in Goa, converted to Christianity, enabling him to protect the family lands. Therefore few who had not made such provision returned to claim their lands and settle in Goa, while many others who were by then well settled in the new places, refused to bite the carrot.

The second stage refers to the emigration of that section of *Sarasvats*, who were originally from *Kashmir*, and had settled in

Gomantaka with brief stay under Solanki Kings in Gujarat. In the new region they accepted Shantadurga and Mangesh as their kuladevatas and Swamiji of *Kavale Math* as their spiritual guide. When the Shantadurga temple in Kelosi and the *Kavale Math* premises were destroyed, the idol of the deities were shifted to Kavale but the incumbent Sri Vidyanand Saraswati of *Kavale Math* had departed to Golvan in Ratnagiri district to Varanasi. While some devoted disciples either accompanied him to Varanasi or established settlements outside Portuguese territories and continued to owe allegiernce to the *Math*. But many among those who had left Goa, felt orphaned in the absence of their Guru in Goa or near about. Some who had departed to the adjacent *Kanaras* and the *Keladi* where the ruler even lost contact with their *Math*.

In the absence of their own spiritual head, they looked for guidance to Sri Shankaracharya of *Shringeri Math*. Even when Swami Satchitananda, the later incumbent of *Kavle Math* returned from Varanasi to Goa in 1630, and sought recognition as the head of *Kavle Math*, while those who had remained in Goa and in the immediate border regions accepted, the rest who had lost contact with the *Math* in Goa, like the *Sarasvats* who had settled in Goa originally from Kashmir, were not now agreeable to accept the new incumbent. Many of such dissenting members were ex-communicated from the *sampradaya* of *Kavle Math*.

Many of such *Sarasvats* were employed under Basappa Nayak, the ruler of Keladi who was a staunch *shaivite*. As the author of *Shivatatva Rathnakara* he was fond of discussing religious matters with these *Sarasvat* courtiers. Many of them like Kagal Naranappa, Manikere Timmayya, Dhareshvar Lakshmayya, Chandavara Naraanayya, and Narayan Nadkarni held high administrative positions; some like Rangayya Amladi, Santayya and Venkayya were court musicians.

The *Lingayat* courtiers, becoming jealous of these *Sarasvats*, questioned their *Brahmannical* status as well their right to discuss spiritual matters, when they donot have their own *Guru*. This fact rankled in the minds of these *Sarasvats* and realized the importance to have a *Guru* of their own. Having burnt their boats with *Kavale Math*, they decided to search for a suitable oerson qualified to become their Guru, with an independent *Guru sampradaya*. After considerable search, they finally found a suitable young *sanyasi* in *Gokarn* who could be eligible to become their *Guru* and guide them in religious matters. The *sanyasi* accepted their invitation and became their first *Guru*, ordained as Sri Parijnananashram Svamiji by the Sri

hankaracharya of *Shringeri*. Soon a new *Math* and *Parampara*, opularly known as *Chitrapur Math* came in existence in 1708, at hirali in North Kanara. After initial reluctance, Kavle *Math* ecognized the new Guru with full honours.

The *Sarasvat Vaishnavas* dis not lack the guidance of their Guru. Since Sri Madhvacharya's (1238 – 1318) visit to Goa for ropagating *Dvaita* philosophy, many *Sarasvats* in Kanaras and later in Goa had become his followers. Thus even before the arrival of the Portuguese in Goa, there were considerable followers of *Madhva Sampradaya* known as ith *Gokarna Jeevottam Partagali Math* leading he flock, which was established as early as in 1477 by the first Guru Sri Narayana Teerth Swamiji.

The establishment of this Math has an important back ground. Once the Swami Ramachandra Teerth, the pontiff of *Phalumaru Math*, one of the *ashta-Mathas* established by the *Parama Acharya* while on a pilgrimage to Badarikashram, fell ill and desired to ordain a *shishya*. But finding no suitable member of the community in his entourage, he a suitable member of the community, ordained one Madhav, a *Sarasvat Brahmin* as his *shishya*. However, when Swmijis's health improved and he returned to *Udupi*, majority of his followers desired that a member of their community should be ordained as *sishya*. The Swamiji accepted the suggestion and took another *sishya* belonging to the community and Madhava, named Sri Narayana Tirth Swamiji was authorized to lead *Sarasvats* preaching them Dvaita *Dharma*, bestowing on him all the honours. Accordingly, the first *Math* was established in Bhatkal in 1477. The third incumbent on the *Peetha*, Sri Jeevottam Swamiji established in 1570, another seat of the *Math* in *Gokarna*. The seventh Sri Ramachandra Tirth Swamiji established in 1616 another seat of the *Sampradaya* in *Partagali* in *Gomantaka*. From that time onwards, the Math came to be known as *Gokarn Jevottam Partgali Math*. Thus much before the Portuguese firmed up their settlement in Goa; many *Sarasvats* were prosperous in Kanaras. Of Kanaras were followers of *Vaishnava sampradaya* propounded by Sri Madhvacharya.

Apart from the *Smarta Sarasvats*, who after migration to Kanaras had settled in Keladi, many *Vaishnava Sarasvats* also had occupied important positions in the court of *Keladi* and *Sonda*. One of such distinguished family which had emigrated from *Lotli* in Goa, due to Portuguese persecution, was that of one Ganesh or Vinayak Mahale (Mallya). In Goa, his family's enterprise seems to be trade and commerce, some members being employed as tax collectors. Being traders, they were familiar with ports on the west coast. Therefore,

when emigrating, their first residence came to be established in *Kumta*, which was then an important outpost for trade. Ganesh Mallya came with nothing but his native intelligence. Like the *smarta Sarasvats*, he too decided to try his luck in Keladi, where by sheer hard labour and intelligence, he rose up to become a high ranking official in the administration. The official recognition passed to his sons and grandsons. According to a copper plate of 1661, his grandson Vittal Mallya was a close confident of Venkatappa Nayak II (1660 - 62), and with his permission constructed *Virakta Math* near Shirali for which land was granted in Hosur by the ruler. While in Goa the family had close contacts with Portuguese traders, which made the Keladi ruler to send him as ambassador to Goa. Vittal Mallya's two sons Mhalappa and Narayan got land grants for construction of houses and digging wells. Mhalappa (referred in Portuguese documents as Mallapa Malle or Molick Molla) was sent by the king to Goa for negotiations with Portuguese. During those trade was conducted by the Kings themselves for which Mhalappa was the acknowledged representative.

Narayan Mallya was in charge of the Mangalore fort and had business interests in Bhatkal. His meteoric rise in Keladi made even many *Sarasvat* traders jealous of him. Soon he was to concentrate on trade than in state administration. After the fall of Keladi kingdom in 1757, Mallyas went back to settle in Honavar, adjacent to the Venkatraman Temple constructed by the family earlier. Ramachandra Mallya, Ganesh Mallya's another grandson, was a minister and friend of King Bhaddrappa Nayak. In 1663 and instrumental for constructing the famous Venkatraman temple in Honavar.

Some members of large composite Mahale family from Lotli, settled under Sonda rulers, who also had cordial relations with Portuguese traders as well as Keladi rulers. Unlike the Mallyas who had settled in Keladi, those who settled in Sonda were taking more interest in the ancestral vocations as traders and brokers representing the rulers in trade, commerce and sometime in political negotiations with Portuguese, in addition collecting cess, levies and taxes on behalf of the state, in Sonda as well as in Sirsi. This gave prestigious recognition as well prosperity under the rulers of Sonda. The Members of this Mahale family as an educated merchant class, played important part in social and economic matters. They had access to the royal house hold as well, since some of the rulers always encouraging intellectual class like Lingayat, *Havik* and Sarasvats in their administration, many of them occupying high positions. "*Shivaji-Mallmmaji Samarotsva*" a book published in Marathi, by Shesho Srinivas Mutalik, an officer of Belvadi State in Bailhongal Taluka of Belgaum District. It was written

the instance of Rani Tarabai of Kolhapur, who was close friend of lallamji, the daughter of Madhulinga Nayak (1638-1674). According to ie book many Havik and *Sarasvat* students also studied along with ingyats in the school established exclusively for royal household.

After the defeat of the rulers of Keladi and of Sonda by laider Ali in 1763, the then Savai Immadi Sadashiva Nayak, the ruler f Sonda fled to Bandivade in Goa, to be sheltered by the Portuguese, eding the territories in Goa to them in exchange for an annual ension. When the English defeated and killed Tippo Sultan, the rest f the territories in Kanara came under their control. As ususal *iarasvats* were in the forefront using their experience in administration nd in maintaining the revenue records and tax collectors. The rich nes took to trade and lending monies to the *Havik* farmers, in turn ecoming absentee land lords, with the lands mortgaged reverting to hem, when monies lent remained unpaid. *Sarasvats* were also the arliest ones who took English education, enabling them to hold mportant positions as lawyers, educationists and officers in banks, ommercial organizations and government administrations in far off laces like Bombay, Bangalore, Madras and Calcutta.

The Third Emigration

Much before the Portuguese took over Goa and Mhal Pai chose to settle in Cochin, on the Malbar coast, there was substantial *Sarasvat* presence in Malabar Coast due to trade and commercial activities, with the Arab and Jew merchants. The Arab presence was there even in Goa, who specialized trading in horses in exchange of rice, spices like cardamom and pepper. As trader Mhal Pai was not stranger to these places and with his banishment from Goa, his shifting trade to Malbar, did not inconveneience him. As one of the later Dewans of Cochin recalled to W. Cullen, British Resident of Travancore & Cochin, in 1858, '*The traditions exist regarding the first immigration of Konkanies into Cochin to leave their native country Conkan with their idols in 1294 A.D., having obtained grants of land and assured promises of protection from His Highness the Raja of Cochin, they settled in Cochin's Conkanastha Mahajanam*'.

Along with Mhal Pai, many other communities like *Kudumbies*, *Sonars* and *Vanis* traveled with him. When the ruler of Cannanore did not admit them, they moved further down to Cochin, where nearly 360 *Sarasvat* families were allowed to settle. Mhal Pai established his first settlement in *Barapalli*, five miles from Cochin town. Kamat family, who accompanied him, is reputed to have brought

with them bags full of gold coins, needing 200 men to transport them. Kamat's settlement was known as *Andikkadav* and Kamat himself known as *'Anandpuratti Kamati*. A third establishment of Vav Prabhu, weame up in Cochin town itself, the area coming to be known as *'Konkan Keri'*. The people on Malabar Coast were not dynamic traders and *Sarasvats* could not afford to be lazy in the strange land. Their perseverance made them prosperous as traders and money lenders, a profession till then dominated by Jews. Hindu Kings were too happy to deal with *Sarasvats*.

In later generations, *Tirumala Devaswom* at *Mattancheri* became the centre of *Sarasvat* religious and cultural activities. Another temple for goddess *Damodari* was constructed. Kings sought the commercial wisdom, skill in *Ayurvedic* medicines, and of course, their financial wealth. Increasing trade brought economic prosperity. By 1627, *Sarasvats* carved an important place in the society, the King Vira Keral Verma recognizing their role by issuing a *Titturam* (Royal edict) assuring them freedom from interference from other communities. In 1648, they were given authority known as *Sanketam*, to exercise powers in civil and criminal matters within their territory.

Francisco Pyrada de Laval, a French traveler, referring them says, 'I have come across these Brahmins in Calicut, speaking among them. They say that they are from Goa and they consider Portuguese who have captured Goa, as the greatest enemies. Those among these Brahmins, who are proud, do not desire to stay under Portuguese rule. Because Portuguese treat them unjustly and treat them like dirt. Therefore many of them have emigrated to Calicut where they live independently and happily'.

Sarasvats prospered with ingenuity and royal patronage, capturing local trade from Arabs and Jews. Their influence in society encouraged even the Portuguese to trade with them, for which knowledge of Portuguese language helped them. But their dislike for Portuguese rule in Goa, made them come closer to the Dutch who appointed many *Sarasvats* as their agents and brokers. As Sardar K. M Panikkar says in *Malabar and the Dutch*, *'The Moorish trading community was practically non-existent in Cochin and in its stead there had grown up the Canarese a Hindu community of Konkan districts who worked as the agents of Portuguese. The Canarese or as we now call them the Konkanis were wholly dependent on their European masters, so that when the Portuguese went away from Cochin they became equally serviceable to the Dutch*'. Dr T.I Poomers points out in Survey *of the rise of Dutch Power in Malbar, 'There is little difference between the Canarins and the Jews in the manner of*

ade, utensils, dwellings and practices. Many of them applied emselves also to agriculture . . . Some of the Canarins, engaged in ommerce were prominent wholesale merchants trading with foreign ations and native traders. Others were retailers supplying everything omestic except livestock. Some of them were money changers. Every ne of them had some kind of trade, even children of six and seven, eing trained to trade. . .' The Dutch took full advantage of the ntagonism of *Sarasvats* towards Arabs and the Portuguese, even ppointing them to collect custom duties from *Amaravathi* port and *Mattanchery* and persuading the local rulers not to impose any unfair estrictions on them. In his book *Asian Trade* Prof. A. Das Gupta efers to Baban Prabhu as an established *Sarasvat* trader, who held nonopoly in trading commodities with the Dutch saying, '*The ommanders of Malbar treated him (Baban Prabhu) gently, even when his payments were not prompt. He was believed to have enough political influence to bring about a war between Zamorin and the Dutch*'.

Baban Prabhu and Calga Prabhu prospered and even employing David Rabbi, to represent them in Malbar Council in 1752 when the Dutch did not pay theirs dues. Impressed by Baban Prabhu's sagacity, the Rabbi placed his son Ezechael under him to learn the trade, a step soon to be regretted by Baban Prabhu. The Jew was more cunning than the shrewd *Sarasvat*, forcing him to mortgage his warehouses to the Jew. However, the Dutch, conscious of Baban Prabhu's importance in trade circles forced Ezechael to return the warehouse to him. When Ezeichal died, his descendants filed a suit against Calga Prabhu, in which many *Sarasvats* jealous of Prabhu's prosperity sided with the Jew. Calga Prabhu, furious of such deception, encouraged Hyder Ali to fight the Cochin ruler, who had soft corner for Jews. But his efforts failed and all his properties, including *Vasukeshvara* temple, were confiscated by the ruler and he along with his sons were deported to South Africa. The temple, however, was redeemed by one Nagaresa and handed over to the Ruler, who in turn placed it under *Tirumala Dewaswom* for management.

Sarasvats continued to play important role even in political field. The Rulers needed money for pleasure or to fight battles and *Sarasvats* had enough. But Rulers normally have short of memory and do not like to be reminded. Poilcar Naik, Baba Patter, Vaman Naik, Parimbal Naik, Dewares Naik, Vithal Naik complained to the Dutch Courts in the Hague for such failures. The Cochin ruler Raja Rama Varma was infuriated at the audacity of the *Sarasvats* and persecuted them leading some of them to imprisonment.

The Travancore ruler, however, was more amenable to *Sarasvats*, Dewaresa Kini and Nagendra Pai being his favourite financiers. He would often mediate with the Cochin rulers on their behalf but with little success. In 1791, when *Sarasvats* insisted on return of the loans, the Cochin ruler took revenge killing many of them, including Dewaresa Kini, their leader. This created great panic among *Sarasvats*, leading them to emigrate to Travancore along with their deity *Tirumala*, to be installed in Alleppey. The shifting of the idol made the Travancore King Sakatan Tampuran happy. The presence of *Sarasvats* in his territory encouraged commercial activity and prosperity to his kingdom. The construction of warehouses in the ports made Alleppy a prosperous mercantile and trading centre, which was attributed to *Tirumala* deity. Therefore, the shifting of the idol became a bone of contention between Travancore and Cochin rulers, which was only solved in 1859 by persuading the *Sarasvat* community to re-install the deity in Cochin.

With the increased presence of the English in the other parts of India, Dutch lost interest, their political influence becoming weak in India. Portuguese too preferred to concentrate on Goa, their *'Golden Goose'*. By 1814 the English filled the vacuum in Malabar, Cochin ruler accepting their suzerainty. *Sarasvats* too adjusted themselves to the changing times. Speaking about them, the Department of State Archives Kerala records " . . . *the life and culture of these people who, while preserving the best in language, customs and culture which are their own, have contributed not a little to the mosaic of cultural pattern of Kerala . . Sarasvats have since then continued to play their important role in every avenue of life, whether in trade and commerce or in education, literature, art and culture of Kerala.*" When the British came to Malabar coast, *Sarasvtas* were in the forefront in getting education in English language. This enabled them to occupy important positions, many contributing to Malayalam literature, music, art and culture, though their principal profession continued to be trade, making themselves an important segment of intellectual tapestry of Kerala.

The religious guidance of the *Sarasvats* of the territories south of South Kanara were primarily under what is known as *Kashi Math*, which was not much different from *Gokarna Partagali Math* as far as *Sampradaya* is concerned. But they were closer to the *Madhva sampradaya* of *Kumbhakonam*. The main seat of this *Matha* is obviously in Kashi or Varanasi. Here in the temple constructed, the idols of Bindu Madhava, Narasimha and Gopalkrishna are consecrated. Sri Bhuvanendra Teerth Swamiji and Varadendra Teerth Swamij of

is Math are illustrious. In Mumbai this Matha has a temple in 'alkeshvar.

ırasvats under British Rule and thereafter:

Ascendancy of the English as apolitical power left the Dutch ompletely isolated from India and Portuguese influence remaining :stricted to Goa, Daman and Diu. Christians of Goa basked for long me under the borrowed plumes, while their offspring spread all over ne world for livelihood, became increasingly divorced from Indian nain-stream. Hindus temporarily forgetting their inherent essence were ·namored by the overshadowing influence of other groups which gave hem scope for widening their literary, musical and artistic horizon, vhich made them to parade themselves as the most tolerant, liberal ınd cosmopolitan, in the end being a permissive society, in spite of nany famous personalities becoming leaders of persons. Representing the cream and soul of *Sarasvatism*.

To a large extent *Sarasvats* remind one of the *Hebrews*. To the *Sarasvats*, the Lord had given the auspicious and sacred land of *Gomantaka*, which *Skanda Purana* described as *उत्तमम्* (best), *व्यवस्थितम्* (well-established), *क्षेत्रं जवाधिकम्* (land endowed with grains), *सर्वतीर्थान्वितम्* (endowed with all sacred streams), *विमलम्* (auspicious), *निर्मलम्* (pure), *तीर्थ मुत्तमम्* (best of the sacred streams). To the Hebrews, the Lord gave Israel, the land flowing with milk and honey. Referring the *Hebrews* who were driven from their land Israel, unlike *Sarasvats* who emigrated from their lands either in search of enterprise or due to religious persecution, Will Durant says in *Story of Philosophy*, '*The Story of the Jews since the dispersion is one of the epics of European History. Driven from their natural home by the Roman capture of Jerusalem (70 A.D.), and scattered by flight and trade among all nations and to all continents; persecuted and decimated by the adherents of the great religions – Christianity and Mohammedanism – which had been born of their scriptures and their memories; barred by the feudal system from owning land and by guilds taking parting industry; shut up within the congested ghettoes and narrowing pursuits, mobbed by people and robbed by the kings; building with their finance and trade the towns and cities indispensable to civilization; outcast and excommunicated, insulted and injured; yet without any political structure, without any legal compulsion to social unity, without even a common language, this wonderful people has maintained itself in body and soul, has preserved its racial and cultural integrity, has guarded with jealous love its old rituals and emerged greater in number than ever before.*

renowned in every field for the contributions of its geniuses and triumphantly restored after two thousand years of wanderings to its ancient and forgotten home. What drama could rival the grandeur of these sufferings, the variety of these scenes and the glory and justice of this fulfillment? What fiction could match the romance of this reality?" The history of Jews reverberates or should have reverberated loud and clear in every *Sarasvat* heart. But does it? The Jews regained their soul, rising like the Sphinx from the smoldering fires and ashes, fashioning their dreams and reviving their hopes, confronting and resolving all adversities, travails and confrontations. But *Sarasvats* who were far better placed in environment and opportunities still grope for their identity, without any direction, objective or purposeful goal in life. A word for the wise is said to be sufficient, but it's surely is not meant for persons who consider themselves as wise.

Even though the dark days of slavery have ended with democratic values needing to be preserved and encouraged, their intellectual eminence glorious emotive history does not seem to have motivated them to action. Goa is to the *Sarasvats* what Jerusalem is to the Jews. But while Jews returned to Israel and contributed to its resurgence, the *Sarasvats* are neither eager nor welcomed to Goa. Goan identity is either primarily paraded as Portuguese Christian and Hindus feeling proud to cling to coat-tails of others, with the clarion call of Shenai Goembab which raised flicker of hope earlier fading in the overwhelming globalization of scientific and economic culture and geo-political forces. When lucre becomes important, pride becomes subservient. That is the problem and perversity of destiny.

******

Five

Commercialisation of Sarasvats

In the beginning, when nature evolved human race, there was ıeither a *class* system nor *caste* system and antagonism, if any, was ndividual between one another either because of racial groups or within the economically advanced and those who remained backward, one claiming to be cultured and others as savage. In India, when *Aryas* entered the Indian sub-continent, even they considered themselves cultured and noble, all other earlier settled races like the *negritos*, *austroloids* and *Dravidians* as the *un-Arya*, the ignoble, *dasa*, the servile or the *dasyus*, the despicable, in spite of their having a vibrant, highly urbanized civilization. Even among the *Aryas* there were only two classes which would takes up performance of actions according to their attributes, whether as *Brahmins*, the '*seers*' of wisdom and the *Kshatriyas*, '*preservers*' of the wisdom, the functions often overlapping one another and not being exclusive. Therefore, there were '*preservers*' who often were '*seers*' and '*seers*' who were'*preservers*'. When the non-*Aryas* came to be assimilated within the *Arya* fold, even they became '*seers*', composing hymns.

With passage of time, with realization that the Earth bears people, speaking varied languages and following various religions, according to the places and abodes as *Atharvaveda* declared 'जनं विभ्रति वहुधा विवाचसं नानाधर्माणं पृथिवी यथौकसम |', seeking as *Rigveda* responded '*We all have various thoughts professions and diverse are the ways of men. Brahmin seeks a worshipper; carpenter seeks to cracked, and physician seeks the sick . . . Writer of hymns am I, my father is a physician and my mother grinds the corn*', the social structure came to be classified based human attributes and the functions performed by them. *Purusha Sukta* elevated the classification of the society as natural effulgence of *Satya, the Prime Existence*, identifying *Brahmin* with mouth, since through speech one communicates wisdom; *Kshatriya* with shoulders, since through strength of shoulders one maintains order; *Vaishya* with thighs, since through enterprise one stabilizes the welfare

and *Shudra* with feet, since performance of work initiates the human evolution.

Since attributes are as said by Krishna, 'प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः' – Actions are performed entirely by attributes of nature, it is only the bewildered self sense that makes a person that it is his 'I' that peforms the action – 'अहंकारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते' Therefore, though in early days, wisdom was not the sole preserve of those born to *Brahmin* parents, any one born in *Kshatriya, Vaishya* or *Shudra* families could aspire to be a *Brahmin*, if he possessed the necessary qualifications, in later days with decline in clarity of righteousness and increase in bewildering unrighteousness, the classification of society according to attributes and performance of functions was overwhelmed people for whom birth became more important than attributes. *Vajrasuchika Up.* points out the incongruity ' . . *there are many species among creatures other than human; many sages are of diverse origin. We hear from the sacred books that Rshysshringa was born of a deer, Kausika of Kusa grass, Jambuka from a jackal, Valmiki from an ant hill, Vyasa from a fisher girl, Gautama from the back of a hare, Vashishtha from Urvashi (celestal nymph), Agastya from an earthern jar. Among these, despite their birth, there are many sages, who have taken the highest rank having given proof of their wisdom*', therefore concluding that '*He alone who is possessed of the (required) qualities . . is the Brahmana. This is the view of the Vedic scriptures, tradition, ancient lore and history*'.

Later when economic prosperity became the deciding factor, providing dominant position in the society, *Brahmins* clung to their positions than to their attributes, to the form than to their essence, with earlier the freedom of movement from one class to the other servrlay curtailed. Therefore in *Mahabharata*, Yudhishthira speaks of the difficulty of knowing the class to which a person belongs and concludes that conduct alone should determine the class to which one belongs.

Around 1000 – 900 BC with the discovery of iron ore and coal in Bihar, the assimilated non-*Aryas*, who were more urbanised and industrious in temporal activities, provided finance, skill and labour to the generation of wealth. The earlier perceived superiority of the *Brahmin-Kshatriya* nexus, was no longer acceptable to the largely non-*Arya* segment of the society, refusing to be dominated. In the intervening period many philosophies not in agreement with the Vedic scriptures, propounding rationalism in extreme forms like Charvakas along with spill over of the beliefs of the Non-Aryas like *Shaktas*,

ıshpatas, Shakti cults etc. and new waves of thinkers like *Buddha* ıd *Mahavir,* which led to the decline of the power and prestige of the *·dic* proponents and many others claiming equal right to perform the ofessions hitherto reserved for *Brahmins.*

Influenced by the teachings of Buddha and Mahavir and ›nscious of their financial strength, *Vaishyas* and *Shudras* stopped ıgaging the services of *Brahmins* for performance of costly sacrifices nd on *Kshatriyas* only for strength and protection. The defining ıoment had come for *Brahmins* to re-assess their status in the society. ı protect their perceived superior status, they treated the problem as ectarian and not as social one, needing comprehensive re-appraisal of ıe entire social structure. Economic consideration received primacy ıstead of moral and ethical values.

To safeguard their economic prosperity and *Brahmannical* dominance in the society, they codified *Dharmashastra,* ›roviding for a principle of *Apaddharma* at the expense of other :lasses, which gave liberty to *Brahmins* to undertake functions assigned o others, at the same time not permitting others the liberty to take up *Brahmannical* functions. This led other classes to consider *Dhrmashastras* as oppressive and as mentioned by Sherring in *Hindu Tribes and Castes* by other classes, '*the most baneful, hard-hearted and cruel social system that could possibly be invented for damning the human race . . .*' providing as Swnart said in *Caste in India*, '*more or less willingly, a personal and selfish tendency . . before all else their aim was to establish their absolute supremacy of Brahmanas*'.

When under protestations from other classes, *Brahmins* began their migration to other places, they took the principle of *Apaddharma* along with them. Classification according to *birth* became the catchword replacing the one which was traditionally based on performance of actions according to *attributes. Brahmins* lost sight of the words of caution which *Krishna* had voiced that 'श्रेयान् स्वधर्मो विगुण ः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् | स्वधर्मे निधनं श्रेय ः परधर्मो भयावह ः ||' - better is performance of one's actions according to one's attributes than doing those of others, which are fraught with danger.

Soon the principle of *Apaddharma* became known
Gomantaka and *Sarasvats* accepted the same with alacrity. They see
to have put it in practice first under Northern Shilaharas, with
assistance of their *Viashya* compatriots. Soon the *Brahmannical* wisdom
with shrewdness of *Vaishyas* gave new dimension to their skill and
expertise, giving them an edge over other classes in trade and
commerce. The lure of lucre transformed their traditional role as
presiding priests, advisors to the Kings to one as competent traders and
shrewed negotiators, brokers and agents on behalf of the rulers with
Arab, Dutch, Portuguese and English merchants.

Gomantaka had an all-weather port and under Vijaynagar
Adilshahi and Maratha rule, *Sarasvats* replaced Arabs as traders and in
Kerala they gave fright to the Jews. From being advisors and minister
in royal administration to become traders in rice and spice in marke
place was short step. In the face of such appealing economic and
material prosperity, the intellectual *Sarasvats* shrank back, leaving
leadership to the producer of wealth than the communicators of
wisdom. It is a travesty of historical evolution that those who once
prided as sons of *Sarasvati*, the inheritor of Sarasvat *muni*, holding
pages of scriptures in one hand to recite and the ladle in the other for
ghee in sacrificial fires, should find self-righteousness in handling
weighing scales or a cookery book in one hand and spoon for pouring
oil in the frying pan in the other.

This shift gave them a new identity in the present society
being *Brahmins* by birth and *Vaishyas* by profession. Their success
more in commerce than in spiritual wisdom made them immune even
from knowing their heritage a little more, if not understand and
appreciate better. Their success in material endowments has shadowed
their essential spiritual attributes, distancing them from the spiritual
social and cultural *ethos*. It is no one's case that wealth and materia
welfare is not important to make human life convenient and
comfortable. Even Vedic seers were financially more well served than
the present day merchants. But in that process they were not divorced
from their religious, spiritual, moral and ethical commitment to the
society.

Each generation had and should have breathing space to
meditate on the miracle of creation, meaning of our existence, the

ırpose of one's enterprises and goals as human beings, because it is
ven to humans alone whether one should abide by and guide those
no come after, lest they be swallowed by the reckless and unbridled
eed, which the principle of *Apaddharma* has unconsciously let loose.
'ith the expanding frontiers of information and human knowledge, the
telligence and enterprise of *Sarasvat* individuals, institutions and the
ommunity stand at the cross road towards deep and unconscious
ustration.

The problem of the lost identity which *Sarasvats* face today is
ındamentally due to the attitude one has for the eternal values and to
ıe gifts which life has offered. There is need for an meaningful and
npeccable balance of human spirit to the contradictory pressures,
hich history brings before a society. Human spirituality should
ecessarily foster human conscience and human responsibility towards
enewed energy and inspiration, by looking within one self and,
owsoever insignificant one's influence may seem to be, striving to
ontend both with the perceived and concealed threats to the integrity
of *Sarasvat* society. This is the eternal message which Parashurama
gave while settling our forefathers in the sacred land carved specially
out for us.

*****

Six

Re-defining the Sarasvat Values

According to वर्णाश्रम, a *Sarasvat* is ब्रह्मकर्ता ब्रह्मार्पित, *Brahmin*, the word वर्ण meaning that which is described - वर्णयति न वर्णः *Bhagavad Gita* uses the word as performance of actions according to attributes of the person. It further cautions that performance of actions according to one's attributes is better than performing actions which are those of others. *Brahmin varna* describes one who is वेदरतः - intent on acquiring wisdom, सदविचारी - ever reflecting on the *Prime Existence*, वेदवक्ता the knower of the wisdom, and सदाचारी ever practicing values of the *Prime Existence*. *Brahmin* is one who respects deities, men of wisdom, the Teacher and the enlightened ones (देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनम्), intent on purity (शौचम्), in being straightforward (आर्जवम्), steadfast in *Prime Existence* (ब्रह्मचर्यम्), retraining from injury (अहिंसा), absence of provocative speech (अनुद्वेगकरं वाक्यम्), pleasant and favorable truth (सत्यंप्रियहितम्), austere intention (स्वाध्यायाभ्यसनम्), serenity of mind (मनःप्रसादः), gentleness (सौम्यत्वम्), silence and self-control (मौनमात्मविनिग्रहः) and purity of feelings (भावसंशुद्धि).

Therefore, if *Sarasvats* claim to be *Brahmins* then they should ask themselves whether they possess any or even few of these attributes or whether a stage has come to designate many of them as *Vaishyas* in the garb of *Brahmins*. If they believe themselves to be *Brahmins*, then they need not restrict their trade and commercial activities, but give primacy to their *Brahmannical* functions i.e. अध्ययन, अध्यापन, यज्ञ, याजन, दान and पतिगह, not in the literal sense but in substantive meaning. Because it is only then the *Divine Energy* within them would initiate their actions incomprehensive making them उत्तम पुरुष or पुरुषोत्तम without any individual preferences or *likes* and *dislikes*.

Human beings are comprehensive entities, with complemented and not segregated by exclusive attributes. Attributes over-lap, some dominating others for briefer or longer durations. The one which

lominates as natural attribute, determines the performance of functions. Therefore, even as Vashishthas, Kanvas, Bhargavas, Vishvamitras were *seers'* of the hymns, they also took to arms in exceptional Human beings ire comprehensive entities, with complemented and not segregated by xclusive attributes. Attributes over-lap, some dominating others for riefer or longer durations. The one which dominates as natural attribute, letermines the performance of functions. Therefore, even as Vashishthas, Kanvas, Bhargavas, Vishvamitras were *'seers'* of the hymns, they also ook to arms in exceptional circumstances when there was need to reserve them as cultural heritage. Taking up any other functions emporarily or a subsidiary, does not debar a Sarasvat from being a *Brahmin*. In earlier times, therefore, when one performed acts prompted y their essential attribute, it was not disapproved and free movement from one class to the other was permitted. Vishvamitra, a *Kshatriya* by irth, Vyasa and Valmiki *Shudras* by birth became *Brahmins* by virtue of heir attributes. Drona, Kripa and Asvathhama, *Brahmins* by birth performed actions of *Kshatriyas*. But when human being perform acts which are contrary to their attributes, then their actions, not being commensurate to their attributes, are fraught with danger, since they are caused by bewildered person thinking that his '*I*' initiates the actions and not his attributes.

Sarasvats should ponder whether they should give primacy to their traditional spiritual values or to the transitory temporal attainments. No one can suggest that one should discount temporal achievements, though a time has come to shift the focus to the intellectual and spiritual achievements of the *Sarasvats*. Only when becomes conscious of one's responsibility to one's heritage and prides his *being* a *Sarasvat Brahmin*, excelling more in the wealth of wisdom and splendor of spirituality than in wealth of possessions and splendour of prosperity.

Satya is the eternal, immutable *Prime Existence*, the *essence* entering the diverse manifest *forms*. *Rta* is the inexorable law that regulates evolution and sustenance of the *manifest* forms so long as they are analogous to the *essence* within and terminates them when they cease to be capable to do so. *Dharma* is the righteous principle that guides both the spiritual and the temporal objectives of the *manifest* forms from time to time as the *Time* evolves. Of all the inveterate creatures, human being alone is capable of being aware of the *Prime Existence*, participating in its *Intent*. When it does so, then his *manifest form* is said to be attuned to the *divine essence*, *Rta* being fulfilled. Unlike *Satya* and *Rta*, which represent the *essence* of the Prime Existence *Dharma* is the *form* that changes and has to change with time, place and people. Neither the *Yugas* nor the history is any

factual documentation of numerous *events* but narrations of [illegible] *events* which transform the human evolution from the gross to the subtle, from the savage o the cultured.

In *Vivekachudamani*, Sri Shankaracharya says that '[illegible] दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता [illegible] | [illegible] शतकोटिजन्मसु कृतैः पुण्यैर्विना न लभ्यते ||' For beings, rare is the human life, for men the intelligence, in that the desire to traverse on the Vedic path, therein superior is the wisdom. Discrimination between Self and not-self, self realization, establishing Brahmans within oneself, deliverance – all these are not possible unless one has attained merit of hundreds thousand years. Therefore, 'दुर्लभं [illegible] | [illegible] मुमुक्षत्वं महापुरुषसंश्रयम |' - three things are rare without grace, human life, desire for deliverance and the company of great persons.

People have to decide for themselves whether they desire to become *devas*, enlightened ones or *asuras*, un-enlightened ones. It is the travesty of life that few live desiring enlightenment, while many remain unenlightened, choosing to be influenced by sensory diversions, attractions remain un-enlightened, be influenced by sensory attractions. Krishna says in *Bhagavad Gita* that 'आवृत ज्ञानमेतन ज्ञानिना नित्यवैरिणा | कामरूपेण कौन्तेय दुष्पुरेणानलेन च ||' – enveloped is knowledge by the eternal enemy of the wise, as desire which is like insatiable fire. Therefore, when both the proper and the pleasant come before a man of wisdom chooses the proper in place of the pleasant - 'श्रेयश्च प्रेयश्च मनुष्यमेतस्तौ सम्परीत्य विविनक्ति धीरः | श्रेयो हि धीरोऽभिप्रेयसो वृणीते प्रेयो मन्दो योगक्षेमात वृणीते ||' (*Katha Up.*).

Therefore, Sri Shankaracharya suggests, that one should energise one's instruments through austerity of actions based on one's own attributes, stage in life and through adoration of Sri Hari and initiated in dispassion and other disciplines, like sense of discrimination, distancing from sense attachments, restraint of organs of action and perception, detachment from influence of senses, receptivity to scriptures and communion with the Teacher - 'स्ववर्ण आश्रम धर्मेण तपसा हारितोषणात् साधनम् प्रभावेत् पुंसाम् वैराग्यदिसिध्यनाम् |'.

स्ववर्ण is not one's *caste* but the description of one's attribute, the *essence*. आश्रम is the stage in which one is. बाल्य is childhood when is engaged in physical growth, ब्रह्मचर्य is when one dwells in the wisdom of *Brahman*, गृहस्त is taking hold of (*ग्रहण*) supporting hand (*हस्त*) of one's spouse, who symbolizes शक्ति, as *सहधर्मिणी* and *सहचारिणी* and finally वानप्रस्थ is not going (प्रस्थान) to the forest (वन), but distancing one's self from one's body, वान meaning the body. सन्यास is not denying the society but denying attachment to the social allurements. A man of wisdom offers adoration to the three-eyed Lord, sweet-scented and spreading strength, praying

›r deliverance, as a cucumber from its stem, from his mortal *form* and ›ot from the immortal *essence* - 'त्रयंवकम् यजामहे सुगंधीम् पुष्पवर्धिनीम् उर्वारुकमिव न्धनात् मृत्योर माम् मुक्षीय नामृतात्'.

Sarasvats were वेद वेदांग परांगतः and मंत्र औषधी तपो योग वलेन जीतात्मनः. *arasvats* can be intellectually and spiritually vibrant only when and ›nly if they are conscious of their essence as *Sarasvats* performing their ट्कर्म - the six-fold functions – अध्ययन (*learning*), अध्यापन (*teachings*), यज्ञ *sacrifice*), याजन (*presiding over sacrifices*), दान (*generosity*) and प्रतिग्रह *disciplined action*).

अध्ययन is initiation in the universal righteous values collated by *Vyasa* in *Vedic* scriptures. When Shakaracharya recommended वेदोनित्यमधीयताम्' in *साधना पन्चकम्* he did not subscribe to the idea of remembering and reciting alone but assimilating them with conscious awareness of an alert mind. As *Rigveda* itself points out, '*If one does not know them, then what would the Vedas do for him? Those who know That, only they are perfect*'. As Yaska said one who knows only words and not the meaning thereof, is one who carries the load.

Yoga is attuning the Mind to the essential resonance of the immutable ! अध्ययन illumines one's intelligence, widens the vision. *Gayatri Mantra* prays *Aum, the Earth* (भूः), *the Space* (भुवः) *and the beyond* (स्वः). May *That Supreme Light* (तत् सवितृ वरेण्यं), *invigorate our divine intellect* (भर्गो देवस्य धीमहि) *and energise my prayers* (धियो यो नः प्रचोदयात्). *Bhagavad Gita* enjoins one *to know That One* (तद् विद्धि), *through humble reverence* (प्रणिपातेन), *through inquiry* (परिप्रश्नेन) *and through service* (सेवया) *so that men of wisdom* (ज्ञानिनः) *who have perceived the Prime Principle* (तात्वदर्शिनः) *may instruct* (उपदेश्यन्ति) *that wisdom* (ते ज्ञानम्). अध्ययन, therefore, is one's commitment to *Brahmic* wisdom, through listening (श्रवण), reflection (मनन) and meditation (निधिध्यासन). *Taittiriya Up.* demands from an aspirant the purity of Mind, sincerity in speech and perfection in performance of action.

अध्यापन is communication of wisdom of *the Prime Existence* by an *Acharya*, i.e. one who has put that wisdom in practice, since he alone is capable of transmitting what he has attained. Therefore, the *Acharya* is cautious to advise the student departing after अध्यापन that whatever good practices there are in them, only those are to be adopted and not others – 'यानि अस्माकं सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणि'. Auspicious thoughts elevate the mind and the in-auspicious ones, degrade. In अध्यापन the *Acharya* leads the aspirant from *non-existence* to *the Prime Existence*, from obscurity to the clarity, from mortality to immortality on the *Path* to *Perfection*, by taking his hand, as a father would lead his son, making him abide in *Brahman* and protecting him as if he were his child,

seeing in him his own reflection. In that process, the *Acharya* becomes the पूर्वरूप - the prior form, aspirant becomes the उत्तररूप - latter form, wisdom becomes the संधि - the junction and communication the संधान - the connection. In precedence mother is the first *Acharya*, father is thereafter and the *Acharya* is final one. Aspirant is dissuaded from accepting and adopting what the *Acharya* communicates, without inquiry, except those which are blameless and only the good practices which they themselves practice and not others.

यज्ञ is enjoining one's attributes to the *Will* and *Intent* of the Lord, in communicating one's enlightenment to others, who seek to learn what needs to be communicated. 'यत', 'यम', 'यम्य' and 'यर्त' mean to reach out, extend, enjoin oneself to others. *Chhandogya Up.* clarifies that what people refer here as *Yajna* to be, verily, ब्रह्मचर्य i.e. being in continuous and conscious awareness of *Brahman*. यज्ञ is fostering the gods by performance of actions, so that the gods may in turn foster the performer, through their luminous energy, to attain the supreme immutable good - 'देवान्भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः | परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्ययथ ||'. Krishna says that *Yoga* has many forms, offering sacrifices to gods, offering one's actions in fire, symbolizing energy, offering senses and performance of actions, austerities, lunanimous mind, learning and wisdom, material possessions. यज्ञ is not denial of things by offering them in the sacrificial fire, but the skill in performance of actions in the spirit of complete surrender of one's attachment to the results of the actions, for maintaining social order. यज्ञ is constant commitment, possible only through performance of actions - 'यज्ञः कर्म संभवः'. In performance of actions, *Brahman* abides, such actions being possible only through mediation of the immutable, all encompassing *One* - 'कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् | तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ||'. *Chhandogya Up.* considers performance of actions, austerity and charity to be the three foundations of *Dharma*. It further declares the Life itself to be a great sacrifice, first twenty-four years being morning libations, the next forty-four years being mid-day libations and remaining forty-eight years being the final libations. *Mahidasa Aitareya* who knew this questioned, '*Why do you afflict me with this sickness, who am not going die by it?*' and lived for hundred and sixteen years.

याजन is initiation of others by one who is energized by performance of *Yajna*, through enlightened advice and guidance to perform similar यज्ञ. Shiva as *Jagadguru*, the Universal Teacher, is said to perform यज्ञ for encouraging the humans to follow likewise. In *Bhagavad Gita*, Lord performs actions even when there is nothing to be gained by him through such actions - 'न पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिपु लोकेपु किंचन |

नवाप्तमवाप्तव्यंवर्त एवचकार्मणि ||'. याजन is the same as what Krishna refers as ırning the *karmic* cycle as a continuous process. If the wise one do not ıitiate others to perform यज्ञ, then their actions would lead to iscordance and degradation, because whatever a superior person does, ame is practiced by inferior one. Whatever standards he sets, those the vorld follows - 'यद् यद् आचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः | स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ||'.

दान is that which given by free will, without expectations nything in return, while दक्षिणा is what is given as compensation to an *\charya* for services rendered. *Brihad Aranyaka Up.* uses the word क्षिणा in its true sense as compensation *e.g.* 'जनको ह वैदेहो बहुदक्षिणेन यज्ञेनेजे'. 3ut दान and दक्षिणा are generally used one for the other. दक्षिणा सूक्त in *?igveda* uses the word दक्षिणा as charity दान the intention being made :lear at the outset, '*The gods have not ordained hunger to be our leath; even to well-fed person death comes in many forms. (Therefore) he riches of the liberal never waste away, while he who does not give finds himself no one to comfort him. Let the rich satisfy the implorer and stretch his sight on the long pathway; riches come now to one, now to another and like wheels ever turn around*'. Unlike *Rigveda, Upanishad* uses the word *Dana* specifically as charity. When *devas, danavas* and *manavas* approached *Prajapati* for instruction, he uttered one syllable 'द', which *devas* understood as दम्यत – restraint, since they are by nature unruly, *danavas* as दयध्व – compassion, since they by nature harm others and *manavas* as दत्त – give, be charitable, since they are by nature avaricious. Here दान means being generous.

In relation to *Brahmins*, दान means transmitting one's wisdom freely as natural obligation for maintenance of the world order, without any expectation in return. The *Acharya*, therefore, proclaims, अहं वृक्षस्य रेरिवा | - I am like the energizing tree. कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिव | my fame is established as a mountain peak. ऊर्ध्वपवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि | I am the pure expanding un-decaying high point like the Sun. द्रविणं सवर्चसम् | I am effulgent like wealth. सुमेधा अमृतोक्षितः | I am possessed of immortal, undecaying insight. I look forward for aspirants to come from all directions, from diverse ambiance, in proper manner and through proper channel, with restrained and composed mind. *Acharya*, then shines forth as one endowed with splendour and luminosity among people, seeing whom, aspirants flow towards him as rivers would flow effortlessly from mountains to the oceans. Finally after the instructions are complete, the aspirants are instructed to speak of सत्य, *the Prime Existence*, practice धर्म, righteousness, never neglecting स्वाध्याय, learning, never being careless about स्वाध्याय - learning and प्रवचन - communication.

प्रतिग्रह is made up of प्रति (in return, towards, in direction of) and ग्रहण (drawing, sourcing or accepting). प्रतिग्रह is दक्षिणा is the fee or compensation received by *Acharya*, without coveting, for imparting wisdom or by a priest for presiding over sacrifices or religious functions. But *Acharya* is cautious to point out to the aspirants that whatever is given should be given with full receptivity to the importance of giving and should not be given without proper receptivity, affluence should be given, with modesty, with awe and with empathy -- 'श्रद्धया देयम्, अश्रद्धयाऽदेयम्, श्रिया देयम्, ह्रिया देयम्, भिया देयम्, संविदा देयम्'.

In later times, the sacrifices became costly with elaborate rites and rituals, and the concept of प्रतिग्रह acquired new connotation, *Brahmins* becoming covetous and दक्षिणा, being the source of income demanded for services rendered than compensation willingly and voluntarily offered. For performers of sacrifices, who observed the prohibitive costs, with concern and disgust, new religions and teachings offered religious performances making दक्षिणा redundant. *Brahmins* instead of re-assessing their claims, tried to tackle the problem not as a social but as a challenge to *Brahmannical* supremacy in society.

It is easier to know what is right and what is wrong. But individual ego prevents one from accepting what is right and avoiding what is wrong. Even while conceding that *Brahmins* are the dominant among the four *varnas*, *Vajrasuchika Up*. posed the question: who is a *Brahmin*? Is he the individual soul or the body? Is *Brahmanism* based on birth or on his deeds? The conclusion arrived was that none of these make one a Brahmin, but only he *who perceives directly, like amalaka fruit in hand, The Prime Existence* by one's own experience, manifesting as one's own Self, fulfilling one's functions, getting rid of desires, attachments, greed, expectation, bewilderment alone is qualified to be called a *Brahmin*. Yudhishtira clarified that the determining factor of a *Brahmin (dvija)* is his character and neither birth, study nor learning - 'श्रुणु यक्ष कुलं तात न स्वाध्यायो न च श्रुतं कारणं वा द्विजत्वे च वृतं एव न संशयः |'. When new structure for proper compensation should have been the natural corollary, *Dharmashastras* introduced the principle of *Apaddharma*, under which the Brahmins could undertake the functions of other classes, to strengthen their weakening economic position in the society, which led to travesty of *Varnashrama*, making mockery of the earlier attributes assigned by Nature for *Brahmins*.

Ideals must be inculcated and pursued, though difficult to be practiced. Only in silence of the solitude and never in indulgence of the senses, can one reflect on ideals. There is no difference between *being in silent mind* and *being alone with one's self*, but there certainly is difference between *being in silent mind* and *being lonely in mind*.

When one is *in silent mind* or *alone with one's self*, nothing else remains to be done, and solutions come to be revealed, without intermediaries. *Time* may change, *circumstances* may change and even forms may change, but when one experiences *being in silent mind*, *Time* stands still, experiencing without movement, moment to moment. *Lonely mind* needs company, not *the silent mind*.

Sarasvats should reflect in their *silent mind*, whether they can justify themselves being called after their patron, Sarasvat *muni*, *the child of* Sarasvati, whom the ancient seers lauded as *motherliest of divine mothers* - 'अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति' and requesting her to not deprive them of nourishment, which would make them weak and push them far from her – 'सरस्वति अभि नः नेषि वस्यः मा अप स्फरीः पयसा मा न ः आ धक् |'. History brought us from the hallowed territory, far too distant, and *Sarasvats* would be poorer if she forsakes us.

For *Brahmins* there is nothing like wisdom 'न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रं इह विद्यते', for that alone stabilize a confused and bewildered mind. Therefore, a *Sarasvat* by very definition of the word, has to be a man of wisdom - ब्रह्मज्ञानी, luminous - सवितृ, energetic - अग्नि, leader of others on *the Path to Perfection* - पुरोहित, mobile - वायु, supple - आप and expansive - आकाश. He should endeavor perfection through initiation (दीक्षा), postures (आसना), signs (मुद्रा), diagrams (मंडल) and worship (पूजा), through proper direction (क्रिया), practice (चर्या) enjoining one's self to *Divine Intent* (दैवी संकल्प). Then साधना does not become restricted ethical and moral perfection but leads spiritual regeneration through restraint of the senses and to dispassion. As one climbs heights, one becomes, as it were, like the mystical bird श्येन, flying in ethereal space, lays eggs and also rears them in space.

One should ponder over these thoughts *being alone in silent mind*. Then the inquiry would, perhaps, lead one to understand, be conscious and experience *the pride of being a Sarasvat*. In that alone rests the future of *Sarasvtism*.

*****

Seven

Language of the Sarasvats

This Chapter is an exercise in futility.

When Albuquerque embarked on the Malabar Coast, he was bewildered by strange languages spoken in the land, till an Arab merchant hailed him in his own mother tongue, hearing which the Portuguese mariner is said to have embraced the Arab trader in ecstatic joy. Such incidents make interesting reading, touching the sensitive hearts till the calculative mind takes over making a language useless unless it provides economic gains in temporal life. Therefore, that people generally consider as emotional attachment is not wholly true, because the practical mind takes over once emotions of the heart, whether a particular languages has the required advantages or not.

Scriptures tell us that on completion of the creative process, *Brahman* used the *Mind*, *Speech* and *Actions* as his instruments for effulgence, the *Speech* transforming in *Action* what the *Mind* possessed in *essence*. From beginning, the *Mind* and *Actions* dominate the human life, *Speech* being essentially intermediate the necessary tool which not being the necessary and an important component of empirical life. '*When it was desired that the objects be assigned with names, Vak was sent as the earliest of all utterances through Brihaspati, the first and the foremost. The Speech that was best and stainless, was revealed, along with the Divine mystery . . . In four groups (परा पश्यन्ति मध्यमा and वैखरी) was वाक् classified, all of which the men of wisdom are aware. In the first three groups are hidden the mystical secrets and men generally speak only the fourth'*. The fourth was the natural (*prakritic*) form, referred by Hemachandra Suri as the languages prevailing among general masses – 'लोकात् इति वर्तते' ' 'लोकात् अवगन्तव्यम्'

In India, the people of *Sindhu* and *Sarasvati* civilizations spoke an early form of *Dravidian* language with local variants, the *Aryas* characterizing it as मृधवाचः - indistinct *Speech*. The speech of the people settled in other parts or in wild, uncultivated, mountainous forest region like *Pandya, Kekaya, Valihika, Sahya, Nepal, Kunatala*,

Kambhoja, Gandhara, Haiva and Kanoj, outside the pale of *Arya* society, was collectively designated in later days by grammarians as प्राची. According to A.E. Hoernle, the dialects spoken by the *Aryas* were primarily *Magadhi* and *Sauraseni* with their own variants pointing out that '. . *points to a still remote period in the glottic history of India, when there were only two great varieties of speech current in the North India which divided that country diagonally between them; the one occupying the north-western, the other the south-eastern half. These two glottic divisions I shall designate as the Sauraseni Prakrit and Magadhi Prakrit. respectively*' and that '. . *in the remote past Magadhi (has). . been the only language of North India. . before the advance of the Sauraseni tongue*' whose impact was ' . . *fullest in the West (especially in Sind, the Punjab and Western Rajaputana) but gradually grows weaker and narrower as it advances eastward, mainly following the course of the broad valley of the Ganges, and working itself as a wedge in to the Magadhi area which overlaps it on its southern and northern banks in the East Rajasthani, Gujarati and Nepali, in which Magadhi relics are most noticeable*'. Sir John Marshall, James Beames, S.K.Chatterjee and others generally accepted this premise.

Thus one may accept the premise that *Magadhi* was the speech of the earlier *Aryas*, who coming from North-West, though the mountainous Khyber valley, settled in the plains of Punjab, known as *sapta-sindhavah. Sauraseni* was spoken by the *Aryas* who came crossing the snowy terrain of Ladakh and Kashmir and settling in the present Himachala Pradesh and in the area bound by the three rivers, *Sarasvati, Drishadvati* and *Apayu*. There was no much difference in these two dialects, both having common source. The early hymns '*seen*' or composed earlier or later in India were in the two natural - *prakritic* – forms. It was only centuries later when the hymns became unintelligible, as *Aryas* began spreading across the sub-continent, assimilating the non-*Arya* elements within their fold that Krishna Dvaipayana collected the innumerable hymns belonging to various seer-families in different *prakritic* forms and collated them in a formalized, refined, cultured and noble (*sanskritic*) form of speech known as *Brahmi, Devabhasha* or *Chandas* (छंदयिति नै छंदः) – that which conceals the mystical essence of mystical essence of the seer's sensory perceptions from falling in the hands of unqualified, lay or common people. Since the sage separated the significant hymns from the mass of innumerable hymns scattered over the periods, in single one he came to be known as *Vyasa*, one who separated – विव्यासः.

Since the language of the *Vedic* scriptures were not accessible to normal unqualified, uninitiated intelligence, six subsidiary

manuscripts -*vedangas* like *Shiksha, Kalpa, Vyakarana, Chhando, Nirukta* and *Jyotisha* came to be provided. The *Nirukta* which was the grammar written by Yaska was systematized by Panini in *Ashtadhyayi* and further commented by Patanjali in his *Mahabhashya*. Panini remarked that impure words dominate speech, pure words being few. For each one of the pure word, there are many impure words: 'भूयांसोऽपशब्दाः | अल्पीयांसः शब्दाः | एकैकस्य हि शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः |'. The primary purpose of *Vyakarana*, therefore, is the protection of the essence of the Vedic hymns – 'रक्षार्थं वेदानां अध्येयं व्याकरणम् |' or systematizing the words: 'शब्दानुशासनम्'. Only the language which fulfils the systematized words is entitled to be called cultured – *Sanskrit*.

Vararuchi, one of the earliest grammarians of Indian *Prakrits* had identified *Magadhi, Sauraseni*, and *Paishachi* as the three primary *Apabramshas* with *Maharashtri* as the poetical variant of *Sauraseni*. Hoernle also concurred saying: '. . *It will be noted that the Maharashtri Prakrit does not occur in the list of at all; nor indeed, is it found in any list of Apabhramshas or vernaculars. This shows plainly that the Maharashtri Prakrit was not looked upon as the vernacular of any people, and that it did not take its name from the Maharshtra (or Martaha) country. . (Vararuchi) seems to use the term not as a proper name, but as laudatory or descriptive expression meaning the Prakrit of the great kingdom (i.e. of the famed country of the doab and Rajasthan)*'. Endorsing this view, J. Beames said in his book *Comparative Grammar of Modern Indo-Aryan Languages*, that '*It is absurd t attempt to affiliate any modern Indian language as a whole with any Prakrit. Maharashtri and Marathi have little common except the name*'.

In spite of these clear conclusions, Maharashtrians have been claiming that Marathi is sourced from *Maharashtri*. Stein Konow, therefore, emphatically says, '*It is clear that a language, such as Maharashtri, which was used by lyrical poets from all parts of India, would, in course of time, adopt words and perhaps also inflectional forms from other vernaculars than that which was its original base. On the other hand it would, naturally, influence the spoken vernaculars. The language of lyrical poetry is, of course, more apt to exercise such influence than that of any other branch of literature. Every Prakrit, especially Maharashtri Prakrit, should therefore, be expected to be more or less of a mixed character, and this is understandably so*'.

Vararuchi pointed out the primary source of each of these three *Apabramsha* dialects, saying 'पैशाची प्रकृतीः शौरसेनी | मागधी प्रकृतीः शौरसेनी | शौरसेनी प्रकृतीः संस्कृतम् |'. This shows that probably when the *Vedic* scriptures were collated by Vyasa, he having lived in the area dominated by

Sauraseni rather than *Magadhi*, which having spread far and wide eaching distant eastern territories, had more non-*Arya* words within, han in *Sauraseni*. Therefore, probably *Vedic* scriptures which were collated by orthodox Vyasa in *Sanskrit*, as the formalized medium for transliteration, contained more *Sauraseni* variants than the *Magadhi* mes, which gave rise in due course to *Pali*, which in Buddha's time became the dominant dialect of the general masses, thereby giving religious acceptability to regional dialects.

It would be interesting to recall that Parashurama had brought *Brahmin* families from *Brahmavarta*, which was in *Sauraseni* territory, and when the descendents of *Pauravas*, who also spoke *Sauraseni* dialect, took the same route as was taken these *Brahmannical* settlements establishing their rule in the territories through which they passed like Rajasthan, Saurashtra, Gujarat and Konkan. It is therefore, natural that Hoernle to find *Sauraseni* inflection in subsequent dialects that came up in these areas than from *Magadhi*, which influenced the dialects which came to prevail in the eastern part of India, along the river banks of Ganga. The language which in later times came to be known as Konkani was sourced from *Sauraseni*, as pointed out by the present author in his book *Konkani Bhashecho Itihas*, unlike Marathi which owes it origin to *Magadhi Prakrit*. Grierson also advocated a principle in *Linguistic Survey of India*, to find out whether one language is a dialect of the other, while considering Western Hindi and Bihari. He said, '*The difference of a language does not depend on non-intercommunicability with another form of speech. There are also other powerful factors to be considered, if we are to look at the subject from a scientific point of view. First and foremost, there is what I have already referred to, grammatical structure. . The vocabulary of the two forms of speech may be similar, but the whole grammatical structure of the one (Bihari) is radically different from that of the other (western Hindi)*'. Therefore, just because there are many common words in Konkani and Marathi, and still fewer in Bengali, it would be preposterous to claim Konkani as a dialect of Marathi, even as to consider Konkani speaking *Sarasvtats* having migrated from *Bengal* to *Gomantaka*.

Even as we find many Christians under Portuguese rule accepted their language, manners and customs after their conversion to Christianity, even as some *Sarasvats* settled in USA, or any other western countries have adopted the languages, manners and customs of those countries, even as many Indians who claimed to be English than the *Britishers*, accepted English language, manners and customs in their daily life, even so *Sarasvats* who were employed in the courts of

Shilaharas, Devgiri Yadavas and Marathas adopted Marathi language, manners and customs of the ruling classes in their daily life, not only in public life but also in their communication with others in the family and community. The senseless attitude of many of these Maharashtrian *Sarasvats* has extended to such that it comes to them natural to refer *Chitpavans* as *Brahmins*, as if they themselves were either not Brahmins or have reduced themselves to be something less than *Brahmins*. Perhaps it is this poverty of thought that made them till almost the beginning of twentieth century, referring themselves as *Shenvis*. The situation was slightly different in Karnataka and Kerala where *Sarasvats* with equal enthusiasm and enterprise contributed to the languages and culture of the regions where they were settled. They too were influenced by the religious literature of the regions and one would not be surprised if one finds *Basava's Vachanas* or *Purandaradas* or *Kanakadasa's bhajans* on their tongue. But they preserved, as good luck would have it, Konkani as their Mother tongue, for communicating with the family and community members.

When the Portuguese were ruling Goa and Marathas were knocking their doors, the *Sarasvtas* who were converted to Christianity accepted Portuguese language, manners and customs, while the poor converts continued to depend on Konkani. But many *Sarasvats* under a mis-placed zeal to counter the foreign rule succumbed to the influence of Marathi language. As a consequence while Konkani came to be wiped out from Maharashtra and in Goa became the literary language of the Hindus, with very dominant lobby of *Maharashtravadi Gomantakis* opting for merger of Goa with Maharashtra and making Marathi, the language of the State.

When the Maratha rule came to be extended to Goa, their language, manners and customs also followed them. The influence was so deep that those *Sarasvatas*, who were converted to Christianity, were not satisfied with the Christian literature written in Konkani, and wanted to be instead in Marathi. F. Thomas Stephens, who was obviously had come to Goa to save the lost souls of the heathens, and not to propagate Konkani language agreed to their insistence to write *Christ Purana* in Marathi language, though he knew that Konkani was the language of the masses in Goa and had in fact written his *Doutrin Christa* and other religious books in Konkani. Making reference to the request of the *Sarasvat* convert, he says in *Christ Purana*,

पण दौत्रिनी वांचोनि अनु काही येक आगळें शास्त्रपुराण ।
जरी आमां करविते पठण । तरी होते चांग ।
जैसी तेआ तेआं दिपावति । इसापरिचीं पुराणें होति ।

तैसी पुस्तकें कां न मेळति | आमच्या देसी |
हा मोटा अभिपावा जि म्हणे | तुमि तरि वारिली मागिली पुराणें |
तरि प्रतिपुस्तकं अनाकारणें ऽ कैसे न करिती तुमीं |
या पासोनया जि आतां | जैतियांच्या पुराणकथा |
नवेआ किरस्तांवांच्या चितां | आठविति देखा |
जरि मराठीयं भासेचीं काहीं | शास्त्रपुराणें होति आमां ठायी |
तरी लोकांचा मनोरथु पैं | पूर्ण होता |

In spite of these efforts to please the *Brahmins* converts, Fr. Thomas Stephens thought it advisable to make the *Purana* easier to understand by inserting Konkani words in between the narrative – 'हे आ पुराणाचा फळु वहुतां जनांसी होउंसी काए केलें मागिलेयं कवेस्वरांचि वहुतेकं सोपी ब्राह्मणांचे भासेचि ह्याकांकर्णाह उतरें ठाई ठाई मिसरित करुनू कवित्व सोपें केलें |'.

Thus while the Christians of Goa and Mangalore kept the Konkani language alive as the medium in their spiritual and temporal life, to whatever extent that was possible for them, the *Sarasvats*, completing sidelining their mother tongue took up the languages of the regions where they had settled for giving expression to their genius in literature, in performing arts and culture of those regions, sparingly touching their own inherent language and culture. The fact of the matter was that they did not even think it worth while to preserve whatever linguistic remnants there were in their possession. The matter came to a such state that while those in Karnataka and Kerala at least took pains to maintain their identity as minority community in the region where they were settled but the *Sarasvats* in Maharashtra made every effort and took every pains to completely annihilate their distinct identity, language and culture taking pride of being called a *Marathi Manoos* and referring those still maintaining Konkani language and culture as *henagadis* – uncultured or *Karawaris*, as if the place from where they came, was something unsophisticated. The *Sarasvtas* in Goa were in a peculiar situation, neither able to align with the Portuguese culture nor possessing integral strength to preserve their age old tradition, customs and culture. Some climbed the Maharashtrian band-wagon, taking pride being servile to one amazing and bizarre belief in their presumed universal outlook – सनातन धर्म and विश्व ते माझे घर, whereas they have restricted their identity within the boundary of a well, leading to their sense of frustration.

The loss of the sense of pride in being a *Sarasvat* seems to be complete, the soft spoken lullaby of mother's tongue being lost in the clamour of the market place. An outstanding *Sarasvat* literary figure in Marathi claimed once that Konkani can not be termed as an independent language, because it is written in Marathi script, without

realizing that even Sanskrit and Hindi languages are written in *Marathi* script and yet they claim to be independent languages. A *Sarasvat* writer in Kannada, who won the *Jnanapitha Award* had not hesitated to claimed in *Marathi Sahitya Sammelan* that in his childhood he was influenced by Marathi language, when studying in his school, where Marathi was not even a medium of instruction, and later by Kannada till the Prime Minister lauded him as a perfect product like the *Koram* fruit (the word popularized by *Ko* – Konkani, *Ka* – Kannada and *Ma* – Marathi). We have another *Sarasvat Sahitya Akademy Award* winner who leaves no opportunity to tell his friends in Konkani gatherings that he does not write in Konkani because he does not know which Konkani he should write in – *Malavani Konkani, Goan Konkani, Christian Konkani, Karawari Konkani, Navayat Konkani, Mangalorean Konkani or Kerala Konkani*. When such problems were also faced by Gujaratis Mahatma Gandhi had advised such confused writers that if they have some thing good and noble to tell, then the language being only a medium, will enrich itself by those very thoughts as expressed. *Jnanaeshwar* never considered whether the language in which he wrote *Jnaneshwari*, was the best possible language when he could have used Namdeo's polished language in his beautiful *Bhajans*, which is almost similar to the modern Marathi.

Since language is spoken by human beings, it differs from people to people, place to place and period to period, place to place. The origin of a language therefore should be sought with these points in mind. When Parashurama brought *Brahmins* from *Brahmavarta* for settlement in *Gomantaka* it was from *Sauraseni* region. Later when Yadu was allotted by his father Yayati *Paurava*, the territory south west of *Aryavarta*, Yadu's eldest son, Sahasrajit established his kingdom on the banks of *Narmada* river and extended it along the west coast of the ocean. Krishna and Balarama, the descendents of Yadu's second son Kroshtri, also migrated along with his kinsmen from *Mathura* to avoid repeated raids from Magadha King, Jarasandha, and the father in law of the slain Kamsa, and established their capital in *Dvaraka*, on the west coast in *Saurashtra*. Padmavarna, Sarasa and Harita, belonging to the Yadu's family also later established their small kingdoms in Kolhapur, Banavasi and in an island near Karawar coast. All these migrations being from *Sauraseni* region, the speech of the *Arya* settlers in *Saurashtra*, *Gujarat* and *Konkan* also became more and more *Sauraseni* based and Konkani being one of the direct offshoots.

Language is like a flowing river picking waters of streams joining on the way till it reaches the vast ocean. V.P.Chavan felt more similarity between Gujarati and Konkani rather than with Marathi and

Konkani. Even then it was claimed for long time that that Konkani is but a dialect of Marathi and not an independent language of a region. In fact, in deciding whether a language is independent or a dialect, Dr Grierson has put some guidelines in his monumental *Linguistic Survey of India*. Making a comparative study of Bihari and Western Hindi, he said '*The differentiation of a language does not necessarily depend on non-inter-communicability with another form of speech. There are also other factors to be considered. . First and foremost, there is what I have already referred to, grammatical structure, . . .The vocabulary of the two forms of speech may be similar, but the whole grammatical structure of the one (in this case Bihari) is radically different from that of the other (western Hindi)*'. From this viewpoint, there is no commonality between Konkani and Marathi as far as grammatical structure is concerned and the similarity of vocabulary has to do more with historical, geographical, social and cultural interaction than anything else.

A language blooms in an enviournment and not in isolation. During much of its course, Konkani came in contact with Marathi and Kannada, therefore there is more influence oft these languages, even though now days one uses more English words than any other India languages during daily communications. But a close study of Konkani language will reveal that it has more *tadbhava* – derivatives words than *tatsama* – similar words picked from *Sanskrit*. This fact authenticates the gradual development and evolution of Konkani language, from its source which obviously is *Sauraseni*, embellished by many words which have sneaked in during historical, geographical and cultural associations. But admission of words from other language groups does not make a language less virile, even as English language has not become poor because of the inclusion of words from almost all world languages. On the contrary, it shows richness of the language, in spite of many intruding words.

It is misfortune of Konkani language that when Indian languages were being studied, Konkani language was not brought to the notice of the linguists, because of the non-availability of literary works for their study or to a large extent negligence of Konkani speaking languages in preserving it. Portuguese missionaries who had access to then existing literature, when they began conversion to Christianity, they could write Grammars and compile dictionaries even before any one other language cold have scientifically written grammars. Even though Hoernle did not make reference to Konkani, and Grierson could only make reference to the destroyed literature in Konkani, Konkani

finally came to recognized by *Sahitya Akademy* and *Indian Constitution* as independent language.

Often historical data often becomes inconvenient intruder to presumed assumptions of intelligent historians. In their eager attempts to make Konkan a part of Maharashtra, they brush under the carpet the fact that even as late as 7th century A.D. Konkan was not considered a part of Maharashtra. An early *Aihole* inscription dated 634 A.D. describes the frontiers of Maharashtra to include the area of Vidarbha, the territory from Khandesh in the north to Satara in the south and southern Maharashtra including a par of present Karnataka (Journal of Bombay Branch of Royal Asiatic Society, Vol XXIV). Konkan was neither mentioned nor ever considered a part of Maharashtra

Evidence of Konkani as distinct language of the Konkan is first found at the foot of the famous inscription dated 1012 A.D. of Bhayirju Shenvai, Minister of *Shilahar* King Aparajita available at Alibag, which includes many Konkani words which are even now found in Konkani speech. The 11th century inscription found at the foot of famous *Gomateshvar* statue on *Shravanabelgola*, in Hasan district which states that the statue was carved at the instance of Sri Chamundaraya,- 'श्री चामुण्डराये करवियले', evidencing the presence of Jains from Goa and Kanara visiting the famous pilgrim centre. An inscription of 1109, found presently in Parel, Mumbai, which speaks of Anant Pai-Prabhu who was Yadava governor of north Konkan. The entire matter is in Sanskrit, and when the Saapvacana was given expression by Pai-Prabhu or by the person who inscribed it on stone, it had to be in his mother tongue, Konkani –'अथ तु कोंणियां ए गामन नांवां नच्या वैद्यनाथांचि भल मकरूंडे आफडे. तेहाची माय गाढवे झविजे'.

Konkani in its early stages of development was thus the language of *Aparanat* extending to *Gomanataka* in the south. Literary compositions in Marathi with *Kekavali* by Mukundraja in 1189, followed by Chakradhar's *Lila Charitra* in 1190. *Jnanaeshvari* was written what was known as doSal BaaSaa,, known to common people in which perhaps for the convenience of his devotees from Konkan, contained many Konkani words which are still prevailing in common Konkani speech, to understand which Maharashtrians need *Jnanesvari Jnana kosha*. Much imagination is not needed to gauge the intention of *Jnaneshvar* to make his Baavaaqa-dIipka, intelligible to his Konkani speaking devotees also, by using Konkani words extensively in *Jnaneshari*, when like his contemporary Namadeo, he could also have written in pure literary Marathi, as he did later in composing अमृतानुभव. Like *Jnaneshvar*, Namadeo did not insert Konkani words in his *Bhajanas* or *Gathas* but only showed Konkani as distinct and different

anguage than Marathi, even as Gujarati, Kannada and Urdu were. He gives in his *Gathas*, the specimen of Konkani as spoken during his period. After mentioning, 'गर्वळिणी टकविल्या एक एक मंगतीनि मगटी कानडीया एक मुसलमानी कोंकणी गुजगर्थी अमा पांच जणीं गौळणी टकविल्या' he gives sample of the Konkani speech, 'पावगा दाताग पावगा दाताग. तु नंदाचो झिलो. माका फडको दी. मीं हिंवान मलों. घे मजा कायतो. देवा पाय पडलों'.

When the religious literature of the saints from Maharashtra came more and more to be written in Marathi, *Sarasvtas* in Maharashtra came more and more under the influence of Marathi language, even as the *Sarasvats* on Karnataka were exceedingly influenced by came saints from Karnataka like *Purandardasa*, *Kanakdasa*, *Basaveshvara* and others. It became as common to quote from these saints as *Sarasvats* in Maharshtra feel familiar in quoting *Jnaneshvar*, *Namdeo*, *Tukaram* or *Emanate*.

We have also specimen of the Konkani spoken in Kerala around 17th century from the testimonial given by three *Sarasvat Ayurevedic vaidyas* to the author of *Hortus Indicus Malabaricus*, published in Amsterdam in 1678. When John Leyden and English traveler visited Kerala he informs having seen many books in Konkani, which were brought from Goa but not even one of such books, were preserved by the subsequent generations of *Sarasvats* settled in Kerala.

Long period of time passed, when Goa under Portuguese went in extended spell of slumber and *Sarasvats*, losing contacts except the contacts with their *Kuladevatas*, felt forlorn under cultural influences of adjacent regions. The society came to be divided as *Goenkars*, *Karavaris*, *Mangloreans*, *Kochikars*, *Pednekars*, *Kudalkars*, *Bardeskars* and *Mumbaikar Shenvis*, which was a great blow to Konkani language and unity among the *Dakshinatya Sarasvats*, divided between religious *Mathas* and religious practices.

However, a small ray of hope was shining among the Christians of Goa and Mangalore who kept the Konkani language alive Hindus woke up to their traditions when a clarion call was sounded in Karwar and Mumbai. Varde Vaman Valavalikar, popularly known as *Shenai Goembab* sowed the seeds for resurgence of Konkani with intense and uncompromising dedication and Madhav Manjunath Shanbhag from Karawar gave to that effort the needed emotional moisture and missionary warmth. Konkani language rose like a sphinx from the ashes, in spite of numerous quislings within the *Sarasvat* fold. *Konkani Bhasha Mandals* were formed in every place, Annual Literary Conferences were held, and Performing arts both in dramatic and musical forms came to be encouraged. Folk songs and dances, long forgotten, were revived even as the wisdom of common idioms and

proverbs were collected, Christians who had preserved some literature and Hindus who were becoming alive for using Konkani for their creative outlet fashioned a kaleidoscopic picture of resurgent Konkanis in India as well in many foreign countries where they had spread over. If there was still something lacking for bringing together different regional and religious segments of the Konkani speaking with one script, which alone will bring the Konkanis together making their language understand in spite of the regional variations, so that a time would sooner come than later when the language will have a standardized form.

Yet what is lacking among Konkanis is the lack of interest in traditional values, whether they are *Sarasvats*, to whom the present book is essentially addressed or to any other communities. The shift of *Sarasvats* from their traditional intellectual functions, as interpreted in the modern context, understood and practiced in the spirit of accommodation of their essence with the changing periods, places and forms required to give meaning to their creativity. Lack of interest to such an extent in one's traditional values, language and culture leads to inevitable consequence of shifting the attention of the people from value based life to cost-oriented enterprises. How much the cost of a thing should be than how much should its *value* be in one's life becomes criterion in human evolution. Pride in having things in life rather than pride in being something in life overwhelms one's will, determination and enterprise. The integrity, perseverance and performance shift from ethical, moral and spiritual goals to unethical, immoral and unproductive temporal goals. Sense of discrimination becomes submerged under an avalanche of wasted words. *Sarasvats* appear to have increasingly turned their face from the first two primary functions of *Adyayana* and *Adhyapana* (re-appraised in intrinsic sense), consequential activity of *Yajna* and *Yaajana* (re-appraised in modern context), *Dana* and *Pratigraha* as social commitment towards social and moral standards to preserve and maintain *Rta*, the cosmic order. *Sarasvtas* are seen as being increasingly hitching their energies to trade and commerce, trading their trained intelligence and commercializing their qualifications and personal achievements, for greed and material satisfaction.

Since *Sarasvat* intelligence cannot remain concealed, they achieve incomparable success in spiritual, literary, cultural, social and economic fields, rarely recognized and appreciated for their contribution in administration, education, legal, medical banking or engineering professions, even though these professions have been the traditional functions of *Brahmins* since time immemorial. No one can

lispute one being economically prosperous, even in ancient times men of wisdom like Vashishtha, Vishvamitra, Bhargavas, Bharadvajas Angiras, Gotamas were rich in wealth as they were in wisdom. They believed in and practiced Aqa-- material endowments and kma- - performance of actions firmly assigned according to one's Qama-, the perennial principles to attain मोक्ष - liberation from the travails of संसार. It is hoped that that better sense will prevail on members of our community and they will balance their activities accordingly. For it is said in *Bhagavad Gita*, 'श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् | स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः . . स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् || सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् | सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः' – Better is one's *Dharma* though imperfectly pursued, than *Dharma* of others, howsoever, perfectly pursued. Better is death in (fulfillment of) one's *Dharma*, for to follow *Dharma* of others is fraught with danger . . In performing one's *Dharma* according to one's attributes, one does not incur demerits. One should not give up performing actions according to attributes because all enterprises are shrouded as fire is by smoke.

*****

NAMES OF SOME THE BOOKS ON SAME SUBJECT.

Shenai Goembab

Inaugural Address on Third All India Konkani Parishad
Goykarali Goybhayali Vasanuk.
Konkani Bhasheche Jait
Kahin Marathi Lekha.

S. S. Talmaki.

Saraswat Families

R. B Gunjikar.

Saraswati Mandal.

Mathastha Ganesh Ramachandra Sharma.

Saraswat Bhushana.
Sarswat Ratnamala.

V.N. Kudva.

Dakshinatya Saraswats.

Chandrakant Kini.

Itihas.

Purushaottam Mallya.

Emigration of Sarsvat Families to Kerala.

Nagesh D. Sonde.

Konkani Bhashecho Itihas.
Sarasvatalen Bhavitavya

)THER BOOKS WRITTEN BY NAGESH D. SONDE

In English Language

1. Sri Madhva's Commentary on *Isha & Kena Upanishad*
2. Sri Madhva's Commentary on *Katha Upanishad*
3. Sri Madhva's Commentary on *Mandukya Upanishad*
4. Sri Madhva's Commentary & Summation on *Bhagavad Gita*
5. Narada's Aphorisms on *Bhakti*
6. A Study of Three *Vedic Suktas*
7. Commentary on Sri Ramana Maharshi's *Upadesh Saram*
8. Commentary on Sri Ramana Maharshi's *Sat Darshanam*
9. Philosophy of Bhagavan Ramana Maharshi
10. Sri Shankara's Hymn on *Sri Dakshinamurti Stotra with Manasollasa*
11. Conservation and Preservation of Wealth. - Commentary of *Sri Sukta.*
12. Life and Teachings of *Sri Manika Prabhu*
13. Sri Madhva's Cpmmentaray on *Mundaka Upanishad* (In Manuscript)
14. *Pegs to Hang Thoughts on*
    A study of the Teachings of Gautama Buddha
    and Ramana Maharshi (In manuscript).
15. *Ganesha Atharvasheersha* – with brief commentary (In manuscript)
16. Sri Shankara's *Sadhana Panchakam.* (In manuscript)

In Konkani Language

1. विष्णु आनी वैष्णव संप्रदाय
2. राधा माधव प्रणय प्रणालि
3. श्री मध्वाचार्य´ जीवन आनी विचार
4. श्री गणपति अथर्वशीर्ष´ विवेचन
5. श्री सूक्त´ विवेचन
6. उपनिषदांचे अंतरंग
7. कथासंगम
8. कोंकणी भाशेचो इतिहास
9. श्री पुरंदर दास´ चरित्र
10. सारस्वतांलें भवितव्य
11. श्री विष्णु सहस्रनाम´ भाशांतर आनी विवेचन ह्यमुद्रणाक तयार आसात
12. श्री विष्णु सहस्रनाम´ नित्य पाठारत्यानि भाशांतर ह्यमुद्रणाक तयार आसात

******

EVIEWS ON BOOKS WRITTEN BY NAGESH D. SONDE

Sri Madhva's Commentary on Isha & Kena Upanishad
ranslated from Sanskrit with explanatory notes

"*Sri Sonde has, in a spirit of deepest piety and devotion, rought out this edition of Sri Madhva's Bhashyas on two of the panishads, Isha and Kena*. Both the Upanishads have been regarded s key texts for all three schools of Vedanta, *Sri Sonde would have ladly had a Guru in flesh and blood to guide him in his spiritual udies but not finding one at hand laid himself at the feet of the Lord ri Krishna himself*".

rof. S. Ramaswamy in Mountain Path, December, 1992.

"I am delighted to receive a copy of book entitled "The ommentary of Sri Madhva on Isha and Kena Upanishad". I congratulate n the commendable job in translating the work, which is scholarly. . .".

r. T. S. Devadoss, Director, The Dr. S. Radhakrishnan Institute for dvanced Study in Philosophy, University of Madras.

. Sri Madhva's Commentary on Mandukya Upanishad
ranslated from Sanskrit with explanatory notes

"Continuing his solid work in expounding the approach of *charya* Madhva to the Upanishads. Sri Sonde highlights in this work he special features of the *Acharya's* interpretation . . . The text of the Jpanishad is followed by a commentary o the *Acharya*. *Sri Sonde adds notes of clarification to his faithful tradition, making the book a notable addition to the literature on the Mandukya*".

Late Sri Madhva P. Pamdit, Sri Aurobindo Ashrama Aurobindo Ashrama, November 1991.

"*. . . The learned and spiritually awakened author Sri Sonde reveals a remarkable breadth of mind and mastery over English language. Every line vibrates with Mumukshatva or yearning for liberation . . .*"

Swami Srikanthanandaji, Ramakrishna Yoga Pitha, Mallur, Karnataka

"In the three volumes (Isha/Kena, Katha and Mandukya) under review Mr. Sonde gives us a readable elegant translation of the Upanishads. . . ***Mr Sonde has brought out the acute intellectual arguments of the Acharya, pointing out the untenability of Shankara's interpretation*** . . . Sri Madhva strictly adheres to the principles of interpretations . . . Sri Madhva's style is brief and difficult to understand without commentaries . . "

Late Dr. P. Nagaraja Rao, Rtd Tagore & Vivekanand Professor Madras University.

"Nagesh D. Sonde, an ardent scholar of Madhva tradition, has translated the (*Mandukya*) Upanishad and Madhva's *Bhashya* in English and also added his own gloss on the *bhashya* to explain certain intricate points. The book contains an elaborate introduction which would acquaint a lay reader with the main concepts of *Mandukya* Upanishad. The editor's grounding in Madhva Philosophy renders the translation of the original commentary authentic."

Shri N. B Patil in Vol 73, Journal of the Asiatic Society of Bombay 199?

3. Sri Madhva's Commentary on Katha Upanishad
Translated from Sanskrit with explanatory notes.

"This is the second publication of Sri Sonde containing the Commentary of Sri Madhva on Kathopanishad . . . ***His introduction in 22 pages is lucid explanation on the importance of the contents of the Upanishad . . . The reviewer and the scholarly world keenly await further publications for the remaining eight Upanishads".***

Hindu News Magazine, 14th July 1992.

4. Sri Madhva's Commentary and Summation on Bhagavad Gita.
Translated from Sanskrit with explanatory notes

"This book is a translation in English of Sri Madhva's *Bhashya* of the *Bhagavad Gita* and *Tatparya Nirnaya*. This is supplemented by the explanatory notes of the author. . . ***the book is a***

ost welcome addition to the wealth of commentaries on the Gita, hich is an inexhaustible subject and is bound to be immense value those who aspire to serious study of Vedanta".

Hindu News Magazine, 27th August 1996.

"It took me nearly two years for me to complete this book and I ave just finished it. It is wonderful book and you have made the entire *Gita Bhashya* so lucid and understanding with verses, commentary, ummation and explanation. As I was studying it, I could feel a strange eeling, a sensation of satisfaction going through my subconscious mind. think that this book should be read again and again. Please accept my earty congratulations and felicitations on making the *Gita Tatparya* of Sri Madhva so easy to understand . . . I wish Sri Hari and Sri Vyasa will give you more and more strength to write such books of Sri Madhvacharya to serve poor people like me who have no knowledge of Sanskrit,

Dr. P. Raghavendra Rao, Vishakhpatnam, Andhra Pradesh.Letter dated 30th April 1998.

" (Mr. Sonde) appears to be quite conversant with the Philosophy of Madhvacharya in particular and Indian Philosophy in general. He also seems to be quite good in his knowledge of Sanskrit and also English. His foreword and Epilogue to the book under review are well written, almost in an impassioned prose. His epilogue especially shows his mystic leanings. There is no doubt that the Author has immense regard for Sri Madhva and mad made a very sincere and serious attempt at translating the text of the *Gita*, the *Bhashya* and *Tatparya*.. . . "

(This Reviewer has, however, been critical of the manner in which the Bhashya & Tatparya have been dealt by the Authror) :

" . . . The author has not brought out the spirit of the *Bhashya* and *Tatparya*, in the translation of the verses. The verses donot reflect the *Bhashya & Tatparya*. The Author himself admits . . . '. . . we have used the generally accepted words in the text leaving it to the *acharya* to offer his views".

" . . . There is a confession by the author of this work that he has not faithfully translated the verses on the Madhva lines and has

been more than unjust to the *achatya* In a sense, the readers who read this book thinking that its verses give Madhvacharya's meaning of the verses, are taken for a ride by the author . The author has bungled and made a mess of Madhva's thought . . ."

". . . About the terminology. They are inexact, fanciful and far from correct. . . ."

"I can only say that the author is far from being successful and yet I am fully aware of the efforts which he has taken to accomplish this difficult task. The book, therefore, needs to be thoroughly revised. There are too many printing mistakes and grammatical mistakes. The author does not seem to have gone through the script before printing and before the final print order. Pages 12 and 21 are totally blank . . ."

"I admire the sincerity of the author. His mystic leanings are clear. He is sensitive person and his *Shraddha* in unquestionable. It is possible (but I am not sure) he is trying to express his vision, through the language of *Dvaita* Philosophy. Then, for that he has to stick to *Dvaita* Vedanta terminology faithfully. Otherwise his translations of the verses donot go well with the spirit of *Bhashya* and *tatparya Nirnaya* of Sri Madhva. Again the translation of the *Bhashya* and *Tatparya Nirnaya* should be more faithful to the original . Terminological exactitude is most important and will do full justice to the great philosopher, on whom the author has very high regard."

Dr. S. G. Mudgal, in Vol 73, the Journal of the Asiatic Society of Bombay 1998.

5. *Narada's Aphorisms on Bhakti* :

"What is special about this publication is that each rendering from Sanskrit Original is followed by exclusive supporting passages from the Vedas, Upanishads, Gita and Bhagavat etc. ***Explanations of nama, japa, sound in Vedic sense and other relevant topics are satisfying*** . . The translations are precise and the notes most helpful. A welcome addition to the extant literature on *Bhakti*".

Late Sri Madhav P. Pamdit, Sri Aurobindo Ashrama, In Mountain Path December 1990.

"***Mr. Sonde uses the word "Communion" instead of devotion for the Sanskrit word Bhakti.*** Sage Narada is considered as a *Parama Bhagavata* and hence his aphorisms - sutras - on *Bhakti* are translated

ıd annotated in English for the consumption of all . . . *The author has* *·ovided the original sutra in Sanskrit followed by a translation of the* *ıme.* After that he provides elaborate discussion on that citing various ·ferences from different texts . . ."

ʼindu News Magazine, Madras , 15th October, 1991.

. A Study on Three Vedic Suktas
Nasadiya, Hiranyagarbha Purusha) 1with explanatory notes

"It (the book) deserves repeated reading and cogitation. . . ranslation varies from the traditionally accepted interpretation and I ind it revelatory of your insight and reveals the intuitive vision of a ishi to a great extent. Your general way of approach also befits the nodern mind. You interpretation of Purusha Sukta is appreciable".

Swamy Muni Narayana Prasad - Sri Narayan Gurukula, Varkala, Kerala.

"Sri Sonde has characteristic style, original insight. I especially note the interpretation of the word Tamas as not darkness but absence of apprehension".

Swami Srikanthanandaji, Sri Ramakrishna Yogashra, Petha, Mallur

"The book is thought provoking and needs a careful study for understanding the Vedic Suktas. It presupposes a study of the Upanishads.".

Dr. D. Rama Rao, in Tapovana Prasad, Novemebr, 1994, Chinmayananda Ashrama.

"The greatness of Indian Culture lies in its flexibility to change and elasticity of the Vedic tradition. Thus all the religious beliefs of both orthodox and heterodox schools can be understood only when read against the Vedic tradition. Continuing the tradition the seers and saints reverberate the same thought in a language known to their listeners. ***Thus the study of the Vedic texts and the gospels of the saints correspond so much as to reveal the uninterrupted tradition. The pamphlet of Nagesh D. Sonde confirm the message. . .*** Thus the

books are of immense use to obtain a bird's eye view of Indi
religion".

*M. Srimannarayan Murti in Sri Venkateshwara University Orienta
Journal, January-December, 1992.*

*7. <u>Sri Ramana Maharsh's Upadesh Saram</u>. Translation with
Notes*

*"The Greatness of Indian Culture lies in its flexibilty to change
and elesticuty to Vedic tradition Continuing this tradition the seers and
saints reverberate the same thought in a language known to their
listeners. Sri Sonde's phamplet confirms this message and is of immense
use to obtain bird's eye view of Indian religion.*

*M. Srimannaraya Sri Venkateshwar University Oriental Journal Jan -
Dec 1992.*

*"The well known verses of the sage (Sri Ramana Maharshi) have
been edited here in Roman script and translated with explanations by
Nagesh D. Sonde The explanation which is extensive puts the verses in
proper context . and brings out adequately the truths and mystical
suggestions implied in the cryptic verses and as such the present
publication is most welcome addition to the wealth of literature
available on Life and Teachings of Sri Ramana Maharshi."*

<u>K. V. Sarma, Adyar Library Bulletin 1996.</u>

<u>8. Sri Shankara's Hymn to Sri Dakshinamurti,</u>
<u>with Sri Sureshvara's Manasollasa</u> with explanatory notes.

"The present author (Sri Sonde) has translated the Vartika and
the slokas in English language and offered additional explanatory notes
by way of clarification to the modern reader. The wisdom of the Vedas
and Upanishads have been brought out clearly by the present author.
There are relevant quotations from almost all Upanishads in the text . .
. ***The Commentary of Sri Sureshvara and the additional lucid
explanations given by the Author provide a healthy trend of inquiry
and rational approach to every aspect of the prevailing religious
beliefs. . .*"**

)r. D. Sri Rama Rao, Tapovan Prasad, March 1995, Chinamayananad .shrama.

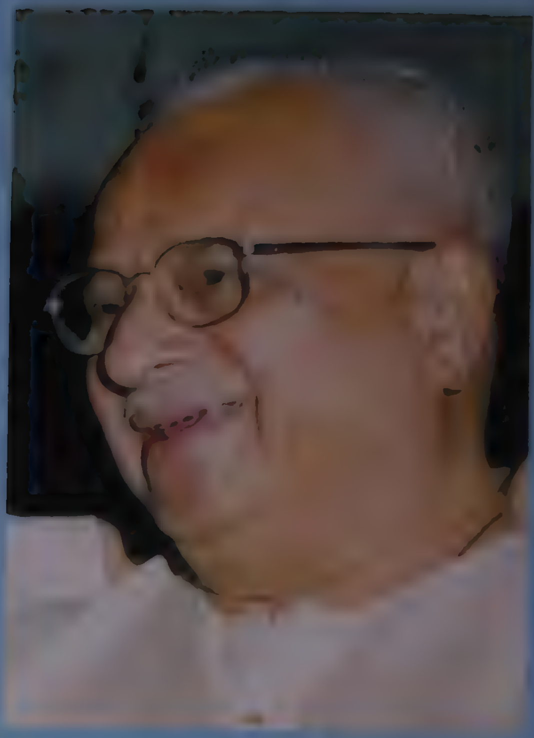
"Nagesh D. Sonde deserves to be congratulated for translating he Vartika and shloks in an excellent manner. Explanatory notes to he Hymns are rich and profound in content. The moderately priced ›ook ought to be read by all those who nurture misgivings about Advaita √edanta".

Dr. Satish K.Kapoor, Prabuddha Bharat, November, 1994.

Other Books

1. losophy of Bhagavan Ramana Maharshi.

2. Conservation and Preservation of Wealth – A study in Sri Sukta.

Nagesh D. Sonde

Mr. Sonde belonging to the well-known Sonde family in Sirsi, North Kanara, Karnataka, has been interested form early school days in development of Konkani language. He was the Jt. Secretary of the Fourth Session of *All India Konkani Sahitya Parishad*, held in Bombay. He was President of *Konkani Bhasha Mandal* and *Konkani Sahitya Samiti*, both of Mumbai. He presided over the 15th Session of *All India Sahitya Parishad* held in Bangalore 1984. He has written 12 books in Konkani. His book *Sant Purandardas* received award from T.M.A. Pai Foundation, Manipal. He published *Kaundinya*, a quarterly magazine in Konkani for four years and arranged dramatic and musical performances in Konkani.

Since 1985, he has written 18 books in English on *Shankara*, *Madhva* and *Ramana Maharshi's* Teachings which received good reviews from discerning critics. His book on study of the *Teachings* of *Gautam Buddha* and *Ramana Maharshi* is under preparation. The present book on *Dakshinatya Sarasvats* is thought provoking book, intended for serious consideration by the members of the community.

******

कोंकणी भाशेचो इतिहास

नागेश सोंदे

कोंकणी भाशेचो इतिहास

नागेश सोंदे

वासंतिक प्रकाशन :
प्रकाशन क्रमांक–११

आवृत्ती पयली — मोल
फेब्रुवारी १९८१ — पंचवीस रुपये

प्रकाशक :
वासंती नागेश सोंदे
कोंकणी कलासागर प्रा. लि.

१०, वत्सला निवास
६५-बी, लिंकिंग रोड
सांताक्रूझ, मुंबय ४०० ०५४

मुद्रक :
वासंती नागेश सोंदे
वकील अँण्ड सन्स लि.
वकील्स हाऊस, स्प्रॉट रोड
मुंबई ४०० ०३८

मुखपृश्ट आनी सजावट :
सुरेश प्रधान

ोन उत्रां

ेन्नां हांवे "कोंकणी भाशेचो इतिहास" मोधचो आनी ताजेविशय निबंध बरोवचो वचार केलो तेन्नां मेगेले हितचिंतकांनी माका सांगलें, "तुका भाशेचें आनी भाशा ास्त्राचें ज्ञान आसा? तुका हें काम शक्य जातालें मू? पुस्तकांतु जर पिश्शेपणाचे ूक्यो आयल्यो तर लोक तुका हासताले! सांबाळ बाबा!" तांगेलीं हीं उत्रं माका ानवलीं. माका आयकुवचांतु आयिलें कीं कोणितरी हो विशय हातांतु घेनिलो आनी ुस्तक थोडेची काळाउपरांत प्रसिद्ध जातालें. पुण प्रयत्न जालिलो दिसून आयलो ना. ुस्तक भायर पडलें ना.

ताजेउलट कोंकणी लोकांतु कोंकणीविशय आनी तांगेले इतिहासाविशय अज्ञान वाढत गेलें. म्हण्णुं हांवे निश्चय केलें. भोंगू मेगेलें अज्ञान. हांवु थोडीं पुस्तकं ाचतालो आनी कोंकणी भाशेचो इतिहास सांगतालो. तांतूत चूको आसुं. विधान चूकीचीं आसूं. पिश्शेपणांचे उल्लेख आसूं. पुण कोंकणी भाशेचे इतिहासाविशय एक पुस्तक मात्र भायर येवूं. चूको आसल्यार जाणते सुधारताले. विधानं चूकीचीं आसल्यार जाणते समजायताले. पिश्शेपणांची उत्रं आसल्यार जाणते आवयभाशेन माफ करताले.

हांवु पंडित न्हंय. हांवु भाशा शास्त्री न्हंय. हांवु जाणतो न्हंय. म्हण्टकूच जे चूको आसात ते दाखोवचें. जी उणीव आसा ती सुधारची. ज्ञान हें अगाध आसा. तें मेगेलें वा विंगड एकल्यालें वारस न्हंय. म्हण्टकूच सामान्य कोंकणी लोकांखातीर तें जर आमीं एकठांय करचे नांची, तर आमचे परस जास्त नतद्रश्ट हे जगांतु दुसरे उरचे नांची. मेगेली उणीव हांवे दाखयल्या. तुमगेलें औदार्य तुमीं दाखोवचें. माका दिसता, हांतूची आमगेलें आनी आमगेले समाजाचें, कोंकणी समाजाचें, भवितव्य आनी विकास आसा. हे कामांतु आमकां देव बरे विचार आनी प्रवृत्ती दिवूं. हें काम पवित्र आनी पुण्याचें आसा. म्हण्णुं हे कामाचे यशाखातीर आमीं पुरातनकाळापासून थंडाय करणी, वेदकाळापासून आयजमेरेन गाजिल्ली देवी सांतेरीक प्रसाद-पाखळी लांवयां. तिचे बरोबर स्वामी जेजू क्रिस्ताची पवित्र आवय, भाग्यवंत आनी पुण्यवंत आंकवार मेरी हिगेलोबी प्रसाद घेवयां. हे दोन देवींचे आशीर्वादान आमगेलो पवित्र आनी पुण्यतम पुरातन इतिहास आमकां जाण जातालो आनी मागीर कोंकणी भाशेचें पुण्यतम, पुण्यक्षेत्र गांठतालें. ओं सांतेरी पाव. ओं आंकवार मोरये पाव!

—नागेश सोंदे

मांडावळ

१ कोंकण प्रदेश आनि आर्यीकरण

ंकणी भाशेचो इतिहास म्हळयार ते भाशेचे जल्मापासून आजमेरेन तिगेल्यांतु ालिलो बदल, म्हळयार तिगेली विकासाची काणी. ह्या इतिहासाचो अभ्यास म्हळयार भाशेचें मूळ, तिगेलो जल्मकाळ, तिगेलीं अवस्थांतरां, रूपांतरां असले अनेक विशयांचो ्भ्यास. ह्या सगळयांचो अभ्यास सामान्यतायेन ते भाशेंतु मेळचीं पाशाण बरपां, ानपत्रां वा ग्रंथांतले आधार हांचेर आधारून उरता. हे सगळे आधार जर जायते ्माणांतु मेळ्ळेनांची जाल्यार ताकालागून भाशेचे इतिहासकारालें काम कठीण जाता. ्त्येक भाशेचें आयचें रूप हें एक एक जनांगाचें अनेक शेकडयांतले एक भरीव अशें ानी साकार जालिलें रूप आसता. भाशेचें तोंडी रूप हें क्षणाचें आसून तें ्क्षरांतुल्यान जेन्नां कायम रूप धरता तेन्नाचि भाशेंतले उतरांक शाश्वतकायेचें ानी सादृश्य असलें रूप मेळूंक पावता.

भाशा हें एक मनशान आपणायिलें, निर्माण केलिलें कर्तृत्व आसा. मनीस आप-्याले रातदीसाचे वेव्हारांतु, आपण्याले जीणेचे सर्वांगी उदरगतींतु जायत्या तरेचें ्केत, चिन्नं वा रूपकं वापरता. हांचे संबंदान प्रोफेसर व्हायटहेड म्हणता, "मानवतायेक ्ास आपल्या आविश्कारांखातीर कसलें तरी चिन्नं वा संकेतांचो उपयोग करचे पडता ्शें दिसता. खरें पळयल्यार विचार प्रगट करचें हेंचि एक तरेचें संकेतीकरण आसता ्केतीकरण म्हळयार बेकारपणांतले कल्पनातरंग न्हंय, वा तें जित्या भावांचे जीर्ण ्ानी विकृत स्वरूप न्हंय. तें मनशाले जीवनरूपी वस्त्रांतूचि विणलेली, अनुस्युत आशिली ्शी एक जिनी वस्त्र आसा. भाशा हें एक संकेतीकरणूचि आसा."[1]

जाल्यारूय हे संकेत, चिन्नं वा रूपकं हीं देश, वेळ आनी भोंवतण हांका अनुसरून जल्माक येताचि, रूपां धरताचि आनी बदलतातबी. "करोति कालः। सकलं संहरेत् काल एव ही। कालः स्थापयते विश्वं कालाधिनमिदं जगत्।।" अशें पुराण वचन आसा. खरें पळयल्यार परिवर्तन वा बदल हेंची काळाचें स्वरूप. दरएक जनांगाचे मूळ मूल्यांक आनी तांचे आविश्कारांक संघर्श आनी मंघटणेचें वळण दीवनुं काळ मनशाले अस्मितायेक जागी करता.

धर्तरेचो आवाठ व्होड आसा. मनीस धर्तरेचे वेगळेवेगळे भागांतु सान व्होड संघ करनुं वसती करता. काळ वता तशें ह्या संघांतु अनेक पोट विभाग निर्माण जाताची. मनीस हो संघटनेन आनी एकठाय रावनुं विकास पावता. मनशाले भाशेचें दृश्य स्वरूप हें त्या विकासाचें एक प्रतीक—म्हळधार चिन्न जावनुं उरता.

भाशेची उदरगत ही मनशाले उदरगतीकेन एक वेगळी करपाक येना तरी ज-
जावनुं आशिल्यान भाशेचे विकासाचो अभ्यास म्हळ्यार मनशाले विश-उदरगतीचो
एक अभ्यास अशें म्हणूं येता. कोंकणी भाशा ही आर्य कुळांतली भाशा आशिल्यान
भाशेचो अभ्यास आर्य समाजाचो आनी आर्य संस्कृतायेचो अभ्यास केल्यानीच करूं
जावूं शकता. भारताचो आनी आर्यांलो इतिहास हांगेल्यांत स्वार्थाचो संबंध आसा;
जरी सत्य आसा तरीय भरत भूयेचो इतिहास आर्य येवचे पयलींसावूनूच सुरू आ-
हेंबी तितलेंचि खरें.

आर्यांनी भारतांतु येवनुं रावचे पयलें हो भूयभाग निर्जन आशिलो अशें म्हण
सत्याक धरनुं ना. खरें पळयल्यार आर्य जेन्नां भारतांतु आयले तेन्नां ताका यय एक स्व
आनी संस्कृतायेन समृद्ध आशिलो एक पंगड दिश्टीक पडलो. आर्यांक तेंवळच्या
लोकांबरोबर संघर्श म्हळ्यार झगडीं करनुं आपण्याले अस्तित्व घट करचें पडला
ह्या संघर्शाची विस्तारान खबर आमकां वेदांभिनर मेळता. "मोहें जोदाडो" हे सुवां
खणपांतु आर्य भारतांतु येवचें पयलें हांगा जी एक ऊंच संस्कृताय नांदताली तिग
रूप दिश्टीक पडता. हे संस्कृतायेविशय जरी आमकां अजून पुरें ज्ञान ना तरीय त्य
जनांगाचो आर्यांवेर जालिलो वा पडिलो प्रभाव निर्विवाद आसा. ताजे संबंधान श्र
सुनीतीकुमार चटर्जी म्हणताची, "भारतीय संस्कृतायेचे वस्त्रांतु आर्येतर संस्कृताये
धागे चड प्रमाणांतु विणीले आसाची. ही गजाल आतां जास्तन् जास्त स्पश्टतायेन
नदरेक येता. भारतीय धार्मिक आनी संस्कारी परंपरेचो चड वांटो, तेच भाशेन
पूर्विले दंतकथा आनी इतिहास ह्या गजाली जास्त वाटयान आर्येतर आसाची
इतलेंच कीं तांगेलो अणकार जालो तो आर्यांले भाशेंतु. आर्यांलें व्होडपण आशिले
तें तांगेले भाशेंतु. तरीयपुण तांगेली भाशाबीं जायत्या प्रमाणांतु हेर भाशांचे संप-
र्कान भंगून अशुद्ध जाली. थोडक्यांतु सार दिवचें म्हळयार अशें: कर्माविशींची
कल्पना, मनशालो आत्मो नवें शरीर धरता ताजे संबंधाची कल्पना, योगाची
साधना, शिव, देवी, विष्णु ह्या देवते संबंधाचे धार्मिक आनी तात्त्विक विचार
आनी कल्पना, हिंदूले वैदिक होमहवनापेक्षां भिन्न आशिले पूजाविधी—ह्यो सगळ्यो
आनी आनीकची जायत्यो हिंदू धर्मांतल्यो आनी विचारांतल्यो गजाली पळोवचाक
गेल्यार मूळांतु आर्येतर आशिले अशें दिसून येतालें."[2]

शास्त्रज्ञांले मतान प्राचीन काळांतु आर्यांप्रमाणें भारतांतु निवास करचाक
भारताभायल्यान अनेक मानववंश आयले. आनी ताणीं आप-आपण्याले कर्तुत्वाप्रमाणें
जिणेचे उदरगतीक हातभार लायलो. असले अनेक वसणूकींतल्यो एक वंश म्हळयार
निग्रिटो वंश. हो पंगड कदाचित अरबस्तान आनी इराण मार्गान भोंवत भोंवत भारतांतु
आयिलो असत. हो वंश संस्कृतायेचे सुरवेचे अवस्थेंतलो आसून तो प्राग्-इतिहासिक
किंवा पाशाण युगांतुलो आशिलो. ताका शेतकाम करचें वा गोरवांक राखचें जाण
नाशिलें. सध्या ह्या पंगडाचे अवशेश दक्षिण भारतांतुले कांय थोडया जमातींतु,

आसामांतले नाग लोकांतु आनी अंदमान बेटांतुले मूळ लोकांभितर दिश्टी पडताची. ह्या पंगडाचो प्रभाव भारतीय संस्कृतायेचेर वा भारतीय भाशांचेर कांय जालो ना. श्री सुनीतीकुमार चटर्जीले मतान "निग्रिटोंले उपरांत जे भाशा भारतांतु आयल्यो तांगेले वयर निग्रिटोंचो प्रभाव पडलो ना. निग्रिटोंचे भाशेचेर तांगेले पयलीं भारतांतु चालू आशिले उण्यांत उणें दोन भाशांचो प्रभाव पडिलो. हे भाशा म्हळ्यार एक आस्ट्रिक आनी दुसरी द्रविड. हो प्रभाव तिगेले वयर आर्य लोक येवचे पयलेंचि पडिलो. म्हणटकूच निग्रिटोंले भाशेचो आर्य भाशेचेर प्रभाव पडचाक संधीच नाशिली."[3]

निग्रिटो वंशाचे लोकां उपरांत भारतांतु प्रोटो-ऑस्ट्रेलाइड वंशाचे आनी ऑस्ट्रिक भाशा उलोवचे लोक आयले. काळे रंगाचे आनी बसके नाकाचे लोक हे. निशद म्हण्णु तांगेलो उल्लेख वेदांतु आयिलो आसा. हो वंश ईशान्य दिशेचान आयलो. इंडो-चायना, कांबोडिया, मलाया, इन्डोनेसीयाबी देशांतु ह्या वंशाचें पातळप जालिलें आसा. ह्या वंशाचे अवशेश भारतांतु अजून जाच्यां जाच्यांत् तगून उरल्यात अशे मानववंश वा जाती म्हळ्यार आसामचे खासी, कोल किंवा मुंडा ह्या वर्गांतले संताळ, कोरव भूमिज, कुर्कु वगरे. ऑस्ट्रेलाइड लोक पाशाणयुगाचे उत्तरकालीन अवस्तेतु आशिले म्हण्णु तज्ञ अभिप्राय दिताची. भारतांतु आयले उपरांत तांका तांबे आनी लोखणाचो उपयोग कसलो हे समजलें. लाकडाचे सहाय्यान जमीन खणून शेतकाम करची पद्धत ताणीं सुरू केली. तांदूळ ते पिकयताले. तांगेले भाशेचे अभ्यासावयल्यान दिसून येता कीं नारीकेल, कदल, तांबूल, हरिद्रा, शृंगवेर, वातींगण असले अुन्नं ह्या वंशान भारतांतु हाडलीं.

आस्ट्रिक लोक भारतांतु उत्तरेक पंजाबचे प्रदेशापासून मध्यप्रदेशामेरेन पातळेले. न्हंयी आनी दरीच्या आसपास हे आपण्याले वसणूक्यो करताले. गंगा न्हंयेचे नांव गंगा हें आस्ट्रिक भाशेंतल्यान "न्हंयी" ह्या अर्थाचे उतरापासून आयलां अशें डा. चटर्जी मानताचि. हे लोक प्रेत जाळिले जाग्यार उबो फातर दवरनु ती सुवात दाखयताले मरणाउपरांत मनशाक जीवन आसा हें ते मानताले, आनी मनशाचो आत्मो रूखांतु वा जनावरांतु वास करनुं आसता अशे तांगेलो विश्वास आसतालो. आस्ट्रिक लोक भारतांत् केन्नां आयले हें सांगचे कठीण आसा, जाल्यार ते आर्यांपेक्षां अनेक शेंकडे पयले भारतांतु आयिले आसूंक जाय. कदाचित ते आनी द्रविड लोक एकचि काळार भारतांत् आयिले आसताले, हांतलो एक वंश पश्चिमेकडल्यान आयलो तर दुसरो ईशान्येकडल्यान आयलो अशें दिसता.

आस्ट्रिक भाशिकां उपरांत भारतांतु द्राविडी भाशा गटांतले लोक आयले. हे भूमध्यसमुद्राचे पूर्वेकडल्यान आयले. ह्या द्रविडांले सुवातिचे नांव द्रमिल किंवा द्रामिळा आशिलें. ताजें आर्यीकरण जावनुं द्रमिड, द्रविड, दामिळ, तामिळ वा तामिल जालें. तामिळ, तेलगु, कन्नड, मलयालम्, तुळु आदि भाशो ह्या गटांतल्यो जावनुं आसाची. द्रविड भाशेचे लोक भारतांतु सगळेकडेन पातळिले. सिंधू संस्कृतींतु खणपांतु दिसून

आयिल्ली संस्कृताय ही द्रविडांली संस्कृताय म्हण्णु आतां मान्य जाल्या. आर्य लोक ह्यांका दस्यु किंवा दास म्हणताले. तांका ह्यांगेलेबरोबर संघर्ष करचें पडलें. ह्यांची संस्कृताय ऊंच प्रतीची आशिल्ल्यान आर्य आनी द्राविड ह्यांचे समन्वयान भारतीय नांवाची श्रीमंताय संस्कृताय जल्माक आयली.

आस्ट्रिक भाशीक निशाद आनी द्राविड भाशीक दास-दस्यु उपरांत भारतान्तु आयिलो मानववंश म्हळ्यार मंगोली-चीनी-तिबेटी भाशा गटाचो वंश. ह्याका आर्य समाजान "किरात" म्हणून संबोधलो. ह्यांगेले रावप सर्व साधारण हिमालयाचे भोंवतणांत आसतालें.

सिंधू न्हंयेच्या तिरावयल्या मोहें जोदाडो, हरप्पा आनी चन्हूदाडो ह्या गावांतल्या खणप उपरांत भारताचे इतिहासासंबंधान अनेक प्रश्न उपस्थित जाले. आनी भारतान्तु आर्य येवचें पयलें ह्या देशांतु जाल्लिले वसणूकीविशयी आमकां म्हायती मेळ्ळी.

आर्य भारतांतु येवचे पयलें हांगा द्राविडांली ऊंच प्रतीची संस्कृताय नांदताली, अशें आज सामान्यपणान आमीं मानताची. ऋग्वेदांतुले ऋशी द्रविडांले वैभवाचे साक्षी आशिले. ते आमकां तांगेले मायाविशयी खबर सांगताची. शांबराले हल्याविशय उलयताची. भायल्या इतिहासकारांले प्रभावाक लागून आतांमेरेन हे द्रविड म्हळ्यार एक असंस्कृत आनी रानवट जात म्हण्णु आमीं मानताले. जाल्यार आता इतिहासिक पुराव्यावयल्यान हें म्हणचें चूकिचें अशें दाखोवनु द्रविडांले ऊंच संस्कृतायेचेर प्रबंध बरोंवयेतीत.

हे भाशेन आर्यांनी भारतांतु प्रवेश करचें पयलें ह्या देशांतु अनेक द्रविड वसणूका चारी दिकान पातळलेल्यो. हांतूतले कितलेशे वंश वा वसणूंको राजा सुदास आनी तांगेले पयलें राजा दिवोदास बरोबर संघर्ष चलयताले. देख्यिक: आलीन, शिव, अज, यक्ष, किकाट, अंग, मगध, मत्स्य, बाल्हिक—हे सगळे वंश त्या काळांतले समृद्ध द्रविड वसणूको आशिल्यो. डा. राखाल दास बॅनर्जी म्हणताची, "हिंदी आर्यांनी सिंधू न्हंयो आनी तिगेले उप-न्हंयो हांगेले खोरीं, त्याचि तरेन गंगा न्हंयेचे वाराणसीमेरेनचें खोरें हीं जेन्नां जिखून घेतले आनी थंय आपण्याल्यो वसणूक्यो केल्यो त्या वेळार तांगेले चारूय दिकांक असुर लोक पातळलेले. पांडव आनी कौरव हांचेभितर दायजकींचे व्होड युद्ध जेन्नां जाले त्या वेळार मगध, दाक्षिण, बिहार आनी आतांचो राजपुताना प्रदेश हांचेर असुरांली मालकी आशिली. हे असुर लोक व्होड शिल्पी आनी घरबांदपी आशिले. तांगेली बांदकामां आर्यांक मोटी कौतुकास्पद आनी तोंडांतु बोटां घालूंक लावचे तसलीं भव्य दिसताले. तांका त्या क्रमांक लागून असुरांविशय आदर दिसतालो. वैदिक वांग्मयांतु दासांनी बांदिले फातरांचे कोटांचो उल्लेख मेळता. असुरांले शारांची नांवा पाताल, संभा, प्राग-ज्योतिश, हिरण्यपुर, तक्षिला अशीं आशिलीं. पूर्वेकडचे शारांभितर गिरिव्रज ही असुर राजा जरासंधाली राजधानी आशिली. आनी पांडव राजपुत्र भीम जेन्नां थंय गेलो तेन्नां ताका त्या शाराची तटबंदी पळोवनु मोटें कौतुक दिसलें खंय.

नोर्डिक वंश

आल्पिनॉइड वंश

मोंगलोयिड वंश

मेडिटरेनियन आस्ट्रिक वंश

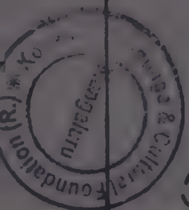
पॅसिफिक महासागर

निग्रिटो वंश

प्रोटो ऑस्ट्रालॉईड वंश

अटलांटीक महासागर

हिंदी महासागर

आर्य आनी आर्येतरांल्यो भारतांतल्यो वसणूक्यो

ांडवांचो व्होडलो भाव युधिष्ठिर हाणें जेन्नां राजसूय यज्ञ केलो तेन्नां असुर शिल्पी
य हांका त्या यज्ञाक लागचे इमारत्यो आनी तांगेली योजना करून बांदून काडचाक
ापोवन हाडिले."[4]

द्राविडाल्यो सगळेकडेन पातळिल्यो ह्यो वसणूको पळोवनुं एक निश्कर्श काडूं
ता की सिंधू संस्कृताय ही फक्कत मोहेंजोदाडो आनी हरप्पा हांचेभितर केवल
र्यादित नासताना सगळ्या भारतातु पातळलेली. डा. ह्युवेट हांका संशोधन करताना
दसून आयलें कीं द्रविड संस्कृताय ही आर्यांनी भारतांतु येवचें पयलीं अप्रतिम तरेची
ासून परदेशांतु ताणीं आपली संस्कृताय आनी वेपार पसरायिलो. मेसोपोटेमियांतु ताणीं
ोर आनी कावळयांची निर्यात करनुं थंयच्या लोकांक अजाप करूंक लायिल्लें. डा.
्युवेट म्हणताची, "आर्यांले उदरगती हाडोवचांत द्रविड लोक मुखेल आशिले. ह्या
ोकांले जमातीनीं देशभर केंद्रस्थानांतु घट आसलेली अशा राज्यांचे एक जाळेंच
ांणलें."[5] हो इतिहासकार मुखारसरनुं म्हणता, "निर्यात करचे मोटया देशाचो
ोवमान भारताक हाडलो तो थंय येवनुं वसलेल्या आर्यांनी न्हंय; आर्य लोक येवचे
यली बरोच काळ कोल आनी द्रविड वसणूकांतल्या लोकांनी ह्या भारतांतु अंतर्देशीय
ानी भायलो व्यापार सुरू करून तो भरभरीक हाडिल्लो. अशा तरेचो वेपार सुरू
रचें आनी तगोवन धरचें हें ह्या लोकांली संस्कृताय बरीच ऊंच पांवडयाची आशिली
ं सिद्ध करता."[6]

भारतांतु आयजमेरेन दिसून येवचे ग्रामपंचायतीचे मूळ द्रविडांल्या संप्रदायेंतु
दिश्टीक पडता. ह्या सर्व विचारांचे सार म्हणून डा. सर्वपल्ली राधाकृष्णन् हाणीं
ांडिले विचार दीवयेत: "वैदिक धर्मान दुसऱ्या संप्रदायांपासून विचार आचारादि
जाली शोशून घेतल्यो, ते आत्मसात् केल्यो आनी दुसरे संप्रदायांतुले विधी आनी
कार ताणीं तगोवन धरले. ताणीं ताजो नाश केलो ना. उलट आपण्याक उपकारा
डतीत आशेतरेन तांका आपण्याले विधी आनी प्रकारांभितर जुळोवनुं घेतले. द्रविड
ानी हेर मूळ निवासी लोकांकडसून ताणीं इतलें कांय घेतले की तांचे जीणे-
ल्यान मूळ आर्यांले संस्कार दुसऱ्या संस्कारापासून वेगळे काडचें हे अतिशय कठीण
ाम जावनुं बसलां."[7]

हे भाशेन खुबशे पुराव्यावयल्यान सिद्ध जाता कीं भारतांतु आर्य लोक येवचे
यलें हांगा वयल्या पांवडयाची संस्कृताय नांदताली आनी आर्यांनी ते संस्कृताये
वांगडा धार्मिक विचारांचे पातळीवयर संघर्श करनासताना त्या सगळयांतले विचारांतु
आर्य लोक मेळून मिसळून गेले.

आर्य लोक जास्त करून भारतांतु दोन पंगडांतु आयिले म्हणुं सर्व साधारण
जाणत्यांनी मानिलें आसा. मानववंशशास्त्र, भाशाशास्त्र आनी पुराण-इतिहासावयर हे
अनुमान बांदिले आसाचि. होर्न्ले, ग्रियर्सन, रिस्ले, रामप्रसाद चंदा, वैद्य आनी सुनीती-
कुमार चटर्जी आदी जाणत्यांनी हे विशय अनेक सिद्धांत मुखार दवरल्याची. होर्न्लेलो

"अंतर-बाहिर-वर्तुळ"[8] सिद्धांत लोकांक मान्य पावन आशिल्यान तांचो आसा हो हांगा कारनी आपणायिल्लो आसा.

ह्या "अंतर-बाहिर वर्तुळ" सिद्धांतानुसार आर्यांलोक भारतांत दोन पंगड आयले. एक पंगड काबूलचे दिकान वायव्य प्रदेशांत पंजाबचें सिंधू न्हंयचें आसपास वसणूक वसोवन नंतर काळांतरान गंगा न्हंयचे प्रदेशापर्यंत पसरलो. ह्या पंगडान पयलें आपले धार्मिक विचार आनी मंत्र आपण्या वांगडा घेवन् आयिल्लो जरतना प्राचीन वैदिक मंत्रांचे भितरले संदर्भावयल्यान दिसून येता कीं थोडे मंत्र आर्यांनी भारतांत येवचे पयलें रचयले उरत. जाल्यार हे मंत्र तांडी आशिल्यान भारतांतलेपेक्षां तांचें पुरातनत्व जास्त आसा. हो पंगड आपण्याक स्वत: वैवस्वत मनुपासून जल्माक आयिल्लो अशें म्हणुं मानतालो. ह्या विशय भागवताचे इकराव्या स्कंधांतलो श्लोक दीवयेत

"प्रियव्रतो नाम सुतो मनोः स्वायंभुवस्य यः ।
तस्याग्नीध्रस्ततो नाभिऋषभस्य सुतः स्मृतः ॥
तमाहुर्वासुदेवांशं मोक्षधर्मविवक्षया ।
अवतीर्णं सुतशतं तस्यासीद् ब्रह्मपारगम् ॥
तेषां वै भरतो ज्येष्ठो नारायणपरायणः ।
विख्यातं वर्षमेतद् योन्नाम्ना भरतमुत्तमम् ॥"

मनु वैवस्वतापासून जल्माक आयिले ह्या भरतकुलालागून ह्या भूयेंक भारत भूय म्हण नांव पडलें. भारतवर्ष ह्या नांवाविशय वायुपुराण म्हणता :

"वर्षं यद् भारतं नाम यत्रेयं भारती प्रजा ।
भरणाश्च प्रजानां वै मनुर्भरत उच्यते ॥
निरुक्तवचनाच्चैव वर्षं तद् भारतं स्मृतम् ॥"

वायुपुराणांत उल्लेख जालिले निरुक्तांतु भरत आनी आदित्य हे दोगांयी एकुचि अशें म्हळयां—"भरत आदित्यस्तस्य भारती" ह्या आनी हेर उल्लेखाचे आधारावयर श्री चिं. वी. वैद्यानी निश्कर्श काडला कीं हे आर्य सूर्यवंशी नांवान भारतांत प्रसिद्ध जाले.[9] वैदिककाळाचे भरत, दिवोदास, सुदास, देवश्रव, देवव्रत, पुरुकुत्स, त्रसदस्यु आनी इक्ष्वाकु हे सूर्यवंशी क्षत्रिय राजे राज्य करताले. तांगेले पौरोहित्य विश्वामित्र, वसिष्ठ आनी भारद्वाज रुशींनी केलिले उल्लेख आसाची. त्या काळांत सरस्वती न्हंयेचे आसपास वसणूक करून आशिले मोहेंजो-दडोचे द्रविडादि आर्येतरांबरोबर ह्या आर्यांलो संघर्श जातालो.

काळसमया उपरांत आर्यांलो दुसरो पंगड उत्तरेच्यान कदाचित् हिमालयाचे कठीण मार्गान आयलो. पंजाब प्रदेशांतु येवनुं सरस्वती न्हंयेचे तीरारि तांचेपेक्षां पयलें येवनुं वसणूक केलिले आर्यांक ताणीं शत्रुवृत्तीन हाकलायलें. आनी त्या प्रदेशांतु स्वत:

वसणूक बसयताले जाले. श्री चिं. वी. वैद्यांले मतान हे चन्द्रवंशीय आर्य आशिले. तांगेले ह्या संघर्शाचो परिणाम म्हळयार पयलें आयिले सूर्यवंशी आर्यांनी नंतर येवनुं सरस्वती न्हंयेचे आनी गंगा-यमुनेचे दोआबांत स्थिर जालिले चन्द्रवंशी आर्यांले संभोवती कोंकणा भाशेन एक वर्तुळ केलें. होन्र्लेलें "बहिर-वर्तुळ" तें हेंची. आनी "अंतर-वर्तुळ" म्हळयार तो प्रदेश जावनुं आसा जंय नंतर आयिले चन्द्रवंशी आर्यांनी आपण्याली वसणूक वसयली.

स्कंदपुराणांतर्गत सह्याद्रिखंडांतु चंद्रवंशाविशय ह्या प्रकार उल्लेख केला : "मनो विरंचेश्चन्द्रो ह्यत्रिगोत्रसमुद्भवः । चंद्राद् बुधो भवत्पुत्रस्तस्य पुत्रः पुरूरवाः ।।" चन्द्रवंशाचो पूर्वज म्हण्णुं मानचांतु आयिले ह्या पुरूरवाले मूळ निवासस्थान हिमालयाचे प्रदेशांतु आसून तागेलो विवाह ऊर्वशी ह्या अप्सरेबरोबर जालिलो म्हण्णुं वेदांतु उल्लेख आसा. तागेलो पणतू ययातीन भार्गवकुळाचे कवि उशनस् वा शुक्राचार्यालो धूव देवयानी बरोबर आनी असूर राजा वृशपर्वनाली धूव शर्मिष्ठेबरोबर विवाह केलिले. भृगु कुळाचे आर्यांनी असूरांलें पौराहित्य केलिलें आसून तांगेले आनी चंद्रवंशीय आर्यांलेमध्यें निकट संबंध वाढोववाक कारणीभूत आशिले. ययातीक देवयानी कडचान यदु आनी तुर्वश, शर्मिश्ठेकडचान द्रह्यु, अणु आनी पुरु जल्माक येताची.[10] ययातीले संततीपासून नंतर आयिले वंशज भारताचे इतिहासांतु प्रख्यात जाले.

होन्र्लेलें मतान प्राचीन काळांत जेन्नां आर्यांली वसणूक भारतांतु पयलावयलीं आयलीं तेन्नां तांगेली तोंडी भाशा संस्कृत आशिली. जाल्यार कालवश ती केवल सूक्तांतली भाशाची जावनुं उरली. आनी वेव्हारांतु वेगळीची तोंडी भाशा वावुरताली. बाह्य-वर्तुळांतले आर्यांली तोंडी भाशा, होन्र्लेलें मतान, "मागधी" जावनुं आसल्यार अंतर-वर्तुळांतले आर्यांली तोंडी भाशा म्हळयार "शौरसेनी". आमीं लक्षांतु दवरकां कीं होन्र्लेलो अंतर-बहिर-वर्तुळ सिद्धांत मुख्यतः भाशिक विचारांवयर आधार घेता. होन्र्लेलें मतान प्राग्-इतिहासकाळांतु प्रामुख्यान उत्तर भारत दोन तोंडी भाशेंतु विभाजन पाविलें. एक विभाग म्हळयार पश्चिमेंतलो शौरसेनी भाशेचो आनी दुसरो पूर्वेकडचो मागधी भाशेचो. जाल्यार प्राग्-इतिहास काळापेक्षांपयले म्हळयार चन्द्रवंशी-शौरसेनी भाशिक आर्यांनी भारतांतु येवचें पयले केवल मागधी ह्या तोंडी भाशेन सर्व उत्तर भारत आपणायिलें. तशें पळेल्यार अति पश्चिमेंतु मागधीचे अवशेश दिसताची आनी हे अवशेश पूर्व दिशेन वाढत वाढत अखेरीक मागधींतु एकठायताची. जेन्नां शौरसेनीचो उदय उत्तर भारतांतु जालो तेन्नां मागधीक पूर्व आनी दक्षिणेक शौरसेनी भाशेचे सभोवती कोंकण जशे प्रदेशांतु पसरचें पडलें.[11]

ह्या सिद्धांताक लागून होन्र्लेन आर्य भारतीय भाशांचे नांव "गौडी" म्हण्णुं दिल्यां. आनी ह्या भाशांचो पंगड ताणीं हिंदीचे व्याकरणाचे संदर्भांतु केलिलो आसा. उदारण, पूर्व हिंदी भाशा ही पश्चिम हिंदी पासून मारवीच वेगळी आसा म्हण्णुं तांगेलें

मत आसा. ह्या दोन भाशांचो आनी इतर गौडी भाशांचो—म्हळ्यार पंजाबी, सिंधी, गुजराती, बंगाली, ओरिया, नेपाळी आनी मराठी—हांचो विचार केला. ह्या भाशेंतु साधर्म्य-वैधर्म्याचो विचार करनु सान सान गट करचें शक्य आसा. ताका लागून पूर्व हिंदी, बंगाली आनी ओरिया हांचो एक गट, जो पूर्वी गौडी भाशांचो गट म्हण संबोधन करयेत. पश्चिम हिंदी, सिंधी, पंजाबी आनी गुजराती हांचो गट हो पश्चिम गौडी भाशा गट. नेपाळी हो उत्तर गौडी गट आनी मराठी हो दक्षिण गौडी भाशा गट. भाशिक दिश्टीन ताणीं परतून पश्चिम-उत्तर गौडीचो एक गट आनी पूर्व-दक्षिण गौडी अशीं साधर्म्याक लागून दोन गट केले. ह्या दोन गटांतले पूर्व अवस्थेंतले आनी ताका जल्म दिवचे प्राकृत भाशेवयल्यान होर्न्लेन तांका अनुक्रमान शौरसेनीप्राकृतोत्पन्न भाशा किंवा मागधीप्राकृतोत्पन्न भाशा म्हण्णु नांव दिलें. मुखार्‍सरनु ताणें सांगलें कीं शौरसेनी गटांतले भाशा हे अंतरकुळांतले भाशा आनी मागधी गटांतले भाशा हे बहिर्कुळांतले भाशा म्हण्णु निश्कर्श काडलो.

होर्न्लेन भाशाशास्त्रावयर केल्लिले ह्या विभाजनेक ग्रियर्सनान सहमत दाखयलें. रामप्रसाद चंदा आनी रिस्लेन मानववंशाचे अधारावयर ह्या विभाजनेक संपुश्टी दिली.[१२] तांगेले मतान अंतरवर्तुळांतले आर्य हे लांब माथ्याचे (Dolichocephal c) लोक आसल्यार बहिरवर्तुळांतले आर्य ल्हान माथ्याचे (Brachycephalic) लोक आशिले. हाजेवयल्यान दिसून येता कीं द्रविड, आस्ट्रिक, निग्रिटो लोकांले दिश्टीन जरी आर्य एक आसल्यारीयी ते आपआपसांतु एकजीनसी नाशिले.

वेदिक काळांतु आर्य वसणूको दक्षिण भारतांतु आसल्यार आश्चर्य ना. तशें पळेल्यार ऋग्वेद सूर्यवंशी आर्यालो धार्मिक ग्रंथ जावनु आसा. हांतु अंतरवर्तुळांतले चन्द्रवंशीय आर्यांविशय जे उल्लेख आसात ते आपुलकीचे नांत. ते तिरस्काराचे किंवा वैरत्वाचे दिसून येताचि. जशें सूर्यवंशीयांलो उल्लेख सौमानान आनी गर्वान जाला तशें तो इतर आर्यवंशीयाविशय ना. उदाहरणार्थ, भृगुवंशीय आर्यांलो उल्लेख सविस्तर ना. भृगु वंश हो एक प्राचीन आनी विख्यात वंश आसून ह्या वंशाचे पुराणत्व मानिलें आसा. जाल्यार ऋग्वेदांतु जामदग्निलो उल्लेख सोडल्यार तागेलो बापूय ऋचिक किंवा तागेलो पुत्र महाप्रतापी परशुरामालों उल्लेख खंयीची ना. पुराणिक काळांतु पुरु कुल महा बलाढ्य म्हण्णुं नामांकित जालें. जाल्यार ऋग्वेदांतु मात्र तांचो उल्लेख केवल दाशराज्ञ युद्धाचे संबंधान जालो. श्री चिं. वी. वैद्य म्हणताची, "ऋग्वेदांतले मंत्र ह्या लोकांविशय (म्हळ्यार चंद्रवंशी आर्यांविशय) तिरस्काराचे, दडपण हाडनुं नाश करचाक योग्य मनीस ह्या भाशेन उल्लेख करताची तर थोडे मंत्रांतु हांचेविशय आदर आनी प्रेमाचे आशय दाखयलो आसा. थोडे संदर्भांतु वैदिक रुशीनीं देवांले आशीश तांचेवयर मागल्यार दुसरे संदर्भार तांगेले वयर विनाशाची याचना केल्या. ह्या सर्व उल्लेखांचे निकश म्हळयार हे जन भारतांतु नंतर आयले आनी म्हण्णुं थोडे काल ते अनाहूत आयिले वंश आशिल्यान पयले आयिले जनांले द्वेशाक पात्र आसून वैरी म्हण्णुं मानचांतु येताले.

प्रदेशांतु वसणूक ताञ्नीं केलें अुपरांत मूळतः ते आर्यकुळाचे आशिल्यान वैदिक ांतु ते कालांतरान आशीर्वचनांक पात्र जाले."[13]

उदारणार्थ ऋग्वेदांतले थोडे मंत्रांचो उल्लेख दीवश्रेतः "अभिविश्वा आभियुजो पूत्रीरायर्याय विशो वतारीर्दासीः। इन्द्र जामय उत ये अजामयो अर्वाचीनामो वनुषो युञे। त्वमेषां विथुरा शवांसि जहि वृष्ण्यानि कृणुहि पराचः।" ऋ. ६.३३.३. ह्या ार सर्व प्रतिकूल दासांक वश कर. जे दायादी वा अपरिचित जे कोण आमकां अन्या- न हानिकारक ठरताची तांगेली शक्ति नाश करनु तांका धांवडांवनुं घाल. "तां इन्द्र यां अमित्रान् दासा वृत्राणि आर्या च शूर। वधिरित्यादि।" हे इन्द्रा, आर्य आनी स जे आमगेले अमित्र आसाची त्या दोग्गांलो नाश कर. "दासा च वृत्रा हतमार्याणि च ासमिन्द्रावरुणा वसा वतम्।" ऋ. १०.३८.३ दास आनी आर्य वैर्यांले तू नाश कर इन्द्र-वरुणांनो, तुमीं सुदासाले रक्षण करा.

जाल्यार ऋग्वेद हो कांय विस्तृत ऐतिहासिक ग्रंथ न्हंय. म्हणून मंत्रांचे संदर्भावयर तिहासाचे कथानक बसोवचें चूकीचें ठरतालें. शिवाय भारतांतु आर्य वसाहती जे यले ते केवळ उत्तरेचान आयिले सूर्यवंशी-चन्द्रवंशी मात्र म्हण्णुं मानचांतु अपाय ासा. कारण जशें वैदिक उल्लेखावयल्यान सिंधू न्हंयेचे आसपास आशिले प्रदेशांतले यींलो इतिहास तयार जाता तशें वेदांतु थोडे उल्लेख जावनुं अुपरांत भारतीय स्कृतीचे अस्मितायेंत प्रभावित जालिले दुसरे महानुभावांचो इतिहास आमकां शोधचो डतालो. असलो एक प्रभावी आनी तेजस्वी कुळ म्हळ्यार भृगु वंश, ज्या वंशाविशय ग्वेदांतु अस्पश्ट आनी विरल असले उल्लेख मेळताची. तशें पळयल्यार मनुवंशीयांनी शें आपण्याली अस्मिताय ऋग्वेदांतु प्रगटायली तशें भृगुवंशीयांनी आपण्याली अस्मि- ाय अथर्ववेदांतु आनी मुखारसरनुं शतपथ ब्राह्मणांतु झळकायली.

अंगीरस कुलाचे आर्यांनी अग्निचो शोध काडलो म्हण्णुं ऋग्वेदांतु उल्लेख ासा. "त्वामग्ने अंगीरसो गुहाहितम् अन्वविदञ्छिश्रियाणं वने वने। स जायसे थ्यमानः सहो महत् त्वामाहुः सहसस्पुत्रमंगीरः॥" ऋ. ५.११.६ "इममुत्यमथर्ववदग्निं थंती वेदसः। यमंकूयंतमानयन्नमूरं श्याव्याम्यः॥" ऋ. ६.१५.१७. ह्या दोन मंत्रा- यल्यान समजनां की अंगीर नांवाचे रुशीनीं रानांतु गुप्त रीतीन निवास करचे अग्निलो ोध केलो. आनी अथर्व रुशीनीं लाकडं एकत्रित करनुं ताजेपासून अग्नि तयार करची द्या जनांक शिकयली. भृगुवंशाचे आर्यांनी ह्या अग्निपूजक अथर्वांगीरस कुलाचे चारांतु सहकारी आसचें साहजिक आसा. कित्याक तर ते सुद्धां अग्निपूजक आयं ासून ताणीबी मातरिश्वापासून अग्निक हाडिलें म्हण्णुं ऋग्वेदांतु उल्लेख आसाची. वन्हीं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्य दूतं सद्यो अर्थं। द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं ारद्भृगवे मातरिश्वा।" ऋ. १.६०.१. यज्ञांतु अग्निची स्थापना करचें कार्य भृगु- ंशाचे रुशीलें कार्य आशिलें. "अग्ने प्रेहि प्रथ देवयतो चक्षुर्देवाना मृत मर्त्यानाम्। ारक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः सुवर्यंतु यजमानाः स्वस्ति॥" तैत्तिरीय संहिता ४.५.२

वैवस्वत मनूपासून आपणयाले प्राचीनत्व मानपे सिंधुप्रदेशाचे आर्यकु[illegible]
भृगु वंशाचेमुळां आपणयाले कुळ अनि प्राचीन भृगु रुशीपासून मानताले भृगु[illegible] व
वरुणदेवापासून जाल्लो. "भृगुर्वै वारुणिः" ह्या कारणान भृगुवंशाचे वरुण दैवता[illegible]
प्रवर क्षात्रधर्मीचे साधक आशिल्ले. ऋग्वैदिक काळाचे वैवस्वत मनु वंशीयांलो [illegible]
भृगुवंशीयांलो संबंधाचो विचार करचें आसल्यार वैदिक धर्म संस्थेंत वरुण दैव[illegible]
जागा निश्चित करचें पडटा आसा. इन्द्र हो ऋग्-वैदिक आर्यांलो प्रधान देव [illegible]
आसा. वेदांचो सखोल अभ्यास केल्यार दिसून येत कीं वरुण दैवत कीं आर्य[illegible]
प्राचीन विचारांतु एक प्रमुख दैवत म्हण्णु मानचांतु येतालें. एक निष्कर्ष काडिल्लो आ[illegible]
कीं आर्य लोक उत्तरेच्यान जेन्नां सकयल आयले तेन्नां ते दोन पंगडांतु विभाग जा[illegible]
एक पश्चिमेंतु इराणचे वाटेन आनी दुसरो पंगड दक्षिणेक भारतांतु आयलो. आ[illegible]
त्या रीतीन येवचें पयलें आर्यांली आराध्य दैवता वरुण आशिल्ली. जाल्यार सकयलेक [illegible]
दिवचाक पडिल्ले सिंधुप्रदेशाचे आर्यांनी क्षात्रतेजाचो आराध्य दैवत जावन् आशि[illegible]
इन्द्राक अुपरांत आपण्यालो देव म्हण्णु मानलो.

भारतांतले ऋग्वैदिक आर्य जेन्नां भृगुवंशाचे रुशी किंवा अथर्वांगिरसांलो उल्ले[illegible]
करताची तेन्नां ते तांका प्राचीन काळांचे रुशी म्हण्णु करताची. ऋग्वेदांतु वरुण देव [illegible]
समुद्र आनी आकाशाचो राजा. समुद्रपर्यटन हाका समजतालें. हो देव आनी असुरा[illegible]
सुद्धां राजा आशिलो. देखीकः "अव सिंधुं वरुणो द्यौरिव स्याद्द्रप्सो न श्वेतो मृगस्[illegible]
विश्मान्। गम्भीरशंसो रजसो विमान विमानः सुपार क्षत्रः सतो अस्य राजा।
ऋ. ७.८७.६ वेदा यो वीनां पदमन्तरीक्षेण पतताम्। वेद नावः समुद्रियः ॥
ऋ. १.२५.७.

ज्योतिषशास्त्र आनी थोडे उपासूक्तांचे आधारावर टिळकांनी निष्कर्ष काडिल्[illegible]
आसा कीं वेदांतले थोडे सूक्तांची रचना आर्य जेन्नां उत्तर ध्रुव प्रदेशांतु आशिल्ले तेन्न[illegible]
जालिलीं. स्वतः वेदांतु "पूर्वः" आनी "नूतनः" रुशी विशय उल्लेख केलिलो आसा
महाभारतांतु म्हळयां: "मूलगोत्राणि चत्वारी समुत्पन्नानी भारत। अंगिराः काश्यपश्चै[illegible]
वसिष्ठो भृगुरेवच। कर्मतो न्यानि गोत्राणि समुत्पन्नानि भारत। नामधेयानि तपस[illegible]
तानी च ग्रहणं सताम्". ह्या पुरातन परंपरेचो आनी एक उल्लेख म्हळयार" अग्नि[illegible]
पूर्वेभि ऋषिभिरीह्यो नूतनैरूत। स देवा एह वक्षति।"—ऋ. १.१.१—जे अग्निक
पुराणकाळाचे रुशी आनी आताचे रुशी पूजताची तो अग्नि समस्त देवांक घेवन् येवं
ह्या श्लोकाचो अर्थ सांगताना सायणाचार्य म्हणताची : "अयमग्निः पूर्वेभिः पुरा-
तनैर्भृग्वांगिरःप्रभुतिभिरीह्यः स्तुत्यो नूतनैरुतेदानीन्तनैरस्माभिरपि स्तुत्यः।" हो
अग्नि जाका पुरातन काळाचे रुशी म्हळयार भृगु, अंगीरस इत्यादि पूजन करताची . . . .
इत्यादि.

ह्ाजे वयल्यान दिसून येता कीं जेन्नां आर्य वसणुकी विशय ऋग्वेद उलयता
तें वास्तविक सिंधूप्रदेशनिवासी आर्यांविशय आसून दुसरे आर्य वसणुकींविशय

ठेवल उल्लेख करताले. तेन्नां इतिसाहकारांनी जर अनुमान काडलो, की जशें पूजक आर्यांनी आपण्याली वसणूक सिंधू प्रदेशांतु बसयली तशें अग्निपूजक र्यांनी दक्षिण इराणचान समुद्रवाटेन येवनुं भारतांतु करावळी प्रदेशांतु वसणूक यली तर तांतु आश्चर्य ना. कारण मत्स्य पुराणांतु नर्मदा तीरावयर आशिलो तीर्थाचो उल्लेख मेळता : "नर्मदायां स्थितं दिव्यं भृगुतीर्थं नराधिप"—म. पु. ३.५९. "दशाश्वमेधोत्पश्चीमतो भृगुब्रामणसत्तम:" म. पु. १९३.२३.

अग्निदेवतेचे उपासक जावनुं आशिले अथर्वांगीरस वंशांचे आर्य वसाहत्यो ां दक्षिण इराणांतु निवास करताले तेन्नां भारताचे पश्चिम करावळीवयर वंशाची वसणूक आशिली. ह्या दोन वंशांतु सलग संबंध आशिलो. अथर्ववेद ह्या अथर्वांगीरस वंशजांलो धार्मिक ग्रंथ आसून तांतुतले आचारविचार णचें अवेस्तांतुले विचारांक लागींचे आसाची.

भृगु आनी अंगीरस वंशाचे धार्मिक आचारांतु आनी विचारांतु सिंधून्हंयेचे र्यांपेक्षां थोडे जास्त भेद आसल्यारीयी तांगेलो हातभार वैदिक संस्कृती र्माण जावचांतु लाक्षणिक आशिलो हांतू संशय ना. भृगुकुलाचे जमदग्निन क ऋचा निर्माण करचांतु विश्वामित्राक मदत केलिलो उल्लेख आसा. बृहस्पती तमस आनी भारद्वाज हे अंगीरस कुलाचे आसून तांगेले कार्य वेदांतु प्राधान्य- दिसून येता.

भृगु वंशाचे लोकांलो आनी वैदिक आर्यांलो ह्या तरेचो वैचारिक संबंध ाले नित्य जीवनांतबी दिसून आयलो. भृगुकुलाचो एक पुरातन वंशज च्यवन नी मनुवंशाचो शार्यती हांगेल्यांतु वैवाहिक संबंध आशिलो. शार्यतीली धूव न्या ही च्यवनाली पत्नी आसून ह्या विवाहानंतर च्यवनाक आपण्यान हर- लें तारुण्य परत प्राप्त जालें म्हण्णु उल्लेख ऋग्वेदांतु मेळता. "युवं च्यवान- श्वना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रधु: शचिभ्भ: । युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया सत्या वृणीत् । ऋ. १.११७.१३.

भृगुवशाबरोबर ह्या तरेचो संबंध आयिले उपरांत शार्यतीन आपण्याली णूक नर्मदेचे आसपास बसयली अशें दिसून येता. सुकन्या हे धूवेबरोबर शार्य- क अनर्त नांवाचो एक पूतबी आशिलो. शार्यतीन आताचे गुजरात प्रदेशांतु पण्याली वसणूक बसयिली आसून त्या प्रदेशाक ताणें आपण्यालें पूतालें नांव नर्त देश" दिलें. ह्या अनर्तालो पूत रेवा आसून हें नांव उपरांत नर्मदा न्हयेक लिलें. रेवालो पूत रैवत-कुकुद्मिनान आपण्यालें नांव सौराष्ट्रांतुले एक डोंगराक लिलें आसा.

पुरूरव-ययाती ह्या चंद्रवंशी कुळाचे आर्यांबरोबरबी भृगु वंशाचो संबंध कट आशिलो. वास्तविक ययातीन भृगु वंशाचे कवी उशनस् वा शुक्राचार्याली धूव यानीबरोबर विवाह केलिलो आसून तिजेपासून ययातीक यदु आनी तुर्वश हे

पूत जाल्ले आसतांची. "देवयानी यदुं पुत्रं तुर्वसुं चाप्यजीजनत" अशि उल्ले...
असुरांलो पुरोहित आसून ताजेली कथा पौराणिक ग्रंथांतु पर्याल्ली दिसून ...
असुर राजा वृषपर्वनाली धूव हो ययातीली दुसरी बायल आसून तिजेपासून ...
द्रुह्यु, अणु आनी पुरु हें संतान प्राप्त जाता. "तथा द्रुह्यमणुं पुरुं शर्मि...
जनयत्सुताम्".

आर्य म्हण्णुं संबोधच्यांतु येवचे लोक सामान्यत: इतर निग्रिटो, द्राविड ...
तुलनेन एक असें दिसून आयल्यारींयी ते मूलत: एकजीनसी नाशिल्ले. तांगेले आपआ...
सांतले शारीरिक लक्षणांतवी फरक आशिल्लो. देख्यीक : वसिष्ठ हो गौरवर्णीय (श्वेत...
आसल्यार कण्व, विश्वामित्र हे कृष्णवर्णीय (श्याव) आशिल्ले. त्याचीप्रमाणें आ...
कुळांतले यदु, पुरु, द्रुह्यु, अणु, तुर्वशवी कृष्णवर्णीय आशिल्ले. हाजें कारण एकची अ...
शकता, आनी तें म्हळ्यार असुरादि वर्ण भिन्न जमातींचो शारीरिक संबंध. यदु-तुर्वश...
"दास" म्हण्णु ऋग्वेदांतु संबोधन केलिले आसा. श्री चंदाले मतान यदु-तुर्वश वंश नैऋ...
एशियाचे बाजून आयिले आसूयेत.

ह्या सर्व उल्लेखावयल्यान एकचि सिद्ध जाता आनी तें म्हळ्यार य...
वंशीयांचो संबंध साधारणत: अंतरवर्तुळांतले चन्द्रवंशी आर्यांबरोबर निकट आ...
बहिरवर्तुळांतले सूर्यवंशी आर्यांबरोबर जो वैमनस्क वा संघर्श दिसून येता तो ...
तरेचो वांशिक भेदांक लागून. आनी ताका लागून आमकां पुराणांतु दिसून ये...
अनेकानेक आर्यकुळांतले आपआपसांतले संघर्श आसाची.

जेन्नां चन्द्रवंशी आर्यांनी सूर्यवंशी आर्यांक शत्रुवृत्तीन सरस्वती आ...
ब्रह्मावर्तांतल्यान स्थळांतर केलें तेन्नां सूर्यवंशी आर्य चारी बाजून पसरले. अस...
एक सूर्यवंश म्हळ्यार हैहय कुळ. ह्या हैहय कुळाचे कार्तवीर्य राजान आपण्या...
साम्राज्य पूर्वेक वाराणसीपासून पश्चिमेक नर्मदातीरपर्यंत पसरायिलें. हैहयां...
कुळ हे वैदिक काळांतु प्रख्यात आसून दाशराज्ञ युद्धांतु ह्या वंशाचो समावेश सूर्यवं...
आर्यांबरोबर वीतहव्य ह्या नांवान दिसून येता. पुराण काळांतु ह्या हैहयांतु आन...
चन्द्रवंशाचे आर्य कुळांतले यदु-पुरू कुळांतु वैमनस्क दिसून येता. भृगु कुळान स्वाभा...
विक रीतीन हैहयांचो प्रतिकार केलो. आनी ताका लागून हैहय राजा कार्तवी...
अर्जुनान जमदग्निले आश्रमावयर धूरी घालनुं ताजो नाश केलो. ह्या संघर्शां...
जमदग्नि मरण पावता. पितृवध जालिल्यान संतप्त जालिलो जमदग्निलो पू...
परशुराम आपण्याले नेतृत्वा सकयल अंतरवर्तुळांतले आर्यकुळ आनी इतर क्षत्रिय कु...
एकठायता. आनी मदांध जालिले हैहय कुळ नाश करचो संकल्प करता. अखेरीक...
एकवीस वेळ घोर युद्ध करनुं हैहय साम्राज्य धूळींतु मेळोवनुं नाश करता.

ह्या प्रकार हैहयांले राज्य नाश पाविल्यारीयी बहिरवर्तुळांतले आर्यांपासून...
भृगु वंशीयांक सतत वैरत्व भोगचें पडल्यार आश्चर्य ना. ताका लागून परशुरामान...
विचार केलो कीं नर्मदातीर आनी उत्तर भारताचो त्याग करनुं नवी वसणूक बसोवचांतु...

हिंदुकुश

हिमालय

सिंधु

वितस्ता

शतद्रु

सरस्वती

ब्रह्मावर्त

हस्तिनापुर

सिंधु

दृषद्वती

इंद्रप्रस्थ

कान्यकुब्ज

गंगा

गंगा

चंबळा

प्रयाग

विंध्य

नर्मदा

सातपुडा

ताप्ती

महानदी

शूर्पारक

करहाटक

गोदावरी

कृष्णा

गुहागर

गोवा

हैग

तुळव

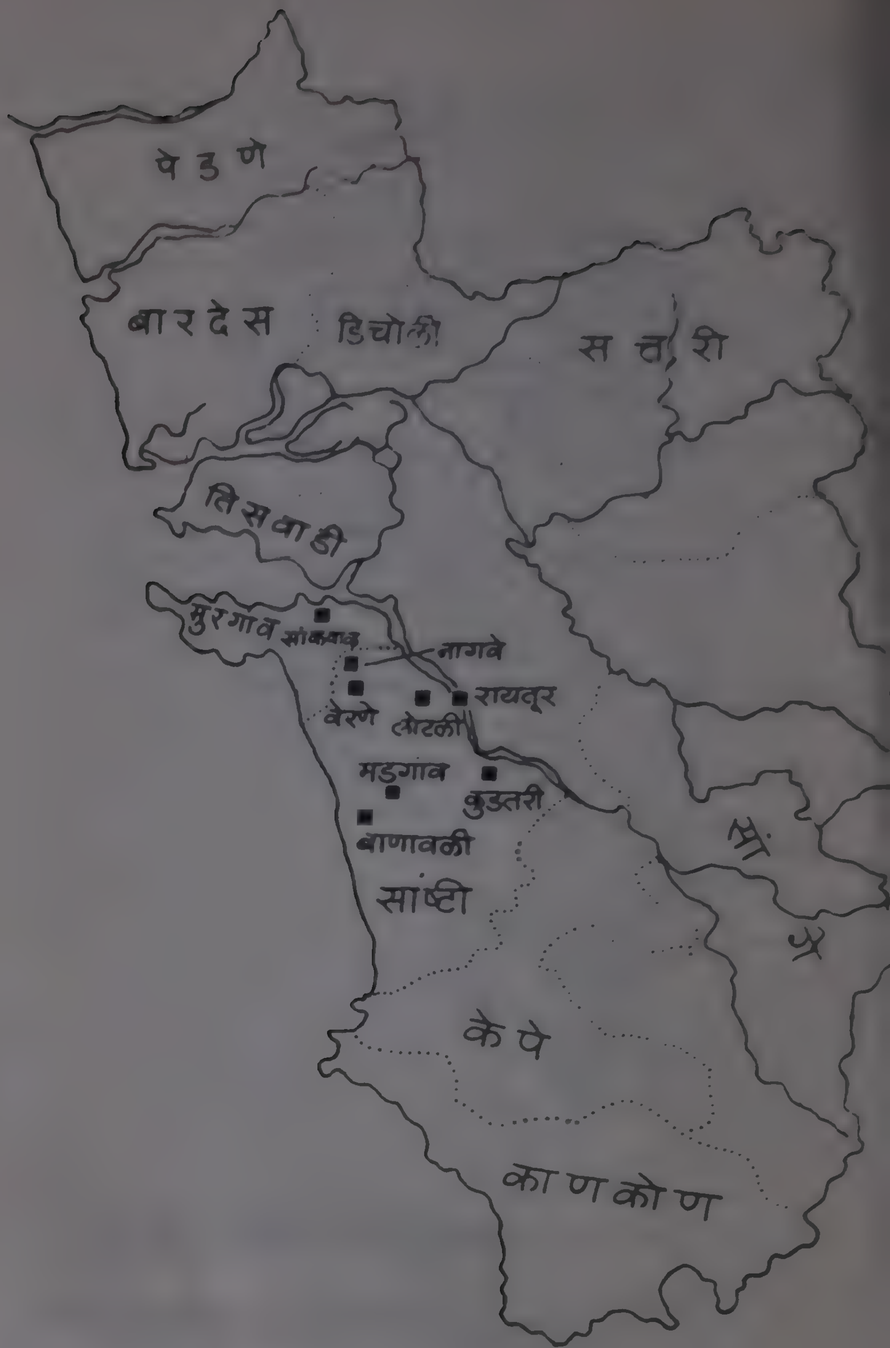
कावेरी

केरळ

परशुराम कालीन भारत

—— ब्रह्मावर्तांतल्यान सप्तकोंकणांतु आर्यकुळांलो वसणूकीचो मार्ग

 ब्रह्मावर्त प्रदेश

■ परशुरामान गोमंतकांतु बसयल्यो वसणूक्यो.

स्त श्रेय आसा. पुराणकाराले कवि कल्पनेक योग्य तो मान दीवनुं आमी निश्कर्श डयेत कीं परशुरामान आर्यवर्ताचो त्याग करनुं उपरांत एक नवीन वसणूक बसो-चें निश्चय केलें. आनी ताजे फल म्हळ्यार कोंकणांतु परशुरामान केलिली वसणूक.

स्कंद पुराणांतले सह्याद्रिखंडांतु परशुरामाले ह्या दिग्विजय आनी ताजे उपरांत ालिले वसणूकीविशय विस्तृत वृत्तांत आसा. भारताचे इतिहासांतु परशुरामाले यक्तित्व इतलें महान् आनी प्रतिभावान आसा कीं कोंकणांतुले प्रत्येक मनुश्यान याविशय अभिमान धरका. कारण तागेले कर्तुत्वांतल्यान आमगेले सर्व जीण ानी अस्मिताय साकार जाल्या. अग्निप्रमाणें प्रखर ब्रह्मतेजान दैदीप्त हो रुशी वांश म्हण्णुं रामायण-महाभारतांतु मानचांतु आयलो. आनी हें तागेले कर्तुत्वाक ागून साहजिक अशें आसा. परशुरामाले व्यक्तित्वाचें वर्णन करताना रामा-यणांतु वाल्मिकी म्हणता :

"ददर्श भीमसंकाशं जटामण्डलधारिणम् ।
भार्गवं जामदग्नेयं राजा राजविमर्दनम् ।
कैलासमिव दुर्धर्षं कालाग्निमिव दुःसहम् ।।
ज्वलंतमिव तेजोभिर्दुर्निरीक्ष्यं पृथग्जनैः ।
स्कन्धे चासज्ज्य परशुं धनुर्विद्युद्गणोपमम् ।
प्रगृह्य शरमुग्रं च त्रिपुरघ्नं यथा शिवम् ।।"

—जटामंडलान भव्य दिसचे परशुरामाक पोळोवनुं दशरथराजाक भास जालो कीं पंचमहाभूतांपैकी तेज तत्वची मूर्तिमंत जशें जावनुं मुखार आयल्यांकीं कांय! राजाक ताजें दर्शन कैलासपर्वताप्रमाणें दुर्धर्श आनी काळाग्निप्रमाणें दुःसह जालें. ताजे खांद्यारी परशु आनी विजेचे जीभेप्रमाणें धनुश्य आशिले. हातांतु तीक्ष्ण बाण आसून तो साक्षात त्रिपुरांतक शिव जसो शोभतालो.

पौराणिक कथेंचो इत्यर्थ होची आसका कीं परशुरामान अपरांताचे आनी गोमंतकाचें आर्यीकरण केलें. हो प्रदेश ताणें समुद्रापासून घेतलो म्हण्णुं मानल्या. ताजो अर्थ म्हळ्यार कदाचित् परशुरामान समुद्रवाटेन हो प्रदेश वसाहत केलिलो उरत. भरुकच्छ आनी सोपारा हे समुद्र किनारी आशिले बंदर आसाची. भृगु वंशीयांचो प्राचीन काळापासून इराणचे आर्यांबरोबर संबंध आशिल्यान समुद्र पर्य-टन करचें तांका साहजिक आशिलें. आनी समुद्रकिनाऱ्यावयर निवास करचें वास्तविकतेक लागून आशिलें. महाभारतांतुले शांतिपर्वांतु म्हळ्यां:

"गच्छ तीरं समुद्रस्य दक्षिणस्य महामुने
न ते मद्विशये राम वास्तव्यमिह कर्हिचित् ।
ततः शूर्पारक देशं सागरस्तस्य निर्ममे
सहसा जामदग्न्यस्य सोऽपरान्तमहीतलीम् ।।"

कोंकण प्रदेश आनी परशुराम ह्यांचे मध्यें इतलो कागीचो संबंध आस कीं एकाक सोडून दुसऱ्याचो विचार जायना. आसामपर्यंत आर्यांनी जे वसणूक भारतांतु पसरल्यो ते सर्व सर्वसाधारण क्षत्रिय कुळानी पूण कोंकणांत आर्यांची परशुरामान वसणूक वसयली ती आर्यावर्तांतल्या ब्राह्मण कुळांची. सह्याद्रिखंड म्हळयां :

> पश्चात् परशुरामेण आनिता मुनयो दश ।
> त्रिहोत्रवासिनश्चैव पञ्चगौडान्तरे स्थिताः ।।
> गोमांचले स्थापितास्ते पञ्चक्रोश्या कुशस्थले ।
> भारद्वाजः कौशिकश्च वत्सकौण्डिन्यकश्यपाः ।।
> वसिष्ठो जमदग्निश्च विश्वामित्रश्च गौतमः ।
> अत्रि दशपंथश्चैते स्थापितास्तत्रैचैव हि ।।
> श्राद्धार्थं यज्ञार्थं भोजनार्थंच कारणात् ।।

ह्या प्रकारचे आर्यीकरणाचे प्रक्रियेंतु सर्वसाधारण वर्णाकुळांत ब्राह्मणा-बरोबर क्षत्रिय कुळांचो मुद्दां वांटो आसतालो, तरी कोंकण प्रदेशाचे वसणुकेंतु ब्राह्मणकुळांचो भाग जास्त प्राधान्यतेन दिसून येता. ताका लागून कोंकणी लोकांची कोंकणी भाशा भाशादिश्टीन अंतरकुळांतले शीरसंबंधासून साहजिक परिवर्तन जावचें तशें आसा.

कोंकणी भाशिक सारस्वत ब्राह्मणांलो संबंध मुद्दां ब्रह्मावर्तांतले आर्यवर्गांवरु काडचांतु आनी एक पुरावो मेळता. कोंकणातुले सारस्वत ब्राह्मण त्रिहोत्र निवासी म्हळचार तिरहूत प्रदेशांचे म्हणुं मानचांतु येता. जाल्यार ही समजून चूकीची हें विचार केल्यार दिसून येत. कारण तिरहूताचे मूळ नांव संस्कृतांतु "त्रिहोत्र" म्हणुं नासताना "तिरभुक्ति" वा "तैरभुक्ति" म्हणुं आशिलें. वृहद् विष्णुपुराणां-तर्गत म्हणुं प्रसिद्ध जालिलें मिथिला खंडांतु "तैरभुक्ति" हे मिथिला देशाचे बारा नांवापैकी एक नांव आशिलें म्हणुं प्रियोळकर म्हणताची. सुखारंकरनु आपण्याले "सारस्वत ब्राह्मण आणि त्यांचे सारस्वत" ह्या लेखांत म्हणताची. "श्याम नारायण सिंग या तिरहूतच्या इतिहासाच्या संशोधकांना तिरहूतबद्दल त्रिहोत्र, असा निर्देश कोठेंही सांपडला नाहीं, हें लक्षांत ठेवण्यासारखें आहे. सह्याद्रि-खंडामध्यें "त्रिहोत्र", "त्रिहोत्रक", "त्रिहोत्रपूर" असे निर्देश आढळतात. "त्रिहोत्र" हा तीरभुक्तिबद्दल अपपाठ असेल, असेंही वाटत नाहीं. कारण जर्मन द कन्हे यानें "सह्याद्रिखंडा"ची जी प्रत प्रसिद्ध केली, ती गोमंतक, कोचीन, कर्नाटक, काशी अशा ठिकठिकाणीच्या जमविलेल्या चवदा हस्तलिखितांवरून होय. त्यापैकी कोणत्याही हस्तलिखितांत तिरहूतबद्दल "तिरभुक्ति" असा पाठ नाहीं."—श्री शांतादुर्गा: चतुःशताब्दी महोत्सव ग्रंथ. पृ. ७.

ह्या प्रकार त्रिहोत्र हें तिरहूत अशें पारंपरेन जें मानचांतु येता, तें चूकीचें शें दिसून येता. ताजे उलट ऋग्वेद, ब्राह्मण ग्रंथ, श्रोतसूत्रांचो अभ्यास केल्यार कची निश्कर्श काडचो तशें आसा, आनी तो म्हळयार त्रिहोत्र हो मूळांत दुसरो चोयी प्रदेश नासताना सरस्वती न्हंयेचे किनाऱ्यावयर आशिलो ब्रह्मावर्त प्रदेश. ा निश्कर्शाक अनुकूल असले विधानं खंची, हें आतां पोळोवयां. "त्रिहोत्र" हो ब्द "त्रिस्रोतस्" हाजेवयल्यान आयला. त्री म्हळयार तीन आनी स्रोतस् म्हळयार वाह. आतां हे तीन प्रवाह खंचे आसू शकताची हाजो अभ्यास करयां.

सरस्त्रती न्हंयी ही आर्य लोकांतु एक पुण्यतम न्हंयी म्हण्णु मानिलें आसा. ी केवल न्हंय मात्र नासताना पुण्यदायी देवी म्हण्णु मानचांतु येतालें. जाल्यार रस्वती ही कांय एक विशिश्ट न्हंय मात्र नासताना जंय जंय देवी सरस्वतीचो ाक्षात्कार आर्यांक जालो थंय थंय तांका सरस्वती देवीलें अस्तित्व दिसलें. जेन्नां ैदिक विचार एकत्रित जावनुं ग्रंथित जाताले तेन्नां पंजाबचे प्रदेशांतु आशिले रस्वती आनी दृशद्वती न्हंयेचे मध्यभागी आशिले प्रदेशांक देवनिर्मित "ब्रह्मावर्त" देश म्हण्णु मानचांतु येतालो. ह्या ब्रह्मावर्तानंतरचे मुखेल प्रदेश म्हळयार कुरु-ोत्र, मत्स्य, पांचाल आनी शूरसेन, जे ब्रह्मर्षीप्रदेश म्हण्णु ओळखुवचांतु येताले.[14] रंपरेन ब्रह्मावर्त आनी ब्रह्मर्षी प्रदेश हो सारस्वत समाजाचो मूळ प्रदेश म्हण्णु ानिलें आसा. शूरसेन प्रदेशाची भाशा शौरसेनी आनी आताची कोंकणी भाशा ांतु भाशिक साम्य भाशातज्ञांक दिसून आयल्यां, ज्याविशय आमि सविस्तर भ्यास मुखारचे प्रकरणांतु करचे आसाची.

वास्तविक सरस्वती न्हंयेविशय अनेक व्याख्या आसाची. ऋग्वेदांतु (ऋ. ६, ६१, १०) सरस्वतीक "सप्तस्वसा" म्हळयार सात प्रवाहान व्हांवची न्हंयी म्हण्णु उल्लेख केला. इतर प्रवाहांचीं नांवं म्हळयार, सुप्रभा, कांचनाक्षी, विशास मनो-रमा, ओघवती, सुरेणु आनी विमलावती. "सुप्रभा कांचनाक्षी च विशाला च मनोरमा । सरस्वती चोघवती सुरेणुर्विमलोदका"—महाभारत. ह्या प्रमाणें सप्त प्रवाहांनीं व्हांवचे प्रदेशाक सप्तसारस्वत म्हळयां. जशें नंतरचे पुराण काळांतु "गंगा" हो शब्द नदीवाचक म्हण्णुं वेगवेगळे न्हंयेंक उद्देशून वापरताले तशींची वैदिक काळांतु सरस्वती हो शब्द पुण्यतम न्हंय म्हण्णुं आशिलो.

पौराणिक भूगोलानुसार सरस्वती न्हंय विनशन गांवालागीं अदृश्य जावचें पयलें ती अपायृ नांवाचे आनी एक नदीबरोबर मेळिली उरता. त्या दिश्टीन पळेल्यार ब्रह्मावर्त प्रदेशांतु एक बाजून सरस्वती दुसरे बाजून दृशद्वती आनी ह्या दोग्गांचे मध्यें अपायू न्हंयेचे प्रवाह आशिले. तेन्नां ब्रह्मावर्त प्रदेशांतु तीन न्हंयेचे—सरस्वतीचे—प्रवाह व्हांवत आसात म्हणयेत. हे तीन प्रवाह किंवा त्रिस्रोतस् म्हळयार सरस्वती, अपायृ आनी दृशद्वती म्हणचाक जाय. आनी ब्रह्मावर्त निवासी हेची त्रिस्रोत किंवा त्रिहोत्रनिवासी जावनुं आसाची.

हाजे वयल्यान निःसंदेह निश्कर्श काडयेता कीं परशुरामान जे ब्राम्हणांक आ[illegible] धा ब्राम्हण कशी दक्षिणेंतु गोमंतकांतु हाडले ते ह्या विद्वान म्हळ्यार ब्रह्मा[illegible] प्रदेशांतुल्यान हाडले. आनी तांचे पासून कोंकणाचे आर्यीकरणाक सुरवात जाली.

ह्या प्रकार परशुरामान ब्राम्हण कुळं हाडिल्ले नंतर साहजीक नात्यान कालांतरान थोडीं क्षत्रिय कुळं, जे भृगुवंशाबरोबर संबंधान आशिल्लें, आयल्या आश्चर्य ना. आमि पळयलें आसा कीं भृगु वंशाचे परशुरामाले आनी ययाति कुळाचे यदु-तुर्वंश, पुरु, अणु आनी द्रुह्यूबरोबर लागीचो संबंध आशिल्लो. पुराणां सांगिल्ले आसा कीं ययातीन आपणाले साम्राज्य आपणाले पुतांनु वाटून दिल्लें. पुरुक स्वतः मध्यदेश म्हळ्यार गंगा-यमुनेचो प्रदेश दवरून बाकीचे पुताक दुसरे प्रदेश दिले. यदुक दक्षिणपश्चिमेचो प्रदेश मेळ्ळो आसका. कारण यदुवंश आसक नंतर भारताचे पश्चिम किनाऱ्यावयर दिसता. यदुवंशीयांनी सौराष्ट्रांतु कुशस्थळींतु म्हळयार आताचे द्वारकेंतु, आपणालें राज्य स्थापन केल्लें. तांगेले वंशज दक्षिणेंतु दूर गोमंतकांतु आनी आजूबाजूचे प्रदेशांतु पसरिल्ले आसून थंचे लोकांबरोबर संबंध दवरताले.

हरिवंशाचे विष्णुपर्वांतु सांगल्यां कीं प्राचीन काळांतु म्हळ्यार श्रीकृष्णालो जन्म जावचे पयलें—पद्मवर्ण सारस आनी हरित— ह्या यदुले तीन पुतांनी दक्षिणेंतु तीन वेगवेगळे राज्य बसयिलीं. त्या राज्यांचो विस्तार पळेल्यार दिसून येता कीं ते सर्व गोमंतक आनी कोंकण प्रदेशाचे आसपास आशिले. अदारण पद्मवर्णान आपणाले राज्य सह्य पर्वताचे वेणा नदीतीरावयर बसयिलें आसून ताजो विस्तार सान आशिलो. नांव पद्मावत आसून तांची राजधानी करवीर आताचें कोल्हापूर. सारसान वनवासी नांवाचे व्होड राज्य बसयिलें. राजधानीचें नांव क्रौंचपूर आसून थंय चांफे, अशोक आनी सर्व ऋतुंतली झाडां आशिलीं. हरितान समुद्राचे तीरावयर आपणाले राज्य स्थापन केलें. थंय अनेक रत्नं आनी सुंदर स्त्री आशिले. थंय मद्‌गुर नांवाचे लोक शंख एकटे करताले.[15]

हरिवंशांतु मुखारसनुं म्हळयां की यज्ञगिरीचे लागीं खाट् वांगा नांवाची एक न्हंय आसा. तांतु व्होड फातर आसून लागींची एक धबधबो आसा. तो पोंवन गेल्यार मुखार क्रौंचपुर नांवाचे शहर येता. वनवासी देशाचो राजा महाकपिली ती राजधानी जावनुं आशिली.[16] यदुवंशाचे श्री कृष्णालो आनी गोमंत देशाचो संबंध खास आसा. मथुरेचो राजा कंसालो वध कृष्णान केलेनंतर कंसालो मांव मगधाचो बळिश्ट राजा जरासंधान अनेक पटें मथुरेवयर धुरी घाली आनी मथुरेचे लोकांक त्रास दिलो. आपण्याले खातीर लोकांक दुःखी जावचें पडता हें पळोवनुं कृष्ण आपण्यालो भाव बळरामासयत दक्षिणेंतु येता. तो सह्य पर्वतावयर पावले कीं वेणा न्हंयेचे लागीं आशिले पद्मावत राज्याचे आवाठांतु शूर्पारकाचान आयिलो परशुराम तांका भेटता. खबर आयकुनु सुसंगितायेखातीर तांका परशुराम सह्याचे पायाखाली

ाशिले गोमंत पर्वतावयर व्हरता. ह्या संदर्भाचो उल्लेख स्कंद पुराणांतबी येता.
गोमंतकगिरिं प्राप्तस्तत्रस्थान्मुक्तिहेतवे । तत्र विष्णु: स्वयं तस्थौ जरासंध-
यार्दित: ।।" स्कंदपुराणांतर्गत सह्याद्रिखंड, अध्याय ३.

ह्या संदर्भावयल्यान एकचि निश्कर्श काडयेत. आनी तो म्हळयार, कोंकणांतु
सणूक करचे आर्य म्हळयार ब्रह्मावर्ताचे ब्राह्मण आनी अंतरवर्तुळांतले चंद्रवंशीय
त्रिय जावनुं आशिले. ताका लागून तांगेली तोंडी भाशा अंतरवर्तुळांती आर्य भाशा
हळयार शौरसेनी जावनुं आशिली. तितलेंची न्हंय तर शौरसेनी भाशेचो पद्यमय
कार जावनुं आशिले महाराष्ट्रीप्राकृत आनी कोंकणी भाशेंतु आशिलो संबंध
ाची कारणान इतलो घनिश्ट आसा हांतु दोन मत नांची.

परशुरामान कोंकणांतु वसाहत बसोवचें पयलें थंय कोणांली वस्ती आशिली
आतां पोळोवयां. आमीं पयलेंची पळयल्यां कीं आर्यांनी भारतांतु न केवल उत्तरेचान
साहत बसयिले तर समुद्रवाटेन बीं ताणीं येवनुं नर्मदेचे तीरावयर आनी पश्चिम करा-
ळीवयर वसाहत बसयिले आशिले. तांचे पयले जे द्राविड आनी ऑस्ट्रेलाईड वंशाचे
ोक भारतांतु आयिले तांणीबी होची मार्ग धरनुं भारताचो प्रवेश केलिलें आमिं
ळयल्यां. तशें पळयल्यार भारताचो आनी भूमध्य प्रदेशाचे राज्यांतलो संबंध समुद्र
ाटेन घनिश्ट अशिं अनेक शतकान शतक आशिलो अशिं इतिहासाचे अभ्यासा
यल्यान आमकां आतां दिसून आयल्या.

थोडे वर्स मागशीं जेन्नां आर्किओलोजिकल सर्वे आफ इंडियान गोंयचे केपे आनी
ांबावलीचे वाठारांतु उत्खनन केलें तेन्नां तांका गोयांतु पूर्व पाशाणयुगाचे मानवाले
ास्तित्व दिसून आयलें.[17] ताजे उपरांत ऑस्ट्रेलाइड, सुमेरीयन आनी सिंधून्हंयेचे
ंस्कृतीचे अनेक अवशेश कोंकणांतु दिसचाक मेळताची. हाजो एक निश्कर्श म्हळयार
ास्टिक, सुमेरीयन आनी नाग वंशाचे जमातींनी कोंकणांतु वास्तव्य केलिलें आसचाक
ाय. कारण ह्या जमातीचें न केवल आचार-विचार पुण भाशेंतले शब्दबी आयचे
ोंकणी भाशेंतु दिसून येताची. ऑस्ट्रेलाईड वंशाचे मुंडा हांगेलो आनी सुमेरीयन
नांले भाशेंचो अवशेश कोंकणी भाशेंतु दिसून येता. उदारण: दोळो, परब, मुसुडु असले
ब्द. गोंयचो "धालो" नांच हो मूळांतलो मुंडा जमातीचो आसून "धालो" ह्या शब्दाचो
र्थ मुंडारी भाशेंतु वारयाभोंवेन हालचें म्हण्णुं जाता.

आमी हाजें पयलेंची सांगिल्लें आसा कीं ऑस्ट्रेलाईड जमातीन भारतभर
ापणयालो व्याप पसरायिलो. कर्नल विलफोर्डाली मतान आर्यांनी भारतांतु येवचें पयलें
ो भूयप्रदेश कोलार म्हण्णुं ओळखुवचांतु येतालो.[18] ग्रीक देशाचो भूगोल शास्त्रज्ञ
लूटार्क भारताचो उल्लेख करताना ह्या प्रदेशाक कोलरिया म्हण्णुं उल्लेख करता.
ुस्ताव आपर्ट ह्या तज्ञान भाशाशास्त्र, धर्मशास्त्र आनी वंशशास्त्रांचे आधारावयर
ारतांतले आर्यपूर्वीचे जमातींचे विभाजन गौड आनी द्राविड ह्या गटांतु केलिलें आसा.
ह्या विभाजनेक भाशिक आधार घेतले आसून को किंवा कु हो मूळ धातु ज्या जमातींले

नांवांतु आसा नी जमात गौड आसून माल्ला हो धातु त्या जमातींचे नांवांत आसात ते जमात द्राविड म्हणून मानिल्लें आसा[19].

को किंवा माल्ला हे धातु दोंगराचे वाचक आसून हे आदिवासी जमाती सामान्यत: दोंगराचे प्रदेशांतु वास्तव्य करताले. को शब्दाचो वर्णविपर्यय जाल्ल्यान खो या ग जाता आनी ताका लागून को, खो वा गो हो धातु त्या जमातींचे नांवांतु आसा. उदा. कोल, कोळी, कोरम, खोंड, कोडग, गावडा, गोंड, कोग ह्या नांवाचें जमातींक गौड वर्गीय जमाती म्हणयेत. एक समयीं गौड आनी द्राविड वंशाचे मत्रे उत्तर भारतांतु वसतीक जाल्यार काळानुसार गौड लोक उत्तरेंतु सामान्यत: स्थायिक जाले आनी द्राविड दक्षिणेंतु उतरले. ताका लागून उत्तर हो गौड देश आनी दक्षिण हो द्राविड देश म्हण संबोधन जावचाक लागलें. हे संदर्भान स्कंद पुराणांतलो एक उल्लेख दिल्या:
“कर्नाटश्चैव द्राविडा गुर्जरा राष्ट्रवासिन: आंध्रश्च द्राविड: पंच विन्ध्यदक्षिणवासिन
सारस्वत:कान्यकुब्जा गौड मैथिलकोत्कल:पंचगौड इतिख्याता विन्ध्यस्योत्तरवासिन ।।”

पयलें हे कोल दोंगराचे प्रदेशांतु आसताले तरी काळांतरान जेन्नां ते समुद्र करावळीवयर आयले तेन्नां ताणीं नुस्तें धरचें काम हातांतु घेतलें आसका. ऋग्वेदांत ह्या वंशाचे लोकांविशय उल्लेख केल्लिलो आसून तांका मद्गुर म्हणूं संबोधिला. “नम्रा दाशा मद्गुरा नाम विश्रुता: । ये हरंति मदा शंखान् समुद्रो दरचारिण:।” मुळांतु हे दोंगरावयर निवास करताले आसल्यारीयी उपरांत समुद्र किनार्‍यावयर ताणीं नुस्तें धरचो धंदो केल्यार तांतु आश्चर्य ना. हे कोळी वंशाचे लोक उत्तरेचान गुजरात प्रदेशाचे कोळवण म्हणूं आपोवचे प्रदेशांतुल्यान कोंकणराष्ट्राचे समुद्र किनार्‍यावयल्यान आयिल्ले आसका. कारण हांगेलो वसणूक्यो ह्या प्रदेशांतु दिसून येनाचीं. हे मताक सर जांव्र केंपबेल पुरस्कार दिताची. ह्या कोळींक महादेव कोळी म्हणूं आपोवची प्रथा आसा. हाजें कारण कदाचित् ते शिवपूजक आसूयेत. गोकर्ण-महाबळेश्वराचे मंदिराबरोबर कोळ्यांलो संबंध आसा. डा. जर्सन द कुन्हाले मतान[20] मुंबयचे वाळुकेश्वर लिंगा-बरोबर कोळ्यांलो संबंध आसा. कदाचित् गोंयांतु जी लिंगपूजा प्रचारांतु आसा ती ह्या कोळी जमातीक लागून आसूयेत कीं म्हणूं शंका येता.

कोंकणांतुले सांस्कृतिक जीवनांतु नाग जमातीचोवी मुखेल भाग आसा. मानिल्लें आसा कीं नाग लोक हे पूर्वीले काळांतु कास्पियन समुद्राचे आसपास निवास करत आसून तेवी भूमध्य प्रदेशाचान समुद्र मार्गान भारतांतु प्राधान्यतेन नर्मदेचे भूंय प्रदेशांतु निवास करताले. जाल्यार नाग हे आस्टिक कीं द्राविड वंशाचे म्हणूं प्रश्नो पडला. हे नाग नर्मदेचे सकयल उतरत इतर अनार्याप्रमाणें दक्षिणेंतु पश्चिम किनार्‍यान कोंकण, मलबार, केरळ मेरेन पसरले. वेदांतु हांका आर्यांले शत्रु म्हणूं मानिलें आसा. पुराणांतुले आर्य-अनार्य संघर्शांतु थोडे नाग जांती अनंत, वासुकी, शेश आर्यांबरोबर सालोख्य दाखय-ल्यार तक्षक, कार्कोटक, कालीय, जातींनी वैमनस्क दाखयलें. श्री कृष्णान कालिया राजाक मथुरेचान पाताळांतु धांवडायलो वृत्तांत आमकां हरिवंशांतु मेळता. बलराम

जेन्नां तीर्थयात्रेक वता तेन्नां नागवर्त्म ह्या क्षेत्राक दिलिले भेटी विशय विस्तृत वृत्तांत आमकां महाभारताचे शल्य पर्वांतु मेळता. नागवर्त्म शहरांतु नागराजा वासुकीले देउळ आसून थंय दरदिवस चौदा हजार रुशी आनी देवगण येवनुं अराधना करताले म्हण्णुं सांगल्यां.[21] नर्मदातीरारि आशिली महिश्मती शहर पयलें नागलोकांली राजधानी आसून उपरांत ती हैहय राजान जिंकली.

महाभारताचे ग्रंथांतु आनी हरिवंशांतु नागांचे मूळ स्थान अपरांत म्हण्णु दिलिलें आसा. हाजे कारण नागांनी आपण्याली पयली वसणूक कदाचित समुद्रमार्गान येवनुं ह्या प्रदेशांतु केलिली उरत. नागलोकांले तल, अतल, पाताल, रसातल हे सर्व विभाग म्हळयार आताचे कोंकण प्रदेश म्हण्णुं राजवाडेनी निश्कर्श काडिलो आसा.[22] गोंयचे दक्षिणेक आशिले आनी आताचे कारवार जिल्ह्याक पूर्विकाळांतु हैव वा हैग म्हण्णु संबोधन करताले. हैग हे संस्कृत शब्द अहिक्षेत्राचे कानडी रूपांतर आसा.

ह्या सर्वांचो सांस्कृतिक परिणाम म्हळचार कोंकणांतु अजून नागसंप्रदायेचे चिन्नं दिसून येताची. हस्तिनापुराचे एक नांव नागाव्हय म्हण्णुं आशिलें. गोंयांतु नागवे हो गांव आसून ताका स्कंद पुराणांतु नागाव्हय म्हण्णुं दिल्यां. गोंयांतुले कित्येक न्हंयेक नागझरी म्हण्णुं आपयताची. मंगेश आदि देवांचे मागशी नागाची प्रतिमा दिसून येता. थोडे लोकांले मतान मंगेश हों महाशेश आनी शिवाले संयुक्त प्रतीक जावनुं आसा. त्याची तरेन अग्निदेवतेली प्रतिनिधी जावनुं आशिले अश्वत्थाचे सकयल नागप्रतिमा स्थापन करची प्रथा आसा. त्याची प्रमाणें अश्वत्थ आनी नागदेवाचे पूजासमय तांका ब्राह्मण म्हण्णुं लेखून तांका जानवें घालचें, सर्प मेलिलो दिसल्यार तो ब्राह्मण म्हण्णुं तागेलो शास्त्रोक्त अंत्यसंस्कार करचें–हे सर्व नाग संप्रदायेचे कोंकणी समाजांतु जालिले परिणाम म्हणयेत.

ह्या तरेन जेन्नां परशुरामान आपण्याली आर्य वसाहत कोंकणांतु बसयली तेन्नां हांगा समृद्ध असली नाग, कोळी, मुंडा जमातींची वसाहत समाजांतु सर्व तरेन भाग घेवनुं वावुरताली.

प्रागिटराले कालगणनेप्रमाणें परशुरामालो काळ सुमार इ.स.पू. १७००–१६०० उरचाक जाय. महाभारत युद्धाचो काळ ताणें सुमार इ.स.पू. ९५० निश्चित केल्यार रायचौधरीन तो काळ सुमार इ.स.पू. १४१२ आनी जयस्वालान सुमार इ.स.पू. १४२४ मानिलो आसा. ताजे उलट विल्सन, कोलब्रुकाले मतान तें युद्ध इ.स.पू १४००–१३०० सुमाराक जालिले आसा. ह्या तर्कांचो सारासार विचार करनुं आमि मानयेत कीं इ.स.पू. १५०० पासून वैदिक परंपरा आर्यसमाजांतु समयानुसार कमी जात गेली. भाशेचें शुद्ध स्वरूपांतु बदल दिसले आनी देशकालजनांगांचे संपर्कान भाशिक परिवर्तन जावचाक लागलें. पश्चिमेचे उदीच्य आनी पूर्वेचे प्राच्य देशांतुले भाशेंतु आनी आचार विचारांतु फरक दिसून येवचाक लागलो. वैदिक संस्कृतीची ह्या प्रकार जावची भ्रश्टता आनी परिवर्तन राबोवचाक आनी आपण्याली वैदिक भाशा

शुद्ध स्वरूपांत टिकोवचाक आर्यांनी आपणाले आचार्यांक केवळ पाठिकच्यांतु आशि
मंत्र सर्वप्रथम संग्रहित करचें कार्य हातान घेतलें. पुराणांनुसार महाभारत प्रमाण
घटना इ.स.पू. १२ वें शतकांतु सुरवात जाली. ह्या काळान वेदांतुली धार्मिक भा
भाशा जरी ह्या रीतीन शुद्ध दवरच्यांतु आयली तरी बोली व्यवहारांतुली भाशा म
नियंत्रणांतु दवरचें शक्य जालें ना. आनी तेन्नां उदीच्य देशांतुले पाणिनीन (साधार
इ.स.पू. पांचवें शतक) भाशा शुद्ध दवरचाक व्याकरण रचलें तेन्नां प्राकृत दश
भगवान बुद्धदेवान (इ.स.पू. ५६३–४८३) बहुजनसमाजाची भाशा जावन आशि
प्राकृत भाशेक आपणाले धर्मप्रसाराक भाशावाहन केलें. तेन्ना भाशेक व्याकरणा
चौकट असली तराची समयाक प्राकृताक धर्मतत्व-प्रतिपादनेची प्रतिष्ठा मेळ
निसर्गाचे नियमांक लागून प्रत्येक घटकांचो विकास प्राकृतिक-विकृतिक-सांस्कृति
ह्या अवस्थांतरांतुल्यान जाता. ह्या नियमाक भाशा अपवाद ना. भाशाची प्राकृ
विकृत-संस्कृत हे तरेन विकास पावली शकता आसा. तेन्ना संस्कृतापासून प्राकृ
भाशांचो जन्म जालो कीं प्राकृतांपासून शिश्ट "संस्कृत" भाशा जन्माक आयली,
एक विचार करचो प्रश्नो आसा. पाणिनीले काळापयलें भाशेचें एक शास्त्र आशि
म्हणुं मानचें वस्तुस्थितीक लागून ना. ताचेले काळापयलें भाशा प्राकृतीक लागू
बदलताली आनी भाशा ज्या स्वरूपांतु आमका नदरेक येता तीची प्राकृत भा
आसून, त्या प्राकृत भाशांक शिश्ट करचांतु व्याकरणाचे नियमांक संबंधित करचा
जी अवस्था प्राप्त जाली तीचो "संस्कृत" भाशा आसुयेत. आसु.

कोंकणांतुलो नंतरचो इतिहास आमकां मौर्यकाळांतु मेळता. चन्द्रगुप्त मौर्याले
नातू अशोक मौर्य हागेलें राज्य दक्षिणेंतु मैसूरपर्यंत पसरलें. तागेले ५ व्या
पाशाणवरपांतु रस्टिक, पेतेनिक, वनवासी आनी अपरांत ह्या देशांतु धर्मसं
धाडनुं दिलिले उल्लेख आसाची. त्याची प्रमाणें बौद्धधर्म प्रसाराखातीर ताणें आपणाले
पूत महेंद्राक सिलोन धाडिलें. दीपवंस ह्या बौद्ध ग्रंथांतु ताणें सोपारा शहरां
राबिलें आनी थंचे लोकांनी तागेलो सत्कार केलिलो उल्लेख आसा. भाशा
तज्ञांले मतान सिहली आनी मागधी भाशेंतु लागीचो संबंध आसा. महावंस ह्या
पाली ग्रंथांतु इ.स.पू. ३ रे शतकांतु म्हळ्यार अशोकाले कारकिर्दींतु मोग्गलि
पुत्त तिस्स हाणें आपण्याले धर्मोपदेशकांक जे निरनिराळे प्रदेशांतु धाडिले तां
अपरांत हो एक प्रदेश आशिलो.

बौद्ध धर्माबरोबर धर्मग्रंथाची भाशा प्राकृताचो सुद्धां प्रचार जावचें साह
जिक जावनुं आसा. बौद्ध धर्माचो वाढचो प्रभाव कोंकणांतु दिसून येवची पाशाण
वरपां, लेणीं, विहारं हांतुतल्यान दिसचाक लागलो. धर्म प्रसाराखातीर येवचे
भिक्षूंची संख्या जशें जशें वाढचाक लागलीं तशें तशें राबचाक विहारं आनी
धर्मोपदेशाखातीर चैत्यघरं, आनी पूजेखातीर स्तूपं कोत्रावचांतु आयली. उत्तरेक
कार्ला आनी कन्हेरी ते दक्षिणेंतु गोमंतकपर्यंत हांची दृश्य चिन्हं आसाची.

ांयचे रिवोणा गांवांतुले पांडवसडो नांवाचे डोंगरांतु बौद्ध धर्मियांची विहारं ासाची. ऋषिवन ह्या संस्कृत नांवावयल्यान रिवण नांव आयल्यां. बौद्ध भिख्खु ची त्या काळाचे ऱुशी आसूयेत.

बौद्ध धर्म साधारणतः बहुजनसमाजांतु वावुरत आशिल्यान धर्मग्रंथांबरोबर ांची भाशाबी प्रचारांतु येवका हे साहजिक आसा. नंतरचे राजे महाराजांनी ौद्धधर्माबरोबर वैदिकधर्म आपणयल्यारीयी तो सुद्धां आर्यधर्मूंची आशिलो आनी ाशा आर्य भाशाची आशिली. ह्या सर्व कारणांक लागून कोंकणांतु आर्यीकरण आनी न्मूलक आर्य भाशेंचे अवतरण जालें.

भाशा भाशांचो विकास सर्वत्र एकची तरेन जाय ना. त्या कारणान बौद्ध धर्मा- ारोबर धर्मग्रंथाची पाली भाशा जरी वाचचांतु येवचाक आयली तरी त्या संसर्गाचो ाभाव भाशेवयर स्थानिक भेद लक्षांतु धरनुं वेगवेगळे रीतीन जावचाक लागलो. या अवस्थांतराचो विस्तृत विचार आमि नंतरचे अध्यायांतु करचेची आसाची. ातां इतलेची सांगचे जरूर आसा आनी तें म्हळ्यार संस्कृत भाशेंतुल्यान परि- र्तन जालिले मागधींतु आनी बौद्ध-अशोककालीन भाशेंतु जे भाशा भेद दिसले ेंची किंवा त्या नियमांक अनुसरून भेद कोंकणींतु दिसून येताची. कोंकणींतले अनेक शब्दप्रयोगांचे मूळ पालींत दिसून येता, तें हेंची कारणान. भिन्न भिन्न भाशा उलोवचे लोक जेन्नां निकट येताची तेन्नां भाशिक लक्षणं दिवचे-घेवचें हें साह- जिक आसता. आनी त्या नियमांक अनुसरून कोंकणी भाशेची मातृतुल्य भाशा शौरसेनी आनी महाराष्ट्रींतु फरक जावचाक लागलो.

कोंकणांतु अनेक राजवटी राज्य करून गेले. आनी ताणीं बौद्ध आनी त्याची रीतीन वैदिक धर्माक बी आश्रय दिलें. ताका लागून संस्कृत आनी भारतांतु मूळ जलमाक आयिले प्राकृत भाशेंक सारखेंच ह्यत्व मेळ्ळें. बनवासीचे कदंब, बादामीचे चालुक्य, राश्ट्रकूट, देवगिरीचे यादव, गोंयाचे शीलाहार, विजयनगराचे राजे, पोर्तुगीस ह्या सर्वांनी कोंकणांतु आपण्याले अवशेश आनी प्रभाव पसरायले. ताका लागून कोंकण समाजांतु ज्या तरेन अनेक संस्कृतींचो अणभव मेळिल्यान कोंकणी मनीस सुसंस्कृत आनी कोंकण हें विद्येचें, गिन्यानाचे, कलाकौशळांचे कुळार जावनुं शोभलें, त्याची तरेन कोंकणी लोक स्वाभिमानाक, आपलेपणाक, स्वधर्माक पोरके जाले म्हणका. वैदिक आनी भारतीय अस्मितायेक स्वरूप दिवचो हो समाज स्वतःचो आत्मो विसरलो. महात्मा गांधीजी म्हणताले कीं हांव मेगेले घराचे खिडकी-दरवाजे सदा उघडून दवरतां. कारण चारी दिशाचे वारे मेगेले घरांतु येवू आनी मेगेले घरांतु चैतन्य हाडूं. जाल्यार ते वारे असले आसू ना फावां जाका लागून मेगेले पाय मेगेले घरांतु अस्थिर जायत आनी मेगेले घर नाश पावत. कोंकणी मनुश्यान चारी दिशाचे वारे आपण्याले घरांतु येवचाक दिले, अनेक सुगंध, अनेक रसांचो माधुर्य आस्वादन केलें. आनी त्या धुंदीन उन्मत्त

जाल्लो कोंकणी मनीस आपणाल्ली अस्मी मात्र विसरल्लो आनी दुस्र्या [illegible]
गुलाम जालो. जेन्ना भगवान बुद्धाल्लो एक प्रिय शिश्य म्हूण पुण्णाक मा[illegible]
घेताना, इ.स. १००० तुलें शिलाहार राजाल्ला पवित्र येणावई नागवेंल्ला [illegible]
काडताना, इ.स. १००० तुलें यादव महासामंत दुसरो भिल्लमाकडल्यान [illegible]
बक्षिस घेवचे मह्लुरीय, वल्लरी, निवर्णी आनी ताम्रपात्र करताना, इ.स. ११[illegible]
गोमंतकांतुलो दुसरो जयकेशीलो प्रधान गोवीपैल्लो याद करताना, इ.स. १०३[illegible]
गोंयचे चांदरचो कदंब राजा गुहल्लदेवाल्लो मंत्री देवसी, दामप्पे, माव्रे, [illegible]
आनी सोळावें शतकांतुलो भट्टोजी दीक्षिताल्लो, महादेवशास्त्री सुब्रह्मण्याल्ला आ[illegible]
१८ वे शतकांतुलो आबे फारियाली याद काडताना आमका ह्या मतीन कोंकणी
मनीस दिसल्लो नां ते ह्या गुलामी वृत्तीक लागून आसा. हें कोंकण देशाचें दुर्भाग्य म्हणका.

तरी मुद्दां राजाश्रयाशिवाय, सुसंस्कृत बुद्धिशाली बांधवांले ज्ञानदान [illegible]
शिवाय जर कोंकणी भाशा जनसामान्याले जीभेवयर अजून घोळता, हुयाचें उद्य[illegible]
प्रमाणें मनाक समाधान दीत आसा तर तें ह्या भाशेंतु मूलतः आशिल्ले शक्तिक
लागून. कोंकणी भाशा आयज आपणाल्ले आंतरिक घडणीवयर, चैतन्यावयर अव-
लंबून कोंकण समाजांतुलीं मूल्यं एकठावनुं सर्जन पावयता. ताका आमी कोंकणी
मनीस अर्ह आसात की नांवी हें आमींच ठरोवका.

टीप:

1 "Mankind, it seems, has to find a symbol in order to express itself. Indeed, expression itself is symbolism. Symbolism is no mere idle fancy or corrupt degeneration. It is inherent in the very texture of human life. Language is itself symbolism."—*Symbolism*—by Dr. A. Whitehead, p. 23.

2 "It is now becoming more and more clear that the non-Aryan contributed by far the greater portion in the fabric of Indian civilisation, and a great deal of Indian religions and cultural traditions, of ancient legend and history, is just non-Aryan translated in terms of the Aryan speech—as it was the Aryan's Speech that became the dominant factor, although non-Aryan elements made very large inroads into its purity. To give a brief resume: the idea of *karma* and Transmigration, the practice of *yoga,* the religious and philosophical ideas centering round the conception of the divinity as Siva and

Devi and as Vishnu, the Hindu ritual of *puja* as opposed to the Vedic ritual of *homa*—all these and much more in Hindu religion and thought would appear to be non-Aryan in origin."—Dr. S. K. Chattergee—*Indo-Aryan and Hindi*, p. 31.

3 "Nigritos were not in a position to influence the languages which came to India subsequently. At least two other linguistic strata covered up Nigrito speech—The Austric and the Dravidian, before the Aryans arrived, so nothing from Nigrito speech had much chance of coming into Aryan."—Dr. S. K. Chatterjee—*The History and Culture of Indian People,* Vol. I, p. 141.

4 "When the Indo-Aryans had conquered and colonised the basin of the Indus and its tributaries and that of the Ganges as far as Benaras, the Asuras surrounded them on all sides. They were certainly in possession of Magadha or South Bihar and modern Rajputana at the time of the tribal war between the Pandavas and the Kurus. These Asuras were great builders, and their building operations were regarded with awe and reverance by the Aryans. In Vedic literature mention is made of the castles of the Dasas built of stones. Cities belonging to the Asuras are called Patala, Sambha, Pragjyotissa, Hiranyapura, Taksasila. In the eastern countries Girivraja, the Capital of the Asura Chief, Jarasandha and its defences excited the admiration of the Pandav Chief, Bhima. When Yudhishtira, the eldest of the Pandavas, performed the Rajasuya ceremony, the Asura Architect Maya was called to design and build the buildings required for the sacrifice."—R. D. Banerji.

5 & 6 "The chief opponents of Aryan progress were the Dravidian Races, who had covered the country with a network of strongly centralised and well-established governments. . . . There is ample evidence to show that it was not the Aryans who made India a great exporting country. . . . The Kolerian and Dravidian settlers had founded and maintained a flourishing inland and foreign trade long before the advent of the Aryans, and this trade could only have been begun and kept up by a people who had made great advances in civilisation."

7 "The Vedic religion absorbed, embodied and preserved the types and rituals of other cults. Instead of destroying them,

it adapted them to its own requirements. It took so much from the social life of the Dravidians and other native inhabitants of India that it is very difficult to disentangle the original Aryan elements from the others."—Dr. S. Radhakrishnan, *Eastern Religion & Western Thought*, p. 308.

8 A. H. F. Hoernle—*A Grammar of Eastern Hindi*—प्रस्तावना

9 चि. वि. वैद्य—*JBBRAS*, Vol. XXIV, p. 16.

10 ययातेःपंच दायादास्तान्प्रवक्ष्यामि नामतः। देवयानी यदुं पुत्रं तुर्वसुं चाप्यजीजनत् ।५३। तथा द्रुह्युमणुं पुरुं शर्मिष्ठा अजनयत्सुतान् ॥५४॥ मत्स्य पुराण २४.५३-५४.

11 "The circumstances seem to disclose the fact that sometime in the remote past Magadhi must have reached upto the extreme western frontiers and been the only language of North India; but that in course of Time it gradually reached more and more towards the South and East before the advance of the Saurseni tongue, bearing, however, traces of its former presence."—होर्न्ले : प्रस्तावना—*A Grammar of the Eastern Hindi*, p. 31-32.

12 "His (Hoernle's) contention seems to me to be entirely justified, and so far back as we can trace the linguistic history of Northern India, we find a "Māgadhī Prākṛit Tongue" occupying the north-west, south and east, with a wedge of Shaurseni in the Midland, which it embraces on three sides."—ग्रीयर्सन—*B S O S*, Vol. I. No 3, p. 54.

13 ". . . . The Ṛigvedic hymns sometime speak of these people with abhorance, as people who should be killed or suppressed and sometimes they speak of them with respect and affection. The Vedic Ṛishis sometimes invoke the blessings of their Gods on them and implore them to give them power and prosperity, but they often ask their Gods to destroy or defeat them. This clearly indicates that these people came later and were for sometime intruders and therefore hated as enemies by the first settlers. They, however, eventually settled in certain lands and were then invoked blessings upon being Aryans and possessors of the same religion as the first settlers with certain differences."— चि. वि. वैद्य— *JBBRAS*, Vol. XXIV, p. 47.

[4] सरस्वतीदृशद्वयो देवनद्योर्यदन्तरम्। तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्तं प्रचक्षते। तस्मिन् देशे य आचारः पारम्पर्यक्रमागतः। वर्णानां सान्तरालानां स सदाचार उच्यते।। कुरुक्षेत्रं च मत्स्याश्च पंचालाः शूरसेनकाः। एष ब्रह्मर्षि देशो वै ब्रह्मावर्तादनन्तरः। एतद्देशप्रसूतस्य सकाशाद् अग्रजन्मनः। स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः।। मनुस्मृति।।

[15] पद्मवर्णोऽपि राजर्षिः सह्यपृष्ठे पुरोत्तमम्। चकार नद्या वेणायास्तीरे तरुलताकुले। २४। विषयस्याल्पतां ज्ञात्वा संपूर्णं राष्ट्रमेव च। निवेशयामास नृपः सवग्रामनुत्तमम्। २५। पद्मावतं जनपदं करवीरं च तत्पुरम्। निर्मितं पद्मवर्णेन प्राजापत्येन कर्मणा। २६। सारसेनाऽपि विहितं रम्यं क्रौंचपुरं महत्। चंपकाशोकबहुलं विपुलं ताम्रमृत्तिकम्। २७। वनवासीति विख्यातः स्फीतो जनपदो महान्। पुरस्य तस्य तु श्रीमान्द्रुमैः सार्वर्तुकैर्वृत्तः। २८। हरितोऽपि समुद्रस्य द्वीपं समभिपालयत्। रत्नसंचयसंपूर्णं नारीजनमनोहरम्। २९। तस्य दाशा जले मग्ना मद्गुरा नाम विश्रुताः। ये हरंति सदा शंखान् समुद्रोदरचारिणः।। हरिवंश, विष्णुपर्व, अ. ३८.

[16] प्रोष्ये तत्र निशामेकां खट्वांगां नाम निम्नगाम्। ५८। भद्रं ते संतरिष्यामो निकषोपलभूषणाम्। गंगाप्रपातप्रतिमां भ्रष्टां च महतो गिरेः। ५९। तस्याः प्रपातं द्रक्ष्यामस्तापसारण्यभूषणम्। ६०। तां तीर्त्वा निम्नगां तत्र तांश्च दृष्ट्वा तपोधनान्। रम्यं क्रौंचपुरं नाम गमिष्यामः पुरोत्तमम्। ६१। वंशजस्तत्र ते राजा कृष्णधर्मरतः सदा। महाकपिरिति ख्यातो वनवास्यजनाधिपः। ६२। हरिवंश, विष्णुपर्व, अध्याय ३९.

[17] *Indian Archaeology,* 1964-65, A Review, P. 8.

[18] "The oldest name of India that we know of, is, Colar, which prevailed till the arrival of the followers of Brahma, and is still preserved by the numerous tribes of aborigines, living among woods and mountains." Colonel Wilford, "*A Comparative Essay on the Ancient Geography in India*" in Asiatic Journal of Bengal, pp. 227-8.

[19] "The foemen whom the Aryans first encountered were generally brave mountaineers who offered a stout resistance in their numerous castles. Indeed most tribal names of the inhabitants of India will be shown to refer to mountains.

"The two special Gauda-Dravidian terms of mountain are mala . . . and ko . . . Both kinds of expressions are widely

used and prevail throughout India. Hence are derived the names of the Mallas, Malas, Matavas, Malayas . . . and of the Kolis, Kodulus, Kendas, Gondas, Gandas, kuravas . . . I shall in future call those tribes whose names are derived from mala, Dravidians and those whose names are derived from ko, Gaudians."
Gustar Opperl --*The Original Inhabitants of India*, p. 121.

20 "The Kolis, as will be shown hereafter, were the original inhabitants of Bombay, pay special devotion to this image."
Gerson da Cunha--*Indian Antiquary*, Vol. III, pp. 247-248.

21 ततः प्रायाद बली राजान् दक्षिणेन सरस्वतीम् । गत्वा चैव महाबाहुर्नातिदूरं महायशाः ।। धर्मात्मा नागधन्वानं तीर्थमागमदच्युतः । यत्र पन्नगराजस्य वासुकेस्संनिवेशनम् ।। महाद्युतेर्महाराज बहुभिः पन्नगैर्वृतम् । ऋषीणां च सहस्राणिस्तत्र नित्यं चतुर्दश यत्र देवाः समागम्य वासुकिं पन्नगोत्तमम् । सर्वं पन्नगराजानमभ्यषिंचन् यथा विधिः ।।—महाभारत, शल्यपर्व. अध्याय ३८

22 राजवाडे लेखसंग्रह, भाग २, पृ. २३३.

२ आर्य भाशेचें अवस्थांतर आनी नामांतर

आर्य लोक जेन्नां भारतांतु आयले तेन्नां तांका आपूण एक नवे देशांतु येत आसाची अशें भास जालो ना. किंवा आपूण एक नवो देश आक्रमण करयां म्हण्णु ताणीं सुरवातेपासून निश्चय केलिलें नाशिलें. त्या जनांगाचे स्थळांतर हें मावजातीन आपण्याले सुरवातेचे क्षणांतु निसर्गाचे प्रवृत्तीक लागून केलिलो जागेचो बदल. ह्या बदलांतु तांगेलो सुरवातेपासून निर्धार केलिलें धोरण नाशिलें. जेन्नां तें आयले तेन्नां आपण्यालोचो असलो सुवास घेवनुं वारयावरी तरंगत आयले, उदकावरी व्हांवत आयले. आनी येत येत त्या त्या प्रदेशाचो सुगंध, भोंवतणाचो रंग घेवनुं आयले. आनी जेन्नां ते भारतांतु आयले तेन्नां तांका दिसून आयले कीं हांगा बी आपण्याली तशी, आपण्याले पेक्षां वेगळी प्रतिभावान् संस्कृती नांदत आसा ह्या पुण्य भूमींतु आपण्याप्रमाणें अनेक जनांग आपण्यापयलें आपण्यालें पौरुशत्व कर्तुत्व साकार करचाक आयिलें आसा. तशें पळेल्यार निग्रिटो, आस्ट्रिक किंवा द्राविड ह्या सर्वांनी आपआपण्याले कर्तुत्वानुसार ह्या भूयेंतु सुकाळ हाडिलो.

मनुश्याक जीवनांतलो बदल मानवना. बदल जावचें आसल्यार तो प्रतिकार करता. आपण्याले मूल्यांक शाश्वताय दिवचाक तो धडपडता, संघर्श करता, झगडता. आर्यांक ह्या प्रकार भारतांतु येताना संघर्श करचे पडलें, कित्याक तर त्या वेळार भारतांतु आशिले संस्कृतीक आर्यांले विचार अमान्य आशिले, भाशा अमान्य आशिली, आचारविचार अमान्य आशिले. जाल्यार ह्या संघर्शांतु मानवाले आचारांचो, विचारांचो विकास जाता. कित्याक तर संघर्शांतु संपर्क येता, सहवास येता, संबंध येता, अजून न विचारलेले प्रश्ने मनुश्यामुखार येताची. सामाजिक मिश्रणान वांशिक मिश्रण जाता आनी काळानुसार आचारविचारांचे मिश्रण जाता, संस्कार बदलता, मूल्यं बदलताची. भारतांत हो संपर्क-संकराचो काळ इ.स.पू. ३०००-२००० वर्सांपयलेचान जावचाक लागलो आनी तो शतकान शतक चलत उरलो.

ह्या संपर्काचो परिणाम म्हळयार भारतांतु जे अनेक वंश आयले—अुदारण आर्य, अनार्य, दस्यु, द्रविड, किरात, म्लेंच्छ, शक, यवन, पारसिक, इस्लामी, ऐरोपी इत्यादि—त्या सर्वांनी आप-आपण्याले संस्कार भारतीय जीवनांवयर, भाशेवयर, संस्कृतीवयर सोडून गेले.

जेन्नां आमीं भाशा परिवर्तनेचो वा भाशा विकासाचो विचार करताची तेन्नां तो विचार ह्या पार्श्वभूमीवयल्यान करचें जरूर आसता. संस्कृत आनी

प्राकृत, प्राकृतावयल्यान आयले भारतीय भाशांचो जो जन्म जालो तो जन्म ज...
स्थित्यंतरान कीं भिन्न भिन्न वंशाचे, भिन्न भिन्न धर्मांचे, भिन्न भिन्न संस्कृ...
आनी भिन्न भिन्न भाशांचे परस्पर संबंधान, संपर्कान जालो हाचो अभ्यास क...
अगत्य आसा.

आमी पळयल्यां कीं भारतांत् निग्रिटो, ऑस्ट्रिक आनी द्राविड वंशाचे ल...
आर्यांनी येवचे पयलें हांगा स्थायिक आशिल्ले. तांणीं हांगाचे जीवनांत्, धर्मा...
संस्कृतींतु आनी आचार-विचारांतु लाक्षणिक रितीन हातभार दिल्लो. तांबें...
तांबूल, हरिद्रा, शृंगवेर असले शब्द आत्मा, शिव, शक्ति, लिंग, नागपूजा, यो...
असले धार्मिक विचार आर्येतरांले जीवनातल्यान आर्य विचार धारेंतु मेळू ख...
आयल्याची, इतलेंची न्हंय तर समरस आनी एकजीव जाल्याची. ह्या स...
संपर्कसंकरांचो यथायोग्य विचार केल्ले उपरांत पी. टी. श्रीनिवास अय्यंगार...
उद्गार काडलें कीं आर्य आनी आर्येतर हे भिन्न वंशाचे आशिल्ले शिवाय भि...
संप्रदायाचे न्हंय.

हाजे वयल्यान निश्कर्श काडयेत कीं जे अनेक मानववंश भारतांतु आय...
त्या मानववंशाचे संस्कृतीचे पारस्परिक संपर्कान आर्येत्तर संस्कृती, जी भारती...
संस्कृती म्हण्णुं ओळखुवचांतु आयली, जल्माक आयली; आयलि वैदिक तो...
भाशेंतु स्थित्यंतर जालीं आनी तांतुतल्यान क्रमश: संस्कृत, प्राकृत-अपभ्रंश आ...
आताचे प्रांतिक भाशा जल्माक आयल्यो. हाजें कारण भारतांतु वेगळे वंशाचे, वेग...
संस्कृतीचे, वेगळे भाशा उलोवचे लोकांले एकमेकांतु जावचे संपर्क म्हण्णुं भा...
तज्ञ म्हणताची. हे भाशाभेद वेदांचे संकलन जावचे पयलेंपासून दिसून येना...
होन्र्लेले मतान पुरातन कालापासून संस्कृत ही शिश्ट वर्गांचे ब्राह्मणांली, ऋषी...
मुनींली भाशा जावनुं आशिली. मागधी आनी शौरसेनी हे जनांली तोंडी भा...
जावनुं वेव्हारांतु आशिले. संस्कृत ही ग्रांथिक भाशा जावनुं आसल्यार मागध...
आनी शौरसेनी प्राकृत भाशा तोंडी वेव्हारांतु आशिले. तांगेले मतान महाराष्ट्री...
ही एक विशिश्ट भाशा जावनुं नासताना ती शौरसेनीचीच एक काव्यमय प्रवृ...
जावनुं आसा. पैशाची ही ह्या दोन मुखेल भाशांतुली मध्यावस्था आसून ती ए...
विशिश्ठ जमातीची भाशा जावनुं आसा. तशें पळयल्यार पैशाची हो तुच्छतेन वाप...
रचांतु येवचो शब्द आसा. प्राचीन वैयाकरणीन ती आर्यवर्ताचे बाह्यप्रदेशाचे आर्ये...
तरांनी उलोवची भाशा म्हण्णुं म्हळ्यां: "पिशाचदेशनियतं पशाचीद्विनयं विदु:
पिशाच देशास्तु वृद्धैरुक्ता:। पांडचकेकयवाल्हीकसह्यनेपालकुन्तला:। सुधेपभोजगान्धार
हैवकनोजनास्तथा। एते पैशाचदेशा: स्युस्तद्देश्यस्तद्गुणो भवेत्।"

होन्र्लेले मतान प्राग्-इतिहासकाळापासून मागधी ही बहिर्वर्तुळांतले आर्यां...
तोंडी वा वेव्हाराची भाशा जावनुं आशिली. आनी एक समय मागधीचो वाप...
सर्व उत्तर भारतांतु पसरिलो. जाल्यार उपरांत जेन्नां अंतरवर्तुळांतले आर्यांनी...

ांका ब्रह्मावर्तातुल्यान हाकलायलें तेन्नां मागधी भाशेचो वापर पूर्व आनी दक्षिण कान पसरलो. त्या पूर्वी आनी दक्षिणी भाशाभेदांचो अभ्यास केले नंतर तो हणता कीं पश्चिमेंतु मागधी प्राकृताचे खुणा जरी क्वचित् मेळताची तरी जशें शें आमीं पूर्वेक सरकताची तशें तशें तांची संख्या वाढत वता. आनी जेन्नां ौरसेनीचो प्रभाव आर्यावर्तांतु आशिलो तेन्नां त्या शौरसेनी भाशा भेद मध्यदेश ा अंतरवर्तुळांतले देशांतु दिसून आयले.[1]

ह्या विशयाचेर सुनीतीकुमार चटर्जी आपण्याले विचार व्यक्त करताची. ांगेले मतान जेन्नां आर्य वंश भारतांतु आयले तेन्नां तांगेले तोंडी भाशेंतु ांगतांगेले वांशिक फरक दिसून येताले. साधारणतः ऋ आनी ऌ ह्या स्वरांचे उच्छारांतु जावचो फरक तोंडी भाशे भाशेंतु फरक हाडता. अभ्यास केले उपरांत दिसून येता कीं पश्चिमेंतुले तोंडी भाशेंतु ऋ स्वराचो उपयोग जाल्यार ऌ स्वर भाशेंतु ना. मध्यदेशांतुले भाशेंतु, जे संस्कृताचे लागीं आसात, तांतुत दोनीं ऋ आनी ऌ स्वरांचो उच्छार जाता. ताजे उलट अति पूर्वेक म्हळयार प्राच्य देशांतुले तोंडी भाशेंतु ऋ स्वराचो संपूर्ण नाश जाता आनी केवल ऌ स्वराचो उच्छार जाता.[2]

सारांश म्हळयार वैदिक काळांतु उत्तर भारत, आर्य वंशाचेच पणून दोन विशिश्ट गटांतुले दोन भाशिक वसणूकींतु विभाजन पाविलो. अति पश्चिमेंतु म्हळयार ज्या प्रदेशाक उदीच्य देश म्हणताची थंय वेद संकलित-संपादित ब्राह्मणांली भाशा म्हळयार छंदसी भाशा वापरचांतु येताली. ही भाशा सर्व भारतांतु संस्कृत भाशा म्हण्णुं मानचांतु आयली. जे लोक छंदसी समजनांची किंवा कोणांली भाशा दुसरीची आशिली तांका "मृध्रवाचः" म्हण्णुं वेदांतु संबोधित करताले. देखीकः "दनो विश् इन्द्र मृध्रवाचः सप्त यत् पुरः शर्मशारदीर्दर्त्त । ऋ. ५.१.१७४. "त्यं चिद् अर्णं मधुपं शयानमसिन्वं वव्रं महि आदद् उग्रः । अपादमत्र महता वधेन नि दुर्योणे आवृण आवृणङ् मृध्रवाचम् ।।" ऋ. ५.३२.८. जेन्नां इन्द्रान आमगेले हिताखातीर ते सात शरद्पुरं नश्ट केलीं तेन्नांची ताणें मृध्रवाच वा अशुद्ध उलोवचे ते जनांक वश केलें.

होर्न्ले आनी चटर्जीले मतानुसार आर्य लोकांली ग्रांथिक भाशा संस्कृत भाशा जावनुं आसल्यारीयी तांगेली तोंडी भाशा प्रत्येक पंगडानुसार दुसरी-दुसरी आशिली. ह्या सिद्धांताक निरुक्त आनी पाणिनीले व्याकरणांतु पुरावो मेळना. यास्क निगमांतली भाशा आनी लौकिक भाशेंतलो फरक अनेक संदर्भांतु दिता. देखिकः "तेषामेते चत्वार उपमार्थे भवन्तीति । इव इति भाषायांच अन्वध्यायंच अग्निरिवेन्द्र इवेति ।"—तांतु हे चार उपमाचेखातीर आसताची. "इव" ह्याजो अर्थ भाशेंतु आनी त्याची प्रमाणे वेदांतु "अग्निप्रमाणें, इन्द्रप्रमाणें" म्हण्णुं जाता. तशेंची "अथापि भाषिकेभ्यो धातुभ्यो नैगमाः कृतो भाष्यन्ते दमूनाः क्षेत्रसाधा इति । अथापि नैगमेभ्यो भाषिका उष्णं

घृर्नामीत । अर्थात् प्रकृतय [illegible] भाष्यन्ते विकृतय [illegible] । [illegible]
जेष्वेव भाष्यते विकारमस्य [illegible] भावन्ते [illegible] इति । [illegible]
मृदीच्येषु ।"—[illegible] धातु —दमनाः, [illegible] निगमात् आसाची [illegible]
धातूपासून निर्माण जाल्याची. त्याची प्रमाणं भाशेंत् [illegible], पुन हे शब्द वैदिक [illegible]
ल्यान आयल्याची. शवति हो शब्द-[illegible] ह्या अर्थान [illegible] [illegible]
ताजें मूळ शव हो शब्द आर्य भाशेंत् वेगळे रीतीन वापरतात् [illegible] हो [illegible]
कापचें ह्या अर्थान प्राच्य लोकांनी वापरल्यार तो शब्द उदीच्य [illegible]
दात्रम्—कोयती—म्हण्णु वापरताची. ह्या प्रकार शब्दांचे वेगवेगळे अर्थ [illegible]
महाभाष्यांतु पाणिनी म्हणता, "भूयांसोऽपशब्दाः । अल्पीयांसः शब्दाः । [illegible]
शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः । तद् यथा गौरित्यस्य शब्दस्य गावी गोणी गोता गोपोतलिके
त्येवमादयो बहवोऽपभ्रंशाः ।"—अशुद्ध शब्द अनेक आसताची. शुद्ध शब्द [illegible]
कारण प्रत्येक शब्दाक अनेक अपभ्रंश आसाची. देखीक: गो ह्या शब्दाक अनेक अपभ्रंश
आसाची—गावी, गोणी, गोता, गोपोतलिका इत्यादि.

ह्याजे वयल्यान स्पश्ट जाता कीं हो वेदांतली—छंदसी—भाशा संस्कृत म्हण
वावुरल्यार ताचें नैसर्गिक रूप, जीं प्राकृत म्हण्णु नामानर जालीं, जनसामान्याल
वावुरतालीं. वेगवेगळे वंशाचे, वेगवेगळे संस्कृतायेचे आनी भाशेचे लोकांनु ह्या प्रका
संसर्ग जावचाक लागिल्यान आर्य भाशेंतु जाग्यान जाग्यार फरक दिसचाक लागल
वैदिक भाशेची ह्या प्रकार सुरवात जालिली भ्रश्टता किंवा परिवर्तनाक बंधन घाल
चाक आर्यांनी भाशेक व्याकरणाची चौकट बसोवचें ठरयलें. पाणिनीन इ.स.पू. '[illegible]
शतकांतु आपण्याले व्याकरणाची सुरवात केली. आनी भाशेक नियमांची, शिश्टतेची
संस्कृतीची मर्यादा प्राप्त जाली.

ह्या तरेन ग्रांथिक भाशेक जरी बंधन आनी नियमांची मर्यादा घातली तरी
तोंडी वेव्हारांतले भाशेक परिवर्तनेपासून पर्याय नाशिलो. गौतम बुद्धाले जालिल
उदया उपरांत प्राच्य देशांतु जनसामान्याली भाशा जावन् आशिले पालीक ता
आपण्याले धर्मप्रचाराची भाशा केली. तागेलीं प्रवचनं प्राकृत वा पाली भाशेंतु जालि
ल्यान पाली हीच बौद्ध धर्माची भाशा जाली. महावंसो ह्या बौद्धधर्मग्रंथांतु म्हळचां
"पितकत्तयपालिच तस्मा अट्ठकथंच तं । मुखपाठेन आनेसुं पुब्बे भिक्खू महामति
हानिं दिस्वान सत्तानं तदा भिक्खू समागता । चिरट्ठितत्थं धम्मस्स पोत्थकेसु लिखा-
पयुं ।।"—पूर्विकाळाचे जाणते भिक्खूनी त्रिपिटिका आनी तांचे अट्ठकथा तोंडी
वेव्हारांतु दवरिली. जाल्यार उपरांत ताका लागून जनांक जावची हानी पोळोवन् त
भिक्खू एकटे जमले आनी धर्माची शाश्वताय दवरचाक तांचे लेखनांतु परिवर्तन
केलें. आनी जेन्नां साम्राट अशोकान धर्मप्रसाराखातीर आपण्यालीं पाशाण बरपा
भारतभर पसरायलीं तेन्नां समजू येत कीं पाली भाशेचो प्रसार बौद्ध धर्माक लागून
भारताचे सर्व बाजून वेव्हारांतु आशिलो.

आयज भारतांतु जे आर्य भारतीय म्हण्णुं भाशा आसाची तांचो तुलनात्मक अभ्यास जर केल्यार दिसून येत की ते सर्व भाशा सर्व साधारण मूळ आर्य भाशेचेची वेगवेगळे अवस्थांतरांतल्यान उत्क्रांत जालिले शाखोपशाखा आसाची. जाल्यार ह्या सर्व शाखा-विभेदांतु मूळ संस्कृताचो गुणधर्म उतरला हें जरी खरें आसा तरी देशकालपरिस्थितीनुसार त्या भाशेंतु दुसरे अनेक गुणधर्म बी उतरल्याची. अर्थात् हे सर्व गुणधर्म एक तरेचे किंवा प्रमाणांचे नांची. तशें पळेल्यार खंचेयी भाशेचें परिवर्तन आनी विकास एक निश्चित वा नियमित आसले गणीत पद्धतीन जाय ना. दोन भाशा एकमेकांक लागींचे अशें दिसल्यारीयी ते दुसरे दुसरे मार्गाचान आयिले आसू शकताची. अुदारण, कोंकणी आनी मराठी भाशा. तरीसुद्धां ह्या सर्व आर्य भाशेंतु एक अनिर्विवाद असले सूत आसा.

तशें पळयल्यार हो विचार आचार्य वररुचीक इ.स.पू. पयले शतमानांतुची आयलो जेन्नां त्या काळाचे प्राकृत भाशांचो अभ्यास ताणीं हातांतु घेतलो. ह्या ग्रंथांतु वररुचीन चार प्राकृत विभेदांचो अभ्यास केलो आनी ताका लागून ताणीं चार भाशा विभेद मुखार दवरले. प्रधान प्राकृत किंवा महाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची. ताजे उपरांत जे अनेक वैयाकरणी भारतांतु आयले त्या सर्वांनी हे भाशाविभेदांक मान्यता दिली. मानिलें आसा कीं साधारण वररुचीले काळापर्यंत उत्तर भारतांतु आर्य भाशांचो वेव्हाराचो प्रदेश निश्चित आशिलो. ताका लागून मागधी ही आताचे बिहार प्रदेशाची, शौरसेनी ही मथुरेचे आसपासची आनी पैशाची ही आर्यावर्ताचे भायर वा भितर आर्येतरांनी उलोवची भाशा म्हण्णुं मानचांतु आयलें. महाराष्ट्री ही महाराष्ट्र प्रदेशाची भाशा म्हण्णुं वररुचीले एक वाक्याचो विपरीत अर्थ करून लोकांनी मान्य केलें.

"महाराष्ट्री" हो शब्द वररुचीन आपण्याले ग्रंथांतु अखेरीक अनपेक्षित तरेन वापरिलो आसा, "शेषं महाराष्ट्रीवत्" म्हण्णुं. ह्या महाराष्ट्री विशय अनेक तर्क भाशाशास्त्रींनी काडिले आसाची. ह्या विशय पयलो प्रतिकार होर्न्लेकडचान आयलो. होर्न्लेले मतान भारतांतु संस्कृता शिवाय दोनची प्राकृत भाशा प्राधान्यतेन वावुरताले. आनी ते म्हळ्यार शौरसेनी आनी मागधी. महाराष्ट्री प्राकृत म्हण्णुं जी ओळखुवचांत येता ती एक स्वतंत्र भाशा नासताना शौरसेनीचोची एक काव्यमय प्रकार म्हण्णुं तो मानता. होर्न्ले महाराष्ट्रीचो अंतर्भाव शौरसेनींतु काडता. खरें पळयल्यार महाराष्ट्री ही सर्वच आर्यवर्तांतु काव्याची भाशा म्हण्णु म्हत्व पाविली आनी उपयोजनेंतु आशिली भाशा. भारतीय नाटचशास्त्रांतु मानिलें आसा कीं प्रत्येक पात्राक शोभका तशें त्या त्या पात्रान भाशा उलोवका. "पुरुषाणामनीचानां संस्कृतं संस्कृतात्मनाम्। शौरसेनी प्रयोक्तव्या तादृशीनां च योषिताम्। आसामेव तु गाथासु महाराष्टीं प्रयोजयेत्। अत्रोक्ता मागधी भाषा राजान्तःपुरचारिणाम्। चेटानां राजपुत्राणां श्रेष्ठिणां चार्द्धमागधी. . . . . ।"

हाचे वयल्यान एक निश्कर्श [illegible] काडटात कीं हें सर्व प्राकृत [illegible] जशी प्रत्येक जातीक लागून थोडे चड प्रमाणान विशिश्ट आसले [illegible] काव्या-नुसार तेंचे वेगवेगळे प्रकार म्हण वापरतात् [illegible] संस्कृत ही [illegible] वा वशिश्ट वर्गाचे [illegible] भाशा म्हण मानतात् आयलो आनी [illegible] येंतु महाराश्ट्रीन काव्य हें आपणाले खास प्रांत केले मागधी आनी शौरसेनी लौकिक भाशा म्हण वावुरले.

होर्न्लेले मतान शौरसेनी आनी मागधी हे मुळात् आर्य [illegible] भाशा आशिल्लें आनी तेंचो नंतर ग्रांथिक भाशा म्हण वापरतात् आयलें. [illegible] ग्रांथिक भाशा जाले तेन्नां ताका अनुसरून मागधी-अपभ्रंश आनी शौरसेनी-अपभ्रंश वापरतल्यांतु आयले. त्या दृश्टीन महाराश्ट्री प्राकृत केन्नांयी महाराश्ट्री-अपभ्रंश ह्या नांवान वावुरली ना. ती काव्याची भाशाची जावन उरली. आपणाले अभिप्रायाक पुरावो म्हणुं होर्न्ले त्या काळाचे वैयाकरणीन दिल्ली अपभ्रंशाची यादी दिता. अुदारणेक: अभिरी, अवंती, गुर्जरी, बाह्लिका, शौरसेनी, मागधी वा प्राच्य [illegible] गौडी, दाक्षिणात्य वा वैदर्भिक आनी शैवाली. ह्या सर्वांत महाराश्ट्रीचो [illegible] ना. होर्न्ले हाजो एकची निश्कर्श काडता. आनी तो म्हळ्यार महाराश्ट्री प्राकृत ही केन्नांयी एक समाजाची तोंडी भाशा म्हणुं वावुरली ना. किंवा तें नाव आताचे महाराष्ट्र देशाचे भूप्रदेशावयल्यान आयिलें ना. महाराष्ट्र देशाचे लोकांची भाशा ती नाशिली. किंवा आतांची मराठी भाशा ही महाराश्ट्री प्राकृतपासून जल्माक आयिली ना. होर्न्लेले मतान वररुचीन महाराश्ट्री हो शब्द जो वापरलो तो आताचे महाराष्ट्र देशाची भाशा म्हणुं न्हंय तर गंगायमुनेचे दोआब आनी राजपुताना ह्या सर्व महान् वा व्होड प्रदेशाची, राष्ट्राची भाशा अशीं गौरवपूर्ण उल्लेख करचे उद्देशान.[3]

होर्न्लेले ह्या मताक बीम्सान आपणाली सम्मति दिल्ली.[4] तागेले मतान महाराष्ट्री आनी मराठी हांतु नांव एक सोडल्यार आनी कांयीच साम्य ना. वररुचीन हो शब्द वापरिले पासून भाशा परिवर्तनेंतु जो गोंधळ माजला ताका लागून मराठी ही महाराष्ट्रीची नंतरची अवस्था म्हणचें धाडस सहसा करचें योग्य न्हंय.

होर्न्लेन प्राकृत भाशांचे दोन गट केलिले आसाची. मागधी गट आनी महाराष्ट्री-शौरसेनी गट. मागधी गट हो बहिर्‌वर्तुळांतलो गट आसून तागेले मतान तिगेलेपासून जल्माक आयिले आयजचे भाशा म्हळ्यार पूर्व हिंदी मराठी, ओरिया, बिहारी, बंगाली आनी आसामी. महाराष्ट्री-शौरसेनी गटांतुले भाशाविचार सामान्यत: एकदिश्टीन केलिलें आसा. कित्याक तर प्रत्यक्ष वेव्हारांतु महाराष्ट्री आनी शौरसेनी हे दोन्हीं विभेद काव्य आनी गद्याचे भाशा म्हणुं वापरचांतु आयिले आसाची. ह्या गटांतु मुख्यत: पश्चिम हिंदी भाशा आसून ताका लागून आशिले सिंधी, गुजराती,

पंजाबी, राजस्थानी भाशा आसाची. मानिलें आसाकीं गुजराती आनी राजस्थानी भाशेवयर शौरसेनीचो प्रभाव जो जास्त प्रमाणान आसा तो मूळतः शौरसेनी भाशिकांनी सौराष्ट्रांतुले द्वारकेंतु वास्तव्य केलिले कारणान.

ह्या सर्व भाशा विभेदांतु कोंकणी भाशेचें स्थान खंय आसा वा कोंकणी भाशा ही खंचे प्राकृत गटांपासून उत्क्रांत जाली म्हणयेत? तशें पळेल्यार भाशा-शास्त्रांतु आनी समाजशास्त्रांतु एक लागीचो असलो संबंध आसता, हें निर्विवाद आसा. समाज संस्थेचेंची एक मुखेल अंग म्हळचार भाशासंस्था. इतिहासाचो अभ्यास केल्यार, समाजाचो अभ्यास केलिले भाशेन आसा. कोंकणी भाशिकांले मूळ शोधिल्यान कोंकणी भाशेचें मूळ मेळता, हें ताका लागून साहजिक आसा.

आमीं जाणताची कीं कोंकणांतुली आर्य वसणूक ही भृगुवंशाचे परशुरामान हाडिले त्रिहोत्रनिवासी ब्राह्मणांपासून जाली. आमीं जाणताची कीं त्रिहोत्रनिवासी हे वास्तविक सरस्वती न्हंयेचे आसपास आशिले ब्रह्मावर्तांतुले ब्राह्मण आशिले. आमीं हें बी जाणताची कीं सरस्वती न्हंयेचे तीरारि अंतरवर्तुळांतले आर्य आसून तांगेलो निकट संबंध भृगुवंशाचे लोकांबरोबर आशिलो. तांगेली तोंडी भाशा शौरसेनी आशिली. आनी जर कोंकणीचे मूळ भाशा शास्त्रज्ञ शौरसेनी-महाराष्ट्रींतु शोधून काडताची तर तें ह्या तरेचें भाशा बांधवाले सहत्रासाकारणान. म्हण्णूंची जेन्नां शब्दसाम्य आशिले मराठी बरोबर कोंकणी भाशेचो संबंध बांदताची तेन्नां शौरसेनीचान प्रभावित जालिले गुजराती भाशे बरोबरवी साम्य तज्ञांक दिसून येता.

वररुचीन जेन्नां प्राकृत भाशेचो अभ्यास केलो तेन्नां ताणें प्रत्येक प्राकृत विभेदांचे मूळ दाखयलें. अुदारणः "पैशाची। प्रकृतिः शौरसेनी"; "मागधी। प्रकृतिः शौरसेनी"; "शौरसेनी। प्रकृतिः संस्कृतम्". प्राकृत भाशेचे वा प्रधान प्राकृत भाशेचे जाका वररुची महाराष्ट्री म्हण्णु संबोधिता, मूळ वररुची दाखयना. जाल्यार तें मूळ संस्कृतांतु आसा म्हणूयेत. कित्याक तर हेमचंद्रसूरीन म्हळयां, "प्रकृतिः संस्कृतम्। तत्रभवं तत आगतं वा प्राकृतम्" त्या तरेन शौरसेनी आनी महा-राष्ट्रीचे मूळ संस्कृतांतु आनी मागधीचे मूळ शौरसेनींतु मेळता. हाका लागून शौरसेनी-महाराष्ट्रीचो आपआपसांतलो संबंध मागधीपेक्षां जास्त निकट आसा.

हाजे वयल्यान एक अनुमान काडयेत कीं शौरसेनी-महाराष्ट्रीचो प्रदेश उदीच्य देशाचे लागी आशिल्यान आनी वेद आनी आर्य धर्मसंस्थेचे संकलन सरस्वती नदीचे आमरास जालिल्यान तांचेर मूळ आर्यांले संस्कृताचो आनी भाशेलो प्रभाव जास्त स्पष्ट जातालो. ताजे उलट मागधी भाशा अलयतल्यालो प्रदेश मूळ आर्य वसाहतीपासून दूर आशिल्यान त्या भाशिकांवयर संस्कृत भाशेचो प्रभाव कमीं आनी आर्येतर भाशांचो प्रभाव त्या मानान जास्त जालो. ताका लागून मागधी आनी त्या भाशेंतल्यान उत्क्रांत जालिले पूर्व हिंदी, बिहारी, बंगाली,

मराठी आनी ओरिया भाशेंनु संस्कृतजन्य शब्दांपेक्षां इतर शब्द जास्त दिसतात. हाजो एक मुखेल परिणाम म्हळ्यार ह्या भाशेंनु स्वाभाविक परिवर्तन जावंक संस्कृत तद्भव शब्दांचो अभाव. जेन्नां हे भाशा ब्राह्मणधर्म पुनरुद्धारानंतर संस्कृत भाशेचे लागीं परत आयले तेन्नां संस्कृतापासून स्वाभाविक उपजे तद्भव शब्द तांगेले भाशेंनु नाशिल्यान तांका संस्कृत तत्सम शब्दांचो वापर अनिवार्य करचो पडलो.

हाजे उलट शौरसेनी-महाराष्ट्री गटांतुले भाशेंचो अभ्यास केल्यार चित्र वेगळें दिसता. शौरसेनी-महाराष्ट्री भाशेंनु आनी तांचे पासून उत्पन्न जाल्ले पश्चिम हिंदी, राजस्थानी, सिंधी, गुजराती, कोंकणी भाशेंनु तद्भव उतरांचो अपार भाण्डार आसा. ताजे कारण कोंकणी भाशा मराठी पेक्षां वेगळी आसून शौरसेनी-महाराष्ट्री भाशांचे लागीं आसा. कोंकणी भाशेचें परिवर्तन हें भाशा-विकासाचे नैसर्गिक नियमांक लागून जाल्लें आसा. वेगवेगळ्या भाशेंचें स्वरूप तिगं-ल्यांतुले शब्दसंग्रहांवयल्यान कळता. कोंकणीचे शब्दसंग्रहाची मीमांसा केल्यार दिसून येता कीं त्या भाशेंतु तत्सम शब्दांपेक्षां तद्भव शब्द जास्त प्रमाणान वापरांतु घोळतात.

सर्वसाधारण मानिलें आसा कीं एक भाशेचें स्कंध जरी एक विशिष्ट मूळ भाशेपासून जल्माक येता तरी ताजे वयर प्रभाव अनेक तोंडी भाशेंचो आसू शकता, हें इतलेंची खरें. तशें पळयल्यार होन्र्लेले द्विरागमन सिद्धांत किंवा तोंडी भाशेंचे मागधी-शौरसेनी ह्या गटांतुले विभाजन सुनीतिकुमार चटर्जी पूर्णपणान मान्य करि-नांची. तांगेले मतान खरे भाशेन जेन्नां आर्य भारतांतु आयले तेन्नां केवल दोन न्हंय तर अनेक गटांतु ते आयले. प्रत्येक पंगडाची तोंडी भाशा ही वेगळी अशीं आशिली. जाल्यार थोडे काळ उपरांत जेन्नां ऋग्वेदांचे ग्रांथिक रूपांतु संकलन जालें तेन्नां ह्या सर्व तोंडी भाशेंतुली एक भाशा प्रमाण ग्रांथिक भाशा म्हण्णु मानचांतु आयली. आनी ती आमकां ऋग्वेदांतुली संस्कृत भाशा ह्या रूपान दिसता. अशें मानन्हंय कीं ऋग्वैदिक भाशेंतु एक वैशिष्ट आशिलें. खरे पळयल्यार तांतु सर्व तोंडी भाशेंतुले खुणो दिसताची. आनी जरी पंजाबचे प्रदेशांतुले म्हळ्यार उदीच्य देशांतुले आर्यांली भाशांची वेदांची ग्रांथिक भाशा म्हण्णु मानचांत आयली तरी त्या भाशेवयर त्या काळाचे अनेक तोंडी भाशांचे अवशेष दिसताले. इतलें कीं त्या सर्व भाशेंतु फरकापेक्षां साम्यची जास्त दिसतालें. त्या नियमानुसार कोंकणी भाशेचे मूळ दिसून येवचे शौरसेनींतु मागधी भाशा भेदांचे अवशेष बी दिसून येनाची. आनी त्या खातीर जेन्नां आर्य भाशेंचे विभाजन भाशा तज्ञ करताची तेन्नां हें मूळ तत्त्व विसरनांची.

शौरसेनी-महाराष्ट्री प्राकृतापासून जेन्नां कोंकणी भाशेचे मूळ सांगताची तेन्नां त्या भाशाविकासांतु मागधी, पाली आनी दुसरे भाशा विभेदांचो प्रभाव लक्षांतु

वचें जरूर आसता. तशें पळयल्यार कोंकणी भाशेंतु कितले तरी शब्द असले आसाची संस्कृत किंवा द्राविड भाशागटांतुले नासताना, तांचे मूळ मुंडारी किंवा प्रोटो-ऑस्ट्र ॉईड आनी सुमेरियन भाशेंतुल्यान आयल्याची. अुदारणः परब, वाटारो, धालो, सुड, दोळो, इत्यादि.

तशें पळयल्यार भाशा मुख्यतः उलोवचांतु येता. जी उलोवचांतु येता तिकाची ाशा हें नांव. ताका लागून जर भाशेचें मूळ शोधचें आसा तर तें मनुश्याले ोंडी भाशेंतु शोधका, हें साहजिक. तोंडी भाशेंतु सतत जीवंतपण आसता, ग्रांथिक ाशेंतु न्हंय. खरें पळयल्यार तोंड हें एक यंत्राभाशेन आसा. ह्या यंत्रांतुल्यान व्यक्त ावची ध्वनीरूप भाशा जेन्नां अक्षरांतु प्रतिरूप पावता तेन्नां भाशेचे जीवंतपणाक र्यादित रूप प्राप्त जाता. गतिरूप आसचे भाशेक स्थितीरूप अवस्था मेळता. कोंकणी ाशेक लिखित साहित्य विस्तारान नाशिल्यान ग्रांथिक भाशेची स्थिरता तिका प्राप्त ाली ना, कृत्रिम संकुचित भाशा संपदा प्राप्त जाली ना. स्थान, जाती आनी काळ ांका लागून फरक तांतु दिसून आयले. समाजाचे, समाजशास्त्राचे गुणधर्म कोंकणींतु ुतून बसल्याची. ह्या नैसर्गिक बदलांचे व्यतिरिक्त अजून मूळ स्कंधाचे चिन्हं कोंकणींतु ासाची हें त्या भाशेचे वैशिश्ठ म्हण्णुं मानका.

इतिहास, समाजशास्त्र आनी भाशाशास्त्र ह्या त्रिवेणी संगमाचे रूपसंपदेंतु कोंकणीचे भवितव्य आसा. ताजें आत्मसात करचें वा ना करचें हें कोंकणी लोकांले ातांतु आसा, इतरांले न्हंय.

टीपः

1 "This circumstance, then, points to a still more remote period in the glottic history of India, when there were only two great varieties of speech current in North India which divided that country diagonally between them; the one occupying the north-western, the other the south-eastern half. These two greater glottic divisions I shall designate, for reasons to be explained presently, the Sauraseni Prakrit tongue and the Magadhi Prakrit tongue respectively.... There are in reality only two varieties of Prakrit. One includes the Sauraseni and the (so-called) Maharashtri. These are said to be the prose and poetic phases of same variety and even this distribution is, probably artificial. The other is the Magadhi."—A. F. R. Hoernle—*A Grammar of the Eastern Hindi*, प्रस्तावना, 17-18.

2 S. K. Chatterjee—*The Origin and Development of the Bengali Language.*

3 "It will be noticed that (in the above list) the same Saurseni and Magadhi Prakrits are enumerated by the Prakrit grammarians as Apabhramsas or vernaculars, which they elsewhere treat of as literary or High-Prakrits. On the otherhand, it will be noted that the (so-called) Maharashtri Prakrit does not occur in this list at all; nor indeed, is it found in any list of Apabhramsas or vernaculars. This shows plainly that the Maharashtri Prakrit was not looked upon as the vernacular of any people, and that it did not take its name from the Maharashtra (or Maratha) country. Indeed, it is doubtful, by what right that the name is given to the particular form of Prakrit, which commonly bears it. In the oldest Prakrit grammar of Vararuchi it is never so called, except once incidentally at the end of the chapter on Saurseni . . . The probability is that they (later Prakrit grammarians) misunderstood his meaning. For he seems to use the term not as a *proper name*, but as a laudatory or descriptive expression, meaning "the Prakrit of the great kingdom" (i.e. of the famed country of the Doab and Rajputana) and therefore the *Principal* Prakrit"—A. F. R. Hoernle—*A Grammar of Eastern Hindi*, प्रस्तावना.

4 "It is rather hasty to assume that modern Marathi is the lineal descendant of the Maharashtri Prakrit. There is quite as much of the Magadhi and Saurseni type in Modern Marathi as there is of Maharashtri; and in the long period which intervenes between Vararuci and the rise of modern languages, so much confusion has taken place and such a jumbling together and general displacement of dialects that it is absurd. . . .to attempt to affiliate any modern Indian language as a whole to any Prakrit. Maharashtri and Marathi have little in common except the name."—J. Beames—*Comparative Grammar of Modern Indo-Aryan Languages*, I. p. 34.

३ कोंकणी भाशेचें स्वरूप दर्शन

सामान्यतः आर्य भाशेचे इतिहासाचे समालोचनेंतु आताचें भाशेचें उगम मूळ संस्कृत आनी ताजे उपरांत प्राकृत भाशेंतल्यान जाल्या म्हण्णु मानचें आसता. जाल्यार ही प्रक्रिया खंचे पद्धतीन जाली? भाशेचे नामांतर जावचें पयलें जें अवस्थांतर जाता ताजें स्वरूप कशीं आसता? भाशा साधारण खंचे नियमांक अनुसरून बदलता? हांचो आतां विचार करया.

संस्कृतांतल्यान प्राकृत भाशा जलमाक आयल्या, ह्या निश्कर्शा विशय अनेक शास्त्रज्ञांनी प्रतिकूल विचार प्रगट केलिले आसाची. संस्कृत आनी प्राकृत भाशेंचो सूक्ष्म अभ्यास केल्यार दिसून येत कीं जो मूळ भेद दिसता तो उच्छाराचो आसा. उदारण: संस्कृतांतु जंय "श" आसा थंय प्राकृतांतु "स" आसता. जंय "स" आसा थंय "ह" आनी जंय "य" आसता थंय "ज" आसता. ताका लागून ते मानताची कीं ह्या दोन भाशेंचें मूळ एकची आसून वेगळेपण दिसचें केवल स्थळ, काळ आनी उच्छाराक लागून.

तशें पळयल्यार प्राकृत आनी संस्कृताचे अनेक शब्दांचे मूळ धातु एकची आसाची. प्राकृत ही जनसामान्यांली भाशा आशिल्यान तिका सरळ संवेदनाची संजीवनी प्राप्त जात आसता. आनी ताका लागून देश काळाक लागून ती जंय जंय पसरली थंय थंय ती आपण्यालें वैशिश्ठ घेवनु वावुरली. जेन्नां रुशी मुनींनी ही भाशा यज्ञाखातिर आनी ताजे उपरांत वेदांचे संकलन करचें उद्देशान वापरली तेन्नां त्या भाशेक ग्रांथिक रूप दिवचें जरूर पडलें. तिका नियम आनी संस्कारांचे बंधन घालचें पडलें. सर्व बाजून अनिर्बंध वावुरचे प्राकृत भाशेक—जी मूळ प्राकृतिक रूप दाखयताली—संस्कार दीवनु तिगेलें संस्क्रतीकरण केलें. वास्तविक "संस्कृत" हे नांवची प्राकृत भाशेक संस्कार दिलिले संबोधन करता. तशें पळयल्यार सामान्य लोकांले भाशेंतु आनी उच्च लोकांले उलोवचे आनी बरोवचे भाशेंतु जो फरक दिसता तोची फरक प्राकृत आनी संस्कृत भाशेंतु दिसता. वास्तविक मानिलें आसा कीं शिश्ट भाशेंचें उगम स्थान केन्नांयी लोकांले सामान्य तोंडी भाशेंतु आसता. ताका लागून आमीं निश्कर्श काडयेत कीं आर्यांनी भारतांतु आयिले अनेक शतमानांपर्यंत अनेक प्राकृत भाशा वावुरताले आनी संस्कृत हे ताजें पूर्णत्वाचें रूप आशिलें.

अनेक प्राकृत भाशेंतल्यान एक प्रमाण भाशा जी नियमाक अनुकूल आसत, आसचाक जाय हे आर्यांक अति पूर्विकाळापासून दिसतालें. बौद्ध मताचे भिख्खुले मतान प्राकृत भाशा ही अति प्राचीन आसून ती भाशा देव, ब्राह्मण पूर्विकाळांतु उलयताले. ती आनी

असले प्राकृत भाशा देशकाळाक लागून अनेक जाल्ल्यान एक स्पश्ट, सुसंगत [illegible] गरज आर्यांक वेदकाळांतूच लागली हे विशय वेदांतु ह्या तरेन उल्लेख आसा [illegible] हे तरेन अस्पश्ट आनी असंबद्ध जाल्ल्यान देव इंद्राक प्रार्थना करतात की [illegible] ही शुद्ध आनी सरळ करचाक जाय. ती प्रार्थना आयकून इंद्र वाणी शुद्ध करता [illegible] प्रमाणें ऋशी मुनींची वाणी यज्ञा खातीर भाशा शुद्ध करता की "यज्ञेन वाचः पदवीयमायन् तामन्वविन्दन्नृषिषु प्रविष्टाम्। तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते॥" ऋ. १०-७१-३.–यज्ञान वाणी प्रतिश्ठा दिली. ऋशींतु प्रविश्ट जाल्ले तिका [illegible] ऋचाकारांनी नवीन रूप दिलें.

ऋग्वेद हेंच सर्वांत पयलें आमका वाग्मय मेळिल्लें ग्रांथिक साहित्य आशिल्ल्यान [illegible] प्राकृत भाशा साहित्याची भाशा म्हूण अनेक शतमानांउपरांत बौद्धकाळांतु वापरल्या [illegible] आशिल्ल्यान संस्कृत भाशेक एक स्थैर्य आनी शिश्टमान्यता मेळ्ळी आनी प्राकृत भाशेक गौणत्व आयलें. संस्कृताक वेदभाशा, देव भाशा, गीर्वाण भाशा म्हूण तांकलौकिक [illegible] आनी काळसमयाउपरांत संस्कृतची मूळ भाशा म्हूण मानतातु आयली. प्राकृत भाशेक साहित्याची किंवा ग्रांथिक भाशा म्हूण बौद्धकाळांतूच मान्यता मेळिल्यान काळसमयाक लागून ती संस्कृतानंतरची भाशा म्हूण मानतातु आयली. संस्कृत ही वेदांची, देवांची भाशा आनी प्राकृत ही लौकिक भाशा म्हूण वैय्याकरणींनी प्रतिपादिली. म्हूण, हे परंपरेक अनुसरून कोंकणी भाशेचो अभ्यास आमीं प्राकृत भाशेपासून न्हय तर संस्कृत हें मूळ म्हणचे मतान सुरवात करयां.

संस्कृत ही प्रत्ययी भाशा जावन आसा. ह्या भाशेंतु नामविभक्ति आनी आख्यात विभक्तिची विपुलता आसा.संस्कृत भाशेचे वाक्यांतु शब्दांचे स्थान म्हत्वाचें ना. वाक्यांतु शब्द खंयीयी दवरल्यारीयी त्या शब्दाचे प्रत्ययी रूपाक लागून त्या शब्दाचो अर्थ स्पश्ट जाता. ताजे उलट अप्रत्ययी भाशेंतु वाक्यांचे रचनेक म्हत्व आसता. ताका लागून संस्कृत भाशेक एक स्थैर्य प्राप्त जालिलें आसा.

संस्कृतांतु जी स्थैर्यता जल्मतः आसा ती दोन कारणान मदळ जाली. साधारणतः भाशा उलयतल्यांली स्वाभाविक प्रवृत्ती म्हळ्यार भाशा सुलभ वा अस्पश्टपणीन उलोवचांतु येता. दूसरें कारण म्हळ्यार आर्येतर आनी तांगेले भाशेबरोबर आयिल्लो आर्यांलो संबंध. सामान्य जनांतु शब्दोच्छार करताना येवचो आळस वा थोडे जास्त तरेची विशिश्ट शारीरिक असमर्थता आशिली. तशींची भाशेंतुले मूळ शब्द किंवा धातु आनी तांका लागचे प्रत्ययी संबंधीचें अज्ञान. आर्यांलो संबंध जशें आर्येतरांबरोबर रोजचो आनी लागीचो अशि जालो तशें जे अनेक परिणाम समाजावयर जाले तांतु भाशापरिवर्तन हें एक म्हत्वाचे परिवर्तन म्हणयेत. आर्यांली संस्कृत भाशा सावकाश पदभ्रश्ट जावची प्रक्रिया सुरवात जाली.

अुदारणः धर्म ह्या शब्दाचो धम्म म्हूण आनी भक्त ह्या शब्दाचो भत्त म्हूण जावचो उच्चार. धर्म आनी भक्त ह्या शब्दांतु मूळ शब्द "धर्" आनी "भक्" आसून

आनी त हे ताका लागचे प्रत्यय आसाची. हाजे जाण लोकांक कदाचित् नाशिल्यान
ठ शब्दांतुले "र्" आनी "क्" हांचे उच्छार अस्पश्ट जाले आनी काळसमयाउपरांत
नाश जाले. आनी परिणामतः म आनी त हे प्रत्यय आघातयुक्त म्हळ्यार द्वित्व
ाले.

अुदारणः धर्म = धम्म — धर् + म = ध + र्म — ध-र्म = धम्म.
भक्त = भत्त — भक् + त = भ + क्त — भ-क्त = भत्त.

वेगवेगळे संस्कृती आनी वेगवेगळे मानववंशाचे मिश्रणाचो हो वयरवयरचो
रिणाम. जाल्यार हीं कारणं जेन्नां भाशेंतु मिसळताची तेन्नां भाशेची प्रकृती बिघडोवचाक
ास्त समय लागचो ना. त्या कारणान जशें जशें आर्य आपण्याले वसणूक्यो पूर्व दिशेन
सरावचाक लागले तशें नवे नवे आर्येतर पंगडांचे प्रभाव संस्कृत भाशेवयर पडचाक
ागले. भाशिक दिश्टीन हो फरक उदीच्य, मध्य आनी प्राच्य देशांतुले भाशेंतु
सून आयलो.

अुदारणः कृत (उदीच्य) कित, कत (मध्यदेशीय) कट (प्राच्य)
अथ (उदीच्य) अत्थ (मध्यदेशीय) अट्ठ (प्राच्य)

हो फरक विशेषतः ऋ आनी लृ हांचे उच्छारांतु आनी तोसुद्धा आर्येतरांले
ाशासंसर्गान जालो हांतु संशय ना.

संस्कृत भाशेंतुली वर्णमाला समृद्ध आसा. जाल्यार प्राकृत भाशेन तांतुतले ऋ,
ॠ, लृ, लॄ, ऐ, औ, ङ, ञ. श, ष, विसर्ग, प्लुत आनी व्यंजनांत शब्दांक काडले.
वसर्ग आनी व्यंजनांत शब्द गेलिले कारणान विभक्तिरूपांची संख्या कमी जाली.
ंयुक्त व्यंजनाचे उच्छारांतुले एक व्यंजन गळनु दुसऱ्याचें द्वित्व जावची प्रवृत्ती धृढ
ाली. र्, ऋ हांचेनंतर येवचे दन्त्य व्यंजनं सर्वसाधारण मूर्धन्य जावचाक लागलीं.
ी वयर वयर जालिलो उच्छाराचो बदल. जाल्यार ताजेपेक्षां जास्त सखोल म्हळ्यार
वभक्तिप्रत्यय आनी आख्यात प्रत्यय हांचे वयर बी प्राकृतान घातिलो आपण्यालो
भाव.

विभक्तिची संख्या संबोधन धरनु संस्कृतांतु आठ आसाची. आनी वचनं तीन
ासाची. प्राकृत भाशेंतु प्रथम द्विवचन गळलें आनी एकवचन आनी बहुवचन अशीं
ोन वचनं उरलीं. विभक्तिचे संख्येंतु उणें केलें. चतुर्थी कमीं करनु ताजें कार्य षष्ठी
वभक्तिन केलें. सारांश म्हळ्यार रूपांची विविधता कमीं जाली. आनी प्राकृत भाशेक
ेकरूपतेकडेन फिरचें पडलें.

आख्यात-विभक्तिचे बाबतींतुबी ह्याची तरेन्नी मुलभीकरणपद्धत दिश्टीक
ायली. संस्कृतांतु एक वर्तमान, तीन भूतकाळ आनी दोन भविश्य अशें सहा काल
ाशिले. एक आज्ञार्थ, एक विध्यर्थ आनी दोन संकेतार्थ अशें चार अर्थ आशिले. ताका

लागून क्रियापदरूप एकदर था प्रकारान वचार जाताली. हया था प्रकारांनु [illegible] वचन आनी तीन पुरुश हांचो भर पडतालो. हाचे शिवाय आत्मनेपद, परस्मैपद आनी गण हांचे वेगवेगळे विकार मूळ धातुवयर जाताली. संस्कृतांतु आख्यातरूपांची [illegible] जी दिसता ती ह्याची कारणान.

प्राकृत भाशेंतु हें सर्व बदल्लें. भूतकाळाचे तीन प्रकार आनी भविश्यकाळाचे दोन प्रकार वचून ताचे जाग्यार प्रत्येक एकेक प्रकार उरलो. भूतकाळांतु आख्यातरूप वापरचे बदलाक कर्मणि भूतकाळवाचक धातुसाधिताचो वापर करचो प्रवृत्ति [illegible] संकेतार्थाचे जे दोन प्रकार आशिले, तांतूंलो एकचो उरलो. म्हळ्यार संस्कृतांतु एकूण धा लकारांपैकी फक्त तीन काळ आनी तीन अर्थ अशें सहा लकार उरले. आख्यात रूपसिद्धीचे बाबतींतु संस्कृतांतु धातूचे धा गण, परस्मैपद, आत्मनेपद इत्यादींचो [illegible] विचार करचो पडतालो तो प्राकृत भाशेंतु वर्ज्य जालो. इतलेंची न्हय तर वर्तमान काळरूपान खंचोर्यो काळ आनी विध्यर्थी रूपान खंचोर्यो अर्थ व्यक्त जावचाक लागले. सारांश म्हळ्यार, जी आख्यानरूपांची समृद्धी संस्कृत भाशेक भूशण कशी आशिल्ली तीच मूळासकट वदल्ली. ध्वनी परिवर्तनेन जर निर्गलें भायरचे उच्चार रूप वदल्ल्यार विभक्ति आनी आख्यानांतु जालिले फरकान भाशेंतु भितर-भायरचो आनी मूळसकट असलो बदल जालो. हो बदल संस्कृतापासून जालिलो तरी तो इतलो मूळभूत आनी प्राकृतिक आशिलो कि त्या फरकान दिसचे निर्गलें रूपाक संस्कृत ह्या नांवान आपोवप साध्य जालें ना. म्हण्णु भाशेचें अवस्थांतराबरोबर नामांतरयी जालें, आनी 'प्राकृत' हें नांव त्या भाशेक पडलें.

दिलिले दोन भाशेंतुलो पारस्परिक संबंध समजचो आसल्यार त्या दोन भाशेंतुले नामपदाचे विभक्तिरूपं आनी क्रियापदाची कालार्थक रूपं मुख्य प्रमाणं आसाचें. शिवाय त्या त्या भाशेंतुले शब्दभांडार न्हंय. कित्याक तर एकची वर्गाचे वेगवेगळे भाशेचे शब्द भांडारांतुले अधिकांश शब्द एकची मूळ शब्दाचे रूपांतर जावन आशिल्यान ते एकची किंवा समान आसनाची. जाल्यारी त्या शब्दांची विभक्तिरूप आनी आख्यातरूपं मात्र वेगळी आसताची. ग्रियर्सन विहारी आनी पश्चिम हिंदी भाशेंचे विश्लेषण करताना म्हणता कि दोन भाशेंतुले उतारें सारखीं आसल्यार ते भाशा एक म्हणचे योग्य न्हंय. तांची व्याकरणाची बांदावळ एक आसल्यारीयी ते एक आसाची, ना जाल्यार वेगळे म्हणचाक जाय. भाशेचे वेगळेपणाचें लक्षण, ते उलयतल्यांक एकमेकांक ना समजचें वयर आधारनु ना. तर, शास्त्रीक नदरेन तांचे वेगळेपण ठरोवचाक दुसरीवी वळिश्ट कारणां ध्यानांतु घेवचाक जावत. आनी तांतु व्याकरणाची बांदावळ हें पयलें आनी मुखेल कारणं जावनु आसा.[1] तशें पळेल्यार ह्या प्रकार विभक्ति रूपांतु आनी आख्यात रूपांतु बदल जालिल्यानची मूळ भाशेक फांदी पडनु नवो भेद वा नवी भाशा जल्माक येता.

मानिलें आसा कीं संस्कृत भाशेचें नामांतर करचें पयलें जावचें स्थित्यंतर

ाधारण इ. स. पू. ६०० चे सुमाराक जालें. गौतम बुद्धान (इ. स. पू. ५५७-४४७) कृत भाशेक आपण्याले धर्मप्रसाराची भाशा केलिल्यान तिका "भाशेची" प्रतिश्ठा ळ्ळी. आनी कालान्तरान प्राकृत भाशेक स्थैर्य प्राप्त जालें. बुद्धदेवाले काळानंतर ाचार्य पाणिनीलो काळ (साधारण इ. स. पू. ५ वें शतक) आयलो. जेन्ना बौध- ताचे प्रवचनांक लागून संस्कृत भाशेचे जाग्यार प्राकृत भाशा जनसामान्यांतु ावुरचाक लागिल्यान आनी ताका लागून संस्कृत भाशा अशुद्ध जावचाक लागिल्यान ाणिनींक संस्कृताचे व्याकरण रचोवचें पडलें.

आयज जरी आमकां बुद्धदेवाली प्रवचनाची भाशा मेळ ना तरी साम्राट शोकाले राज्यांतु खंचे तरेची भाशा प्रचारांतु आशिली म्हण्णु तांगेले पाशाण- रपांवयल्यान दिसून येता. त्या कालाची जन-भाशेचें जाण जावचाक आमीं ह्या ाशाणबरपांचे दोन उतारे दींवया. पयलें बरप पश्चिमेंतु गुजरातप्रदेशाचे गिरिनार ंगरार आसा. दुसरें बरप पूर्वेक मेरठ गांवांतुले आसून आतां तें दिल्हींतु आसा. ्या दोन बरपातुले भाशाभेद काळजीपूर्वक लक्षातु घेवचे तसले आसात्.

१. "इयं धम्मलिपि देवान पियेन पियदसिना रायां लेक्षापिता; इधन किंची जीवं आरभित्वा प्रजूहितव्यं. न च समाजो कतव्यो. बहुकं दोसं समाजम्ही पसति देवानं पियो पियदसि राजा. अस्तिपितु एकचा साधुमता देवानं पियस पियदसिनो रांयो; पुरा महानसम्ही देवानं पियस पिसदसिनो रांयो अनुदिवसं बहूनी प्राणसतसहस्रानी आरभिसु सूपाथाय. से अज यदा अयं धम्मलिपि लिखिता ती एव प्राणा आरभिरे सूपाथाय; द्वो मोरा; एको मगो; सोपि मगो न धुवो; एते पि पाणा पच्छा न आरभिरे."

२. "देवानं पिये पियदसी लाजा हेवं अहाधम्मे साधु कियं चु धम्मे ति? अपासिनवे, बहुकसाने, द्रयादाने, सचे, सोचये; चखुदाने पि बहुविधे दिने दुपद-चतुपदेसु; पखिवालीचलेषु; विविधे मे अनुगेहे कटे; अपानदखिनाये अंतानी पि च मे बहूनी कयानानी कटानी; एताये मे अठाये इयं धम्मलिसि लिखापिता; हेवं अनुपटि पजंतु चिलथितिका च होतु ति. ये च हेवं संपटि पजीसति से सुकट कछतीति."

आमी एक विशय लक्षांतु धरका. आनी तो म्हळयार ह्या पाशाणबरपांचो अभ्यास आमी करचें कारण म्हळयार कोंकणी भाशा खंचे तरेन विकास पावली. आमीं सांगिले आसा कीं ह्या दोन बरपांतु पयलें बरप पश्चिमेंतुले गुजरात देशांतु मेळिलें आनी दुसरें बरप पूर्वदिकान मेरठींतु मेळिलें. त्या दिश्टीन पळयले नेन्नां ह्या दोन बरपांतुले भाशा विभेद स्पश्ट दिसून येताले. पयले बरपांतु संस्कृतांतु अकारांत आशिले धर्म, प्रिय वगैरे शब्द धम्मो, पियो जानाची. आनी तेंची शब्द दुसरे बरपांतु धम्मे, पिये वगैरे जाताची. त्याची प्रमाणें राजा, वा रायां हे पयले

बरपातुले शब्दानुले र-कार ऋ-कार नासाची आनी ते जाता, वाक्तव्य [illegible] मखाय्यसन भूतकालिक कृदन्तानुले "त"कार "ट"कार जाताची अुदारण. [illegible] कर्ता' आशिल्लें 'अनुगह्न कटें' जाता आनी 'मृतम' आशिल्लें 'मृकट' जाता.

त्याची प्रकार परलें बरपांतु संस्कृतांतुले अ-कारांत पुल्लिंग नामपद [illegible] नाका लागून आशिल्ले विशेषणं ओ-कारान्तान रूपांतर जाल्याची अुदारण [illegible] कतव्यो, एकोमगो सो पि न थुवो इत्यादि. तशेंची, नपुंसक लिंगाचें "सत्" [illegible] शब्द "से" म्हणणं रूपांतर जाला. हो शब्द उपरांत कोंकणींतु "ते" म्हणून [illegible] वर्तन पावला. कोंकणी भाशेचें जाल्लिलें अवस्थांतराचो अभ्यास जर केल्यार [illegible] दिसून येत कीं संस्कृतांतुले अ-कारांत नामपद ओ-कारांत रूपान कोंकणींतु [illegible] परिवर्तन पावल्याची. आनी ह्या परिवर्तनेची पूर्वावस्था शौरसेनी प्राकृत [illegible] आमकां मेळना शिवाय मागधी प्राकृत विभेदांतु न्हय. आमी जर आता [illegible] भाशाविभागांचो सिद्धांत जर लक्षांतु धरलो तर दिसून येत की तागेलें [illegible] लागून पश्चिमेंतुलें आनी नैऋत्य प्रदेशांतुलें भाशा हे शौरसेनी-महाराष्ट्री [illegible] पासून उत्क्रांत जालिले भाशा आसाची आनी प्राच्य भाशा हे मागधीपासून संबंधित भाशा आसाची. हीं दोन पाशाणबरपं नाका लागून त्या त्या प्रदेशाचें मूळ भाशेचि लक्षणं घेवनु दिश्टीक पडताची, हें स्पष्ट जाता.

प्रस्तुत लेखकाले मतान कोंकणी भाशा ही शौरसेनी गटांतुली भाशा आसून तिगेले विकासांतु महाराष्ट्री प्राकृत—जी भाशा शौरसेनीची काव्यमय प्रकार जावनु आसा—सहभागी आसा. त्या विचाराचो आतां अभ्यास करयां. आनी तो करताना जर आमी संस्कृतापासून प्राकृतांतु रूपांतर जावचांतु किंवा शौरसेनी-महाराष्ट्रींतु रूपांतर जावचांतु जीं मुखेल सूत्रं आचरणेंतु येताची, तांचो जर विचार केलो तर जास्त सहाय्य मेळत.

संस्कृत शब्दांक प्राकृत रूप दिवचे मुखेल नियम ह्या तरेचे आसाची:

१. संस्कृतांतुले अ-कारांत नामपदं प्रथमा विभक्तिचे एकवचनांतु विसर्गान मेळत आशिल्यान किंवा अ-कारांत शब्दाचे उपरांत विसर्ग आयल्यार तो मागशेचे अ-काराबरोबर मेळनु ओ-काररूप घेता;

   अुदारण: घोटक: घोटको—घोडो(कों), वंश:—वंसो—वांसो(कों),
   पुरुष:—पुरिसो, तत:—ततो, अत:—अतो, इत्यादि.

२. ओ-कारांत जालिले पुल्लिंग नामपदाचे प्रथमा विभक्तिचे एकवचन शब्द बहुवचनांतु आ-कारांत वा ए-कारांतांतु परिवर्तन जाताची,
   अुदारण: घोटका—घोटके—घोडे(कों), वंसा—वंसे—वांसे,(कों)

३. शब्दातुले श आनी ष हे "स" जाताची;
अुदारण: पुरुष:—पुरिसो. वश:—वसो. कश्यप:—कस्सपो.

४. प्रथमा आनी द्वितीया विभक्तिचे बहुवचनांतु सर्व स्त्री लिंगाचे नामपदां उपरांत "ओ" येवन मेळता; अुदारण: माला—मालाओ. नद्य:—नज्जो.

५. त्य आशिलें च्च: आनी द्य आशिलें ज्ज जाता.
अुदारण: सत्य—सच्चं. नद्य:—नज्जो. गद्य—गज्ज.

६. संयुक्ताक्षराचें पयलें दीर्घ स्वर आसल्यार तें न्हस्व जाता.
अुदारण: पांडित्यम्—पंडिच्चं, आत्मा—अत्मा.

७. संयुक्ताक्षरांतु वेगळे वर्गाचे व्यंजनं आसल्यार तांतुतले खंचे तरी एक व्यंजन लोप जावनु उरिल्याक द्वित्व प्राप्त जाता.
धर्म:—धम्मो, आत्मा—अत्मा, रात्रि—रत्ति, शुष्कम्—सुक्ख.

संस्कृतांअुपरांत पयलावयलें अवस्थांतर जालिले मागधी प्राकृत भाशेचे नियमांचो थोडे ध्यान धरनुं आतां त्या नियमांचे परिणाम जालिले शौरसेनी-महाराष्ट्री प्राकृत भेदांचो अभ्यास करचें जरूर आसा. थोडे विशिश्ट रूपांतरांचो अभ्यास केल्यार हे प्रकार नदरेक येताले. आमीं ध्यानांतु पयलेंची घेतल्यां कीं जशें मागधी भाशा प्राच्य देशांतु म्हळयार आताचे बिहार प्रदेशांतु वापरचांतु येताली त्याची प्रमाणें शौरसेनी-महाराष्ट्री प्राकृताचो उपयोग मध्य देश आनी उदीच्य देशांतु जातालो. शौरसेनी प्राकृताचे अवशेश गिरिनारचे प्रदेशांतुले अशोक राजाले पाशाण बरपांतु आसाची हे आमीं ध्यानांतु घेतिलें आसा, आनी थंय बौद्धावताराचे पयलेपासून अंतरवर्तुळाचे आर्यांली वस्ती आनी ताका लागून तांगेली शौरसेनी-महाराष्ट्री भाशा प्रचारांतु आशिली.

१. शब्दाचे सुरवातीक आशिलें पणून भिन्न वर्गाचे व्यंजनासयत मेळत नासताना वेगळे जाग्यार आशिले "त" कार, "द" कार जावनु रूपांतर जाताची. "ट" आनी "ठ" हे ड आनी ढ म्हण्णु बदलताची;
अुदारण: गच्छति—गच्छदि, पठति—पढदि, घोटक:—घोडओ.

२. "र्य" आशिलें य्य वा ज्ज जाता.
अुदारण: आर्य—अज्जो, कार्यम्—कज्ज, आर्यपुत्र—अय्यपुत्तो.

३. अधिकांश शब्दांतुले क, ग, च, ज, द, प, य हीं व्यंजनं लोप पावनु तांतुतले स्वर मात्र उरताची. हे महाराष्ट्रीचे मुखेल लक्षण जावनु आसा;
अुदारण: गत:—गदो—गओ वा गयो, सागर:—साअरो, वचनम्—वअण.

४. "न" आशिल्लें "ण" जाता; उदारण: [illegible]—[illegible] [illegible]—[illegible]

५. "थ" आशिल्लें "ह" वा "ध" जाता. उदारण: नाथ — णाहो; कथय — कह वा कह.

६. एकाएकपटीं भ आशिल्लें ह जाता; उदारण: भवति — होदि वा भोदि

७. ख, घ, थ, ध, भ हांचे बदलाक "ह" येता. उदारण: मुख — मुह, मेघ — मेह बधिर: — बहिरा, नभ — णह

८. क्रियेक "ता" "तूण" किंवा "इय" लावन शौरसेनीतुलें पूर्वकालिक कृदंत सिद्ध जाता;
अुदारण: भू — भविय — भोत्ता — भोदूण. पठ हाचें कृदंत पढिय — पढिदूण पढित्ता.

९. महाराष्ट्रीतु पूर्वकालिक कृदंत क्रियेक "ऊण" लावन सिद्ध जाता.
अुदारण: घेऊण, काऊण, भेत्तूण.

१०. शब्दांतुलें "द"कार एकाएकपटीं "ल"कार म्हणून रुपांतर जाताली.
अुदारण: दोहद: — दोहलो, आर्द्रम्– ओद्दं — ओल्लं.

ह्या नियमांचो वयल-वयल्यान जरी अभ्यास केलो तरी आमका दिसून येत कीं कोंकणी भाशेचे परिवर्तनेंतु ह्या नियमांचो प्रभाव किल्लें मेरेन पडला ह्या निश्कर्शाचो जास्त प्रभाव तेन्नां स्पश्ट जायत जेन्नां आमीं त्या भाशेचे थोडे उतारे पळयताली. साम्राट अशोकाले पाशाण बरपांतुले उतारे आमीं पळयल्याली. आतां बुद्धदेवालीं थोडीं वचनं जीं धम्मपद ग्रंथांतु आमकां मेळताली, तीं पळोवया.

> न हि वेरेन वेरानि सम्मन्तीध कुदाचनं ।
> अवेरेन च सम्मन्ति एस धम्मो सनातनो ॥ 1.5 ॥
> इध मोदति पेच्च मोदति कतपुंजो उभयत्थ मोदति ।
> सो मोदति सो पमोदति दिस्वा कम्मविसुद्धिमत्तनो ॥ 1.16 ॥
> अप्पमादो अमतपदं पमादो मच्चुनो पदं ।
> अप्पमत्ता न मीयन्ति ये पमत्ता यथा मता ॥ 2.1 ॥

अर्थ: ह्या जगांतु वैरान वैर केन्नांयी शांत जायना. अवैरान तें शांत जाता. होची तो सनातन धर्म जावनु आसा. कोणे पुण्य केल्यां तो ह्या जगांतु आनंद पावता, परलोकांतु आनंद पावता; दोन्नीं लोकांतु आनंद पावता. आपण्याले शुद्ध कर्म पोळोवन् तो प्रफुल्लित जाता. अप्रमाद म्हळयार सावधान आसचें; हें अमृतत्वाचें स्थान. प्रमाद म्हळयार बेसावध आसचें; हें मरणाचें स्थान. जो कोण अप्रमत्त आसता ताका केन्नांयी मरण ना; जो प्रमत्त आसता तो जीवंत आसून मेल्लिले समान.

वयर दिलेलें उदारणेंतु ओकारान्त शब्द एकारान्त, र-कार आशिले ल-कार, आनी त-कार आशिले ट-कार जाल्याची. हे सर्व मागधींतु जावचे परिवर्तनेंचे नियमांक अनुसरून आसाची. त्याची प्रमाणें धम्मो, पमादो, सो हे शब्द प्रथमा विभक्तिचे एकवचन आसून ओ-कारांतांतु रूपांतर जालिलें आसून ते पयलें संस्कृतांतु अ-कारांत आशिले. ह्या नियमांक अनुसरून कोंकणी भाशेंतुबी अ-कारांत आशिले शब्द ओकारान्त जाताची हें लक्षांतु घेवका. "सो"—या वचनांतुलो हो शब्द कोंकणींतु "तो" म्हण्णु रूपांतर जाला.

प्राचीन संस्कृत कवी आपण्याले नाटकांतु तेन्नांचे सर्व प्राकृत भाशा वापरताले. तांचे थोडे उदारणे आतां पोळोवयां.

भासकवी आपण्याले स्वप्नवासवदत्ता नाटकांतु विदूशकाले तोंडांतु विचारायता, "कहीं वासवदत्ता?" हाज्जें कोंकणी रूपांतर म्हळ्यार "खंयी, वासवदत्ता?" वासवदत्ता म्हणता, "गदा एसा; अहो अच्चाहिदं; अय्यउत्तो परकेरओ संवुत्तो."—गेली ही. अयो, अप्रिय असली घटना घडली. आर्यपुत्र परको जाला. ह्या उल्लेखांतुलें अय्यउत्तो, परकेरओ, संवुत्तो हे प्रथमा विभक्तिचे एकवचन प्रयोग जावनुं आसून ते संस्कृतांतु आर्यपुत्र, परकीयः, संवृत्तः म्हण्णुं आसाची. शौरसेनींतु ते सर्व ओ-कारांतांतु परिवर्तन पावल्याची.

क्रि.श. ४१० ते ४४५ चे काळांतु वाकाटक वंशाचो राजा दामोदरसेनान प्राकृत भाशेंतु "दसमुहवहो" नांवाचे एक उत्कृश्ट काव्य रचयल्यां. थोडे जण ताका "सेतुबंध" ह्या नांवान उल्लेख करताची. महाकवी दंडीन तांतुतली भाशा महाराष्ट्री प्राकृत म्हण्णुं म्हळयां. तांतुतले थोडे उतारे आतां दीवंया. कारण आमीं पळयल्यां कीं महाराष्ट्री ही शौरसेनी गटांतुलीची पणून काव्याची भाशा म्हण्णुं मानचांतु आयिली आसा.

वच्चइ अ चडुलकेसरसड्डुज्जलालोअवाणर परिक्खितो ।
सर्वदिसा आअड्ढिअपलअपलित्तगिरिसंकुलो व्व समुद्दो ।।
भेत्तूण तुरियमुक्के अणुलोमपहाविए सिला संघाए ।
पढमं साहेंति परं विहडिह वाणरमणोरहा रामसरा ।।

वयर दिलिले पद्यांतले वच्चइ, भेत्तूण, दिसाओ हीं क्रियापदं आनी विभक्तिरूपं कोंकणी भाशेंतु आसाची शिवाय कोंकणी भाशेली भयण म्हण्णु मानचे मराठींतु ना. सेतुबंधाचे भाशेंतु संस्कृतांतुले भूतकालिक कृदंत तांतुनले सर्व "त"कार लोप जावनुं पुल्लिंग रूपांतु ओ-कारांत जावनुं परिवर्तन जाल्यांची. आनी सर्व अ-कारांत पुल्लिंग नामपदं प्रथमा विभक्तिचे एकवचनांतु ओ-कारांत जाताची. उदारणः गतः—गओ. चलितः—चलिओ. प्रज्वलितः—पज्जलिओ. हाजे वयल्यान एक स्पश्ट जाता कीं संस्कृतांतुल्यान परिवर्तन पाविले अ-कारांत पुल्लिंग नामपदं अजून कोंकणींतु

ओ-कारांतांतु वापरच्यांतु येनाची. त्याची भशेन संस्कृतांतुलो "गत" हें भूतकालिक कृदंत प्राकृतांतु "गतो" जायनु शौरसेनींतु "गदो" जालो. ताची नंतर कोंकणींतु "गेलो" जालो. त्याची प्रमाणें संस्कृतांतुले भूतकालिक कृदंतांचे "त" प्रत्यय शौरसेनींतु "द" जाता. आनी तेंची नंतर कोंकणींतु "ल" जाता. उदाहरण:

संस्कृत	शौरसेनी	कोंकणी
कृतम्	किदं	केलें
मृतम्	मिदं	मेलें
पुत्रः	पुत्तो	पुतु
गतः	गदो	गेलो
भार्या	भारिया	बायिल
अगतः	आअदो	आयलो
घोटकः अगतः	घोडओ आअदो	घोडो आयलो

जल्माक येवचें ह्या अर्थान संस्कृतांतुलो "जन्" हो धातु कोंकणींतु "जा" म्हण्णु रूपांतराच्यान सर्व काळाचे आख्यात प्रत्ययं कृत् प्रत्यय धारण करनाची. उदाहरण वर्तमानकाल—जाय, जाता. भूतकाळ—जालें. पूर्णभूतकाळ—जाल्लें. पूर्णवर्तमान—जालां. भूतकालिक कृदंत—जालेलें. अभ्यासार्थक आनी तात्कालिभूत—जातालें. भविश्यत् काल—जातलें. संभाव्य भविश्य—जायीत. इत्यादि. त्याची प्रमाणें संस्कृतातुलो "आस" धातु कोंकणींतु आसा ह्या रूपान वापरच्यांतु येता. संस्कृतातुले कालसूचक क्रियाविशेषण जावनु आशिले "इदानीं" "तदानीं" "कदा" हे कोंकणींतु एदना, तेदना, केदना किंवा एन्नां, तेन्नां वा केन्नां म्हण्णु परिवर्तन जाल्याची.

श्री बस्ति पुंडलिक शेणाइ ह्या विशय आपण्यालो अभिप्राय दिनाना म्हणनाची. "भाशेंतलो संबंध आनी साम्य निर्धार करनाना तांतुनलीं आख्यातरूपं आनी विभक्तिरूपं मुख्य साधनं जावनु आसताची......खंचेर्या एक वर्गांतु आशिले अनेक भाशेंतु मूल किंवा प्राचीन भाशा खंची आनी एक भाशेक अत्यंत लागींची दुसरी भाशा खंची म्हण्णुं शोधनुं काडचांतु शब्दांतलीं शुद्धरूपं, सर्वनामं, संख्या-वाचक, संबंधिकालीं नांवं, अवयवांची नांवं, रोजचे वेव्हारांतु वापरचांतु येवचे वस्तूंची नांवं, आख्यात रूपं आनी विभक्तिरूपं मुखेल प्रमाण वा साधन ठरनाची. आनी ते वापरचांतु येवचे शब्द कितले मट्टाक संस्कृत भाशेलागीं आसाची त्या मट्टाक ते भाशा प्राचीन आसाची म्हण्णुं सिद्ध जाता. साधारणतः नामपद इत्यादि शब्द एक भाशेंतल्यान दुसरे भाशेंतु मेळत आसल्यारीयी आख्यात रूपं आनी विभक्तिरूपं त्या प्रमाणें मेळनांची. त्या कारणान जर दोन भाशेंतु आख्यात रूपं आनी विभक्तिरूपांतु सादृश्य आसल्यार, पयले ते भाशा जरी एक आशिले तरी एक दूसरे पासून नंतर फांदी पडनुं वेगळी जाली म्हणका."[2]

मानिलें आसा कीं प्राकृत भाशेचो काळ साधारणत: इ. स. पू. ६०० ते इ. स. ६०० पर्यंत पसरिलो. त्या काळांतु ती स्थिर जाली, प्रतिश्ठित पावली. धर्माचे तत्त्वज्ञान आनी साहित्याचे कौतुक सांगचाक लागली. जाल्यार हे सर्व जात आसताना ती भाशादिश्टीन भ्रश्ट जात वताली. कित्याक तर, इ. स. ६०० सुमाराक परके भाशेबरोबर परत भारतीयांक संघर्श करचें पडलें. पल्लव, शक, अहिरादि अन्य धर्माचे, अन्य भाशेचे मानववंश भारतांतु पंजाबचे रस्त्यांन येवचाक लागले, तान्नीं थोडे काळ राज्य बी केलें. ह्या सर्वांचो परिणाम प्राकृत भाशेवयर पडनुं भाशेचे परत अवस्तांतर जावचाक लागलें. ह्या संसर्गान जी भाशा जल्माक आयली त्या भाशेक अपभ्रश्ट, अपभ्रंश असलें रूप आयलें. शिश्ठ प्राकृत भाशिकांनी ह्या भाशेक अपभ्रंश नांव दिलें. अपभ्रंश भाशेचो काळ सुमारे इ. स. ६०० ते इ. स. १००० पर्यंत मानिलो आसा. ह्या कालावधींतु प्रचारांतु आयिले ह्या अपभ्रंश भाशेंतु स्थानाक लागून स्थित्यंतर जाताले आनी कालवश आयचे भाशा म्हळचार मराठी, गुजराती, कोंकणी, बंगाली, हिंदी वगैरे देशी भाशा जल्माक आयले.

तशें पळेल्यार खंचेयी भाशेचें पंडिती व्याकरण रचोवचांतु आयलें की त्या भाशेचें मुखावयलें परिवर्तन बंद जाता म्हणयेत. संस्कृताचें व्याकरण पाणिनीन रचयलें कीं त्या भाशेची वाढ बंद जाली आनी लोकांले तोंडारि प्राकृत भाशा फिरचाक लागली. नंतर जेन्नां वररुचीलें "प्राकृत प्रकाश" तयार जालें तेन्नां प्राकृत भाशेची वाढ कमि जाली आनी अपभ्रंश भाशेचो जल्म जालो. प्राकृत भाशेंनी जेन्नां अपभ्रंश भाशेंक जल्म दिलें तेन्नां स्थानपरत्वे अपभ्रंश भाशा वेगवेगळे आशिले.

आचार्य सिद्ध हेमचन्द्रसूरी हो जैन विद्वांस इ. स. १०११ ते १०९४ पर्यंत गुजरातचे चालुक्य राज्यांतु निवास करतालो. तांगेले शब्दानुशासन ग्रंथांतु प्राकृत व्याकरण आसा. प्राकृताचे विभेद जे ताणें दिल्याची तांतु अपभ्रंश हो विभेद बी दिलिलो आसा. हेमचन्द्रान ह्या प्राकृत व्याकरणाची रचना करताना भारतांतु हिंदी, गुजराती, मराठी, बंगाली वगैरे भाशा, प्रचारांतु आशिले हांतु संदेह ना. त्या कारणान तांगेले अपभ्रंश विभेदांतु भारतांतु तेन्नां प्रचारांतु आशिले जास्तन जास्त भाशेचे शब्द दिलिले आसाची. अपभ्रंश विभेदांतु थोडे जास्त प्रमाणान कोंकणी रूपं आसल्यारीयी तांतुतले अधिकांश शब्द आनी प्रयोग हिंदी आनी गुजराती मूलाचे आसाची.

हेमचन्द्रान देशीनाममाला ह्या ग्रंथांतुबी त्या कालाचे अनेक भाशेचे शब्द दिल्याची. ध्वनिविचार आनी रूपविचार जरी भाशेचे अभ्यासांतुले प्रमुख अंग जावनुं आसा तरीयी भाशेंचे दोन अवस्तांतुले शब्दांचे साम्यबी तितलेंची प्राधान्य

आसा. ह्या कारणान देशीनाममालेंत दिल्ले अपभ्रंशाचे थोडे शब्दांची अभ्यास [illegible] करून. आनी कित्येक शब्द आयचे कितले तरी कोंकणी शब्दांबरावर साम्य दाखयतात.

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
अंगार	इंगाल	इंगाळो
आर्द्र	ओल	ओलें
उद्यापन	उज्जवण	उजवण
निर्वाति	णीवड	निवड
स्नात	ण्हाणिअ	न्हाणय
तृण	तण	तण
स्तन	थण	थाण
दर्शय्	दक्खव	दाखय
देवकुल	देउल	देवुळ
दुहितृ	धूय	धूव
पति	पइ	पै–(उपनाम)
भगिनि	बहिणि	भयणी
भाषा	भास	भास
मृदु	मउ	मोउ
रुक्ष	रुक्ख	रुख्
श्वान	सुण	सुणें
	डोलो	डोळो
	दोग्गं	दोग्गं

अपभ्रंश भाशेंचें मुख्य विशेष म्हळ्यार, पुल्लिग-नपुंमक म्हळ्ळे भेद नामनाना सर्व अ-कारांत नामपदं आनी विशेषणं प्रथमा विभक्तिचे एकवचनांतु उ-कारांत जाताची. जाल्यार कोंकणींतु संस्कृतांतुले केवल अ-कारांत पुल्लिग शब्द उ-कारांत रूपांतु परिवर्तन जाताची तशें पळेल्यार संस्कृतांतुले सर्व अ-कारान्त नामपदं आनी विशेषणं शौरसेनी-महाराष्ट्री प्राकृतांतु ओ-कारान्त जावनुं अपभ्रंशांतु उ-कारान्तांतु परिवर्तन जाताची. ही परिवर्तनाची रीत स्वाभाविक सर्व शौरसेनीप्राकृतोत्पन्न भाशांतु दिसून येता. सिंधी भाशेंतु उदारणान संस्कृतांतले अ-कारान्त उ-कारान्तांतु परिवर्तन जाताची–रामु, गोविंदु, घरु, चोरु, शींहु, छोकरु, नाचु, सुणु[4] वगैरे वगैरे. हाज्यावयल्यान निश्कर्श काडयेत कीं जे नियम शौरसेनी प्राकृतोत्पन्न भाशेक लागताची तेंची नियम

कोंकणी भाशेचे परिवर्तनेंतु दिसून येताची. हेमचन्द्राले अपभ्रंश विभागांतु नियमाचे उदाहरण म्हण्णुं हे पद्याचो उल्लेख केलिलो आसा.

"भल्ला हुआ जु मारिआ बहिणि महारा कंतु ।
लज्जेज्जंतु वयंसीअहु जइ भग्गाधरु एंतु ॥

जइ पुच्छह धरंवड्ढाइं तो वड्ढा घरंओइ ।
विहलिअ-जण- अब्भुद्धरणु कंतु कुडीरइ जोइ ॥

ए सहोदरी, बरें जालें की मेगेलो कांत युद्धांतु मरण पावलो. तो जर हरनुं परत आयिलो तर सखी कडचान अवमर्याद जाताली. व्होड घरांतले लोकांविशय जर विचारता तर व्होड घर थंय आसा. कश्टांतु आशिल्यांक उद्धार करतालो मेगेलो कांत तर हांगा कुडींतु आसा.

ह्या दोन पद्यांतुले शब्दांचो विचार केल्यार दिसून येत कीं हुआ, मारिआ भग्गा हे तीन भूतकालिक क्रियापद आयल्यांची. ते अनुक्रमान भूतः मारितः आनी भग्नः ह्या संस्कृत कृदंताची रूपांतर आसाची. त्याची प्रमाणें मेगेलें ह्या अर्थान "महारा" हे रूप आसा. कोंकणींतु हे शब्द जालें, मारिलो, भंगलो आनी मेगेलो म्हण्णुं रूपांतर जाल्याची. तशें पळेल्यार अपभ्रंशातु सो, एहो, सा, एह हीं सर्व नामं आसाची. कोंकणींतु हे शब्द तो, हो, ती, ही म्हण्णुं परिवर्तन जाल्यांची. अपभ्रंशांतु वड्डा आनी जोइ शब्द आसाची; ते कोंकणींतु व्होड आनी चोइ (पळय) म्हण्णुं आसा.

भाशाशास्त्रांतु एक नियम आसा आनी तो म्हळयार "ल"काराचें मूळ "द" वा "त" जावनुं आसा. त्या दिश्टीन एक भाशेचे क्रियापदाचे अंताक "त" वा "द" आसल्यार आनी दुसरे भाशेचे अंताक "ल" आसल्यार ती नंतरची भाशा "त" वा "द" अंताक आशिले भाशेपासून जल्माक आयल्या म्हण्णुं सिद्ध जाता. आमीं पयलेंची पळयल्यां कीं संस्कृतांतुले भूतकालिक कृदंतांतुले "त" प्रत्यय नंतर शौरसेनींतु "द" जालें. म्हळयार "गतः" आशिलें "गदो" जालें, आगतः आशिलें आगदो जालें. हे "दो" नंतर कोंकणींतु "लो" जालें. "दोहदो" आशिलें दोहलो आर्द्र आशिलें "आल्लें" जालें.

उदारण:

संस्कृत	शौरसेनी	कोंकणी
रामः आगतः	रामो आगदो	राम आयलो
रामेण कृतम्	रामेण किदं	रामान केलें
सः मृतः	सो मिदो	तो मेलो

ह्या सर्व विचारांचें अभ्यासांक आर्यां आनी सागांअकरान निश्कर्श काडल्यार होर्नलेन केल्ले विभाजनेक अनुसरून कोंकणी भाशा शिडटेन शौरसेनी, महाराश्ट्री गटांतुली आसून तिगेलो विकास अंतरकुळांतुले आर्यांपासून जाल्लो आसा. सदर गटांतु तिगेले सहोदर म्हळ्यार गुजराती, सिंधी आनी पश्चिम हिंदी. ह्या निश्कर्शांक आधार म्हळ्यार:

१. कोंकणी भाशा ही आर्य कुळांतुली भाशा आसून तिगेलें कोंकणांतु येवचें हें अंतरकुळांतुले आर्यांक लागून.
२. सरस्वती नदीचे तीरावयर आशिल्ले ब्रह्मावर्तांतु अंतरकुळांतुले आर्य निवास करत आसून त्या आर्य समाजांतु विश्वामित्र, जमदग्नि, परशुराम, सारस्वत तसले ब्राह्मण आशिले. चंद्रवंशी यदुकुळाचे आर्य ह्याचो अन्तर्वर्तुळांतु वसाहत करून आशिले.
३. जमदग्नी-परशुराम हे भृगुवंशाचे आसून हांगेलो कार्याचो सवय पश्चिम समुद्राचे करावळीवरोवर शतकान शतक आशिल्लो. भृगुवंशाचे ब्राह्मण चंद्रवंशी ययाती कुळाचे क्षत्रियांले पौरोहित्य करताले.
४. परशुरामान हैहयांलो निर्मूलन केल्ले नंतर उत्तर भारताचो त्याग केलो आनी नवी वसाहत कोंकणांतु वसयली. ताकालागून ताणें अनेक ब्राह्मण कुलं ब्रह्मवर्तातुल्यान हाडनुं गोयांतु वसयलीं. मुखारसरून चंद्रवंशाचे यदुले पूतानी–हरित, पद्मवर्ण आनी सारसान–आपण्याले राज्य वनवासी कोल्हापूर, गोमंतकाचे प्रदेशांतु वसयिली.
५. ह्या वसाहतींक लागून अंतरकुळांतुली तोंडी भाशा जी शौरसेनी आशिल्ली ती भाशा कोंकणांतु वेव्हारांतु आयली. आनी ताकालागून कोंकणाची भाशा शौरसेनीप्राकृतोत्पन्न भाशा म्हण्णुं निश्कर्श काडयेत.

टीप :

1 "The differentiation of a language does not necessarily depend on non-intercommunicability with another form of speech. There are also other powerful factors to be considered, if we are to look at the subject from a scientific point of view. First and foremost, there is what I have already referred to,—grammatical structure—. . . . The vocabulary of the two forms of speech may be very similar, but the whole grammatical structure of the one (Bihari) is radically different from that of the other. (Western Hindi)"—Grierson—*Linguistic Survey of India,* Vol. I, pt. 1, pp. 23-24.

2 वस्ति पुंडलिक शेणाई—कोंकणी आनी मराठी हांची तुलणात्मक विमर्श.

४ कोंकणी साहित्याची रूपसंपदा-१

जेन्नां एक भाशेंतल्यान विंगड एक भाशा जल्माक आयली म्हण्णुं म्हणताची तेन्नां ताजो अर्थ हो न्हंय कीं एक भाशा मरता आनी ते जाग्यार विंगड एक भाशा जल्माक येता. खरें पळयल्यार तशें जायना. काळ, देश आनी जनांगांक लागून जेन्नां नवी भाशा जल्माक येता तेन्नां पूर्विली भाशाबी थोडेवेळमेरेन ग्रांथिक रूपान वावुरत आसता. आनी जेन्नां काळसमयाउपरांत नवीन भाशा लोकांले जीभेवयर घोळनुं रूप आनी आकार घेता, संघटित जाता, स्थैर्य पावता तेन्नां तिका शिश्टत्व प्राप्त जाता.

संस्कृत भाशेचें प्राकृत भाशेंतु आनी प्राकृताचे अपभ्रंशांतु परिवर्तन जालें उपरांत साधारणतः धाव्वे शतमानांतु कोंकणी भाशेचे रूपं आमकां दिसून येताची. वास्तविक हेची सुमाराक आताचे सर्व भारतीय भाशांचो जल्म जालिलो दिसून येता. पणून जेन्नां भारतांतले इतर सर्व भाशा साहित्य आनी रूपसंपदेन परिपूर्ण जाले तेन्नां कोंकणी मात्र त्या शिश्ट रूपान परिपूर्ण जाली ना. हाका कारणं कसलीं उरत? हाजो अभ्यास केल्यार दिसून येत कीं तीं कारणं भाशा विकासाचीं नासतानः ऐतिहासिक राजकीय रूपाचीं आसाची.

खंचेयी एक भाशेचो विकासपर्व जर नियाळून पळयलो तर दिसून येत कीं ताजे उदरगतीक साधारणतः दोन मुखेल हातधरपी साधनं मदत करताची. भाशा धर्मप्रसाराची माध्यम म्हण्णुं वापरचांतु येवची आनी राज्यांतु राजदरबारची भाशा म्हण्णुं ती वापरचांतु येवची. आर्य लोकांनी भारतांतु आयिले तेन्नां हांगा अनेक भाशा वावुरताले. पणून त्या सर्वांतली एक भाशा वेदांची भाशा जावनुं प्रचारांतु आयिल्यान त्या भाशेक सुसंकृत रूप प्राप्त जालें आनी ती "संस्कृत" वा शिश्ट भाशा म्हण्णुं मान्यतेक अर्ह जाली. ताजे उपरांत जेन्नां बुद्धदेवान आपण्याले धर्मप्रसाराची भाशा म्हण्णुं प्राकृत भाशा आपणायली तेन्नां प्राकृत भाशेक मान्यता मेळी आनी तांतूत साहित्य निर्माण जावचाक लागलें. जेन्नां सातवाहन, वाकाटक इत्यादी राजघराण्यांनी आपण्याले राज-दरबाराची भाशा म्हण्णुं ही भाशा उपयोजनेंतु हाडली तेन्नां त्या भाशेक स्थैर्य प्राप्त जालें. जेन्नां कुमारिल भट्ट आनी शंकराचार्यांनी बौद्ध धर्माचो जागो हुमटावनुं त्या जाग्यार हिंदू धर्म परत बसयलो तेन्नां संस्कृत भाशेक परत संजीवनी मेळी. रत्न-पंप-राष्ट्रकूटांक लागून कन्नड भाशेचो, ज्ञानेश्वर-नामदेव-यादवांक लागून मराठीचो, तुलसीदास-मीरा-सूरदासांक लागून हिंदी भाशेचो विकास जालो.

भाशा जल्माक येताना आपण्यालें प्राकृतिक रूप हे तरेन घेवनुं येत आसल्यारियी

तिगेलो विकास मात्र जैन आनी राजधान्यांनीन स्तुरण पावलो म्हूणटेत. इतिहास पळयल्यार दिसून येता की कोंकणी भाशेचे विकासाक्रम मराठी आनी कानडी भाशेच्या विकासांतु कोंकणी लोकांनी आपल्या नवरत्ना दावयली आसा. इतिहासाचे कारणा लागून ही स्थिती आयली आनी ते कारणाचो अभ्यास आसा आमका करचो आसा.

कोंकणांतु आर्य वसणूक अडेच-तीन हजार वर्सांपयलेंपासून जाली. हे वसणुकेचीं दोन मुखेल केन्द्रस्थान म्हळ्यार उत्तर कोंकणांतले सोपारा आनी दक्षिण कोंकणांतलो गोमंतक प्रदेश. बुद्ध देवाले काळांतवी ही दोन स्थान बौद्ध धर्माचान प्रभावित आशिलीं. गोयांतु हाजीं दर्शनीय चिन्ह कोल्ली, रिवण, हरवळें, हरमल, पैडें इत्यादि प्रदेशांतु दिसतात्ची. तशें पळयल्यार गोयांतु बौद्ध, हिंदु आनी जैन धर्मांचे राजवंश आनी ताका लागून ते ते धर्माचो प्रसार चलतालो. कदंब, राष्ट्रकूटादि द्राविड राजघराणीं आनी देवगिरी यादवकुळांकलागून हांगा, कानडी आनी मराठी भाशेचो प्रभाव व्हडे प्रमाणान प्रचारांतु आशिलो.

विग-विगड भाशा आनी संस्कृतीचान प्रभावित जावचे समाजांतु कोंकणी लोकांनी आपण्याले कर्तृत्वान हातभार लायलो. डा. भाण्डारकराले मतान चौथे ते धाव्वे शेकड्यामेरेन यज्ञयागाचे संस्कार आनी श्रौतसूत्रांचेवयर भाष्य बरोवचे ब्राह्मणाक स्वामिन् ही प्रतिष्ठित संज्ञा दिववांतु येताली.[१] हे परंपरेक लागून गोयांतले सारस्वत ब्राह्मणश्री त्या काळांतु स्वामिन् ही पदवी लायताले. हे ब्राह्मणांनी यज्ञयाग केल्ल्यान तांका भूदान केलिले उल्लेख शिलालेख आनी तांब्यापाटेंतु मेळतात्ची. हातु सारस्वत ब्राह्मणांलो आंकडो जायते प्रमाणान आसा. उदारण, वेदवेदांगविद्वज सूर्यस्वामीलो पूत प्रियस्वामी, अग्निगोत्री कृष्णस्वामीलो पूत महेश्वर, वत्सगोत्री रवास्वामी, भारद्वाज गोत्री देवस्वामी इत्यादि. शिलाहार, सातवाहन, कदंब आनी यादव कुळांतले राज-वटींतु हांगेलो उल्लेख मानान जाला.

उदारण, शके ९३२ (स. १०१०) चे तांब्यापाटेंतु दक्षिण कोंकणचो अखेरचो शिलाहार रट्टराजान सेणावई नागसैय ब्राह्मणालो पूत संकसैय हाका एक वाइंगण शेत आनी गोंयांतले चन्द्रवाडींतले अवडें गांवाचे संझैय नांवाचे ब्राह्मणाले नातीक एक कुळागर दान दिलिलो उल्लेख आसा.[२] शके ९३८ (स. १०१६) तु उत्तर कोंकणांतले शिलाहार राजा अरिकेसरीन च्छिनपैय ज्योतिषीलो पूत जमदग्नि गोत्री राजागुरू तिक्कपैय हाका चाविनार गांव दान दिलिलो.[३]

शके ९६० (स. १०३८) तु गोयांतलो चन्द्रपुरचो राजा गुहल्लदेवान आपण्याले प्रधान देवगै, श्रीयसै, दामपै, मावरै, महल्ल, मल्लपै हांगेले सन्निधींतु भट्ट नारायणाक अंत्रूज म्हालांतले वेरे लागीं आशिले साहवे (आताचे सावे) गांव दान दिलो.[४] हेचि तरेन यादव महासामंत दुसरे भिल्लमान आपण्याले स. १००० चे शासनांतु २१ ब्राह्मणांक नासिक लागीचो गांव दिलो. ते ब्राह्मणांली नांवं महलपैय, इंदपैय, देवपैय, अल्लपैय, वच्छपैय, विक्कपैय, दंदपैय इत्यादि आशिलीं.[५]

शके ११९४ (स. १२७२) तु देवगिरी रामदेव यादवाले उत्तर कोंकणांतलो प्रतिहस्त गौतमीपुत्र अच्युत नायकान (जो स्वतः सारस्वत ब्राह्मण आशिलो) मुंबयचे लागीं आशिले सास्टींतलो वौळे गांव जामदग्न्य वत्स गोत्री खेतलप्रभु, विष्णुप्रभूलो पूत नारणप्रभु आनी आउप्रभु वगैरे ब्राह्मणांक दान दिलीलो उल्लेख आसा.[६]

वैश्णव धर्माचो विकास महाराष्ट्रांतु पंढरपुरांतु जालो. देवगिरीचे यादव काळखंडांतु मराठी भाशेक राजमान्यता मेळिल्यान आनी तेची काळांतु ज्ञानेश्वर आनी नामदेवांनी आपण्याले ग्रंथांची भाशा म्हण्णु मराठी आपणायिल्यान तिगेले उदरगतींतु भर पडली आनी ते भाशेक प्रतिश्ठा मेळी. बौद्ध धर्माचे काळाउपरांत जी विकसनशील प्रवृत्ती प्राकृत भाशेंक आयिली तीची प्रवृत्ती मराठी भाशेंतु दिसून येवचाक लागली. कोंकणी भाशेचे विकासाक मात्र असली उपयोगी किंवा सहाय्यक साधनं मेळीं नांची.

ताजे उलट महाराष्ट्राचे सलग आशिले कोंकणांतु यादव राजांलो आनी ताका लागून मराठी भाशेचो वावर दिसून येतालो. पंढरपुरचे विठ्ठल संप्रदायेंतु गोंयचे आनी सलग कोंकणो प्रदेशांतले लोकांलो संयोग आशिलो. यादव राजदरबारांतु कोंकणी लोकांलो भौमानाचो जागो तर आशिलोची पणून पंढरपूरचे देवळाचे जीर्णोद्धाराचे कार्यांतु जी वर्गणी हेमाडपंतान एकठांय केली तांतूत कोंकणी लोकांली नावां जाय ते प्रमाणान दिसून येताची. उदारण, श्रीपति दण्णायक, कोंकण केसवदेवें, सेणवै लखमिदेवें, बामरसाचा सेणवै चांदेएं, दलवै कुमरूपुत्र, कोंकण मधुसूदन, लाड हरिदेवे, इत्यादि.[७] नामदेवाले गाथेंतु कोंकणी भाशा आनी कोंकणी लोकांलो उल्लेख आसून तो कोंकणी लोकांबरोबर संबंधित आशिलो अशें दिसून येता. ज्ञानेश्वरांले ग्रंथांतु जे अनेक कोंकणी शब्द आनी वाक्य प्रकार दिसून येताची ताजे कारणबी कोंकणी लोकांलो थोडे जास्त आशिलो प्रभाव म्हणयेत. जरी स्वतः ज्ञानेश्वर कोंकणी नासल्यारियी तांगेलेवयर ज्ञानेश्वरीचे लेखनकार्य करपी सच्चिदानंद बाबा (जो कोंकणी मनीस आसू शकता) हांगेलो प्रभाव पडिलो आसचें शक्य आसा. जशें धार्मिक परंपरा आनी मंत साहित्याक लागून कोंकणी मनुश्याले मनावयर मराठीचो प्रभाव पडलो तशेंची राजदरबारांचे वेव्हाराक लागून कोंकणी मनुश्यान आपण्याली वेव्हारार्ची भाशा म्हण्णु राज-दरबारान आपणायिली भाशा (तो मराठी आसूं वा कानडी आसूं) स्वीकारली.

तशें पळयल्यार इतर भाशिक राजांनी कोंकण प्रदेश आक्रमण केलिल्यान ते ते राजांले दरबारांतु कोंकणी मनुश्यान पाटाप्रधान, मुखेल भांडारी, राजगुरु, ज्योतिशी म्हण्णु लौकिकान, अभिमानान आनी वैशिश्टायतेन वर्चस्व गाजयलें. उदारण, महासामंताधिपति शिलाहार पयले अपराजितालो (स. ९९६) पाटाप्रधान मंगलमैय आसून तागेलो पूत अन्नपैय तागेलो प्रतिहस्तक आशिलो. सीहप्पैय हो प्रधान म्हण्णु शोभलो. स. १०६० तु च्छित्तराजालो पाटाप्रधान म्हण्णु सिवपैय, स. १०८१ तु अनंतदेव वा अनंतपाल हागेलो पाटाप्रधान म्हण्णु रुद्रपैय, स. ११२८ तु अनंतदेवालो

पूत दुसरो अपरार्जिताली पाटप्रधान म्हूण् लक्ष्मणीय प्रभु आसून ताजे उपरान्त हरिपाल देवराजाले (स. ११५०) प्रधानमंडळांतु वेंगु पद्मल, लक्ष्मणप्रभु मंत्री नायक आशिले. मल्लिकार्जुन राजाली प्रधान म्हूण् प्रभाकर नायक आनी प्रभु पैप्रभु नांव पावले.[८]

हाजे उलट दूर देवगिरीचे यादव राजवटींतु कोंकणी लोकांलो संबंध्यश्री कार्य गिनीन आशिलो. गौतमीपुत्र अच्युत नायकान उत्तर कोंकणांतु कारभार सांभाळिल्लो. हेमाद्रि वा हेमाडपंतान राजपाटणाचो कारभार पळयलो. ताणें राजकारभारांतु हाडिल्ले सुधारणेक शेणवाई पद्धत म्हणताले. ही पद्धत न केवळ महाराष्ट्रांतु तर गोंयांतूय प्रचारांतु आशिली.

खुद्द गोंयांतु कोंकणी लोकांलो संबंध कदंबादि राज्यांतु प्राबल्यान आशिलो. स. १०३८ चे तांब्रपटाचे वयल्यान दिसता कीं कदंबराजा दुसरो षष्ठदेवाले प्रधानमंडळांतु शिरियापैय, दामपै, जावपै, मल्ल, सलपै इत्यादि आशिले. दुसरो जयकेशीले (स. ११०४-११४७) काळांतु गोंयचे राज्यांतु कोंकणी लोकांलो संबंध वाढलो. तागेले प्रधानालें नांव "श्रीकरणद माळपय्य नायकन मगं गोविंदय्य नायकन" म्हण्णु म्हळयां.[९] जयकेशीलो पूत शिवचित्त पेर्माडीले (स. ११४६-११८७) राज-दरबारांतु वाभण नांवाचो दंडनाथ आशिलो.[१०] वाभण आनी दण्णायक ही सारस्वत नावां अजून प्रचारांतु आसाची.

कदंबाले उपरांत विजयानगर राजदरबारांतु माईंगणाई वागळे (स-१३५०-१३७९) हो कोंकणांतलो कारभारी आसून नंतरचे वसंतमाधवराय आनी तागेलो पूत वीर बाचण्णा आनी मल्लप्प ओडेयर हे स्वतःक गोवापुरवराधीश्वर म्हण्णु घेवच्यांतु अभिमान लेखताले.

जेन्नां शिवाजीन कोंकणावयर स्वारी काडली तेन्नां, ताजे पयले पासून मराठी संत साहित्यान प्रभावित जालिले आनी त्या काळांतले मुसलमान क्रिस्ती राजवटीन त्रासिले, कोंकणी समाजान ताका आवकार दिलो. मराठा राज्यांतु कितले तरी वसं तुका शणै, नारायण विठ्ठल शणै धुमे, पितांबर शणै, नरो राम मंत्रि, रामचन्द्र मल्हार सुखठणकर असले अनेक गोंयकारांनी सेवा केली.[११] आनी हे तरेन कोंकणी समाजाले वरिश्ट वर्गाचो संबंध मराठी समाज आनी भाशेबरोबर आयलो.

कर्नाटकांतले केळाडी राजदरबारांतु तर सारस्वतांनी अग्रगण्य स्थान सर्व विभागांतु मेळयलें. हे राजे स्वतः उच्च संस्कृती आनी ज्ञानोपसाधनेंतु साधक नाशिले तरी ताणी आपण्याले राज्यांतले ज्ञानी आनी कला कौशल्यान निपुण आशिले लोकांक उत्तेजन दिलिलें. हे उत्तेजनेंतु कोंकणी जन फावले. रंगप्पा असलाडी हो संगीत शिरो-मणि आसल्यार सांतप्पा, वेंकटप्पा हे सारंगी वाद्य वाजोवचांतु निपुण आशिले. कागलचो नारणप्पा, मनिकेरे तिम्मय्या, लक्ष्मय्या धारेश्वर, चंदावर नाणप्पा, नारायणप्पा नाडकर्णी, विठ्ठल शेणाय, रामा पै, गणेश मल्या, रामचंद्र मल्या, म्हलप्पा

ायक असलीं अनेक नांव आमकां कर्नाटकाचे ऐतिहासिक समाजांतु आनी राज-
ारणांतु वावुरचीं दिसताची.[१२]

हे तरेन कोंकणी समाज ऐतिहासिक, राजकीय आनी धार्मिक कारणांक लागून
रभाशीय समाजाचे प्रभावासकयल जास्त काळमेरेन आयलो. कोंकणी समाज
ाणतो, ज्ञानान भरिलो समाज आशिल्यान तो समाज आपण्यान आशिले वातावरणाचे
हाय्यान आपण्यालें कर्तुत्व गाजयतालो. आनी तांका आपण्याले विचार, कर्तुत्व
स्तारावचाक भाशेची गरज भासताली. राजमान्यता प्राप्त जालिली मराठी वा
न्नड भाशा ताणें उपयोजनेंतु हाडलीं; स्वतःची मायभाशा जावनुं आशिली
ोंकणी न्हंय. कोंकणी भाशेक उत्तेजन दिवचो राजा मेळो ना. वास्तविक भाशा ही
क माध्यमरूपी साधन आसा. मनुश्याली सहज प्रवृत्ती आसता कीं जी भाशा राजा
ान्य करता ती भाशा तो आपणायता. तेन्नां ती भाशा मराठी आसों, कन्नड आसों,
ोर्तुगीस आसों वा इंग्लिश आसों. ताका भेद दिसून ये ना. तशें पळयल्यार इतिहासाचो
ो प्रभाव कोंकणी समाजावयर अजून इतलो रुतून बसलो कीं कोंकणी मनीस अजून
ोंकणींतु आपण्याली अस्मिताय व्यक्त करचो विचार कर ना; हाजे ताका दुःख ना.
ी एक असलो समाज जो विचारांनी, आचारांनी, धार्मिक प्रवृत्तीन एक आसा, पणून
ेन्नां आपण्याले विचार तो व्यक्त करता तेन्नां तो विंग-विंगड माध्यम वापरता,
ाशा वापरता. ताका लागून नांवान जरी तो समाज आज एक म्हणताची तरी तो
समाज आपण्याले व्यक्त स्वरूपांतु भिन्न जालो, आनी ताका लागून तो आप-आपसां
ासून दूर वचत आसा. हो दुःखाचो विशय आसा.

विचार, मत, अनुभव व्यक्त करचीं साधनं विंग-विंगड जालिल्यान एक समाजांतु
जी एकता येवका ती येत नासताना आयज कोंकणी समाज आपण्याले स्वतःचे भाव-
भयण्यापासून अपरिचित जालो. केरळचे कोंकणी मनीस, मंगळूरचे कोंकणी मनीस
गोंयातले, सावंतवाडींतले, आपण्याले भावांक ओळखना. तीची परिस्थिती गोयंकारां
विशय जाल्या. ते इतलेची जाणताची कीं केरळांतु, मंगळूरांतु कोंकणी उलोवचे लोक
आसाची; पणून जे कांय ते विचार करताची, जे काय ते आचरणेंतु हाडताचो तांचे
विशय गोंयकार कांयबी जाणनांची.

महात्मा गांधींक एक पटें गुजराती साहित्य संम्मेलन उद्‌घाटन करचाक आपयलें.
ते संम्मेलनाचो मुखेल उद्‌देश म्हळ्यार गुजराती भाशा जी प्रभावी ना ती खंचे तरेन
प्रभावित करची. गांधीजी म्हणाले, भाशा हें एक केवळ माध्यम. भाशा प्रभावित
आसना. मनुश्य प्रभावी आसता. तो जर प्रभावी आसता, कर्तुत्ववान आसता, स्वाभि-
मानी आसता तर तांगेली भाशा प्रभावित जाता. हें आमि कोंकण्यांनी जाणचाक
जाय. कोंकणी लोकांनी आत्मसात् करचाक जाय.

असों. जरी हे तरेन कोंकणी मनुश्यान राजकीय, धार्मिक आनी सामाजिक
कारणांक लागून ते ते प्रदेशाची भाशा आपण्याली, वेव्हाराची भाशा म्हणुं वापरली

तरी पुण जेन्नां तो भावनावश जाता तेन्नां तो पारवाशा मानता. [illegible]
आनी विरळ क्षण शोधिल्यानच्या कदाचित कोंकणी भाशेचो उगमस्थान [illegible]
जायत. तशें पळयल्यार रात्र काळोखाची आसा, आनी आसाकाळात् [illegible]
केवळ संकेताक आसाची तांचो आधार घेवनूच कोंकणी भाशेचो जल्मकाळ सांगता.

नवे भाशेक जल्म दीवन भूतकाळां[illegible] विलीन जाल्लें प्राकृत अपभ्रंश[illegible] विगड आनी स्वतंत्र हे स्थान कोंकणी भाशा पयल्यावयलें थाक्ये शतकांत् दिसून येना. ताका लागून कोंकणी भाशेचो काळ हजार वर्साचो म्हणटात तशें [illegible] खंचेयी भाशेचो काळखंड विलग आनी सलग नासताना एकामेकांत् मिसळिल्लो आसता. पूर्वकाळाचे भाशेचे अवशेश आनी सलग प्रदेशानलें भाशेचे प्रभाव आनी मुक्त तत्स-रूपं ते भाशेचे जल्मकाळांतु आनी विकासात् दिसून येताची. ताका लागून एक भाशेचो जल्मकाळ, तिगलें अस्तित्व वा स्वतंत्रताय निश्चय करताना विग-विगड भाशेचे शब्द वा वाक्प्रचार आशिल्यान ती भाशा स्वतंत्र ना म्हणचें उचित न्हय हे तसेंच प्रभाव दिसून आयिल्यान त्या भाशेचे विकसनशील प्रवृत्तीचें ज्ञाण आमका मेळता

कोंकणी भाशेचे वळगाचे शब्द आनी वाक्य प्रकार पयल्यावयलें आमकां श्रवण-बेळगोळचे गोमटेश्वराले पायासकयल दिसून येताची: "श्री चावण्डराजें करवियलें". गोंयचे कदंबाले जैन धर्मी प्रचाराक लागून आताचे गोंय, मंगळूर आनी कारवार जिल्ह्यांतु जैन धर्म प्रचारांतु आशिलो. जैन बस्त्यो, काळांतलें तस्से जिन विग्रह जाग्यान जाग्यार दिसतालीं. कदंब राज्यांतु आनी गंगराजाले गंगवाडींतु निकट वेव्हार आशिलो. आनी गोमटेश्वराले मूर्ती उभारयले उपरांत गोंय आनी ताजे सलग प्रदेशांतले भाविक लोकांली दर्शनेच्छेन श्रवणबेळगोळाक भेट जात आसनाली. तशें पळयल्यार जीं नांव श्रवणबेळगोळांतलें आवारांतु दिसून येताची तांतून कितली तरी नांवं कारवार/गोंयेचे यात्रिकांली आसाची.

तर्काक लागून मानयेत कीं असले यात्रिकांले खातिर हो शिलालेख कोरायिलो उरत. शिलालेखांतली भाशा कोंकणी म्हण्णु कोणांकयी संदेह आसचाक फाव ना. आयजबी कोंकणींतु–हे तरेची प्रयोजक वाक्यं रचोवचांतु येताची–उदारण, खावयलें, करयलें, पियलें, हाडयलें इत्यादि. जाल्यार कोंकणी भाशा ही मराठीची प्रांतिक बोली म्हण्णु मानिल्यान हो शिलालेख मराठी भाशेचो ससज आयजसेरेन जात आसा.

इतिहासाचे अंध:कारांतु दुसरे जे शिलालेख तत्कालीन भाशेचे अस्तित्वावयर प्रकाश घालताची तें पोळोवयां. शिलाहार पयलो अपराजित जाका केशिदेव हेंबी नांव आशिलें, हांगेले शके ९३४–स. १०१२ चे अक्षि तालुका अलिबागेंतु मेळिल्ले शिळालेखांतु भईर्जु सेणवइन दिलिले आज्ञेविशय नमूद आसा. तो हे तरेन आसा!

१. गी सुष संतु । स्वस्ति ओं । पसिममा
२. मुद्राधिपती । स्री कोंकणा चक्री

३. वर्तो । श्री केसीदेवराय । महाप्रधा–
४. न भइर्जु सेणुइ तसिर्मनी काले
५. प्रव्रतमने । सकु संवतु : ९३४ प्रधा–
६. वी संवसरे : अधिकु दिवेस्क्रे बो–
७. लु । भईजुवें तथ बोडणा तथ नड
८. कुवंली अधोर्यु प्रधालु । मसलषु–
९. मीची वआण । लुनया कचली ज–

हे अपराजित वा केशिदेवाले राजदरबारांतु वासपै, वाधियपै असले सारस्वत ाह्मण प्रधान म्हण्णु आसून भईर्जु सेणवाइ–सेणुई हो अधिकारी आसूयेत. ह्या ेखांतले शब्द सेणुई, बोडणा–ओंडण, कुवली-कुवळ. कालवण–, वआण-आण गैरे शुद्ध कोंकणी रूपाचे आसाची. भैरव, बेताळ हे गोंयचे मूळ दैवत आसून अजून ांचो प्रभाव गोंयचे धार्मिक जीवनांतु आसा.

हाजे उपरांत कोंकणीचे रूपदर्शन आमकां शके ११०९ चो–स. ११८७– रळ, मुंबय चे शिळालेखांतु जाता. ह्या लेखाची भाशा पूर्णपणान संस्कृत आसून अखेरची ोन वाक्यं मात्र कोंकणींतु आसाची. "अथ तु जो कोणुहुवि ए सासन लोपी तेच्या वैद्य-ाथदेवाची भाल सकुटुंबी आपडे । तेहाची माय गाढवें झविजें ।।" हो शिलालेख उत्तर कोंकणांतु शिळाहार राजा दुसरो अपराजितालो मंत्रि अनंत पै-प्रभु कडचान कोत्रावचांतु आयलो. हे लेखाचे लेखांकन करताना "वैद्यनाथ देवाची भाल सकुटुंबिआ ाडे" म्हण्णु थोडे इतिहासकार करताची. ती चूक आसा. योग्य "भाल सकुटुंबि आपडे" आसचाक जाय. कारण शापवचन सर्व कुटुंबाक आपुडता. आपुड हो शब्द कोंकणींतु विशिश्ट आसून तो कोंकणी ना जाणतल्यांक समज पडचो ना. हो सर्व लेख जरी संस्कृतांतु बरयलो तरी जेन्नां भावनावश जावनु शापवाक्य उलोवचें आयलें तेन्नां मायभाशा तोंडांतु येवका, हें साहजिक. अनंत पैप्रभु हो कोंकणी भाशिक मनुश्य हें सांगचें आवश्यक ना.

ताजे उपरांत आमकां गोंयांतले फोंडा गांवातलो शके १२२१ चे तांब्रापाटेंतु कोंकणी भाशेचें दर्शन जाता:

१. स्वस्ती श्री साळिवान सक १२२१ वरुसां वरततमान सावरी संवदर श्रावण बहु
२. ळ ८मी सोमवारी तिम्मंतरी धर्माधमि मरिकु भोदुरु राज करीत आस.
३. तां अग्राहरं खाडेग्रामे वारातु श्री गणनाथा देवाचा देउळीं बइ
४. सिक्रे नगर समस्त मळलेगाचा विवरु गोवें नगर पसिकीं सेटिया
५. नागसेटी जणु । तथा नगर पसिकीं गोमसेटी जणु । तथा भगिरसेटी जण ।
६. तथा कायिसेटी जणु । तथा लखुसेटी जणु । यवं गोवेचे नगराचे निनमीं

७. जणं ५ नारवें नगर पयिकीं सेटिया विठल सेटी जणु । तया नगर की
८. कीं मान सेटी जणु । तया पांवसेटी जणु । तया यजसेटी जणु । य
९. वं नारवें नगराचेनी निमित्तं जण ८ सवण यवं समस्त आर्मी नगरा
१०. वेंकेकागर्मा अंतजे भितरी अग्राग्वरें ग्रामे लकसेटी सिवा वाडसेटी
११. सिवा सिमर सेटियी यवं जण ३ नीं वग्गार्मा लघु नहि यज्ञादानं
१२. चार्वी नरुनं तुर्मी आमचे जानी समस्ताचा कार्यासि उणा आलेंत क
१३. वण कार्य म्हणाल तरी आमासी आणि सोनांगार्मा सवादा होउन
१४. हणमारी जाले समर्थी तुर्मी वेंकेकार आमचेया वाणियाचा समराचें
१५. संमदी विदिर्शी तुर्मी वाणि समराासि यउन मान समचा राकिल्या सघर्दी वा
१६. मींनगरा दोर्घी जानी तुमासी आर्मीदोर्मी जा नगरान जानीन कार्यविद्
१७. सवो तुमासी आर्मीं दान मान कुगडीं विडा गंध आकेत दिधले मुमर्थी
१८. धी भूमितां तयाहीं माने भूमितां यणें प्रमाणें प्रगु पायिले मानेण व
१९. नगर पयिकीं भोगावें दुसरें माने नारवें नगर पयिकीं भोगावें
२०. तिसरें मानें तुमीं आमा ओरी भोगावें आमा दीं वग्गासिच्या नगराचं
२१. सलु वेरेंतु कामानुपदें तिनुका वेंकेकर्गामी भोगवाचा तुमच्या जातरं
२२. जातान यणेचि पदेनि भोगावे आमी वा आमच्या जातपरजातान यवचंद्र
२३. कं पाळावा लिहिलें प्रमाणें तुमीं वा तुमच्या जातपरजातान यावचंद्र
२४. पळावे लिहिले प्रमाणें तुमीं वा तुमचया जातपरजातान यवचंद्र भोगावे
२५. वे म्हणउनु दिधला दानमानेचा सामनपटु होय सासेसाकी अग्राहार कट
२६. —ळ ग्रामे नगर पयिकीं विठल सेटी जणु । तया ग्रामें केनसेटी जणु । अग्राहा
२७. रं बंदवाडग्रामें वाळसेटी जणु । पारिकरु विठल सेटी जणु । तया
२८. ग्रामे सांतसेटी जणु । यवं साकी जण ५ लिहित सेणवी कुळ—
तळी ग्रामे सारांतु आहे ता मांगसेणवी स्वस्ती दोप नगराचे दो प
२९. श्री गोरेनाथ देउ नारवे नगराचें दोस श्री सपत नाथा देउ साकी दो श्री क—
३०. पिलेश्स्वरु देउ श्री कपिलेसवरु देउ श्री नागनाथ देउ श्री गणनाथ देउ
३१. श्री नागनाथ देउ............

हो लेख कोंकणाचे कुळागर—गोयांतलो आशिल्यान हांतु कोंकणीचे जायते शब्दरूपं दिसून येताची. स. १२९९ चे हे लेखावयर यादवाले राजदरबारांतु स्वीकृत मराठी भाशेचो प्रभाव थोडे जास्त दिसून येता. तरीपुण लेखाची भाशा कोंकणी हांतु संशय येना.

हे शिलालेखानंतर स्पश्ट रीतीन कोंकणी भाशेचो उल्लेख कोंकणाची भाशा म्हण्णु पयलावयलें नामदेवालें गाथेंतु आमकां मेळता. नामदेव मुखारलरनुं कोंकणीं भाशेचो नमूनोबी दिताची. हे समयारि आमि लक्षांतु दवरका कीं ज्ञानेश्वर आनी नामदेव

समकालीन आसून तांगेलो संबंध देवगिरीचे यादवाले काळांतु आशिलो. देवगिरीचे राज्यांतु कोंकणी उलोवचे लोक जायते प्रमाणान प्रभावित आसताले. तांगेलो संबंध आयिल्यान नामदेवांक कोंकणी भाशेची तोंड ओळख आसचें शक्य आसा. नामदेव (इ. स. १२७०-१३५०) म्हणताची:

गोवळणी ठकविल्या । एक एक संगतीने
मराठी कानडिया । एक मुसलमानी
कोंकणी गुजराती ।
अशा पाच जणी गौळणी ठकविल्या ।

हाजे वयल्यान एक निश्चय जाता कीं ज्ञानेश्वर-नामदेवाले काळांतु मराठी आनी कानडी कशीं विंगड भाशा म्हण्णुं मानचांतु येताली तशींची कोंकणी आनी गुजरातीबी मराठी परस विंगड भाशा म्हण्णुं मानचांतु येताली. इतलेंची न्हंय तर ती भाशा कोंकणांतले कोंकणी लोकांली भाशा आशिली. मुखारसरनुं नामदेव कोंकणी भाशेचो नमूनो दिता:

पावगा दातारा । पावगा दातारा ।
तूं नंदाचो झिलो । मांका फडको दी ।
मि हिंवान मेलो । घे माझो कोयतो ।
देवा पाया पडलो ।

हे लेखांतले कोंकणीचे विशिश्ट शद्वप्रकार लक्षांतु घेवचे तशें आसाची. उदारण: नंदाचो, माका, फडको, मेलो, माझो, कोयतो, इत्यादि.

हे तरेन कोंकणी भाशा एक विशिश्ट आनी स्वतंत्र भाशा म्हण्णुं ज्ञानेश्वर–नामदेवांले काळांतु आसताना ताजो विकास त्या वा मुखावयले काळांतु खंचे कारणांनी ना जालिलो उरत? सोळाचे शतमानांतु क्रिस्ती मिशनरींनी ती भाशा आपण्याले धर्म प्रसाराची भाशा म्हण्णुं वापरचे पयलें कोंकणी भाशिक हिंदू समाजान कित्याक ती वापरली ना ? तशें पळयल्यार ग्रंथरचना ही एक भाशेचे विकासाची पायरी दाखयता. आनी एक आदरणीय ग्रंथ भाशेंतु निर्माण जावचें पयलें त्या भाशेंतु थोडीं जास्त ग्रंथ जात उरता. भावनाप्रदान लोकवांग्मय आसूं शकता. वास्तविक त्या काळांतले अर्वाचीन भाशेंतु ग्रंथ निर्मिती विरळ आशिली. मराठी भाशेंतबी मुकंदराजान आपण्यालो "विवेकसिंधू" स. ११८९ तु बरयले उपरांत ज्ञानेश्वरी स. १२९० तु आयली. महानुभावांजले लीळाचरित्र स. ११९० तु आयल्यार नामदेवांली गाथा स. १२९७ आयली.

कोंकणीतलें विशिश्ट असले स्वरूप दर्शन आनी शद्वांची उपाययोजना आमकां स. १४१३ चे नागनाथ देउळ, बांदीवेंड, गोंयचे शिलालेखांतु दिसून येता. गावाभितरी तांबिए, करुनु, घेउनु, तिळेल तेल, नारलेल तेल, मेजुनु, देउनु, वडे, घारीया, इत्यादि

शब्द दिसून येनाची. त्या काळाचें भाशिक प्रभावाक लागून शिलालेखांतय मराठी आनी मराठी भाशेची छटा दिसून आयल्यार नवल आस्चें ना.

१. श्री गणाधिपतये नम: । नमस्तुंगशिरश्चुंबिचंद्रचामरचारवे ॥ त्रैलोक्य नगरारंभमूलस्तंभाय शंभवे ॥
२. स्वस्ति श्री शालिवाहनशकु १३३५ वर्षे अद्य महाराजाधिराज परमेश्वर श्रीवीरप्रतापदेवराय महाराय
३. विजयानगरी सुखसंकथाविनोदे सकलराज्य प्रतिपालित असते काळीं त्याचा प्रतिहस्तु गो–
४. वे-सिंहासनी धर्माधर्मविचारपरु नंजणगोसांवी राज्य करिते काळीं विजयसंवत्छर पुष्य व ३० र–
५. वौ अर्धोदयपुण्यकाली कुक्कळीग्रामे पुरुषसेणवइसामुतु माडसेणवैयांसि बंदेवाडग्रामे
६. ग्रामपुरुषु रामनायकु । नागणनायकु । रामप्रभु मांगप्रभु । हे मुख्यप्रज सहित सम
७. ध ग्रामिचेनि दत्त: धर्मसासनाची भास एसि आमच्या गावाभितरे गावा-भितरी श्री नागनाथदेवासंनिधि गोपाळभ–
८. टा नावे वेदखंडिकेचे कुळाग्र प्राक् श्रीमहालक्ष्मीदेवीसि अखंडज्योतिसि वर्षप्रतिवर्ष
९. तेला बारा तांबिए वेगळे करुनु त्याउपरी गोपाळभटान द्यावे टा २ नय सूतु केशोभटा मळो कु–
१०. ळाग्र कटुवाण टा ६ पैकीं कार्तिक २ वादे द्यावा टा । उनउभाएजे टाक ३ समंधे तथा मांड सेणवैया–
११. ह श्रीग्रामान रोकडे टा २० घेउनु तयाच्या कुळाग्रावरी आचंद्रार्कपर्यंत सहिरण्योदकदानधारा–
१२. पूर्वक करुनु सर्वनमस्य सर्वबाधाविवर्जित करुनुं दिधले तथा माडसेणवैए आपुलिए भक्तिपूर्वक
१३. श्री नागनाथदेवासी वर्ष । प्रतिवर्ष कार्तिकपुनवे दिपमाळा जळूंचिये भासे आचंद्रार्कप–
१४. र्यंत तया गोपाळभटान तथा पुनवेचां दिसि पर्वताच्या तांबिया येका प्रति सोळसिया १७ लेखि
१५. तेला तांबिये तिनि समंध सोळासिया ५१ मिळेल नाहि तरी नारळेल अथवा तूप भेजुनु देउळीं द्या–
१६. वें तथा दिपमाळेसि पणतियां ४०० वातिसि लाग तेतुकें सुत येतुकें गोपाळ-भटान देउनु दिपमा–

१७. ळ करावि श्री नागनाथदेवासि रात्री महास्नानगंधधूपदीपउपहारा तंदूळा चौथ २ तुप सोळ–

......इत्यादि.

आमीं वयर सांगल्या कीं कोंकणी समाजावयर पंढरपूरचे वैश्णव संप्रदायान आनी ताका लागून मराठी भाशेंतले संतसाहित्यान जबरदस्त मानसिक प्रभाव घालिलो. बरोबर ताजो प्रभाव अजून दिसून येता. ताका लागून कोंकणी भाशेंतु मराठी ग्रंथांतसली ग्रंथ निर्मिती जाली ना. वास्तविक जशें पयले काळांतु धार्मिक ग्रंथांची निर्मिती केवल संस्कृत भाशेंतु जाता म्हण्णु मानचांतु येतालें तेची तरेन पंदरावे-सोळावे शतमानांतु धार्मिक ग्रंथांची निर्मिती मराठी अभंग स्वरूपांतूची जावू शकता म्हण्णु एक चुकीची कल्पना कोंकणी समाजांतु वावुरताली. ताका लागून जी कांय ग्रंथ निर्मिती कोंकणी लोकांकडचान जाली ती सर्व मराठी भाशेंतूची जाली शिवाय कोंकणी भाशेंतु न्हंय. मराठी संतसाहित्यान प्रभावित जालिलो असलोची एक नवो क्रिस्ती-ब्राह्मण फादर स्टीफनांक सोळावे शेकडयांतु म्हणता कीं जीं दौत्रिन पुस्तकं तो कोंकणी भाशेंतु बरयता तीं योग्य नासताना तीं मराठींतु आसका. कित्याक तर सर्व धार्मिक ग्रंथं मराठींतु वास्तविक आसाची. तो म्हणता,

> "पण हे दौत्रिनी वांचोनी अन । काहीयेक आगळें शास्त्रपुराण ।
> जरि आमां करवितें पाठण । तरी होते चांग ।
> जैसे तेआं तेआं दिपावतीं । देसपरिचीं पुराणे होती ।
> तैसी पुस्तकें कां न मेळती । आमचां देसी ।
> हा मोटा अभिप्रावो जि म्हणें । तुमि तरी वारिलीं मागिलीं पुराणें ।
> तरि प्रतिपुस्तकें आमाकारणें । कैसी न करिती तुमीं ।
> या पासोनया जि आतां । जैंतियांच्या पुराणकथा ।
> नवेआ क्रिस्तावांच्या चिता । आठवति देखा ।
> जरि मराठिये भासेचीं काहीं । शास्त्रपुराणें होतीं आमां ठांयी ।
> तरी लोकाचा मनोरथु पैं । पूर्ण होतां ।"[१३]

हीं उत्रं फादर स्टीफनाक मानवलीं. आनी ताका लागून ताणें आपण्यालें क्रिस्तपुराण मराठी भाशेंतु रचयलें. पणून स्टीफनाले कार्य क्रिस्त धर्म प्रसार करचें आशिलें. आनी गोंय तागेलें केन्द्रस्थान आशिलें. म्हण्णु ताणें कितें केलें? "हें आ पुराणाचा फळु बहुता जनांसी सुफळु होउंसी, काए केले, मागिलेआं कवेस्वरांची बहुतेकें अवघडें उतारें सांडुन सांपुचेआ कवेस्वरांचिये रितु प्रमाणें आणियेके सोपीं ब्राह्मणांचे भासेचीं (कोंकणी भासेचीं) उतरें ठाईं ठाईं मिसरित करुनु कवित्व सोपें केलें."[१४]

संदर्भ अवशेशांवयल्यान दिसून येता कीं मिशनरींनी कोंकणींतु पयलावयलें पुस्तक "दौत्रिन" १५५६ चे सुमाराक बरयलें. ताजे पयलीं कोंकणींतु साहित्य निर्माण जात आसका. ना जाल्यार त्या भाशेंतु "दौत्रिन" तयार करची जरूरियात मिशनरींक

भासनाशिल्ली. कदाचित् गोंयचे लोक कोंकणी सामान्यरितीन वापरताले, पूण हि कोंकणी पुस्तकां तांगेले नदरेक आयिल्लीं आसुंयेत. ताका लागून त्यांचें वाटेन न सतना पयलीं पुस्तकां बरयतालें. फ्रॉन्सिस्कोद् द लागून हो गोंयचान १० सप्टेंबर, १५३० त पोर्तुगालचे राजाक बरयिल्ले पत्रांतु म्हणटा, "क्रिस्ती धर्मांतु आयिल्ले लोकांक कानडीत् त्या धर्माचीं तत्वं आस्तत. जास्त विवेचन करचाक आनी ताका समजावयले कामासाठीं तयार करचें जरूर आसा. हें कामासाठीं हांव स्थानिक भाशेंतु (म्हळ्यार कोंकणी भाशेंतु) जाल्ले तितले भेगीन शिकपाक जायतो प्रयत्न करत आसा. म्हळ्यार ताका त्या भाशेंतल्यान उत्तम रितीन शिकोवचाक येत."[१५]

गोंयचो त्या काळाचो सुशिक्षित समाज म्हळ्यार ब्राह्मण— सारस्वत समाज— आशिल्लो हांतु दोन मत नांची. सामान्य निरक्षर लोकाक धर्मांतर करताना ह्या ब्राह्मणांलो विरोध मिशनरींक सहन जायनाशिल्लो. म्हणून ब्राह्मण समाजाचो वर्चस्व कमीं करचाक तांगेली पुस्तकांचो नाश करचो उद्देश आशिल्लो. गोंयचो पयलो बिशप दों जुवांव-द-अल्बुकेर्क हाणें पोर्तुगालचे राजाक बरयिल्ले पत्रांतु तो एक हिंदु ब्राह्मणाले घरांतल्यान हे तरेन पुस्तकं जप्त केल्लिलो वृत्तांत दिता.[१६] हाका लागून ते काळांतु कोंकणी वा इतर देशी भाशेंतले ग्रंथ संग्रह दवरचांतु भय आशिल्लें

व्हिकर पाद्रि मिगेल व्हाज १५४५तु बरल्लिये एक पत्रांतु म्हणता, "शेणवीं नांवाचे जे ब्राह्मण आसाची, ते स्वतः तर धर्मांतर जायनांची पणून दुसऱ्याकवी जावचाक दीनाची. ताका लागून ते क्रिस्ती धर्माचे कट्टर वैरी आशिल्यान ताका जाल्लिलें तितले भेगीन गोंयचान भायर घालका."[१७]

हे तरेचे पोर्तुगीस मिशनरींनी साहित्य नाश केल्लिलें विशय डा. गियर्सन म्हणता, "पोर्तुगीसांनी गोंय आक्रमण करचें पयलीं थंय कोंकणी भाशेंतु देशी भाशेंतु बरेचशें साहित्य घडिलें अशें म्हणतांची. पोर्तुगीसांनीं क्रिस्तांव धर्म शिगोवचो नेम धरलो आनी मागशेची हातवरपांतु मूर्ति पूजनेचो धर्म भरला म्हणचे समजूतीन तीं जळनु काडलीं. पाद्रीनीं जेन्नां देवळां जळनु काडलीं तेन्नांची हीं पोरनी पुस्तक नाश जाल्लीं. ताका लागून आयज तांचो अवशेश दिसून येना. ताणीं ती भाशावी नाश करचे ह्यावेसान एक वटहुकुम काडलो आनी १६८४ पासून देशी वेव्हार कोंकणी भाशेंतल्यान मना केलो."[१८]

जे लोक क्रिस्ती धर्माचे उदरगतीक हान भार लायनाशिल्ले तांका गोंय सोडनु भायरचे देशांतु वचचें पडलें. हे तरेन जे गोंयकार भायर सरले तांतूत सारस्वत ब्राह्मण जास्त आसचें साहजिक आशिले. फिलिप सासेती नांवाचो एक इटाली देशाचो वेपारी आपण्याले ९ नोव्हेंबर, १५८५ चे पत्रांतु म्हणता, "गोंय हें पूर्विले काळापासून विद्येचे कुळागर म्हण्णु प्रसिद्ध आशिल्यान हांगाचे हिंदू लोकांपैकी जास्त करनु उच्च वर्णाचे लोक विद्यापारंगत आसचें साहजिक आसा. पणून ते लोक आनां दुसरे देशांतु वसणूक करचाक गेलिल्यान गोंयचे सौंदर्य, तांतुतली श्रीमंती आनी वेपार ह्या सर्वांक

नवकळा आयल्या. हे लोक हो प्रदेश सोडनु विगड प्रदेशांतु रावचाक वच्चें कारण म्हळयार तांचेरी करचांतु आयिली धर्मांतराची सक्ती आनी तांगेले धार्मिक संस्कार करची आनी धर्मशास्त्रांची पुस्तकं वाचचाक घातलेली बंधन आसाची."[१९]

हे तरेन स्थळांतर जावचांतु आयिले घराण्यांतु कोचीन बाजून गेलिले जवळ जवळ तिनशे कुटुंब आशिली. ह्या कुटुंबांत एक कुटुंब कामत हें उपनांव धारण करत आसून ताणें कोची पासून सुमारे दोन कोसावयर आशिले "अंडिक्कडव" गांवांतु आपण्याली वसाहत बसयिली. ताणें येताना जें भागराचे मोहन्यो हाडिले ते व्हांवचाक तीनशें मजूर लागलें म्हण्णु दंतकथा आसा. दुसरो एक घराण्याचो मनीस म्हळयार "पै" नांवाचो गृहस्थ. ताणें कोचीपासून बारा कोसांवयर आशिलें "बारापळ्ळी" गांवांतु वसणूक बसयली. म्हाळपै, बाब प्रभु असलीं अनेक नांव आमकां ह्या घराण्यांतु मेळताची. हे लोकांनी आपण्याबरोबर आपण्याली संस्कृती, धर्म, भाशा आनी रीत रिवाजबी व्हेलें. म्हैसूरचो टिपू सुलतानाक इंग्लिशानी हरयलें नंतर तांगेलो एक अधिकारी जोन लेयडन केरळांतु प्रवास करतालो. तेन्नां ताका थंय निवास करचें कोंकणी लोकांली भेट जाता. तांचे विशय तो म्हणता, "कोंकणी ब्राह्मण महाराष्ट्रांतले ब्राह्मणांपरस सामके वेगळे आसाची. कोंकणी भाशा बी मराठी भाशे परस सामकी वेगळी. हे भाशेंतु भागवत लिंगपुराण, रामायण, भारत इत्यादि भाशांतर केलिले आसून हे ब्राह्मणांकडेन असले अनेक ग्रंथ आसाची. उदारणेक वीरभद्र चरित, परशुरामचरित इत्यादि....."[२०] ग्रियर्सनान संबोधिले कोंकणी ग्रंथं हींची आसची साध्य आसा. जाल्यार ह्या ग्रंथांचो अवशेश आयज केरळांत नासल्यार ताजीं कारणं कोंकणी लोकांली कोंकणी विशय आशिली अनासक्ती म्हणयेत. कितेंयी उरो. आयज थोडी तरी पुस्तकांतले उतारे प्रातिनिधिक रूपान आमकां पोर्तुगालचे ब्राग शारांतले म्युझियमांतु मेळचे कृशणदास शामाले कथासंग्रहांतल्यान मेळता. हो कृशणदास शामा गोयांतले साश्टीचो आसून ताणें मराठी भाशेंतबी ग्रंथरचना केलिली आसा. तागेले कोंकणी भाशेंतले कथासंग्रहाचो नमुनो म्हण्णु उतारे सकयल दीवयेत.

"भीस्मु मंत्रया-प्रधाना लागीं उलेलो : "आमंच्या बापाक अस्त्रयेवीण जीवाक सुख नां, माहा चिंताक्रांतु : तरी आतां तंव येकि कन्या तूर्तचि जोडीन" म्हणोनु आपुल्यां राज्यांतलो घोडे-हस्ति-रथं-पायदळ चतुरंग सहिन्या सहित भायर पडलो. इतक्या मार्गावरी वेतां, येका समुद्राचे तारीं सुगंधु परिमळु येंव लागलो. त्या परिमळाच्या लब्दान राव व समेस्त सहिनें वेदलें.

तंव रायान प्रधाना पासीं विचारिलें : "कस्तूरी-चंदना सारिखो परिमळु जो येता तो खैंचो?" तें उतर आयकून प्रधानान आपल्या शेवकांक निरोपु दिलोः "कोणी कडे कोण देवस्थान आसा, खंय बरव सुगंध पुस्पांचो ठाव आसा? तरी तुमीं ठांय पालुन वेगीं या."

तें उत्तर आयकून शेवक धांवत गेले ते समुद्रा तीरी पावले. तावळ [illegible] सोदितां त्या समुद्राच्या तेडावरी येकु तेंवाडू—म्हणजे तारी मारी उत्तरंता—त्याची [illegible] कन्या महा स्वरूपी सुंदरी, त्या शेवकांनी देखली. तिचें आंगाची सुगंधु परिमळ, त्या परिमळाच्या लब्दाक भोंवरांचो गण तुकाक [illegible] तावळी ते शेवक [illegible] देखुन तिचें लागीं विचारिलें: "तूं कोणाची कन्या? हें सर्व वर्तमान आमका सांग."

तावळी ती तांचे लागीं उलंव लागली, "मजो बापु धागरो, हांव ताची कन्या: पैलें मजें नांव मत्स्यगंध: येकु गांवभरी मजे आंगाची दुर्गंधी—तैसी माणसांक [illegible] येना—तैसी येताली. तावळी त्या मार्गान येकु ऋषी पल्याड व्हतालो तारी उत्तराक वचूंक आयलल्लो. तावळी मजो बापु धागरो अरण्यांतु गेल्लो. हांव येकलीच ते तारी लागीं... लागुलीं. माका देखुन तो रुषी [illegible] वेगीं पलतडी यात म्हूण [illegible] तावळी हांवे म्हळें, "मजो बाप येत उत्तारीत. हांव कन्या, कैसें व्हडें उत्तारूं?"

तावळी येकांतुवासु देखुन, तो ऋषी आपणाक भोग लागलो. तावळी हांव भयभीत होवन लाजिलीं. तावळी तो ऋषी बोलूं लागलो, "वेगीं तूं माका भोग दिसी. तरी बरें. नां तरी तुका स्रापुनु भस्म करीन!" तें उत्तर आयकून हांवे ताचें लागीं बोलिलें, "हांव कन्या, भोगु दीवंक नेण." तावळी ताणे म्हळें, "तुका बरवी पदरा हो सोळा वरसांची सोवासीन करीन."

तावळी हांवे म्हळें, "दिसाचो भोगु दींव नये. समेस्त देव-चंद्र, सुर्गाया, समुद्र उरखे, वावतार—देवताची. हांव तुका कैसे भोग दींव?" तावळी ताणें म्हळें, "तूं भियेंव नाका. त्या समेस्तांची दृस्टी आमीं भोग करताना पडनासी हांव करीन. " म्हणोन् आटां दिसांक. कांमडिलियाचे उदक काडून उडैलें. त्या उदकान हींवार जावन अंधकार पडलो. मनुशाक मनुश्य देखुं नये जालें. मग तो रुमी जें तप केलल्लें इतुकेंयें वचून नागावलो."

ऐसे हे मागिले वर्तमान त्या प्रधानाच्या शेवकांलागीं सुगंधेन सांगिलें तें आयकुन ते आपुल्या स्वाम्या लागीं येवनुं सांगिलें. तें सर्व वर्तमान आयकुन राव प्रधानासी घेवुनु ते सुगंधेलागीं येवुनु समुद्राचे तीरी बैसलो. तिया बापा स्वारुयाक आपोंक धाडिलो...

जेन्नां सर्व साधारण अर्वाचीन भाशेंतले साहित्य पद्यरूपान अवतरलें कोंकणींतलें साहित्य मात्र जास्त करनुं गद्यांतु जालें. जेन्नां ही प्रथा पयलावयलें मिशनरींक दिसली तेन्नां तीची प्रथा ताणीं आपण्याले प्रचाराखातीर वापरली. थोमस स्टीफन्सान जेन्नां कोंकणी भाशेंतु आपण्यालीं ग्रंथं निर्माण केलीं तेन्नां ताणें गद्य वापरलें. आनी आपण्याले क्रिस्तपुराणाक त्या काळाचे मराठी रूढीक लागून पद्य प्रकार वापरलो. कोंकणींतले थोडे उतारे उदारणार्थ पोळोंवयां:

"सांता कुसाची कुरुः सांता क्रुसाचिये कुरुवेन, सोडय आमकां परमेस्परा आमंच्या द्रस्टांतले. बापाच्ये नांवी. आनी पुत्राच्ये, आनी स्पिरिता सांताच्ये. आमें जेजूस."

"आमच्या बापा: आमच्या बापा, तूं स्वर्गी आसंसी. तुजें नांव थोर जांव, तुजे राजें आमंका येव. तुजी खोसी जैंसी वैकुंठा जाता, तैंसीची संसारांतु जांव. आमंचो दीसपडतो ग्रासु आजी आमंका दी. आनी आमंचो पातकां भगसी. जैसें आमीं आमंचेरी चुकल्यांक भगसितांव, आनी आमंका टाळणिये वडू दीव नाका. पण जें कांय आमंचेरी वायट विघ्न येता. तें निवारी. आमें जेजूस."

"शेरण येतांव: शेरण येतांव तुका राण्ये, काकुळतिच्ये माते, तूं आमंच्या जीवाचें अमृत, तूं आमंची भरवंसी, तुका शेरण येताव. आमी परदेसीं परदेसियां ऐवची बाळकां ह्या दुखाच्यां कोंडांतु आसतां हास्कार-हुस्कार सोडुनु, रुधन करुनु, तुका कुळाहाळु करितांव. तरी तू आमची सखाय, ते तुजे कणिवळ डोळे आमंचे वरी पतिगे माये, आनी ह्या परदेसा उपरांते तुज्यें कुसिचें सुफळ फळ जेजूस आमकां दाखय. ये शांती. ये कणिवाळी. ये दुलेबी. सदा अंकुवारी मारिये, सदा परस्पराचे माते!"

"सते मानिता :– सतेमानिता परमेस्परा बापा सर्व हुकुमदारा स्वर्गीच्या वा प्रथुमिच्या रचणाराक. आनी जेजू क्रिस्ता ताच्या पुत्रा, येकचि आमंच्या स्वाम्याक, जो स्पिरिता सांता वरवनु गर्भी संभवलो अंकुवारी मारियेंच्ये कुसींचो जल्मलो. . . . क्रुसावरी जोडिलो मेलो आनी निरवेपिलो. लिंबा डेविलो, तिसऱ्या दिवसा पुणती जीवंतु जालो. स्वर्गी चडलो. सर्व हुकुमदारा परमेस्परा, बापाचे उजुवियें हातीं बैसला. थंय ठावनु जीव्या जीव्या मेलेल्यांक मनुसुबी करूंक येतलो. सतेमानितां स्पिरितां सांताक, सांत इग्रेज कातोलिक, भग्तांचो येक्तारु पातकांचे भगसणें कुडिचें रेजुरेयसांव, आनी अखंडित जीणें. आमें जेजूस."

हे तरेन फादर स्टीफनान क्रिस्त धर्म प्रचारार्थ कोंकणीचो उपयोग करचें पयलें संत झेवियराले आदेशानुसार क्रिस्त धर्माचो प्रसार ताजे पयलें पासून कोंकणींतु जातालो. संत झेवियर स्वतः आंपण्यालें प्रवचन गोंयांतु कोंकणी भाशेंतु करतालो. हे रीतीन उत्तेजन मेळिल्यान पयलावयलें ख्रिस्ती दौत्रीनाचें भाशांतर कोंकणी भाशेंतु १५५६ तु केलें. जाल्यार हाजो लेखक मात्र कोण आसू शकत म्हणणु आतां सांगचे कठीण जाल्यां. स्वतः स्टीफनाले दौत्रीन ताणें इ. स. १६२२ तु गोंयांतु प्रसिद्ध केलें. ताजे उपरात ताणें आपण्यांलें "आर्ति–द–लिंग्व कानारी" म्हळयार कोंकणीं भाशेचें व्याकरण रचयलें. हाजी पयलीं आवृत्ती गोंयचे रायतूरचे सेंट इग्नेशस् कोलेजांतु १६४० तु उजवाडाक आयली. स्टीफनान बरयिले ह्या व्याकरणांतु नंतर पाद्री दियागु रिबैरु इत्यादींनीं भर घातली. ताका लागून ह्या व्याकरणांतु स्टीफनालो हात कितलो आनी दुसऱ्यांलो हात कितलो आसा म्हणणु सांगचे आतां कठीण आसा. तरी पळयल्यार भाशेचें व्याकरण रचोवचें हे भाशेचे विकासाचे दिश्टीन एक म्हत्वाची पायरी आसा. भारतीय आधुनिक भाशांचे व्याकरण बरोवचें कार्य मिशनऱ्यांनी केलें हांतु संशय ना. पयलें व्याकरण बरोवचांतु येवचें श्रेय कोंकणी भाशेक मेळका ही अभिमानाची गजाल जावनू आसा.

स्टीफनालें दोत्रीनांतु भर घाल्यें आनी व्याकरणांतु भर [illegible] रिवैलन कोंकणींतु स्वतंत्र साहित्याची रचणूकयांची. ह्याणें कोंकणींतु एक कोश १६२६ तु रचलो. ह्या कोशांतु कोंकणी भाशेंतले वेगवेगळे शैलींतले शब्द आसुन तो कोश सुवाळ्या [illegible] सुंदर अक्षरांनी बरयिलो आसा. सध्यां हो कोश गोंयांतले सरकारी वाचनालयांतु आसा.

रिवैलो दुसरो म्हत्वाचो ग्रंथ म्हळ्यार "क्रिस्तावांचे दोक्त्रिनिचो ग्रंथ" आसून ताजी पयलीं उबां ओवम्हत्वाचीं आसाचीं. ताजो उतारो दिल्यार [illegible] "हे कांतिलींचे आरंभी माका मनां आइल्ला. तशा क्रिस्तावांक पण थोडे करुन [illegible] समजावंच्याक कि तांतु जें लिहिलां, तें वाचतल्यांक, होत वाचतलें आइकतल्यांक हें नांव वैकुंठ तांवाडिल्ल्या वगता, तें आणि काय म्हण् वगर ज्या आत्म्यांतु [illegible] परमेस्परु आस, वा आपुल्या मननाक सहज प्रघटना, तेंचि सदैव आख्यान करता तेणें प्रमाणीं पाद्रि तोगाच्या बोरगावांतु जें म्हळां, म्हणजे तुमी थोमी जैसी वैकुंठा जाता, तैसीची संवसारांतु जांव म्होण म्हणताचें। तावळी तेंचि आख्यान, वा केवळ वैकुंठ कळना. फिरंगे भासेन आसि ताका पराईज म्हणतांत हे जाणारजाण [illegible] केलां, कित्या कोंकणे मनुस जे आसति, ते वड, आपुल्यां लटिका देवा देवस्थानाचे सुआंक वैकुंठ म्हणताति. . . . . ."

रिवैरुले लेखनांतु कल्पनेचें वैभव अचूक दिसता. उदारण, "जेणें प्रमाणीं येक घर बांदूचें जाल्यारि, पडली बुन्यादि घेउंची, मागिरी वोणती उभारुच्यां, सेवटीं सिवचे, पण हें इतुक करुंच्याक कारागिराडकाचीं कांड येका आडदानां जाड, तेणेंचि प्रमाणीं आमंच्या आत्म्यांतु सगुणाचें घर बांदूच्याक स्मावार्य जाओ, तो बुन्यादि म्होणु. भवंसो जाओ, तो वोणतो, कारिदादि जाड ती सेज म्होणु. आडदन्नाई जाड, तीं म्हणजे सांत साक्रामेंत."

" कोणु येकु येका आरस्यांतु आपण्याक पळेना तावळी, तैसेंची आपुल्या सारिरुयाचें येक रुप निपजैना, आणि ऐस्या परी ताचें साम्खें, कि ताका. वा रुपाक कांइ अंतर दृस्टी पडना; येणें प्रमाणीं तुवें मना हाडुचें कि परमेस्परान आपुलिया देवमतिच्या डोळयान आपुल्या देवपणाच्या आरस्यांतु आपण्याक पळेल्यान, आपण्या सारिखे येक स्वरुप निपजैलें; तंव त्या स्वरुपाक परमेस्परान आपुलें सगळें तत्व, सगळें देवपण दिलां देखुनु, तें देवस्वरुप परमेस्पराची निज पुत्र."

क्रिस्ती धर्माचे ह्या परंपरेंतलो अभिमानास्पद वारसो म्हळ्ययार पाद्री मिगेल-द-आल्मैद (१६०७–१६८७) हागेलें पुस्तक "वनमाळयाचो मळो" सर्वात सुंदर आनी कोंकणी साहित्यांतली अेक आकर्शक कृती म्हणयेत. हांतु सेंट मेरि, जीसस, सेंट पीटर इत्यादि संताले विशय कथन आसून हीं प्रवचनं रसाळ आनी परिणामकारक आसाची. तांतुनले अलंकारिक भाशेचे दोन उदारण दीवयेत.

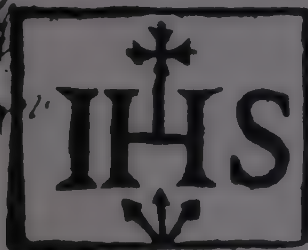
" हो स्वामी तरी निर्मळु, नितळु, निस्कळंकु आरुसो, अखंडिती दिप्तीची प्रभा, कांती, वा स्वरुपाइ, सुगतिची प्रज्ञळिति, वा दीपपंजी दीवटी, अनाधमिघा

IESVS MARIA

ARTE DA LINGOA CANARIM

COMPOSTA PELO PADRE Thomaz esteuaõ da Companhia de IESVS & acrecentada pello Padre Diogo Ribeiro da mesma Cõpanhia E nouemente reuista, & emendada por outros quatro Padres da mesma Companhia

Colleg. Roman. Soc. I.

Com Licença da S. Inquisicam & Ordinario

em Rachol no Collegio de S. Ignacio da Companhia de IESV. Anno de 1640.

आर्त-द-लिंग्वा कानारीन—

स.१६१० तु राचोल, गोयांतु
प्रसिद्ध जालिलें पयलें कोंकणी व्याकरण

11

[illegible]

DEVAPVTRA

CHEAZALMAVARAV.

[illegible]

Duslery [illegible]

A Menchea [illegible] IESV [illegible] [illegible]

वनमाळ्याची मळी.
फादर मिगेल-द-
आतमैदांन
स.१६५८ तु बरयिलें
कोंकणी पुस्तक

ACHARYEVANTA

[illegible]

भक्त अंतोनिचीं
आचर्यां
स.१६५५

रवबापाचें तत्वादिक स्वरूप, ह्या स्वामिया ठाई आमीं भोउतेक पळंवचे, वा देखुंचे रास."

"हिये वेळी समग्री पश्यजाती संवण्यानीं आपुले मायेन वर्जिलें, समस्ति गोनजाति आपुलिए कडे वोगिचि राविलीं; रुखां रुखस्थळांचें येक पान मृत्य हाल नास्तां सर्व थंड पडलें; झरी, व्हाळां, न्हईंच्या उदकाचें नाद थांबले. वाऱ्यान आपुल्या तडा मोडाचो गर्झरु आडवानुं धर्लो! सर्वइ आपुलिए रितुचें भ्रमण खळुनु, स्वस्त सावकास होउनु वर्तली "जेसु क्रिस्तान जल्माक आयिले क्षणाक जी परिस्थिती बेथलहेमांतु आशिली ताजें वर्णन हाजे पेक्षां दुसरे खंचेतरेन करूंयेत? "मध्यानी रात्रीची घडी दिवसाच्यां दों प्रहरांच्या दिप्तीप्रकासा होउन् आदिकतारी तेजपुंजी जाली. जावळी समस्ती रचनवस्तु, मोहन धर्नु स्वस्त मावकाश थंडी रात्रीची वेळ भोगुनु आसिल्योति, तावळी आंकुवारिचे अंतस्करणिचो येकु देवाचो पुत्र्, ह्या नव्या संवसारांतु जल्मलो, वा निपजलो."

देवान मनुश्याले रूपांतु जल्म घेवन् येवका हेंची पाद्रि आल्मैंदाक एक आश्चर्याची खबर जावन् आसा. तो म्हणता," . . . . संव्साराचो आकारु देखुनु, हांव अज्याप जाइनां, आणि प्रथुमिचे स्थापण, वा दृडाइ, इतुल्यां भ्रमणादिकां स्वर्गानीं मधें घाल्नु वेडिली आसतां, स्थिरी आसिल्यान अतोज पावनां, आणि येक दिवस मर्नु आणियेक दिवस लागुन् वेळा कालाक पलटु जाउन् ते त्या कालामधें येकेकि वस्तु सुकताति येकेकि पालेवन् लवलविति जाताति, येकि मरताति, हेरी जीताति, ह्या इतुल्याचेंइं माका काइंचि नवल दिसनां; येकचि येकी अंकुवारिचे कुसीं देउ समवलेलो देखुनु हांव विस्मित जाउन् पडतां. सर्वप्राप्तु देउ येकी येदिए लाहानी, वा असिरि सुआतांत आविळतु जालेलो देखुन् माका विपरीत नवल दिस्ता. देवसद्वान रगत मांव्श घेतलेलें देखिल्या निमितीं माका अबिस्ट वाटता: देउ निराकारु आत्मतत्वु जाउनु, ताणें कोणि प्रमाणीं देहादिकि व्हेसपणी घेतली म्होण् माका थोक पडलां. . . . . ."

देवमाता मेरीले प्रति जी प्रार्थना रिबैरून बरयल्या ती हिंदू प्रार्थनेच्या धरती-वयर आसा. "नमो स्वामिणी मरिये, कृपाभरिती, नमो अंकुवारी समस्ति स्त्रियां होउनु माहा पविश्री, नमो तेजपुंज नख्यत्रा, ज्या वरऊनु सत्य सुरियु क्रिस्तु आमंचो तारकु जल्मलो: नमो दिप्तिभरिते अंकुवारी वा माये : नमो तुं आचरियेपणि सर्वइं रचनेचो स्वामि प्रसंवलिसि : नमो तुं संवसाराचे सोस्त, सुख संतोसु, वा प्रणाम् : तुं भोइुव्याची तुस्ती, प्रांफेतांचे गायेन, तुं भग्तांचो मुकुटु, स्वर्गिचो सुंघारु, तुं सगळिये प्रथुमिचें अचरिए : नमो दुखियांचे बुजाविणि, सुखां संतोसाच्या मुग्तिस्थळा नमो जिणिच्या वृख्या, तुं भावार्थाचें कोट : व्यादिस्तां रोगियांचो प्रणाम् : नमो परमगतिचे पेंठे तु भरवस्यांचो सेवटु, आमंच्या सर्वइ बरव्याची सिम : नमो कृपेची झरी, तु कस्टा, आकांता, दुमाळ्या पडलल्यांचो धिरु, तुं पापियांची सारथिणि, अमां समस्ताई खातिर देवाक विनति करि; आणि ह्या परदेसांतु जितल्या परदेसियांची आठव् सांडु नाकासि."

पाद्री आल्मैदाले उपरान आयिल्लो लेखक म्हळ्यार आंतोनियु द सालदांज. ताणें कोंकणी आनी मराठी भाशेचो अभ्यास केल्लो आसुन तागेल्ली कोंकणी भाशा व्याकरण सभूर आशिल्लो. "पादुवा म्हळ्ळ्या शारांतल्या सांतु आंतोनीची कीर्तिवंतकथा" ह्या तागेल्या ग्रंथाचें सुरवातीकडची तो भाग्गीय कुमारतीकी शिर्दान सांतु आंतोनीक नमस्कार करता आनी ग्रंथ बरोवचो आशय सांगता. "ग्रंथ जे बरोनांति, ते कोणाइ वर्गी येकु माह्ा थोर, विर, सुप्रांम कुळिरेचो किर्तिवंतु, गेपगाणि, नावाडगो गर्जवंत आपणें केल्लो ग्रंथु, ताका भेटंवक, वा ताच्या आधारा खाल करक." ह्या दिश्टींन लेखकाक सांतु आंतोनीपेक्षां दुसरो "माह्ा उत्तम येमादिकु दुसरो दिसुन येना." सांतु आंतोनी हो "माह्ा उत्तमा पुरुषांचो पुत्र... सर्वंइ गुणि संपूर्ण, बोलिसवेंस्वीकरू, माह्ा किर्तिवंतु, भगितवंत्वळ गर्जवंतांचो सारथी" आसा. सुखारमग्न सांतो आंतोनी विशय लेखक म्हणता, "समस्त परमेस्पराचे भक्त मनुशा ठाइं काकुळतिसार आवन आसति होय, सत्य मनशांखातिर परमेस्पराक विनति प्रार्थना करितानि होय. पूण दयाळ भग्तु सांतु अंतोनियु जैसो मनुशांच्या सुमरणाक, गर्जे आकातांक वेगीं पावता तैसो कोणु पावना; आकांती, वा जुगांतकाळीं कोणांक उदेखी तां, ताचें सुमरण करिन खेवीं, तैसोचि तो पावता; आमि ह्या नासिवंता संसारांतु आसंव, तंवपरियंत्र, गर्जीतुचि आसवं. गर्जे तासी कोणाक नां, आमंची गर्ज टाळिसो, आमंचे गर्जे वेळेक पावसो, आमंच्या कार्याक उभो रावसो, मजतिवारु सारथी जाओ, सांतु आंतोनी सारिखो दयाळु शाखारी सोदिल्यारि सगळया विस्वांतु आणिएकु कोणु मेळना, हें सत्य सत्य म्होणु, सर्वंइ लोकाक दाखोंच्याक हो तागेल्या विपरितां आश्चर्यांचो ग्रंथु बरेला. तो वाचिल्यारि आंदळयाक डोळे, मेलेल्यांक जिवदान, मुक्यांक जिब, बर्ळाकेच्याक भलाय प्रणामु, भैऱ्यांक आइकर्णे, थोंटया प्रागळयांक हातपाय, आकांतल्यांक सर्जति आधारु सातु आंतोनीच्या पुण्यान मेळलो, सविस्तर दृश्टी पडलना."

हो ग्रंथ बरोवचांतु सालदांजचो जो हेतु आशिलो तो ताणें परत परत आपण्याले ग्रथांतु सांगिलो आसा. तो म्हणता, "ह्या सुफळा भग्नाचें सुमरण चितन गर्जेचे वेळें करितल्यांक धिरु जावंक्, वा सर्वइ लोकांक, तसले उपकार लाभुंच्याक ह्ो ग्रंथु भग्ताच्या धर्मान संपादिला." किंवा "हो माह्ा कृपाळु भग्तु सांतु आंतोनियु आपुलि भग्नि सेवा करितल्यांक माये बापापासि आदिक मोगाळ जावनु साबारां प्रकारि राखुनु संभाळित तचेवेळें मरण चुकैत."

भाशा शैलीचे नदरेन सालदांजाले लेखन पळयल्यार, तांतु वर्णन, अलंकार, उपमा दृश्टांताचे अनेक नमूने आमंका कितले सरळ आनी रसाळ आसाची हें लक्षांतु येत. उदारण दिवचाक थोडे उतारे पोळोंवया.

"भग्ता सांतु आंतोनिच्या पुण्यान परमेस्परान येकु भुर्गो जो बुडुन मेलालो, ताका जिवो केलो.

"ज्या मुस्तैरांतु सांतु आंतोनिची कुडि निखेपिलाली, त्या मुस्तैरा आसगडो

ेकी विधवी बायलेचें घर आसिलें, तिए विधविगेरि येकुचि पुत्रु दोंतीं वरुसांचो ासिलो, ताची माय येकीं दिवसीं सांतु आंतोनिचें सुमरण चिंतन करूंक, आपुलो भुर्गो ारा निदाव्न् इग्रजेडे वचूंक गेली, वचूंचे फुडें घरिचें येरझारिक तिणें येका भाणांतु उदक भरुन् दवरिलें. आणि यो सर्व घरिचें स्वस्ताव्न् इग्रजेडे गेली. इग्रजांतु आसतानां, ोव् वेळु तिका लागल्या पावसावत घारांतु निदाइललो भूर्गो जागव्नु उबटटलो, ारांतु खेळूंक गेलो. उदकान भलैंल्या भाणालागी पावतचि, भितरि जरि पळे, तरी उदकांतु आपुल्या स्वरुपाचो भुर्गो आसिलेलो देखिलो. देखतचि त्या नेणरा भुर्ग्याक उदकांतु आणिएकु चेडो आससो दिसुनु, उदकांतु ताणें उडी घाली. भाण व्हड आणि ांतु साबार उदक आसिल्या पासावत, त्या उदकांतु तो भुर्गो बुडुन मेलो. ताचि आवै इग्रजे ठाउन् घारा येताचि जिएकडे आपुलो चेडो निदायललो थइं मामुकिचि ताकितिन वचुनु जरि पळे तरि थइं आपुलो चेडो नासिलो म्होण् कळवळलि. ताचिए सोधिक उताविळि जाउनु सगळे घर धुंडाळुन् उदकाच्या भाणालागीं पावली. तांतु जरि पळे परि आपुलो चेडो बुडुन मेलेलो देखिलो. देखतचि कुल्हाळु जो केलो तो मांगता नये. आपुले माथे भुमिक आळाव्न् कपाल पेटिलें, माथ्याचे केस हुमटाव्नु नाखटांनि मगळें तोंड विधारिलें, रुधन आणि कुल्हाळु भोव्चि करूं लागली. तिचें बोब्रेक सेजारी लोक पावलो. लोका सांगाति मुस्तैराचे फादि मुख्य पावले. समेस्त तिका बुजाईति, संभोखिति. पण तिच्यान दुख सांभाहवना जाउनु, भोव्चि प्रकारि सांतु आंतोनिक उलो दी, देवाच्या भग्ता तूं माका पाव. साबारा प्रकारीं भग्ताक प्रार्थिताली. ती बापुडी जावळी सांतु आंतोमिचें सुमरण करूक इग्रजेडे गेलली, आणि गेल्या पासावत तिचो भुर्गो बुडुन मेलो. तावळी तिच्या आकांताक पावनासतानां सांतु आंतोनियु कैसो रावतालो आसिलो ? खिणभरि राविलो नां. तैसोचि तिका पावलो. कित्या त्या समेस्ता लोका हुजिर तिए बायलोचो भुर्गो जो मेलेलो तो जिवो जावुनु आपुलिए मायेहुजिर उबडालो. आणि बोबेक आइलल्या इतुल्या लोकाहुजिर संतोसाचियो उडकियो दिव् लागलो ते विपरीत देखुनु ताचिए आवैक आणि बोबेक आइलल्या लोकाक जो आनंदु भोगलो त्या आनंदाक मिति ना . . . . .''

प्रतिभावान साहित्यिक सर्व साधारण आपण्याले वाचकांले मन आकर्शण करचाक वर्णन आनी अलंकारांचो उपयोग करता. सालदांजान ह्या लेखनांतल्यान आपण्यालें कौशल्य दाखयला. उदारण:

''दुःखि आवय आपण्याले पुताले मरणान त्रस्त जालिल्यान देवाक मांगता, 'देवाच्या भग्ता, माज्या आकांताक तूं पाव. हांव दुर्बळी म्हातारी, युकुचि पुत्रु माका आसिललो. तोची माति पडुनु तो मेलो. तोची माका पोसितालो. तो मजे मीतार प्रायेचो टेंकणो, मजो विसव् मजो मानु, मजें सर्व बरवें जाउनु आसिलो. ताचे व्रहित मज्यान संसारांतु दिस काडव नांति'.''

सालदांजाली कल्पनाशक्ति इतली तरल आशिली कीं ताजो उपयोग मधून तो

करतालो. उदाहरण:

"जैसे सूर्य उदय जातचो प्रभात करून उजवाड जाता, तैसोचि मनु [illegible] उतरा किणी माणिके ताच्या मनातु भेदून पापाचो अंधकार, जा ताच्या मनातु [illegible] तो छेदुन मागिचो उजवाड जाऊ लागलो. त्या उजवाडान गांव मन [illegible]."

"जैसे पळेया कुडिक सिर, तेणेचिप्रामाणें आम्च्याक केसावार्‍यं सिर [illegible] त्यारि सर्वांग; या सर्वांगाचो अश्टांग [illegible] सिराक काय नाय, [illegible] जाल्यारि सर्वांगाकाइ जाता."

"रायान थाडिल्लें द्रव्य, ठिकां माणिका ताका मेळल्ली तीं देखून मर्वां मर्वं देखिल्यारि जैसो मनुश पळता, आणि बोब करिता, तैसाचि मातु आंतोनिच [illegible] रायाच्या सेवकारि माह्या कोंपारुढ जाउन, म्हांण लागलो. "

"उग्याल्लागिं लाकुडाचें बळ जैसे चाल्ना ना, तैसेंची मातु आंतोनि करुं मंत्रानाचे तंत्रां काइ चालनांति."

"आपुल्या पिल्लांक जैसि पखिणि जैसे समाळिता, तैसो आमचो मुक्ळ भग्तु आपुल्यां सेवकांक सांभाळुन ताचो आधारु करिता."

"वागु देखिल्यारि जैसि गोरुवां पोर्टोणिकचि पळनाति, तैसेचि अग्निकोंडाल्लें वाग, सैतान सांतु आंतोनिचें नांव आइकनचि पळनाति."

"जैसो सुर्यु उदेव जाल्यारि स्वजनु, आणि दुर्जनु पळे ना, बगर सामकोंचि येउनु समेस्तांवरि सारिखोचि पडता, तैसाचि भग्तु सांतु आंतोनियु समेस्तांवरि काकुळतिसारु जाउनु, दयेमायेन सर्वइ लोकाक मजति करता."

"गरुड देखल्यारि जैसे सर्पाचें बळ मोडता, तैसेंचि सांतु आंतोनिचो सामाळ मेळल्यारि सर्वइ व्यादिचें बळ मोडता."

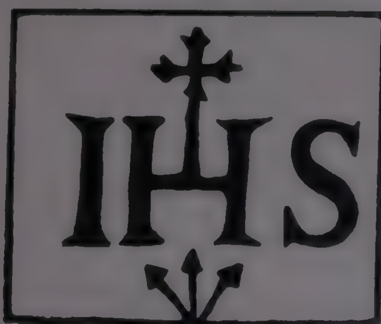
हे तरेन जेन्नां गोंयांतु कोंकणी भाशेचे साहित्यांतु भर पडताली तेन्ना दूर केरळांतु कोंकणी लोकांनी आपण्यालेची रीतीन कोंकणी भाशा आनी कोंकणी संस्कृती सांभाळनु दवरचांतु सहभाग आशिले. चौदावे शतका पासून कोंकणी लोक वेपार आनी व्हडविकेचे हावेसान दक्षिणेंतले सर्व पश्चिम करावळीवयर पसरिले. तशें पळयल्यार कोंकणी लोकानी केरळ आनी मलबारांतु इतले प्राधान्यनेन आर्थिक, सामाजिक आनी राजकीय क्षेत्रांतु भाग घेतिलो कीं तांगेलो वर्चस्व न केवल वेपारी म्हण्णु तर राजकीय वर्तुळांतवी (उदारण डच्–पोर्तुगीसांले बरोबरचे राजकीय संबंधांतु) मुत्सद्दी, राजदूत म्हण्णु लाक्षणिक रीतीन दिसून येतालो. पयलें पयलें हांगेले स्थळांतर जरी वेपाराचे आर्थिक आनी राजकीय कारणांनी जालें तरी नंतर पोर्तुगीसांले कालवटींतु धर्मछळांक लागून अनेक हिंदू कुळं गोंय सोडनु केरळांतु वास्तव्य करताले.

ही सर्व कुळं जेन्ना देशांतर जालीं तेन्नां आपण्याले धर्मा बरोबर संस्कृती, भाशा, रीत रिवाजवी घेवनु गेले, जाका लागुन आयचे कोच्चींतु आशिले कोंकणी

DOVTRI
NA CHRISTAM EM LINGOA BRAMANA CANARIM.

Ordenada amaneira de Dialogo, pera ensinar os mininos.

Cõposta pollo Padre Thomas Esteuaõ da Companhia de IESVS. natural de Lõdres.

Empressa no Collegio de Rachol da Cõpanhia de IESVS Anno. 1622.

दौत्रिक क्रिस्त–

फादर स्टीफन्सान

कोंकणी भाशेंतु बरयिलें पुस्तक

स.१६२२

लोकांलो संबंध अजून अनेक शतमानांउपरांतबी गोंय आनी आसपासचे प्रदेशाबरोबर आसा. हाका एक मुखेल कारण म्हळ्यार कोंकणी लोकांले आद्य कुलदैवत अजून गोंयचे मंगेशी, शांतादुर्गा, रामनाथी इत्यादि आनी तांगेली मायभाशा कोंकणी म्हण्णु जानिलें आसाची. डा. कत्रे हाणीं एक विधान केलिलें आसा कीं पोर्तुगीस मिशनऱ्यांनी कोंकणी भाशेंतु साहित्य निर्माण करचें पयलें गोंयांतु किंवा गोंय भायर कोंकणी भाशेचें साहित्य अशें कांयी दिसून आयलें नां. हाका अनेक कारणं आसाची. जाल्यार मुखेल कारणं हे दुसरे तिसरें काय नासताना कोंकणी लोकांतु आपण्यान स्थळांतर जालिले उपरांत दिसून येवचो भाशेसंबंध आळस. तरी पुण पोर्तुगीसांनी गोंयांतु आक्रमण करचें पयलें गोंयांतु कोंकणी सारस्वत नाशिलीं म्हणचें धाडस मात्र योग्य इतलेंची न्हंय, तर वस्तुस्थितीक लागून ना म्हणका. जेन्नां गोंयकार धर्मछळाक लागून कोच्चीक गेले तेन्नां गोंयांतु आशिले अनेक ग्रंथ ते आपण्याले बरोबर घेवनु गेलिले. तीं ग्रंथं अनेक शतमानमेरेन तांगेली वारस जावनु आशिली इतलेंची न्हंय तर या संबंधान तांका अभिमान आसतालो. जेन्नां जोन लेडन टिपू सुल्तानाले पराभवाउपरांत केरळांतु प्रवास करतालो तेन्नां ताका कोंकणी ब्राह्मणांबरोबर सहवास येता. या वेळार ताका ते लोक आपण्याले भाशेसंबंधी माहिती दिताची ईतलेंची न्हंय तर हे भाशेंतु बरयिलीं अनेक ग्रंथं दाखयताची. भागवत, लिंगपुराण, रामायण, महाभारत, वीरभद्रचरित, परशुरामचरित्र असले अनेक ग्रंथांचो उल्लेख लेडनाले प्रवास वर्णनेंतु आमंका मेळता. हे निःसंशय आसा कीं ही सर्व ग्रंथं केरळांतु निर्माण जालिली नासताना कोंकण्यांनी मूळ गोंयचान देशांतराचे समयारि हाडिलीं. हींची तीं ग्रंथं जे विशय ग्रियर्सन आपण्याले लिंग्विस्टिक सर्वे आफ इंडियांतु उल्लेख करता.

तशें पळयल्यार त्या काळांतु आपआपसांतले वेव्हारांतु केरळांतले कोंकणी लोक कोंकणी भाषा बी वापरतालें अशें दिसून येता. इ. स. १६७८ तु केरळचे तेंग वैद्यांनी कोचीचे डच् सुभेदार हेनरीकूस फान व्हीड–आंड्रिकि फांड्रे—हागेले आज्ञेवयल्यान "मलबारांतली हिंदी बागाईत" हो ग्रंथ संपादिन करनु दिलो. हाजे विशय जें शिफारसपत्र ताणीं दिलिलें आसा ते कोंकणींतु आसून भारतांतु मुद्रित जालिलो भारतीय भाशेचो पयलो लेख होची आशिलो म्हणयेत. तो लेख हे तरेन आसा:

"स्वस्ति श्री शालिवाहन शक १५९७ राक्षस संवत्सर चैत्र बहुळ १० कोचि राजपाटणीं बैसिके रंगभट तथा विनायक पंडित आपू भट तेंग वैद्य तानीं कोचिचा कुमदोर आंड्रिकि फांडे त्याचा निरोपान ह्या मलबार देशांतु आशिले औषधमात्र वृक्षवालि झाड खंड ओळखतल्या मनुश्याक मुसारो देवनु ते ते गावांतु पेट्टवून तिं ति वोखद आणवून त्यां त्यां झाडांचे फल फूल पान बीज समस्त त्या त्या रुतुकाळावरि संपादून तीं तीं विनारिलीं. त्या उपरांत आमि आमगेल्या वैद्यग्रंथाचा निघुंटा प्रमाणीं त्या त्या ओषधाचे गुण वा अनुभवान जो जो गुण आमकां कळेलो तो वा त्या ओखदांची नांव पळेउनु आजि दोन वर्ष सकाळी सांजे आमि लागि रावुनु हा लिख संपादून दिला.

ते लोटीक म्हणचाक नज भोंज म्हण्, आमि आमचें निमाणि कर्णं दिलें, हें, मज म्हण्ण् मानचें जाडड म्हण् नागर बरयान हें बरयन दिला श्री

रंग भट् विनायक पंडित बापुजी राम

ह्या लेखावयल्यान आमि दोन निष्कर्श काडूं सकताचीं. पयलो निष्कर्श म्हळ्यार जे गोंयकार देशांतराकारणान केरळ प्रदेशांतु निवास करपाक न आपणयाली पायवाटा जावन् आशिले कोंकणी आपणयाले वेव्हारांतु वापरताले. दुसरो निष्कर्श कोंकणी लोक आपणयाले भाशेखातीर मळजर्गीतान देवनागरी लिपी वापरताले. आनी रोमन लिपीचो जो वापर जेसुइटांनी गोंयांतु केलो तो तांगेले वैयक्तिक कारणाक लागून केलो. उदारण आमि जाणताची कीं जेसुइटांनी आपणयाले लेखन देवनागरींतु करचो प्रयत्न केल्लिलो. स्वतः स्टीफनान सासस्ट गोंयचान जेजुइत पयाचे आपणयाले जनरलाक ५ डिसेंबर १६०८ तु धाडिले पत्रांतु देशी भाशेंतु निर्माण केल्लें साहित्य देशी लिपींतची छापची इच्छा व्यक्त केल्लिली.[२१] तशें पळयल्यार गोन्साल्विस ह्या मनशान "कानारी" (कोंकणी) भाशेचे लिपीचे पत्राम एक टाइप तयार केल्लें म्हण्, फादर शर्तेमर म्हणता. जाल्यार थोडेची काळ उपरांत गोन्साल्विस मरण पावल्यान तें काम मुखार सरलें ना.[२२] ताजे उपरांत लिपी आनी धर्म प्रसार हांतु आशिलो वागींचो सबंध विसारतो जाणताले. डेविड डिरिंजर आपणयाले पुस्तक "दि आल्फाबेट" हांतु म्हणता कीं जशें ध्वजाबरोबर वेपार वता तशें धर्मप्रसाराबरोबर लिपी वता. ही गजाल अरेबिक लिपी विशय जितली खरें आसा तितलेंची खरी रोमन लिपी विशय आसा.[२३]

तशें पळयल्यार जेसुइटांनी कोंकणी भाशेखातीर रोमी लिपीचो वापर जो केलो ताजे मागशीं आशिलो तांगेलो आशयबी ताणीं स्पश्ट केलो. मोनियर विलियम्स म्हणता कीं रोमी लिपी वापरिल्यान तो समाज क्रिस्ती धर्मप्रसारासकयल येत जो समाज सर्व साधारण येवचो ना. इंग्लिश वा पाश्चात्य भाशा शिकिल्यान तांगेलो विचारवी त्या भाशेंतु जाता आनी ताका लागून तांगेली वैचारिक पद्धतवी पाश्चात्य जायत. मुखारसरनुं ते मानताले कीं जेन्नां हिंदू आनी इस्लामी ग्रंथ काळाक लागून नाश पावतालीं तेन्नां मुद्रित जालिलीं क्रिस्ती ग्रंथ शाश्वत उरतालीं.

ताजे उपरांत जेन्नां मुद्रणकला भारतांतु सर्व लिपींतु आयली तेन्नाची कोंकणी पुस्तकं देवनागरी लिपींतु येतनासताना रोमींतची येवचाक लागलीं. आनी मंगळूरांतु कोडियाल बैल प्रेसांन जीं पुस्तकं प्रसिद्ध केली तीं बी त्या प्रदेशाचे लिपींतु केलीं शिवाय देवनागरींतु न्हंय. हे सर्व कारणांक लागून कोंकणी भाशेंतले साहित्य जे क्रिस्त बांधवांनी निर्माण केलें एक न्हंय तर तीन चार लिपींतु येवचाक लागलीं. आनी काळांतरान भाशेक जें एक स्थैर्य वा सुसंगत चौकट तयार जावचाक जरूर आशिली ती निर्माण जात नासतना भाशा अनिबंध जाली.

टीप :

[1] R. G. Bhandarkar—A peep into the Early History of India p. 66.

[2] "समस्तराजावलीसमलंकृत श्रीरट्टराजेन स्वहस्तेन हस्तोदकं कृत्वा ब्राह्मण सेणावइ नागमैयसुत संकमैयस्य कल्वातु *भक्तग्रामाद् वाइंगण क्षेत्र *** स्तस्याभिदानं।....अन्यच्च। अग्रहार पलडरे ग्रामात्पश्चिमायावडे नाम वाडी तत्र संज्ञैय नामा ब्राह्मणस्तस्य नप्ता कुंवरैयस्य च छाठव्वैय नाम्नी ब्राह्मणी तेन च स्वकीय नप्तिका अनूण स्वरूपेण सीमारसह जीवलोको दत्त:"

—The Indian Historical Quarterly Calcutta, Vol. 4, No. 2, pp. 217-219.

[3] Asiatic Researches, London, 1798, Vol. 1, pp. 361-7.

[4] शणै गोंयबाब—कांही मराठी लेख, pp. 189-190.

[5] Epigraphia Indica, Vol. 2, pp. 217-220.

[6] Epigraphia Indica, Vol. 13, pp. 202-4.

[7] शं. गो. तुळपुळे—प्राचीन मराठी कोरीव लेख.

[8] शणै गोंयबाब—गोंयकारांची गोंयभायली वसणूक, पृ. ४८-४९.

[9] Epigraphia Indica, Vol. 13, p. 322.

[10] शणै गोंयबाब—गोंयकारांची गोंयभायली वसणूक, पृ. ५६.

[11] V. N. Kudva—History of the Dakshinatya Saraswats—pp. 64-66.

[12] V.N. Kudva—History of the Dakshinatya Saraswats—pp. 92-95

[13] फादर स्टीफन्स—क्रिस्तपुराण, पयलें पुरण, अवस्वरु १, पृ. १३४-१४५.

[14] फादर स्टीफन्स—क्रिस्तपुराण—प्रस्तावना.

[15] डॉ. वि. वा. प्रभुदेसाई—सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली, पृ. १४

[16] डॉ. वि. वा. प्रभुदेसाई—सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली, पृ. ४३

[17] *ibid*—pp. 37-38

[18] Grierson—Linguistic Survey of India, Vol. 7, 1-166.

[19] डॉ. वि. वा. प्रभुदेसाई—सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली, पृ. ४४

[20] All India Konkani Sahitya Parishad, Cochin Session—Sovenir 1978—Quoted from John Leydon, plan for investigating the Languages, Literatures, Antiquities and History of the Deccan (1807) MS. in British Museum pp. 69-70.

[21] A. K. Priolkar—"Two Recently Discovered Letters of Fr. Thomas Stephens", The Journal of the University of Bombay Vol. XXV, part 2, September 1956, p. 123.

22 डॉ. वि. बा. प्रभुदेसाई—[illegible], पृ. [illegible]

23 "It has been said in reference to the Arabic alphabet that 'if trade follows the flag, the alphabet follows religion'. This was also true of various other alphabets of Aramaic origin, same varieties of which became the sacred scripts of the five great faiths of Asia—Zoroastrianism, Judaism, Christianity, Buddhism and Islam" — David Diringer, *The Alphabet*, p. 3[illegible]

५ कोंकणी साहित्याची रूपसंपदा-२

हे तरेन जशें रोमी आनी कन्नड लिपीचे सहाय्यान कोंकणी भाशा क्रिस्ती धर्म प्रसाराची भाशा म्हूणूं वापरचातु येताली तेन्नां कोंकणी भाशा उलोवचो हिंदू समाज मात्र आपण्याले, मायभाशेक विसरिले आनी आपण्याले कर्तव्यापासून भ्रश्ट जालिलो. गोंयचे हिंदुले मनावयर महाराष्ट्रीय राजसत्तेंचो, राजकारणाचो आनी संतसाहित्याचो प्रभाव पडल्यार कर्नाटक आनी केरळांतले हिंदुले मनावयर कन्नड आनी मलयाळम समाजाचो प्रभाव प्राबल्यान पडलो. आनी ताका लागून काळांतरान कोंकणी भाशिकांले मानसिक, सामाजिक आनी भाशिक जीवन उध्वस्त जालें. धन, दौलत, भोग आनी व्हडविकेचे हावेसान कोंकणी मनीस आपण्यालो निजधर्म आनी कर्तव्य विसरलो. आपण्याले आत्म्यापासून पोरको जालो. इतिहासाचे राजकारण आनी सामाजिक प्रभावांक लागून तो स्वतःची भाशा आनी संस्कृती विसरलो. आपण्यालीं मूल्यं आनी अस्मिताय चिखलाचे फोंडांतु घालचाकवी तो मागशीं मुखार पळय नासतालो जालो. परकी भाशा आनी संस्कृतीचे पाय स्थिर आनी सुदृढ करचाक आनी वाढोवचाक कोंकणी मनीसान आपण्याले तन-मन पणाक लायलें. गर्भश्रीमंत आशिले आपण्याले आवयक गरीब आनी लाचार दवरनुं मावशेलें घर सजोवचांतु ताणीं आपण्याली बुद्धि आनी कर्तुत्व वापरका हें खरेंची लज्जास्पद आनी निंदास्पद आसा. वरिश्ट आनी जाणते जेन्नां हे तरेन कर्तव्यविमुख जाताची तेन्नां जनता दिग्मूढ जाता. आनी समाजाची घडी सडळ जाता. असले समयारि, असले बिकट आनी विस्खळित जालिले परिस्थितींतु मन शांत दवरनुं, भाशा आनी संस्कृती संघटित करनुं कोणेंतरी सावरली आनी मुखावयले पीढीचे उत्कर्शाक पोशक असली मनोवृत्ती आनी मनोभूमिका कोणेंतरी आयुश्यभर आपण्यालें जीणें खर्चून निर्माण जर केली तर त्या महापुरुशांली महानता कितली वर्णन करची.

असली ती एक महान विभूति—शणै गोंयबाब—गोंयचे पुण्यभूयेंतु जलमाक आयली. जेन्नां वरिश्ठ आनी जाणतो म्हूणूं समजचो वर्ग लाचार जावनु परकी भाशा आनी चालीरीती स्वीकारचांतु धन्य मानतालो तेन्नां जुलमेक बळी पडत नासताना, प्रलोभनाक लागून माथें सकयल करत नासताना, विरोधाक नम्रतेन तोंड दीवनु नमोयुगांतबी स्वभाशा आनी स्व-संस्कृतीची निजज्योती ताणें प्रज्वलित केली आनी कोंकणी जनतेचें स्वधर्म टिकोवनुं दवरचें महान् कार्य त्या शणै गोंयबाबांनी केलें.

शणै गोंयबाब हो युगपुरुश जायन् आसा कवि र. वी. पंडितानी म्हळ्ळ्यां,

"आमि आमळे
मोन जात
तुका लागून
फुलत गेले ...
पावलार तुज्या
चलतां चलतां
नकळतां
मर्नाम जाले."

शणै गोंयबाबाले विशय श्री काशीनाथ नायक म्हणताचो,

"शिटूक बुद्धिचो, लांब विवागाचो,
घट्ट काळजाचो, उंच ह्यावेमाचो,
वृद्द, बळगें खर्चून लावन जीण–
अजस्त्रांचो ताणें तयार केलो बाण.

जाली तांडी पळोवंक ही! लोकांची–
रांग लागली, जशि कांय नी मुयांची.
लोक व्हडले! वळखना तांका कोण?
बोटां घालीं तोंडात अजापान.

मागिर उठलो तो घेवन चंद्रजोत,
लावन सोडलो ताणें बाण अंत्राळांन
नवल तेन्नां आयकात, अजापांचें–
वोत पडलें जमनीर विचित्रांचें!

वयर गेलो उजवाड-लोळ खर
सर्ग दिसलो मनशांक धर्तरेर!
न्हंय अजाप, दिपकवलि जिवावळ
वाट चुकली आपली गिरावळ!

ताळयो तेन्नां खोमयेन कोणें चार–
दिवन, घाले हाडून गळयांत हार
कोणें जोडले ताका हात भावार्तान
"पिसो!"–बडबडले कोण मत्सरान.

गोड हांसलो, पळोवन चोंयवशीन
मान बागैली तशी नम्रतेन

जड जालें मन, हुंगित फुलां-हार—
घरा गेलो, उदास बाणकार!"

कोंकणी विशय शणै गोयंबाबांली इतली सेवा जाली कीं कवी मनोहर सरदेसाय म्हणूं शकलो कीं—

"आज आमी जाले गिरेस्त, आतां कित्याक मागची भीख?
तुजे कृपेन पौरसांत आमच्या, नखेत्रांचे आयलें पीक . . .
शणै, तुवें आमच्या भाटांत उलवंक लायलें झाडां रुखां,
दोळ्यां तुवें पियेवन घेतलीं गोंयचीं दुकां, आमची दुकां.

हे तरेन शणै गोंयबाब कोंकणाचे भूंयेवयर आयलो आनी तेन्नाचान कोंकणीचे रूपरंग सामकें बदल्लें. हरदत्त खांडेपारकर म्हणटा,

"शिळा जावन पडिल्ली आवय भास
ती लाम उमास पुसपी—तूंच पयलो पुण्यपुरुस
तुज्या स्पर्सान कोंकणी भास घसाघस चंवल्ली-फुल्ली
ती लिखाणी न्हंय, जादवां कांडीच—नव्या निर्माणाची
आनी तुजी जीण?
ती तर जाली काणी— म्हात्म्याची !"

ह्या अलौकिक व्यक्तिन आपण्याले भूंयेचेर, भाशेचेर, मातयेचे कणकणावयर इतलो गाढ प्रेम केलो कीं ताणेलीं उत्रं सत्याक लागून नासल्यार अहंकाराचीं उत्रं—अवाजशे दिसताले. स्वत: गोंयबाब म्हणटाले, "म्हज्या आनी तुमच्या मनाची फटवण करूंक हांवें तुमकां नाका-जाल्ल्यो फटासी सांगूंक नांत. म्हजी दर एकली म्हणणी तुमी तुमचे बुद्धिचे साणीर घासून पळयात आनी कसाक लागल्यार घेयात."[१] कोंकणीची व्हडविक कोंकण्यांक दाखोवचाक ताणीं अडेच हजार वर्सांचो इतिहास धवळलो आनी तांतुतल्यान एकापरस एक मोलादिक रत्नं त्या सागरांतल्यान काडलीं. ह्या कामाखातीर तो इतिहास संशोधक, भाशापंडित, तत्त्वज्ञानी आनी साहित्यिक जालो. कोंकणीचो विकास आनी प्रसार चारी बाजून करचे खातीर ताणीं चार तपां तापस्य केलें, जाका लागून आयज ताका कोण सत्पुरुश म्हणटा, कोण म्हापुरुश म्हणटा, कोण भीश्माचार्य म्हणटा आनी कोण पिसोबी म्हणटा.

यशवंत पालेकर म्हणटा,

"बुद्ध तुजीं	वज्र्यावरी	वोततानां,
तरसादीच्या	खळखळत	लोकान म्हळें,
धारेवरी	व्हांवताना,	'पिसो शणै
चारी दिकान	जीब तुजी	शणै पिसो !
धुंवतानां,	पावसावरी	करडावरी
लिखाण जें तु	अुतरधार	जळता कसो !

जळून जळून	म्हण्टाले तं	ममणवटीन
जावन गोंबर	पिशें नुका	गोंबरा वाटा
खांय वतलों	वाऱ्या वागडा	दुवंक मार्गान
कोणा खबर !	म्हांतन गेलें	कावार जालें."

जाल्यार म्हडविकेचे हावेस नाशिल्लें म्हा मनशाक केवळ आपण्यालें कर्तव्य म्हूण आशिलें आनी तें तो करत आपण्यालें जीण जगतालो.

शणै गोंयबाब हो शकुकर्ता आशिलो. ताका लागून तागेली दिस्टी न केवळ वर्तमान क्षणाक लागून आसताली तर इतिहासाचे वायुमंडलांतु चारी दिशेन फिरताली. तागेलो प्रत्येक शब्द हाका साक्ष दिताची. उदाहरण: "आमी फक्त आतांचो काळ—आतांची घटकाच—पळेतांत. आज आमी सगळे तरेन खांकनवाळ जाल्यात. देखून आमगेले भग्यवंत पूर्वजूय तशेच आसले अशें आमकां दिसता. आमी वर्तमानकाळावेल्यान भूतकाळ पारखतात. आज राजकारण, धर्मकारण आनी भासकारण हांतून आमी भूनकी जाल्यांत. आमी पेल्यान रावनुं, कोणाक आफड नासताना, हेर लोक किते करतात तें मोन्यानी पळेतांत. आमी तांगेले बंदेपणांत वावरतांत. हे भाशेन आमगेले कर्तृत्वी पूर्वजूय आमचे सारकेच सूतकी आनी बंदे आसले अशें तांगेले चित्र आमचें मामकार उबें रावता. आमकां ऊंच हावेसाची देख मेळना. आमगेलो जीव कसल्याच सात्विक उमाळ्यांनी फुर-फुरना. निखट्या बंदेपणांतूच दीस काडूंक आमी जल्मा आयल्यांत आनी मामणांची सासणां आमकां अशेच तरेन आसूंक जाय, अशी साप उणाक आनी हीण भावना आमची मनाची जाल्या. ही असली भावना जांवक नाशिल्ली जाल्यार, आमी निजाचेच हुशार आनी बुदवंत कोंकणे आज सगळ्या हिंदुस्तानाचे राजकारण, धर्मकारण आनी भासकारण हांतूत मुखावेले म्हालगडे चतुर येरेंकार जावनुं, हिंदुस्तानाचे भाग्यवंत तारुं केन्नाच ब्रैंचे भाटरेक लागूंक दी नासताना सुसंगीत, सायसंगीत आनी हुस्कयामेकळे चलैतले आसले. पणून भंगळे आमीं. आमी आमगेल्या उजळ भूतकाळाचे मुंदर भून विसल्ले. आमी तें पैस आडून घालें आनी आज सगळे तरेन कर्मकट्टे, भिकाड्डे जाले. अजून हांव मोलेश्रा आस्तपंत आनी उमेदीच्या तरण्या-धाकट्या भुरग्यांक आगरो करून आड्डून सांगतां कि येन्नादर तें भूत उपकार करनुं सोदनुं काडात आनी तुमच्या कांठ्यार बसयात. तुमि तुमगेलो पूर्विल्लो भाग्यांचो इतिहास बारकायेन विसकून पळयांत आनी ते भाशेन, तुमी तुमची आतांची आनी फुडची काळ थारायांत. तुमच्या धंग-नासपान, न्हिदसुरेपणान, आळसायेन आनी घळयेपणान जे परके सुवारयी लोक तुमच्या घरांत रिगून तुमच्या हड्ड्यार बसल्यात आनी धनीपण चलैतात तांगेलो फटाशीचो तडुकि इतिहास तुमीं उश्टांव नाकात. तांगेल्या मेंदून तुमी येवजूं नाकात. तांगेल्या पोश्यान तुमी उदक पियेंव नाकात. तांका तुमी कोंकणाच्या आड्याभायर वेगीन धांवडायात आनी तुमगेले निजाचे तेजिश्ट आनी ओजिश्ट बुद्दीन येवजान आनी वावरात. म्हण्टकी तुमी बऱ्याक पावताले."[२]

ते सात्विक संतापान मुखारसरनु घोश करताची, "आमगेलें भाशेचें कुळार वेदाच्या कुळवंत, गिरेस्त, नांवादीक आनी लौकिकवंत घराण्यांतले आसा म्हणपाचें वणवणील दिसता. त्या खातीर आमकां कोंकण्यांक आमगेले भाशेचो मोटो अभिमान दिसूंक फावो. आमी कोंकणे बाबत कुळां न्हंयत. आमकां परक्या भासांच्या लोकिकार वांचपाची गरज ना. ह्यो भासो आमगेल्यो आवैंभासो न्हंयत. देखून आमगेले भाग्यवंत आवैंचे मांडयेर बसूंया आनी माथें वैर उबारून सगळया संवसाराकडेन पळोंवया."[३]

शणै गोंयबाब केवल राजकारणां वावुरपी न्हंय तर आपण्यालें कर्माविशय खोल जाणकार आशिलें. ताका लागून लोकांक केवल उपदेश आनी व्याख्यानं दिवनुं ते गप उरले नांची. आपण्यालीं प्रत्येक उत्रं पुराव्यासयत सिद्ध करनुं दाखयताले. ते म्हणताले, "म्हज्या आनी तुमच्या मनाची फटवण करूंक हांवे तुमकां नाका जाल्यो फटासी सांगूक नात. म्हजी दर एकली म्हणणी तुमी तुमचे बुद्दीचे साणीर घांसून पळयात आनी कसाक लागन्यार घेयात."

कोंकणी भाशा आनी कोंकणी लोकांली महानताय दाखोवनुं दिवचाक ताणीं जायत्या भाशांचो आनी ग्रंथाचो अभ्यास करनुं कोंकणीची व्याकरणाची बांदावळ बांदली. कोंकणीचे नादशास्त्र थारायलें. गोमंतोपनिशद् बरोवनुं सिद्ध केलें कीं कोंकणी भाशेचे सरळ भाशेंतु गंभीर विशयबी बरोवचें साध्य आसा. भगवद्गीतेचें रहस्य सहजतायेन कोंकणींतु उतरायलें. कोंकणी लोकांलो इतिहास सांगचाक गोंयकारांली गोंयभायली वसणूक दाखयली. अनेक विशयांचेरि ताणीं पुस्तकं बरयली आनी प्रत्येक पुस्तक कोंकणीचे सुप्त सागरांतले मोती आशिले. उदारण,

"आवयक उपाशी, रडत घराभायर धांवडावन परकेक लागीं करची आनी तिका पोळयांचे जेवण घालचें अशें धड मेंदूचो संवसारांतलो कोणूच मनीस सांगत अशें माका दीसना. अशानशीं तशें कोणूय म्हाका सांगूक येत जाल्यार ताची तकली थान्यार ना अशें समजून ताचेकडेन वाद घालचे भाशेक 'दोनूय हारी आपणाकूच' अशें म्हणून हांव वोगो रावन. अखेरेक मराठी वा संवसारांतली दुसरी कसलीय परकी भास कितलीय कपलफोडणी केल्यार महासप्तमांतल्या लोकांची आवैंभास जायसारखी नासून कोंकणी भाशेचोच जयजयकार जातलो म्हणपाचें भौन भौन सांगून म्हजी लिखणी हांव म्हजे आवैंभाशेचे दुसरे सेवेक लांवक चल्लों."[४]

"फारीया आपण्याले विद्येक घणघणीत उजवाडाची न्हींद म्हण्टालो, फ्रांसेज भाशेंतु ताणे तिका 'Sommeil Lueide' हें नांव दिलां. इन्द्रियांक जे गिन्यान जागेपणांत जायना तें गिन्यान तांका न्हिदेंत जाता म्हणपाचें तो आपण्याले प्रयोगांनी सिद्ध करनुं दाखयतालो. ताणें पांच हजारांवयर मनशांक ही असली न्हींद लागशी केल्ली. हें घणवणीत न्हिदेंत आसताना तो तांका बांयचें निखटें उदक निंबाच्या रोसाभाशेन लागशें करतालो. १८१९ तु ताणें 'घणधणीत न्हिदेचें कारण' नांवाचे एक पुस्तक उजवाडा हाडलें. हांतूत ताणें सिद्ध केलें कि ती न्हींद

लागूंक चुंबकी व्हाळाची वापरपाग करतल्यांचें इयेर्या गरज नाती. त्या त्या मनशाच्या खासा मुळूमेचेर आसा......तो कोणय मनशाकडेन एक उपकार करप नाशिल्ल्या नागेले भावनेन नागेल्लो ह्यान वा पाय जेंचे थें थीं ल्यावीर करतालो इच्या करच्या व्यक्ती-निशी प्रयोग, करतल्याच्या बळग्यान घडनात. त्यां त्या त्या मनशाचे भावनेन घडटात. 'जशी जाची भावना तशें तें जाता.' अशें जें श्री कृष्णान भगवद्गीतेंत म्हळां तें इल्लेंय लटकें न्हंय. मन मनशाक बांदून घालता आनी मनूच मनशाक मेकळें करता हें खरें. राजवाक मांगेल समजून मर्ताग आंग काटटा आनी मोर येवन मरता हें लटकें न्हंय. आपुण मरतलो असो वायटकाराचो समज जायत जाल्यार ताका धोंवड लागता आनी तो खऱ्याचीच मरता. तशेंच आपुण बरो जातालो असो समज जायत जाल्यार तो निखटया उदकान बरो जाता म्हणपाचो जायत्या वैद्यांक अणभव आसा. ह्या वयल्यान मनशाच्या मनाचेर सगळें आधारून आसा ह्यांतुन दुबाव ना. ताच्या मनाक जशी सुलूस मेळत, तशी ताची भावना जावनु, तशे तशे परिणाम घडटात हो गडगड सिद्धांत फारियान उकताडा हाडलो ह्यांतूनच ताच्या शास्त्राक मोठें महत्त्व आसा हो सिद्धांत केन्नाच लटको जायसो ना. फारिया फाटल्यान मूलविद्येच्या शास्त्रान सगळयांत पैलो पाट आनी पैले ति कलेचो मान दिला."[५]

शणै गोंयबाबाले हें एक व्याकरणी विवेचन पळयाचें. "ह्या— कोंकणी आनी हेर भारतीय भासांतलो—ओकार स्वंयच्यान आयलो. संस्कृत कः कुमावयल्यान तो आयलो अशें भासशास्त्र्यांचे मत आसा. संस्कृतांतु कांय अंतगांक स्वार्थी कः लांवची चाल आसा. परंत तितल्यान ताचो अर्थ बदलना. देखिक, अवि-अविकः —कांवळ गोरू,— याव-यावकः —जंवाचो रोटको,— घट-घटकः —वुडकुलो,— भ्रमर-भ्रमरः —म्होंवासूस. परंत कः कूस लायनासतानाय संस्कृतांतु "अः" न सोंपिल्या पुरुशलिंगी उतरांनु अः चो ओ जाता. अः च्या फुडे अ वा सोव व्यंजन आयल्यार विसर्गाचो उ जावनु तो आदल्या "अ" त मेळून "ओ" जाता. देखिक—"माधवः जयति —माधवो जयति."[६]

शणै गोंयबाबांनी गीतेचे भाशांतर केलिलो उदारण:

"कोणाच जिवाचो द्वेस करिना जाल्लो, सगळयांचो इश्ट, तसो काकळून आशिल्लो, म्हजेपणाची ओढ नाशिल्लो, सुखदुःख सारकीं लेखतालो, दुसऱ्यांचो गुन्यांव सोंसतालो,

"सदा धादोशी, योगबुद्धीन चलतलो, इंद्रियां आळावंदा हाडिलो, घट निश्चयाचो, मन आनी बुद्द म्हाका आर्पिल्लो, असो जो म्हजो भक्त तो म्हजो अपुर्बायेचो.

"जाका पळोवनु लोक कांवचेनात आनी लोकांक पळोवनु तो कांवचेना, जाय जाल्लें मेळून तो भुरकुटना, दुसऱ्याचे बरें पळोवनु जाका दुस्वास गिगना, भय आनी उबगण हांचेपासून जो मेकळो, तो म्हजो अपुर्बायेचो.

"आस्त नाशिल्लो, कुडीन आनी मनान निर्मळ, आळसाय नाशिल्लो, बरें वायट लागनु वेना जाल्लो, दुसऱ्यान पिडल्यार कश्टी जायना जाल्लो, फळाचे आस्नेन कसलीय

करणी करिना जाल्लो, असो जो म्हजो भक्त तो म्हजो अपुर्बायेचो.

"जाय जाल्लें मेळून जो भुरकुटना, नाका जाल्लें मेळून जो उबगना, आशिल्लें होगडावल्यार जो खेद करिना, नाशिल्लें मेळपाची जो वान्सा धरिना, जाणें बरें आनी वायट सोडलें असो जो भक्तिवंत मनीस तो म्हजो अपुर्बायेचो.

"शत्रु आनी इश्ट, हांका सारको, तशेंच मान-अपमान, थंड-हून, सुख-दुख, हांतूत मारको, कसलीय ओड नाशिल्लो,

"निंदा आनी तोखणाय जाका सारकी, तोंड सुवादीन आशिल्लो, जें कितें मेळटा तितल्यान धादोशी, घरदाराची ओड नाशिल्लो, थीर बुद्धिचो, असो जो भक्तिवंत मनीस तो म्हजो अपुर्बायेचो.

"जोडचेले व्हडले वस्तिभाशेन म्हाका लेखून आनी म्हजेर पात येवनुं मर्णातसून मेकळो जावपाचो हो पवित्र उपाय हांवें सांगिल्ले भाशेन जे चलैतात ते भक्त म्हजे चड अपुर्बायेचे."७

शणै गोंयबाबांक आपणाले प्रत्येक उलौप विचार करनुं मन:पूर्वक करचे आशिल्यान तांगेली लेखणी जितली प्रभावी तितलीची भावपूर्ण आसताली. उदारण: ताणीं विद्यार्थ्यांक दिलिलो उपदेश. ते म्हणताची, "बरप शिकिल्यांचे गिन्यान म्हळधार छापिल्लें गिन्यांन. तें "केसरी" त "सेरोल्दां"त ना: जाल्यार दुसऱ्या कसल्याय पुस्तकांत भरिल्लें आसता. बरप शिकूंक नाशिल्या भाशेन ते झरीचे ताजें ताजें गिन्यान पियेनात. तांका तितली फुरसदूच मेळना. समुद्र कित्याक गाजता, न्हंयो कित्याक धांवतात, दोंगर कितें म्हण्टात, झाडां कित्याक धोलतात, फुलां कित्याक हांसतात, सुकणीं कितें गातात, सावदां कशि नाचतात, हें ते निखालूस ध्यानांत घेनात. इतलेंय जावनुं ते बरपाक्षरी ते बरपाक्षरी. विद्वान ते विद्वान; गिन्यानी ते गिन्यानी. खरो गिन्यानी पडलो एके कुशिक. तो आसून नासून सारकोच. तो विद्वान न्हंय. ताका कोण विचारीनात. तांच्या हिंस्पान खूपशें बरप शिकतात तेंच विद्वान. हो कस लांवक गेल्यार ऋग्वेदांतले, मुस्तितले सगळे मोटे मोटे रुशी अविद्वानांभितर जमा जातालें. येवजून पळेल्यार ते रुशी कसलें पुस्तकां वाचतालेत? खंयच्यो साळांनी शिकतालेत? ऋग्वेदांतलीं हजारावयर जीं स्तोत्रां आसात तीं ताणींच पयली वयलीं घडैलींत. तेंच तांचे पयलें कवीत. तेंच तांचे पयलें पुस्तक. सगळया संवसारांतलेंय पयलें म्हळधार चिता ना. तांचे मुस्तिंत शिलेटी नासल्यो, फोली नासल्यो, आनी फळणेर धूळ घालून बोटां झरोंवची चाल नासली बोळके ते नकळ आसले. ते फकत कवीत घडयताले. आनी आयकून पाठ करताले. देखून तांगेले विद्येक "श्रुति" म्हळयार आयकप हें नांव पडलां. मित्र, वरुण, इन्द्र, अग्नि, वायु, सवित्रु, सोम, अश्विन, उषा, अदिती, सरस्वती ह्या आनी हेर जाग्रत्या निजाची निर्माणी गाजैण्या देवतांक ताणीं आपल्या ऋचांनी, सूक्तांनी, मंत्रानी होरायल्यात. तांतुनले कवीत पळोवनुं माटी व्हडलीं पुस्तकां घोळैल्ल्या विद्वानांचीय मति गुल्ल जाता. खीणभर ही भूंय सोडून ते अंत्राळांत पेयतात. इतलें हें विद्येचें बळगें

तशा परिक्षा दिवक नाशिल्ल्या कर्नीक शिकून आयलें?...... पुस्तकां वाचतालेंत. ह्याका दोनूच पाना आसात. —अधर मतलब आनी सकस वर्णीत. हीं दोन पानां भीन भीन वाक्यांनी वाचून आनी घोळायनु कोंकणीतल्या आमच्या ह्या ...रुशी ही पदवी मेळ्ळी."[८]

हे नदेन शणै गोंयबाबांनी कोंकणी मायभासाक संजीवनीचें मंत्र दीवन मायभाशेच्या धूळींतु अलक्ष जाल्लिलें कोंकणी आवयक जेवण-खाण दीवन नवीं वस्त्रां आनी नवे पोशाखान सजोवनु समाजाचे मुखार परत हाडलें. घोर अरण्यांतल्या अंधकारांतु वाट-चुकिले भावा-भैणांक परत सरळ मार्ग दाखयलो.

शणैन रोंविले बीं पोरस्तानु अंकुर पावलें, आनी एका बीयांचे अनेक कोंकणी झाडं कोंकणांतु उगवले. अनेक लेखक, कवी, आपआपणाल्ले कर्तृत्वाप्रमाणे आपणाल्ले प्रतिभा कोंकणी आवयले मुखार दवरचाक लागले. असले अनेक लोकांपयकी थोडे जणांली तोंडओळख करनु दिवयेत. काशीनाथ श्रीधर नायक जे बयाभाव ह्या नांवान कवीत बरयताले, हे शणै गोंयबाबाल्ले खास सहकारी आसून ह्यांगेल्ले विशय स्वतः गोंयबाबांनी म्हळिलें आसा, "मराठीचो इतलो कुड्डो मोग जै चलना थैं आमगेल्ले आवय-भाशेक जीव धरून रावक कठिणशें दिसून मन उबगता. परंत अशा ह्या वेळार, काशीनाथबाबांसारको आपलेपणाची वळख आनी अभिमान आशिल्लो एकलोच गोंयकार, म्हजे फाटीक फाट लावनुं म्हाका पिगी दिवक उबो राविल्लो पळोवनु म्हज्या शिरांनी नवो नेट रिगता आनी कोंकणी भाशेचे सेवेक उमेदीन वावरूंक म्हाका फुरफुरो चडटा... ...म्हज्या ध्याना मनात नासताना, म्हज्या मोटघा भाग्यान, काशीनाथबाबांसारके म्हज्या धर्माचे मनीस अगान्तुक, म्हज्या हाताक लागले आनी 'तो नं आमा' म्हणपाची वळख म्हाका मेळळी......"[९]

काशीनाथ नायकांनी गेलिले पन्नास एक वर्सांतु कवीत बरयलीं. तांगेल्ले पदांचो पयलो झेलो "साड्यांवयली फुलां" रूपान नदरेक आयलो. तांतुनली ही कवीत पळया:

> वाट पळैता, दुखां गळैता, दोळे गेले सुकून!
> आतां येत, मागीर येत
> म्हणून बसून काडली रात
> दिवलेंतली पांचवी वात—गेली पळै जळून.
> फांत्या-पारा बेगीन ऊठून
> मोगरेचे कळे खुटुन
> सोबित हार काडलो गुथुन—गेलो पळै सुकून!
> वाऱ्यान दिसता वाजलें दार
> म्हणून गेलें घेवनुं हार
> पारव्याचें जोडें मुखार—जीव गेलो सुकून!
> आतां धीर धरूं नजो

एक ध्यास्त लागलो तुजो
सांबाळ! तोल सुटलो म्हजो—धर आतां जिखून!

याभावाले काव्यांतु जशें भाव दिसता तशें जाग्यान जाग्यार आध्यात्माचो गंध येता, शभक्ति आनी लागवणीचो छंद दिसून येता. बा. भ. बोरकर हे मराठींतले नामवंत वी. ताणीं कोंकणीतु कवीत करचाक घेतलें कीं ते म्हणताची, "भाव अनावर जावनुं णाक कंप भरता तेन्नां उतरांच घुंगरां जातात. आनी तांचीच पांयजणा करून कविता- ति पावली मारूंक लागली म्हणुकच शृङ्गार, वीर, वत्सल, भक्ति, हास्य बी रस मूंक लागून रेंव, थोडो वेळ जायना, अमृतान ओली करता." तांगेलें निळे सवणें हे ीत पोळोवंया. ते म्हणताची:

निळे निळें सवणें एक
सकाळच्या गो पारा!
भांगराचीं घुंगरां बांदून
आयलें म्हज्या दारा ॥१॥
सवणें गायत आलें तशें
झाडां पेडां लागलें पिशें ।
कोमन्यो आंकन्यो फुटुन म्हजें
पोरसु आयलें चंवरा ॥
निळें निळें सवणें एक
आयलें म्हज्या दारा ॥२॥
म्होंवान भुल्लें फुलां—गेलें
हरयाळेक फुटले दोळे ।
अकस्मात अमृताचें
गीत सुचलें भोंवरा ॥
निळें निळें सवणें एक
आयलें म्हज्या दारा ॥३॥
सवणें जिवा भिडून गेलें
हांवय जालें गाड निळें ।
दिष्टाव्यान भेटलें हांव
म्हज्या राजकुंवरा ॥
निळें निळें सवणें एक
आयलें म्हज्या दारा ॥४॥

जशें शणै गोंयबाबांनी आपले अनेक ग्रंथांतल्यान कोंकणी भाशेची स्वतःची शक्ति दाखयली त्याची तरेन बोरकरांनी आपण्यालें गीतांतल्यान भावगितां, नाट्यगितां, संगीतिका, भूपाळी रचोवचि शक्ति उघड केली. जाल्यार तांगेलो हो

नादतालाचो सूर सांगलें नंतरचे कवीनी जायतें प्रमाणान धरलो ना. मनोहर सरदेसायांनी
आपणाली भाशा सादि सोंपी केली. हो सांगलो प्रभाव कोंकणीतल्या सगळ्या कवींचेर
वयर दिसून येता. मनोहररायाक आपणाले नटकुल्यान् आपणाले कवित्व आनी
जीवनांतलें उमाळे दाखोवंचे आसा. सांगलें हें थोडें प्रगट विचार पळयां

मांपला दीस तगीय कशी
जमीन अशी हून आसा?
—सूर्याच्या मोगाची
अजून तिका याद आसा.
*　　*　　*
खिणा-खिणाक
जिवीत म्हजें सरत वेता
खिणा खिणाक
जीवित म्हजें भरत वेता.
*　　*　　*
सपनांत तिजो घेवन उमो
खुशालकायेंत बुडलों हांव
एकूच मात खंत मनाक
विचाल्लें ना
तिचें नांव.
*　　*　　*

ह्या परंपरेचे र. वि. पंडितांनी आपण्याले कविनेक छंदाबंदानल्यान साफ मोकळी केली. ते ताळतंत्र माननांची. 'आयलें तशें गायलें' 'उतरलें ने रूप बरनलें' 'म्हजें उतर गावड्यांचे' अशि तांगेली गजाल. पंडितांले कवीत वाचून वा. भ. बोरकर म्हणताची, "पंडितांची ही मुलखावेगळी कविता हांवे पयल्या प्रथम आयकली तेन्ना थोडो वेळ म्हाका रानांत पडिल्यावरी जालें. पुण आयकतां आयकनां म्हाका तिज्या प्राणाची नाट मेळि आनी तिजेर आयिल्लें भाराचें वारें म्हाकाय आफडून गेलें. म्हजी मनोमन खातरी जाली कीं ही वाणि मुळयाची." पंडिताली काव्यप्रतिभा वयल्या पांवड्याची. उदारण:

चिंचेचें पान...
एक पान
आनी, पानांत,
परतींय पानां
ल्हान ल्हान ल्हान...
ल्हान ल्हान

पुण कुडके न्हंय...
अखंड.
आनी
सगलें पान?
म्हळयार अखंड
म्हळयार विखंड
...तशें मजें मन.
एकाच मनांत
भितल्लें भितर
आनीक खूब मनां.
ल्हान ल्हान ल्हान
नरेकतरेचीं...
आनी
सगलें मन?
म्हळयार अखंड
म्हळयार विखंड...
अशें चिंचेचें पान.

कोंकणी भाशेंतु बरोवचे कवी, उदारण: पांडुरंग भांगी, नागेश करमाली, शंकर रमाणी, रमेश वेळूसकार, शांताराम वालावलकार ह्या सर्वाचेर ह्या प्रतिभावान कवींलो प्रभाव जबरदस्त बसला हांतु संशय ना. ताका लागून आयज कोंकणी भाशेंतु सुरेपासून मूंग्रेमेरेन सर्व विशयांचेरि कवीत दिसून येताची.

आयचे गोंयांतु कोंकणींतले गद्य साहित्याचो पुढाकार रवींद्र केळेकारांनी घेतिलो आसा. तांगेले लेखनशैलींतु न केवल साहित्याची प्रतिभा आसा तर वैचारिक प्रवृत्ती जाग्यान जाग्यार स्पश्ट जाता. कोंकणी भाशेंतु सुसंस्कृत आनी व्होड विचाराच साहित्य बरोवचें साध्य आसा, हे तांगेले लेखनान सिद्ध जाता. तांगेले "सांगाती" ह्या पुस्तकांतले दोन उतारे दीवनुं हें दाखोवयेत. "म्हजी म्हाका सारखी वळख केन्ना पडटा, सांगू? हांव स्वस्त बसून रावतां, किंतेंच करिना आनी म्हज्या म्हकाच नियाळून पळैतां तेन्ना. तेन्ना म्हाका जीव खावंक येता. एकलो-एकलो दिसता. रितें रितें दिसतां आनी हांव— वाजेतां, निर्खेतां, फणफणतां, खंती जातां. ... म्हजें खरेलें रूप पळोवपाचो होच म्हजो हारसो." "चित्र पयसल्यान सारकें दिसना. लागिच्यानूय सारकें दिसना. अमक्याच एका अंतरार रावनुं पळैल्यारूच तें सारकें दिसतां. जीविताचेंय अशेंच. जे माय येवजितात तांका जीवित कितें समजना. जे चड येवजितात तांका कळना. एका अंतरार रावनुं येवजिल्यारूच जीविताचो अर्थ समजतालो." "एक कथा वाचिल्ली. जिब्रानाची जावं येता. सुंदर आनी कुरूप ह्यो दोगीं भयणी एक खेपे खंय न्हावपाक

दर्या वेळेर गेल्यां, आपापलीं लुगटां दांगांयर्नी वेळेर दवल्लीं आनी दर्यांत उदकांत देंवल्यां. मदींच कुरूपाक कितें दिसलें, कोण जाणा. तें अर्वाचीन उदकांतल्यान भायर आयलें आनी सुंदराचीं लुगटां न्हेसून वेगीं वेगीन वचचें पसार जालें. सुंदर भायर येवन पळौता जाल्यार, वेळेर आपलीं लुगटां नात. कुरूप न्हेसून गेला, कितें करतलें? नागडें रावचें बावड्याक कुरूपाचीं लुगटां न्हेसून वचचें पडलें. दोगांय खंय एकमेकाक अजून पळू पावूंक नांत. हाका लागून खंय लोक गोंधळ करतात. सुंदराक कुरूप लेखतात आनी कुरूपाक सुंदर मानतात. तरी बरें, संवसारांत कांय जाण आसात कि जे लुगटां भायल्यान फटवनात. लुगटां कोणायचीं घालीं तरूय सुंदर खंयचें आनी कुरूप खंयचें हें ते निजरेन वळखून काडटात."

रवींद्र केळेकाराशिवाय दुसरे गद्य लेखक म्हळ्यार श्रीपाद देसाय, ग. ना. नायक, अ. ना. म्हांबरो, लक्ष्मणराय देसाय, पुंडलीक नायक, चन्द्रकान्त केणी, वगैरे लेखकांनी कोंकणी साहित्याक हातभार दिल्लो आसा.

विसावे शतमानाचें कोंकणी साहित्य जरी प्राधान्येनेन गोंयांतु प्रगट जाल्लें दिसून येता तरी पुण ताचो वावर कारवार आनी मंगळूर प्रदेशांनयी जाल्लो आसा. कारवार जिल्ह्याचे संत सहजानंद आनी श्री शिवरामाश्रम स्वामी हांणीं भक्तिपर गीतां रचयल्यार पंडित मंगेशराव तेलंगानी भगवद्गीतासार कोंकणींतु दिलो. वेंकटरावांले "विवेक रत्नाकर" आनी गुळवाडि हरिशंकराले "हरिकीर्तनसामर्थ्याचें सामर्थ्य" प्रकाशांतु आयलें. नाटक बरोवचांतु बेंदूर देवराय अय्यगळ, दोंगरकेरी उमानाथ, तलंगेरी वेंकटराव, मंजुनाथ प्रभु, हान्नीं पुढाकार घेतलो. नागेश सोंदे हांणीं आपल्यालो कोंकणी भाशेवयलो प्रेम "कौंडिण्य" हें त्रैमासिक चलोवचांतु आनी तत्वज्ञानावयलीं पुस्तकं बरोवचांतु व्यक्त केलिलो आसा. शिवरामाश्रम स्वाम्यांले हे पद पळया:

घोंगो आयलो घोंगो । संवसार नाका भोंगो ।
दोळ्यां दिसता हातां मेळना । न्हंय म्हण्णु कोणं सांगो ।। धृ ।।
घोंग्या हातांतु सुडियो । सोब्बा र करता मोडियो ।
वशिल्ले कडचो आपुण हालना । भोंवना गुडियान गुडियो ।।१।।
मुगा एदें माथें । मळबा एदें सातें ।
पांय कांय नात गांवभर भोंवता । चार्मुर करता जोतें ।। २।।
चोवच्या गेल्यार भोळो । ब्रह्मांड करता गोळो ।
सान परंत आश्चर्य भारी । काजळापक्षीं काळो ।।३।।
सांसवा एदो दोळो । केसा सपूर गळो ।
कोटि सूर्य चंद्र मोडोवनु । निडलार केला तिळो ।।४।।
आंगाक नाना रंगु । चोवचाक भारी चांगु ।
चोयतां चोयतां मनांत येता । हाजोच करका संगु ।।५।।

नागेश सोंदे हांगेले एक पुस्तकांतलो हो उतारो पळया:

"मानवांले आध्यात्मिक जीवनांतु देव केन्नां आनी खंय जन्म घेत म्हण्ण् विचार करचे प्रवृत्तींतु एक विलक्षण आकर्शण आसा. सर्वसाधारण सर्व धर्मांचे मूळ तत्व जावनुं आसा, कीं परमात्मा सदा सर्वदा अनादि काळापासून अस्तित्वांतु आसून अनंत काळा-पर्यंत तो उरचो आसा. ताजे शिवाय ह्या सर्व विश्वाचो व्याप ना, गति ना, अंत ना. तोचि सर्वांचो प्रारंभ, माध्यम आनी समाप्त जावनुं आसा. तोचि कर्ता, कारण आनी कर्तुत्व आसा. . . . स्थळ, काल आनी परिस्थितीनुसार देवांलो जन्म जालिलो आसा, विकास जालिलो आसा, मरण आयिलें आसा. कालचे देव ते आयजचे केवल स्वप्नांतले संदर्भ जावनुं उरले . . . मानव देवांक जन्माक हाडता, कारण ताजो जरूरियात मानवाक भासता . . . मानवालें मानस देवाक जन्म दितां, देवांले कर्तुत्व जागयतां, आनी देवांले अवनतीक, मरणाक सुद्धां कारणीभूत जाता. एक दिश्टिकोणान पळयल्यार देवांले मरणची मानवाले विकासाक स्फुरण दिता म्हणयेत. मूर्तिकारक आनी मूर्ति-भंजक—हे दोगंयी मानवी जीवनाचे अविभाज्य घटक जावनुं आसाची. सत्यशोधनेचे मार्गारि देवरूपी रूपकं पायांतले सांखळी जावं न्हंय. कारण स्थिर प्रतिमा, स्थिर दिश्टी, स्थिर विचार आनी स्थिर निष्टेंतु कर्तुत्व ना, श्रेय ना. हीं मानवाले विकासशील चैतन्येक, भावनेक, प्रवृत्तीक अनिश्चित बनयताची, दुर्बल बनयताची."

"ईश्वराबरोबर जीव एकरूप जाता हें वेदकालापासून मानचांतु आयिलें एक विधान जावनुं आसा. जाल्यारि ही अवस्था असली एक साक्षात्कार प्रतीत आसता कीं ताजे वर्णन लोकांक समजावचाक तांगेलेची लौकिक शब्दांतु करचें पडता. शिवाय, शब्द संपूर्ण सत्य सांगवाक असमर्थ आशिल्यान शब्दांनी केलिलें वक्तव्य कोणांक उद्देशून केलिलें आसा हें जाणचें आवश्यक आसता. नासल्यारि कवि जेन्नां जीव परमात्म्यालो संबंध पति-पत्नि किंवा प्रियकर-प्रेयसीले संबंधांचे नातें जुळवून संपुश्टांतु हाडताची तेन्नां मानवाले मनांतु मधुराभक्ति जागत जावची सोडनं प्रेमातसले शुचितम भावनेक कामासक्तिचो दुर्गंध येत."

यशवंत पालेकरबी ह्या प्रदेशांतुलो एक कोंकणी प्रेमी. कवीत, हें जरी तागेलें खास प्रांत जावनुं आसा तरीपुण ताणें कोंकणी भाशेचो पत्रकार म्हण्ण् थोडो जास्त वावर केलिलो आसा. "कोंकण भारती" हे साप्ताहिक तो काडता. तागेलें लेखनाचो एक उतारो तागेले जीणे विशय सांगता: "गोंयच्या दक्षिणेक आनी आग्नेय वाटारार जो कर्नाटक राज्याचो प्रदेश आसा ताका कारवार जिल्हो वा उत्तर कानडा जिल्हो म्हणटात. त्या जिल्ह्यांतु सगळे मेळून इकरा तालुके आसात . . . कन्नड उलोवपी चड आसात पुण गोंयाक लागून आसलेल्या कारवार, सुपा, हळियाळ ह्या तालुक्यानी आनी तांका लागून असलेल्या अंकोला आनी यल्लापूर तालुक्यांतु कोंकणी उलोवपी लोक चड आसात. . . . हो प्रदेश भौगोलिक नदरेन गोंयचो सलग प्रदेश.

". . . तांचो देव गोंयांतूच आसात. तांची धार्मिक उत्सव, परब गोंयच्या परस वेगळे नांत. दक्षिण गोमंतकाच्या लोकावांगडा तांचो रक्तसंबंध पोर्तुगेज काळांतूय

निगून रावलो. गोंयच्या आयच्या भागाची अकलेची भाशांतूर्ग कुळदैवत. तांतूच मंगेश, रामनाथ, दामोदर, नरसिंह आनी शांतादुर्गा सारखीं अकाला, कारवार, सुपा, हळियाळ, यल्लापूर मेरेन पातळल्यात. ताका लागून गोंयची सांस्कृतिक संपत्त अनादि काळासावन आजमेरेन सांभाळून उरल्या . . . दोनी भाग सांस्कृतिक, भाशीक, धार्मिक तशें सामाजिक नदरेन गोंयचो एकसंध भाग आसतानाय हे भागाचो इतिहास मात्र वेगवेगळो घडलो. ताका लागून गोंयचो म्हाळशी भाग "भायलो" प्रदेश जावन उरला हें आमचें म्हान दुर्दैव म्हणूंक जाय.

"पोर्तुगेज भारतांत येमेरेन हो अख्खो भाग चड कमी प्रमाणांत एकूच इतिहास घडयत उरलो, पुण पोर्तुगेजान काय भाग जिखून घेतलो आनी तेन्नासावन हे दोनूय भाग वेगवेगळो इतिहास घडोवपाक लागले. दोनूय विभागाचे संबंद ताका लागून उणे उणे जायत गेले. पोर्तुगेजांची झुजाची तांक जर चड आशिल्ली जाल्यार तर ते कारवार, सुपा, हळियाळशी हेर भागूय जिखून घेतले जांवये. आनी ताका लागून हो सगळो प्रदेश एकूच इतिहास आजमेरेन घडयत आसू येतालो. पुण नियतीन घडयलें ना; ताका लागून एकसंध गोंय विघटित जालें; पोर्तुगेजांची दुर्बळताय आमकां बादली!"

कोंकणी भाशेचो विकास हो कालाक आनी देशाक लागून जाल्लो आसा. ह्या परंपरेंतु इतिहास आनी धर्माचो हातभार जायते प्रमाणान लागिल्लो आसा. हाजो प्रभाव मंगळूरांतु जास्त सखोल दिसून आयलो. पयलें पयलें मंगळूरचो क्रिस्त्नाव सय आपणालें धर्म साहित्याक गोंयबाजून नियाळतालो तरी १९व्या शतकाचे अखेरेक ताणीं आपणालें स्वतःचे असलें साहित्य रचोवचांतु सुरू केलें. आनी मंगळूरांतु कोडियाल बैल छापखानो १८८२तु सुरू जालो कीं ह्या वावराक जास्त पुश्टि मेळि. ह्या छापखान्यांतु जास्त करून क्रिस्ती धर्मप्रसाराक पुस्तकं छापच्यांतु आयल्यारियी ह्या प्रयत्नान कोंकणी भाशेक संजीवनी मेळि. फादर आंजेलो माफेइलें पुस्तक "कोंकणी रानांतलो मोतियां सुदर तालो" ह्याचि छापखान्यांतु उजवाडाक आयलो. १८८३तु बासेल मिशनान फादर माफेइले कोंकणी व्याकरण आनी कोश उजवाडाक हाडलो. १९१२तु "कोंकणी दिवें" हें पत्रक प्रसिद्ध जात पासून मंगळूरचे कोंकणी क्रिस्ती बांधवांले उत्साहाक महापूर आयलें. हाजे सकयल अनेक साहित्यिक लोकांमुखार आयलें. उदारण: लुविस मास्करनेस, कैतान लोबो, विलियम् सिक्वेरा, ग्रेगोर मेनेझिस, जे. एम्. रोड्रिग्स, फेलिक्स नोरोन्हा वगैरे. लुविस मास्करनेसालो "दुबळयां भाव", जुंजे मछादालो "मामाजीचो दिवो", जे. एल. डिसोझाले "उजवाड", जाकीं संतान आल्वारीसाले "मित्र", रायमंड मिरांडालो "कथां-झेलो", फेलिक्स डिसोझालें "कणस" हीं सर्व पुस्तकं प्रसिद्ध आसाची. त्याचि तरेन जे. बि. मोरायस, चा. फ्रा. डिकोस्ता, वैटम् प्रभुदास अनेक कवि ह्या प्रदेशांतु वावुरताची. ह्या कवनांचे उदारण म्हण्णु हे उतारे दीवयेत.

"मनीस म्हण्चें कितें सांग्शात म्हाका
मात्येचें एक घर तें

धनि आस्ता सोभित दिस्ता
नातर भेष्टें रितें
पर्गावातलो एक जण आत्मो सुंदर
जातच आपलें स्थवण,
सांडता तें घर, अब्ळे मूठभर
कुसड-किडयां पर्वंण".

—लुविस मास्करनेस.

"मिणकीं नेकेत्रां चोयतालोंगो
कणकी मळयांत बसुनसो
चंद दिश्टुलां लायतालोंगो
मंदमंद म्हाका हासुनसो
आज तर म्हाका नवल दिशिलें
मोग करूंक तुजो लिपूनसो.
रातीच्या थळांत फुटटालोंगो
मतीच्या सळांक कापुनसो
खिणखिणाक एकदोळो मुंगो
मनांतलीं गुपितां मापुनसो
मतींतलें नवल विरलेशें दिशिलें
मोग करूंक तुजो लिपूनसो.
कणकेचीं वोलीं वोडलीमुंगो
मिणक्या नेकेत्रांक धांपुनसो
वाऱ्यान विमानां सोडलीमुंगो
आतमो उटलो कांपूनसो
विरलेलें नवल जिरलेंशें दिशिलें
मोग करूंक तुजो लिपूनसो.
नेकेत्रांक बिरमोत दिसलींनांगो
रडटालों मनीं झापूनसो
म्हाका कित्याक वाट सुचलीनांगो
दो म्हजे दोळे धांपूनसो
जिरलेलें नवल उरयेत आशिलें
मोग करूंक तुजो लिपूनसो.

—चा. फ्रा. डिकोस्ता

मंगळूर प्रदेशांतु क्रिस्त वांधवातितली हिंदूनी कोंकणीची सेवा ना केली तरी अधून मधून

कोंकणीची सेवा जात आसताली. १९१२त् वाल्मिकि कृष्ण प्रभु "सद्धर्म" ... "प्रह्लादचरित्र" हीं नाटकं प्रगट जालीं. कुंबळे नरसिंह नायकानीं बरयल्लें "..." नाटक १९२२त् प्रकाशांतु आयलें. पयलें "सारस्वत" ह्या मासाळ्याचो उप-संपादक आनी नंतर "पंचकादाय" ह्या म्हैनाळ्याचो प्रकाशक आनी संपादक म्हणून वटवट... वालिगांनी कोंकणी भाशेचे उदरगतीक हातभार दिलो. "गीतासंचय" सदनाचो ... आनी "संत तुकाराम", "पादुका पट्टाभिषेक" हीं नाटकं तांणी बरयल्लीं आसाची

दूर केरळांतु पुरुशोत्तम मल्ल्यांनी कोंकणी साहित्य रचोवचांतु हातभार दिला. तांचे शिवाय श्रीमति अमृतका शेनाय, रामचंद्र शेनाय, नारायण नरसिंह पै, श्री कमलमल्ल, नारायण मल्या, वेदवति शेनाय, अनंत शर्मा शास्त्रि, के. अनंत भट इत्यादिनीं कोंकणी साहित्य रचियिलें आसाची.

ही जाली कोंकणी साहित्याची काणी. संस्कृतांतल्यान जल्म घेवनु, प्राकृताची संजीवनी पीवनु, कोंकणी कोकणांतले लोकांले जीभेवयर आनी जनजीवनांतु सगळे पगून पडत उठत समरस जाली. कोंकणी भाशा वाघातरेन गर्जन करता, मेघातरेन गडगडता, ती न्हंयेतरेन सळसळता, वाऱ्याभाशेन मंद स्पर्श करता, कोकिळे तरेन गीत गायता —किंचित, सावकाश, जाग्यान जाग्यार. ह्या कोकिळेचो रंग ना काळो. ती अनेक रंगाची जाल्या. म्हणून तिगेली ओळख तिकाचि मेळना. हें कित्याक? कित्याक तर, तिणें आपण्यालो स्वाभाविक असलो रंग सोडनु अस्वाभाविक रंग, विचार केल्याशिवाय स्वतःचे आपण्याले आंगांक, डबडबल्याची. आयज कोंकणी भाशा देवनागरींतु, रोमींतु, कन्नड, मलयाळम आनी उर्दु लिपींतु बरोवचांतु येता. ताका लागून भाशेंतु साहित्य आसून आयज कोंकणी लोक वारस नाशिलें जातातरेन एकमेकांपासून दूर आसाची. प्रत्येक प्रदेशांतले कोंकण्यालें अविश्कार दुसरे प्रदेशाचे कोंकण्यापासून विलग जाल्या. ही अहितकारी परिस्थिती नाश करचाक एकचि उपाय आसा आनी तो म्हळ्यार कोंकणी भाशेचे साहित्य रचोवचाक कोंकणीची स्वाभाविक असली देवनागरी सर्वांनी आपणावका. तांतुतचि आसा कोंकणी भाशेचे श्रेय आनी कोंकणी समाजाचो अभूतपूर्व उत्कर्श.

टीपाः

१. वज्रलिखणी, प्रस्तावनेंतली पयलीं पानां.
२. शणैगोंयबाब—ऐन वेळार, वज्रलिखणी पृ. २४३
३.
४. रा. ना. नायक—शणै गोंयबाब—चरित्र, पृ. ६१
५. शणै गोंयबाब—आबे फारिया, पृ. १६-१८.
६. शणै गोंयबाब—कोंकणी व्याकरणाची बांदावळ, पृ. ९-११
७. शणै गोंयबाब—श्री भगवंतालें गीत, १२ पृ. १३-२०
८. रा. ना. नायक—शणै गोंयबाब—चरित्र, पृ. १०३
९. रा. ना. नायक—शणै गोंयबाब—चरित्र, पृ. ६०

६ भाशेचें भवितव्य आणि कोंकणी समाज

सर्व साधारण जेन्नां भाशा अवस्थांतर पावनुं जल्माक येता, तेन्नां भाशेचें विकासाक जरूर आशिले, पोशक असले साधनं उपयोजनेंतु आसताची. ताजे उपरांत काळांतरान त्या भाशेक स्थैर्य येता, शिश्ठत्व येता आनी ती भाशा साहित्यिक भाशा म्हण्णुं उपयोजनेंतु येता. ताका लागून एक समाज सलग जाता, संघटन पावता, ऐक्य पावता. भाशा, समाजांतले सर्व जणांक— धर्म, जात वा वर्ग बाजून सरकावनुं— एकत्र हाडता. ताका लागून एक समाज, देश, आपुलकीचे विचारान आपण्याले जीवन फुलयता.

भाशा जर समाजाचें ऐक्य साधचें साधन जावचें आसा तर ती भाशा समृद्ध जावचाक पोशक असले वातावरण आसचाक जाय. तशें पळयल्यार भाशा-विकासांतु आयजमेरेन दोन मुखेल कारणं मुखारसरनुं वावरत आसाची. तीं म्हळ्यार त्या भाशेक राजमान्यता आसची किंवा एक महान् व्यक्तीन आपण्याले विचार उक्तें करचे खातीर ती भाशा वापरची. कोंकणी भाशा जरी धाव्वे शतमानांतु जल्म पावली, तरी तिजो जाय त्या प्रमाणान विकास जालो ना. हाजें कारण म्हळ्यार तिका केन्नांयी राजमान्यता मेळी ना किंवा ती राजदरबाराची भाशा जाली ना. अनेक कारणांक लागून कित्येक शतमानापर्यंत ती भाशा प्रतिभावान व्यक्तींनी आपण्यालें साहित्याची भाशा म्हण्णुं वापरली ना. सोळाव्वे शतकांतु जेसुयीट पाद्रींनी वापरचें पयलें कोंकणी भाशा साहित्याची भाशा म्हण्णुं वापरचांतु येववें क्वचित् अशें आमकां दिसून येता. तरीसुद्धां जर आयजमेरेन कोंकणी भाशा जीवंत आसून आपण्यालें कर्तुत्व जागयता तर ताजीं कारणं त्या भाशेंतु मूळतः आशिलें अनुशंगिक सजीवत्व जावनुं आसा. आनी ताका लागून एक सिद्धांत मुखार दवरयेत कीं भाशेचे विकासाक ग्रांथिक रूपाचें महत्त्व जितलें आसता, तितलेंची महत्त्व तोंडी भाशेकबी आसता.

तोंडी भाशेंतु जर इतलें चैतन्य आसा तर कोंकणी भाशेचो विकास कित्याक जालो ना? जेन्नां वेगवेगळे भारतीय भाशा आपण्याले जन्मकाळापासून आयजमेरेन प्रतिश्ठित जावचांतु, प्रतिभावान जावचांतु सफल जाले तर तांचे इतलीची पुरातन आशिली कोंकणी भाशा कित्याक विकास पावली ना? मूळांपाळां खणून खणून ती अजून आपण्यालो आरमो कित्याक शोधत आसा?

विचार केल्यार दिसून येत कीं कोंकणी भाशेचे ह्या दैवदुर्विलासाक आमीं कोंकणी मनीसचि कारण जावनुं आसाची. तशें पळयल्यार कोंकणी मनीस हो जार्तीन बुद्धिशाळी,

कश्टाळू, कर्तृत्ववान आनी क्रियाशील आसा. आपणयाले बुद्धीचो कस लावपाक सात समुंदरापल्लतडेन वच्चें धाडस तो करता आनी ताणें केल्लां सास्तीक तागें आपणयाले कर्तृत्व साफल्य करचाक, महत्त्वाकांक्षा पुरी करचाक अनेक देश पार केले. ताका लागून तो आयज महाराष्ट्रांतु, कर्नाटकांतु आनी केरळांतु एक महत्त्वाचो अंग जावन् रावल्या. जशें महत्त्वाकांक्षेक लागून ताणें आपणयाली मायभूंय सोडली तशें समंस्कृतीक लागनकी मायभूंयेचो त्याग ताका करचो पडलो.

जेन्नां नवो देश आपणायलो तेन्नां तो प्रदेश जशें काय आपणयालोची देश म्हण्ण ताणें आपणायलो. आपणयाले मूळ आर्य संस्कृतीक मान दीवन् आपणयान आपणायल्ली भूंय, तीचि पुण्य भूंय, कर्म भूंय म्हण्णु ताणें मानलो आनी त्या देशाची, त्या देशाचे भाशेची सेवा तनमनान केली. मानव जशें समाजाचो, युगाचो प्रवर्तक आसना तशेंच तरेन तो त्या समाजाचो, युगाचो अंकित किंवा आधीन बी आसना. कोंकणी भाशेचें हे दैवदुर्विलास आसा कीं जशें जशें कोंकणी मनीस परभाशेचो आनी परसमाजाचो युगप्रवर्तक म्हण्णु लक्षणवंत जालो तशें तशें तो त्या त्या भाशेचो आनी संस्कृतीचो आधीन आनी अंकित बी जालो. आनी आपणयाले मूळ समाज, संस्कृती, भाशा आनी अस्मितायें-पासून दूर जालो, परावृत्त जालो. ताका लागून तागेल्ले मनांतु, जीवनांतु अनेक अयोग्य, अनावश्यक, अयथार्थ कल्पना विचार आयले. आनी काळांतरान तो आपणयालेंची अशें आशिलें अस्तित्व, समाज, संस्कृती आनी अस्मिताय विसरलो. आपणयालो आत्मो तो विसरलो.

मनीस जेन्नां आपणयालो आत्मो विसरता तेन्नां तो आपणयाले मूल्यांपासून संस्कृतीपासून, धर्मापासून विमुख जाता. आपणयालीं मूल्यं, आपणयालो धर्म आनी आपणयाले कर्तुत्व शेजारचे भूयेंतु साफल्य करचें स्वप्न तो पळयता. जाल्यार प्रत्येकाली कर्मभूंय प्रत्येकाले कर्माक लागून, प्रत्येकाले धर्माक लागून आसना. शेजारचे धर्मांतु कितले आकर्शण दिसल्यारीयी तांतु श्रेय निश्चयान आसना. भगवद्गीतेंतु म्हळ्यां, “श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्। स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ।। सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् ।” सुगम अशें दिसचे परधर्मापिशां गुणहीन अशें दिसचो स्वधर्म आचरचांतु जास्त श्रेय आसा. स्वभावानुसार केल्लिे क्रियेपासून पाप केन्नांयी येवचें ना. हे कुंतीपुत्र, कर्म सदोश आसल्यारीयी तें सोडचें न्हंय.

म्हण्णु आपणयाले स्वाभाविक असलें कर्मभूयेंतु, स्वाभाविक असले समाजांतु, मांयभाशेंतु वावरु करनासताना अन्य देशांतु, अन्य समाजांतु वा भाशेंतु कितले लाक्षणिक रीतीन कार्य केल्यारीयी कोंकणी मनीस त्या समाजाचो अंग वा एकजीव वा समरस केन्नांयी जालो ना, जावचो ना. ताका लागून कर्तुत्ववान, कश्टाळू, ज्ञानाचो सागर आसून बी कोंकणी मनीस गोंधळेले मनस्थितींतु आयज दिसता. महाराष्ट्रांतु, कर्नाटकांतु किंवा केरळांतु ताणें कितलेसेरेन सखोल सेवा केल्यारीयी तो तांगेले सामाजिक जीवनांतु अजून परकोसो आसा. हें जितलें सत्य आसा तितलेंची दुर्दैव जावनुं आसा.

खरें पळयल्यार स्वदेश, स्वभाशा आनी स्वधर्म आपणायिल्यान मनुश्याक संकुचित वृत्तीचो दोश लागू पडना. ताजे उलट स्वदेश, स्वभाशा, स्वधर्म आपणायिल्यान कर्तुत्वाक स्वाध्यायाचो सुगंध येता. स्वत:चे घरांतु स्वत:चे हातांनी फुलयिले एक फुलाक शेजारचे बागेंतु फुलयिले सहस्त्र फुलांपेक्षां निश्चयान जास्त सुगंध आसता. म्हणून जेन्नां कोंकणीचो जाणतो आनी वरिश्ट समाज दुसरी भाशा आनी संस्कृतीची इमारत उभारचाक आनी सुदृढ करचाक धडपडतालो आनी स्वत:क धन्य मानतालो तेन्नां कोंकणी समाजाक दोळयांतु अंजन घालनु तिगेलें मूळ स्वरूप दाखोवचाक माधव शानभाग आनी शणै गोंयबाब तसले महान् विभूति जल्माक आयले. ताणीं नम्रतेन आनी स्वाभिमानान आपण्याले अंतस्करणांतु आशिले फुलाक जतन केलें, ताका आकार दिलो, तें फुलयलें आनी ताजो सुवास चारी दिकान पसरायलो. ह्या तपश्चर्येचो परिणाम म्हळयार आयज कोंकणी मनीस अभिमानान मान ताठ करनु कोंकणीचे विकासाक प्रवृत्त जाला. मुंबयपासून केरळमेरेन पातळेले समाजांतु स्वातंत्र्यतायेक पोशक असली मनोवृत्ती आयज जागी जाल्या.

पुण मनोवृत्ती जागी जाल्यारीयी ती सफलतेंतु हाडचाक जरूर आसची दिश्टी, संकल्प वा योजना मात्र अजून स्पश्ट ना. कोंकणी भाशेक साहित्य आकादमीन मान्यता दिलिल्यान ती भाशा कुलीन आनी शिश्ठ जायना. भारताचे शासनांतु स्थान मेळयल्यान मात्र कोंकणीक श्रेय मेळना. भाशा कुलीन, शिष्ठ आनी सांस्कृतिक म्हण्णु मानादिक तेन्नां जायत जेन्नां कोंकणी भाशेचे केरळपासून मुंबयमेरेन पसरिले मोती एकठाय जायत. आनी ताजो एक सुंदर हार तयार जायत. हे पसरिले प्रत्येक मोती जातीन सुंदर आनी कर्तुत्वान लक्षणवंत आनी मोलादिक आशिल्यान ही मोती कुलीन आनी ती अशिश्ट म्हण्णु मानचांतु बुदवंतपण ना.

आयज विंगडविंगड प्रदेशांतु वावुरचे कोंकणी भाशेंतु एक रूप ना, हें सर्व जाणताची. जाल्यार हाजीं कारणं इतिहासाचे वास्तविकतेंतु पळयनासताना तांचो उगम भाशा शास्त्रांतु पोळोवचे हास्यास्पद आसा. कारण जेन्नां मनीस भाशा उलयता तेन्नां तो व्याकरणशास्त्राचो,नियमांचो विचार करना. कित्याक तर जेन्नां विंगडविंगड भाशा उलोवचे समाज लागीं येताची किंवा एक समाजाचे साहित्याचो किंवा संस्कृतीचो प्रभाव दुसरे समाजावयर प्राबल्यान पडता तेन्नां त्या दोन भाशा-समाजांतु दिवचें-घेवचें अटळ आसता. जाल्यार हे दिवचेंघेवचें मर्यादित आसता. उदारण: आयज कोंकणी भाशिकांतु इंग्लिश, मराठी, हिंदी, कन्नड शब्दांचो उपयोग सरळ जाता, पणून ही प्रक्रिया सर्वसाधारण शब्दांची जाता, उच्चारांची वा व्याकरणांतले शब्दरूपांची न्हंय. आनी जाली तर ती थोडीचि प्रमाणांतु जाता.

शतमानांपासून कोंकणी लोकांलो संबंध महाराष्ट्र आनी मराठी भाशिकांबरोबर आयलो. तांतून गोंयकारांलो संबंध मराठी संस्कृती बरोबर जास्त लागींचो आनी जास्त समग्रमेरेन आयलो. ताका लागून ह्या दोन समाजांतु भाशिक आनी सामाजिक

वेव्हार बरोच आशिल्लो. ह्याचिभायलेन जशें गोंयचें हिंदू समाजाचेर सबंध मराठीचो प्रभाव आयलो तशें गोंयचे क्रिस्तांवांचेर सबंध १६ वे शतकापासून पोर्तुगीस वसाहतकारांकडल्यान जाल्ल्या लागींचो आयलो. ह्याचो सैमीक परिणाम म्हळ्यार आयज जशें गोंयचे हिंदू कोंकण्यांचे भाशेचेर मराठीचो प्रभाव दिसता तशें गोंयचे क्रिस्तांवांचे भाशेचेर पोर्तुगीस भाशेचो दिसता. ह्याचो विचार करतना आमी एक खण आमगेली दिश्ट काडून १६ वे शतकांतु गोंयांतु जेसुइट मिशनरींनी बरयल्ली कोंकणी भाशा शोधयां. तेन्ना आमकां दिसून येत कीं आयज गोंयांतु जी कोंकणी भाशा हिंदू किंवा क्रिस्तांव उलयतात वा बरयतात्ती ती कोंकणी १६ वे शतकांतले मूळ कोंकणीचे स्वरूपापासून, अविष्कारा-पासून कितली दूर गेल्या.

हे तरेन विचार करचें कोंकणी भाशेचे भवितव्याचे दिश्टीन अत्यंत महत्वाचें आसा. कित्याक तर गोंय हें कोंकणी भाशेचें कुळागर आसा. ह्या प्रदेशांतु ती भाशा जशी विकास पावताली तांत सर्व कोंकणाक काळजी आसा. गोंय म्हळ्यार केवल तो प्रदेश न्हंय जो पोर्तुगेसांनी बळात्कारान आक्रमण केलो किंवा तो प्रदेश न्हंय जो आयज "गोंय" म्हण्णु ओळखुंचांतु येता, तर गोंय म्हळ्यार तो विशाळ प्रदेश जो सलग आसून गोंयचे अस्मितायेक चिकटून शतकान शतक आसा. शणै गोंयबाब म्हणताती, "तुर्की पुर्तुगेजांचे सत्तेवळा कोंकणांतलो जितली भूंय आडावल्या तितलेंच गोंय म्हणपाचो समज जाला. हे गोंय उत्तरेक तेरेखोलसाकून दक्षिणेक माजाळी मुर्डागिरीसेरेन ६० मैल लांब आसून पूर्वेक दूदसागरासाकून पश्चिमेक हिंदी म्हालसमुद्रासेरेन ३० मैल रुंद आसा आनी ताचें सगळें भूंय माप १०६० चौखणे मैल आसा" (वर्ज्जलिखणी, पृ. २६). गोंयचो आवाठ हे तरेन आजुबाजूचे प्रदेशांतु पसरिल्यान गोंयचो आनी कोंकणी भाशेचे उदरगतीचो विचार मर्यादित वा संकुचित भावान करचें योग्य जावचें ना. आनी तशें जर करचांतु येत तर तो विकास अ-परिपूर्ण, अ-सुसंगत आनी कोंकणी लोकांले नूलयांक, अस्मितायेक, आशा-आकांक्षेक लागून जावचो ना.

भाशेचो विकास भाशेचे उगमापासून वेगळो जावचो ना. तशें पळयल्यार भाशेचें उगम लोकांले जीभेवयर आसता. भाशा म्हळयार ती, जी मूळांतु उलोवचांतु येता. भाष् म्हळयार उलोवचें. जें उलोववांतु येता तिकाची भाशा म्हणताती. ताका लागून जर खंय भाशेचें मूळ स्वरूप दिसता तर ते तिजे तोंडी रूपांतु. ह्या तोंडी रूपाचें प्रतिरूप त्या त्या काळाचे लेखनांतु दिसून येता. म्हणून भाशेचो अभ्यास, एक विशिश्ट प्रदेशाचे तोंडी शैलीचो आधार घेवनुं जाय ना तर विगडविगड प्रदेशांतले तोंडी प्रकारांचो आनी ताजें प्रतिरूप जें काळक्रमाचे साहित्याचे गाभार्यांतु आसता, तांचो सखोल अभ्यास करनुं करचो आसता. आनी हो अभ्यास संकुचित भावनेन मर्यादित क्षेत्रांतु जाववो नासताना विशाळ, औदार्य आनी उदार दिश्टीकोणान अभ्यासिल्यान सफल जायत.

तशें पळयल्यार सर्वसाधारण सर्व भाशाशास्त्रज्ञ आनी व्याकरणकार भाशेचो

अभ्यास तिजे तोंडी रूपांचो अभ्यास करनुंचि साधताची. व्याकरणाचार्य पाणिनीन आपण्याले "अष्टाध्यायी"चो अभ्यास तत्काळांतु रूढीत् आशिले तोंडी भाशाप्रकाराचो अभ्यास करनुं. पाणिनी पयलें यास्काचार्यांनी आपण्याले निरुक्तांतु म्हळयां, "अथापि भाशिकेभ्यो धातुभ्यो नैगमाः कृतो भाष्यन्ते दमूनाः क्षेत्रसाधा इति । अथापिनैगमेभ्यो भाषिका उष्णं घृतमिति ।"—थोडे वैदिक धातु आसाची— उदारण, दमूनाः आनी क्षेत्रसाधा—कोणांले मूळ तोंडी भाशेंतु मेळता. तशींचि भाशेंतले थोडे धातु— उदारणः उष्णं, घृतन्—वैदिक शब्दांतल्यान आयल्याचो. हाका लागून अनेक शतकांनंतरचो व्याकरणकार पतंजली आपण्याले "महाभाष्यां"तु म्हणता, "भूयांसोऽपशब्दाः । अल्पीयांसोऽशब्दाः। एकैकस्य हि शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः।।" हेमचन्द्रान जेन्नां आपण्यालें प्राकृत व्याकरण रचयले तेन्नां "लोकात् इति वर्तते" वा "लोकात् अवगन्तव्यः" अशीं व्याख्या करनुं तयार केलें. व्याकरणकारांनी हे तरेन विचार करचें कारण म्हळयार सर्वसाधारण तोंडी भाशा स्थानाक लागून, जातीक लागून, सामाजिक, धार्मिक विचारांक लागून बदलत आसता. तशें पळयल्यार भाशा जलमाक येता ती आपण्याले प्रकृती-प्रत्ययादि रूप घेवनुंची येता. उलयतल्यांलो स्वभाव, तांगेली रीतरिवाज, तांगेली वागणूक, तांगेलो एकंदर सांस्कृतिक दर्जो असले अनेक कारणं भाशेचे रूप घडयताची. प्रत्येक भाशेक हे तरेचें मानसशास्त्र आनी समाजशास्त्र आसता. तांचो विचार जर आमीं केलो ना तर भाशेचे विकासाक एक विकृत रूप येत.

कोंकणी भाशा आयजमेरेन जीवंत आसा ती कांय त्या भाशेंतले साहित्याक लागून न्हंय, त्या भाशेक राजमान्यता मेळिली म्हण्णुं न्हंय, किंवा त्या भाशेंतु प्रतिभावान व्यक्तिन आपण्याले विचार प्रगट केले म्हण्णुं न्हंय. ती भाशा जीवंत उरली ती त्या भाशेंतु आशिले मूलगामी संजीवनीक लागून. त्या भाशेंतु स्थळ, काळ, जाति आनी सांस्कृतिक पातळीक लागून अनेक भेद मिश्रण जाले. ताका लागून त्या भाशेंतु जें शब्द-भांडार आसा तें अनेक शिश्ठ भाशा म्हण्णुं मानचे भाशेंतु ना. जी तद्भव उत्रांची भर कोंकणी भाशेंतु आसा ती हिंदी, मराठी वगैरे भाशेंतु मेळची ना.

ताका लागून आयज प्रचारांतु आशिले कोंकणी भाशा शैलींतु खंची भाशाशैली आमी प्रमाण शैली म्हण्णुं स्वीकारका हे विचार करताना तोंडी भाशा आनी प्रमाण भाशेंतु आसचे सख्य वा परस्पर संबंध लक्षांतु घेवका. भाशा विकासांतु तोंडी भाशेचे आनी लेखी भाशेचे दोन विंगड पणून समांतर अशें दोन प्रवाह व्हांवचे आमकां दिसताची. हे तरेन ते समांतर व्हांवत आशिल्यान आनी ते एकचि न्हंयेचे दोन प्रवाह आशिल्यान त्या दोन प्रवाहांचे उदाक एकमेकांतु मिसळचे जशें साध्य आसा तशें स्वाभाविक आनी योग्य बी आसा. जाल्यार हे दोन प्रवाह एकमेकांक पूरक आसल्यारियी तांचे विंगड विंगड अस्तित्व मात्र नाश जायना वा जावचेंबी ना. तशें पळयल्यार तोंडी भाशाप्रवाह हो व्हडलो आसून ताजो प्रभाव लेखी रूपांवयर जास्त सखोल जावचें माहजिक आसता आनी त्या रीतीन आसचांतु दोग्गांचे आनी ताका लागून मायकोंकणीचे हिताचे आसा.

ह्या दोगांतु अभेद मानून तो भेद प्रत्यक्षांतु हाडचाक प्रयत्न करचें म्हळ्यार भाशेचें जीवंतपण आनी मूळ वैशिश्ट्य नश्ट करचें तशें आसा. ताका लागून कोंकणी भाशा म्हळ्यार हे तरेची आसा आनी ती तेची तरेन बरोवपाक जाय; आनी ते तरेन बरयिल्यानचि तें साहित्य जाता म्हणशें भाशेचे वाडीक शिश्टाचारांचें बंधन घालचें तशें आसा.

तोंडी आनी लेखी भाशेचो संबंध जर हे तरेचो आसा तर शुद्ध भाशा आनी अशुद्ध भाशा म्हणूं कोंचो मानची? हांगा शुद्ध म्हळ्यार शिश्टसंमत, ग्रांथिक, आनी व्याकरण-मान्य आसून अशुद्ध म्हळ्यार अजून शिश्टमान्यता ना मेळिल्ली केवल तोंडी; वेव्हारांतु वावुरची आनी ताका लागून ग्रंथगत ना जाल्ली, व्याकरण मान्यता ना मेळिल्ली. आयजमेरेन अनेक कारणांकलागून कोंकणी भाशेक शिश्ट वा "शुद्ध" रूप मेळूं ना. ती अजून अशुद्ध रूपांतुचि वावुरत आसा. जें ग्रंथित रूप आमकां आयज दिसता तेंय थोडे जास्त तरेन "अशुद्ध" रूपचि आसा. जाल्यार जें रूप आयज "अशुद्ध" अशें दिसता तेंचि रूप फाल्यां "शुद्ध" रूप घेवंक शकना. जगांचे सर्व भाशांचो इतिहास ह्याका साक्ष आसा. संस्कृतांतु अशुद्ध अशें जें रूप आशिलें तेंचि रूप काळांतरान शुद्ध-प्राकृत-रूप जालें आनी ताजें व्याकरण वररुची-हेमचंद्रानी रचयलें. उपरान तिका प्रतिश्टित आनी ग्रांथिक रूप प्राप्त जालें. "प्रयोगशरणा: वैय्याकरणा:" म्हणूं व्याकरण आसा. ताका लागून जे प्रकार स्वाभाविक रीतीन, परस्पर संयोगान, जनमानसाक पटिल्यान भाशा-वेव्हारांतु वापरचाक येताची तेचि प्रकार शिश्ट म्हणूं मानचांतु येताले; शिवाय प्रथम निश्चित धोरणेन आपणायिले प्रकार न्हंय.

हे तरेचे विरुद्ध प्रवृत्तीचे प्रभाव भाशेवयर पडत आशिल्यान कोणींयी ही रीत शिश्ट आनी ती रीत अशिश्ट म्हणूं आग्रह धरचें म्हळ्यार भाशेचे सहज विकासाक आतंक हाडचें तशें आसा. भाशादूशणाचे जे प्रकार आयज आमकां एकमेकांले शैलींतु दिसताची ते प्रकार जर आमी थोडे जास्त औदार्यान, आदरान, सहनशीलतेन स्वीकारल्यारि आयज अपभ्रश्ट, विकृत, अशुद्ध, विसंगत अशें दिसचे प्रकार फाल्यां प्रमाण-भाशेंतु दूध-साखरेचे भाशेंन एकरूप जाताले. भाशेचे विकासकार्यांतु ही वृत्ती उपकाराची, प्रयोजनाची, साफल्याची ठरताली. प्रत्येक शैलींतले वळण, भेद, वाक्-प्रकार, शब्दरूपांचे अस्तित्व मानिल्यान आप-आपसांतु आत्मविश्वास, परस्पर विश्वास, औदार्य, सन्मान जागें जातालें आनी काळांतरान भाशेक एकरूप, प्रमाणरूप प्राप्त जातालें. हे तरेचे संबंधान आनी तांचे प्रक्रियेन कोंकणी भाशा आधिकान आधिक समृद्ध आनी गिरेस्त जाताली. कोंकणी भाशिकांतु हे तरेन सहयोगाची, सहकार्याची मनोवृत्ती जागी जावनुं कोंकणी अस्मितायेचो सुकाळ फळाक येतालो.

भिन्न भिन्न प्रदेशांतु निवास करचे आनी भिन्न भिन्न जातिधर्मांचे कोंकणी लोकांतु जर हे तरेन सहवास आनी सहयोग येवचो आनी ताका लागून कोंकणी भाशेक सुसंगत आनी प्रमाणरूप येवचें आसा तर त्या प्रक्रियेक उपकारक, पोशक आनी पुरस्कार-

रूपी साधन आसचाक जाय. आयज कोंकणी भाशेंतु सर्व तरेचें साहित्य उपलब्ध आसून बी तें नाशिल्या सारखें आसा. कित्याक तर तें सर्व साहित्य विंगडविंगड लिपींतु बरोवचांतु आनी छापचांतु येता. ताका लागून जें साहित्य रोमी लिपींतु बरयल्यां तें हेर लोकांक समजना. कन्नड लिपींतले साहित्य गोंयचे भावांक मेळना. हाका लागून कोंकणीचे सागरांतु अनेक सान सान द्वीपं निर्माण जाल्यांची. ताका लागून कोंकणी समाज एकमेकांपासून दूर जाला.

ही परिस्थिती जर नाश करनुं समाजांतु सुसंगतपण हाडचो आसा आनी कोंकणी मूल्यांचे अस्मितायेचें संघटन करचें आसा तर सर्व कोंकण्यानी आपण्याले लेखनाची लिपी एकचि वापरका. कोंकणी भाशेची स्वाभाविक लिपी देवनागरी जावनुं आसा हांतु दुभाव ना. रोमी वा कन्नड लिपी देश काळाक लागून वापरचांतु आयल्यो. आयज हिंदी भाशेचे प्रसाराक लागून भारतांतली नवी पिढी देवनागरी लिपी शिकत आसा. म्हण्णुं जर विंगड विंगड तोंडी भाशा शैलींतले लेखनकार्य जर ह्या एकमेव लिपींतु केलें तर विंगडविंगड भाशाशैली सर्व प्रांतीयांक समजताले आनी ताका लागून जी प्रमाण भाशा जल्माक येताली ती सर्व जनमानसान आपणायिली भाशा जाताली. ही प्रमाण भाशा निसर्गाक अनुसरून, प्राकृतिक रूपान, प्रेमभावान, स्वाभाविक रीतीन ऐक्याची निशाण जाताली.

काळांतरान स्वाभाविक प्राकृतिक अवस्थांतराक लागून ती प्रमाण भाशा जल्माक आयिल्यान सर्वांक मान्य जाताली. तांतूत काव्य-प्रबंधाची रचना जाताली. ती भाशा तत्त्वज्ञान सांगताली. ती प्रमाण भाशा स्वाभाविक सर्वसम्मत अस्मितायेची साकार प्रतिरूप ठरताली. असले सुकाळांतु तोंडी भाशेचे विंगडविंगड शैलींचे सहवासान लेखी भाशाबी सुसंगत रूपान एकचि प्रदेशांतु समांतर पणून अगदी लागीचे प्रवाहरूपान व्हांवताली. दोन स्वतंत्र तरीयी निकट अशीं आशिले गंगा-यमुनेचें संगमस्थानावयर कोंकणी भाशेचें पुण्यपद, पुण्यक्षेत्र स्थापित जातालें.